

7 De Kronieken van de Westhoek

Ivan Vanherpe

7 De Kronieken van de Westhoek

Ivan Vanherpe

De Kronieken van de Westhoek
deel 7

Ivan Vanherpe
De Kronieken van de Westhoek

© 2018, Ivan Vanherpe
info@dekroniekenvandewesthoek.be

ISBN 9789492022066
NUR 680

Alle rechten voorbehouden.
Omslagfoto: Bryan Vanherpe

Inhoudstabel

INLEIDING	25
DE LOOPGRAVEN VAN DE TIJD	27
HOE HET VLAAMS UIT FRANKRIJK VERDWEEN	31
HET ZWART GAT VAN DE FRANKEN	33
WAAROM SPREKEN WE EIGENLIJK VLAAMS?	33
DE BELGEN LEVEN BOVEN DE SEINE	34
CAESARS BEWERING HOUDT GEEN STEEK	35
DE GERMANEN ZIJN RUZIEZOEKERS	36
EEN ZOOTJE VAN STAMMEN	37
DE ROMEINSE PROVINCIES	38
DE LATEN, VERSLAGEN VOLKEREN	39
EEN KOMEN EN GAAN VAN GERMANEN	39
VALENCIENNES IS EIGENLIJK FRANKEVILLE	40
WANORDE IN GALLIË	41
EEN ONAFHANKELIJKE FRANKISCHE STAAT	42
EEN PREFECTUUR MET 17 PROVINCIES	43
DE SAKSISCHE KUSTLIJN	44
CHLODIO VERHUIST NAAR AMIENS	45
HET FRANKENRIJK VAN CLOVIS	46
DE FRANKEN KRIJGEN HET LAND IN PACT	47
HET ERFELIJK KONINGSCHAP	48
HET HERTOGDOM FRANCIA	49
DE PLAATSNAMEN LEVEN NATUURLIJK VERDER	49
DE FANTASIE VAN DE KLERKEN	50
INGELMUNSTER WORDT PLOTS ENGLEMOUTIER	51
EN DAN DE NAAM VAN ARRAS OF ATRECHT	52
DE INGAWOENSE INVLOEDEN	53
BEBORNA BIJ VLETEREN	54
BELLE VERVELT ZICH TOT BAILLEUL	55
WAS HET GRENSGEBIED ECHT GEMENGD?	56

HET PROVINCIAALS LATIJN VAN DE CLERUS	57
DE 'LANGUE D'OÏL'	58
DE TAAL VAN DE SALISCHE FRANKEN	59
BRUGGE, AARDENBURG EN OUDENBURG	60
DE EERZUCHT VAN DE EERSTE VLAAMSE GRAVEN	61
EEN PROCES VAN VALLEN EN OPSTAAN	62
DE FRANKISCHE ROOTS WORDEN VERDUISTERD.....	63
POLLINKHOVE EN POLLINKVILLE	63
HET GESLACHT VAN 'PICA'	64
IN DE BUURT VAN AMIENS.....	65
EEN ALLEGAARTJE VAN DIALECTEN.....	66
DE EERSTE SNELTAAL VAN DE FRANSEN.....	67
EEN BRABELTAALTJE	68
WAAR KOMT HET WAALS VANDAAN?.....	69
LOTDAGEN & BIJGELOOF	73
EEN LAWINE VAN VOLKSOVERLEVERING	75
ZOMER EN WINTER	75
KLEINLENTE EN GROOTLENTE.....	76
TWAALF HEILIGE NACHTEN	77
BRANDENDE FAKKELS LANGS DE STRATEN	78
GEKKERNIJENZONDAG	79
PUBERS VAN HET PLATTELAND.....	80
MARIA BOODSCHAP	81
DE BRAVE OOIEVAARS	82
THEODISK EN WALHISK.....	83
DWAALLICHTEN EN DWAALGEESTEN	83
DE GODIN 'SUNNA'	85
MEDARD DE ZEIKERD.....	85
LEVE DE ZOMER.....	86
OP SINT PIETER NOG ENTWAT	87
VALLENDE STERREN AAN HET FIRMAMENT.....	87
HET VERTREK VAN DE ZWALUWEN	88
DE MAAND VAN SINT-MAARTEN	89
HET WINTERVUUR	90
TWAALF NACHTEN VOORSPELLEN HET JAAR	91
DE BOOM VAN DE HEILIGE NACHT	93

MENEER MAAN EN MEVROUW SOLEIL	94
DE ZEVEN NAMEN VAN ONZE DAGEN.....	94
OUDE KWENENZONDAG.....	95
WERK NIET OP EEN ZONDAG!	96
VERLOREN MAANDAG	97
HET VERGOTEN BLOED VAN DE BLAUVOETIJNEN	98
TYR, DE GOD VAN DE GERECHTIGHEID.....	99
WODAN EN ZIJN WALKUREN	100
DE IEPERSE KATTENTRADITIE	101
THOR IS BAAS OVER DE DONDER	101
HET WIT VAN WITTE DONDERDAG	102
DE VROUW IN FREYA	103
DE DAG DAT JEZUS VOGELVRIJ WERD	104
HALF DUIVEL – HALF MENS	105
VLIEGENDE DRAGEN EN HUPPELDE GEITEN	106
67 LOTDAGEN EN HUN BETEKENIS	107
DE DRIE SOORTEN ELVEN	117
DE VIERDE DAG VAN DE WEEK IS VOOR WODAN	118
DE ZWARTE HAAN VAN DE ONDERWERELD	119
HET ZINNEBEELD VAN FRANKRIJK	120
TWEE KATERS EN DRIE MUIZEN	121
HET BEWOGEN LEVEN VAN WILLEM VAN LO	125
DE FIGUUR VAN WILLEM VAN LO	127
FILIPS VAN LO TUIMELT UIT HET RAAM	128
HET RESULTAAT VAN EEN SLIPPERTJE.....	128
DE FAMILIE ROLLEGHEM	129
EEN IMAGOPROBLEEM BIJ DE 'BLAUWBLOEDKINDEREN'	130
DE HAUTAINE CLEMENTIA	131
STRIJD OM DE MACHT.....	132
WELKE ROL SPEELDE WILLEM VAN LO?.....	133
BERTULF EN DE CLAN VAN DE EREMBALDEN	133
DE OCHTEND VAN 2 MAART 1127.....	134
NEEM EN EET DIT BROOD.....	135
LAMBRECHT EN BOSSAERT VANDERSTRAETEN.....	136
DE HANDELSFOOR IN IEPER	137
DE KATHOLIEKE BEAU MONDE	138

SCHELDPARTIJEN VAN ONEERLIJKE VROUWMENSEN	139
WILLEM VAN LO BLIJFT OP AFSTAND	140
DE ENGELSEN VERKIEZEN WILLEM VAN LO	141
EEN BRIEF VAN DE FRANSE KONING	142
DE FRANSSEN KIEZEN VOOR 'LANGZWAARD'	143
EEDAFLEGGING AAN DE ZANDBERG	144
DE DUISTERNIS VAN DE DOOD	145
TWIJFEL AAN DE INTEGRITEIT VAN WILLEM.....	146
HET VERRAAD KOMT UIT IEPER ZELF.....	147
HET SCHOFFEREN VAN JONGE DOCHTERS	148
WILLEM'S BROER THEOBALD SOREL.....	149
WILLEM CLITO IS EEN ZOT VAN EEN VENT.....	150
CRISIS IN VLAANDEREN	151
DRIE HONDEN EN EEN BEEN	151
ALLES OF NIETS BIJ AXPOELE	152
EIGEN SCHULD DIKKE BULT.....	153
OP NAAR NORMANDIË	154
DE TWEE MATHILDES	155
WILLIAM DE YPRES AT RYE	156
STEEFAAN & WILLEM: TWEE HANDEN OP EEN BUIK	157
OOK HIER IS HET NIET AL KOEK EN EI	158
HARDE NOTEN OM KRAKEN	159
DE DELICATE POSITIE VAN WILLEM VAN LO	160
ONTSNAPPING IN DOODSKIST.....	161
GETROFFEN DOOR DE GENADE VAN GOD	162
SCHENKINGEN VOOR DE ABDIJ VAN LO	163
ZIJN ROL IS NU WEL UITGESPEELD	164
WILLEM KOMT TERUG NAAR VLAANDEREN	165
DE LAATSTE JAREN.....	166
DE STERKSTE WOLF VAN DE DROEDEL	166
DE VISSERS VAN NIEUWPOORT & DUINKERKE	169
DE DRAAD VAN HET VERLEDEN	171
NIEUWPOORT STAAT NU OP EEN GOED BLAADJE	172
HET HOEKHUIS AAN DE OOSTENDESTRAAT	172
DE HARING ZORGT VOOR INKOMSTEN	173
DE GROTE STADSBRAND VAN 1512	174

DE STRODAKEN MOETEN ABSOLUUT VERDWIJNEN	175
EN WAAR MET DE GALG NU STAAN?	176
STRUBBELINGEN MET VEURNE-AMBACHT	177
DE PAALSTEEN IN DE PELIKAANSTRAAT	178
DE ENE DIKBREUK NA DE ANDERE	179
DE BAZIN VAN HERBERG 'DE SCHOMYNKEL'	180
TE VOET NAAR KEULEN	181
DE TRADITIE VAN DE 'PROPIJEN'	182
DIKKE VRIENDEN MET DUINKERKE	183
TERUG NAAR 1482	184
FRANS GRONDGEBIED IN HARTJE VLAANDEREN	184
HET STRATEGISCH BELANG VAN DUINKERKE.....	185
DE VOORNAAMSTE KWALITEIT VAN DE FRANSEN	186
DE SLEUTELS VAN DE STAD LIGGEN KLAAR.....	187
MUNTSTUKKEN VOOR DE ARME LUIZEN	188
DE EED VAN DE SPAANSE VORST	189
STOKVIS, PALING, SNOEK, HARING EN KABELJAUW	190
ALGEMENE MOBILISATIE IN VLAANDEREN	191
AL DIE DIPLOMATIEKE TRALALA	192
HERTOG DE GUISE WIL CALAIS HEROVEREN	193
MARDICK GAAT VOOR DE BIJL.....	194
DUINKERKE STAAT IN LICHTERLAAIE	195
LIK OP STUK IN GREVELINGEN	196
EEN RECHTSTREEKS VERSLAG VAN DE CLASH.....	197
BLOODY MARY TUDOR.....	198
HET STRATENPLAN WORDT Aangepast	199
EEN LOTERIJ VOOR HET VERNIELDE HOSPITAAL	200
DE RODE MANTELS VAN DE PESTDOKTERS	201
HET VERDRIET VAN POPERINGE.....	205
HET MOET TOCH WEL WAT GEWEEST ZIJN.....	207
DE KETTERSE GEEST IS UIT DE FLES	207
DE WELBESPRAAKTE PIETER DATHEN	208
GASTHOF 'DEN HERT' TE POPERINGE	209
EEN BREUK MET HET VERLEDEN.....	210
EEN HARDE KERN VAN GEBRAINWASHTE LIEDEN	211
DE ALLEREERSTE BISSCHOP VAN IEPER	212

GHELEIN DAMMAN DUKT OP IN RENINGELST	213
HET IS SLECHTS HET TOPJE VAN DE IJSBERG	214
CLANDESTIENE VERGADERINGEN IN 'DE CROONE'	215
EEN LAWINE AAN GELOOFSPRIETPRAAT	216
MAHIEU VAN PEPPERSTRAETE EN JAN SCHREVELE	217
JAN POLLET VAN WESTOUTER	218
DE HARDE AANPAK VAN PIETER TITELMANS	219
OPROERKRAAIERS, KERKBREKERS EN MOORDENAARS	220
JAN DENYS LEIDT DE NIEUWKOMERS.....	220
DE BENDE VAN DENYS ZWELT AAN	221
SEBASTIAAN MATTE IS ER OOK BIJ	222
PATER WILLEM BELEEF WEINIG PLEZIER.....	223
EERST PREKEN EN DAN GEWELD	224
'KOTJESVOLK' DAT DE KERK AAN DIGGELEN GOOIT	225
DE BEELDENSTORMER EINDIGT OP HET SCHAVOT	226
EEN TIMMERMAN VAN ALVERINGEM	227
EEN ORKAAN DIE DOOD EN VERNIELING ZAAIDE	228
VIERTHONDERD GEPLUNDERDE KERKEN	229
STROOPTOCHTEN VAN ZWERVENDE BENDES	230
DE NACHTKLOK WORDT INGESTELD.....	230
DE BOSGEUZEN VAN SINT-SIXTUS	231
ALVA VERSCHIJNT OP HET TONEEL	232
HANECAMPS, EEN VERLOEDERDE EDELMAN	233
ONTMOETING IN SPANJAARDSDALE.....	234
HET LAATSTE WOORD IS NOG NIET GEZEGD.....	235
CAMERLYNCK ZIT HIER ACHTER	236
WIE HEEFT DE RENINGELSTSE PRIESTERS VERMOORD?	237
MOORD IN DE BOSSEN VAN DE WESTHOEK	238
EEN HALLUCINANTE GETUIGENIS	239
DE AANSLAG IN HOUTKERKE IS WEERZINWEKKEND.....	240
DE BLOEDRAAD VAN DE HERTOG VAN ALVA	241
EN DAN IS DE RECHTBANK NOG MILD	242
GENT LEIDT DE DANS	243
DE CLUB VAN HEMBRYZE EN RYHOVE	244
POPERINGE IN DE HANDEN VAN DE MALCONTENTEN.....	245
POPERINGE IS EEN SPOOKSTAD GEWORDEN	246
DE SCHURFTIGE SCHAPEN WORDEN AANGEPAKT	247

DE DUIMSCHROEVEN GAAN DICT	247
VERBODEN OM TE KNIKKEREN	248
STEUN BIJ EEN GLAASJE BRANDEWIJN	249
HIJ HEEFT GESTREDEN VOOR GOD	250
DE SPAANSE ZIEKTE.....	251
DE ELLENDE IS NIET TE OVERZIEN	252
OPDEDRINCK HAAT HET ZEDELIIK VERVAL	253
EEN UUR AAN DE SCHANDPAAL	254
POPERINGE MOET GEREANIMEERD WORDEN.....	255
LICHT IN DE DUISTERNIS	255
EÉN SCHOOL MET ÉÉN MEESTER	256
HET VERDRIET VAN POPERINGE	257
DE PATERNOSTERKNECHTEN	259
OP HET PUNTJE VAN MIJN STOEL	261
HET GIF VAN DE KETTERIJ.....	262
GEEN TEKORT AAN VALSE PROFETEN	262
BINNEN IN DE KERK VAN VOORMEZELE	263
HET WAREN NET DUIVELS UIT DE HEL.....	264
EEN STOUTE MINISTER	265
PLOTS MOGEN ZE HUN EIGEN TEMPELS BOUWEN	266
EN ZE BLIJVEN MAAR DOPEN EN TROUWEN	267
ALVA SCHUWT GEEN GEWELD	268
HET FALEN VAN DE OVERHEID.....	269
VLAANDEREN OVERSPOELD DOOR DE SPANJAARDEN	270
EEN SPECIALE RECHTBANK VOOR DE KETTERS	271
HALLUCINANTE TAFERELEN	272
GEEN SPRAKE VAN VERGIFFENIS	272
EEN TREURSPEL VAN INTENSE DROEFHEID.....	273
DE SMERIGE CAMPAGNE VAN BROEDER CORNELIUS.....	274
EGMONT EN HOORN VERHUIZEN NAAR GENT	275
DE BOSGEUZEN MAKEN HET LAND ONLEEFBAAR.....	276
EEN LAND VOL DROEFHEID EN ELLENDE	277
DE MENSEN VERVLOEKEN DIE ALVA	278
TE DIEP IN HET GLAS GEKEKEN	279
WILLEM VAN ORANJE PROFITEERT ERVAN	280
DE SCHIPPERS BEKOPEN HET MET HUN LEVEN.....	281

REQUESENS STERFT HEEL ONVERWACHT	281
ORANJE POOKT HET VUUR VERDER OP.....	282
DE SPANJAARDEN MOETEN HIER WEG	283
VOOR GELOOF EN VADERLAND	284
LALAING DOET ZIJN INTREDE	285
CONFRONTATIE AAN HET SPANJAARDENKASTEEL	286
DE GEHATE SPANJOLEN ZIJN WEG.....	287
EEN MENSELIJK TREKJE VAN ALLE TIJDEN	287
DE GESLEPEN WILLEM VAN ORANJE	288
WILLEM EN MATTHIAS	289
ORANJE GRIJPT DE MACHT	290
OPPERHOOFD VAN RYHOVE.....	291
DE BRUGGELINGEN ZIJN NOG NIET BEDORVEN.....	292
EEN TRAGISCHE SCHANDVLEK	292
HET BEDERF VAN VLAANDEREN	293
DE SPANJAARDEN LIGGEN OP APEGAPEN	294
UIT WIENS HAND MEN EET.....	295
IK VOEL MEE MET HUN PIJN.....	296
DE KETTERS ZIEN HET GAT SCHOON	296
SCHOKKENDE TAFERELEN IN BRUGGE	297
HALF GEROOSTERDE LICHAMEN	298
VAN KWAAD NAAR ERGER	299
DE ROL VAN JAN VAN HEMBYZE	300
DE GENTENAARS NU OOK BAAS IN MENEN.....	301
VISSEN IN TROEBEL WATER	301
CAPITO KAN HET GOED ZEGGEN	302
DE SPANNING IN BRUGGE STIJGT	303
DE INMENGING VAN HALFBAKKEN GENTENAARS	304
PROBLEMEN MET HEMBYZE.....	305
ORANJE GRIJPT IN TE GENT	306
HET ZINGEN VAN SPOTLIEDJES IS VERBODEN	306
DE BEELDENSTORM IS HELEMAAL TERUG	307
HET HEILIG BLOED WORDT VERSTOPT	308
BISSCHOP RYTHOVIUS IS SCHAMPAVIE	309
DE VALSTRIK VAN ORANJE	313
DE DORPSPASTOOR VAN VLADSLO	315

DE NEDERLANDEN OP EIGEN BENEN	316
DE MALCONTENTEN UIT HET ZUIDEN	316
VERHITTE GEMOEDEREN AAN DE BURG.....	317
DE BURGERS HOUDEN ZICH GEDEISD	318
ACTIE ZORGT ALTIJD VOOR REACTIE	319
DE SMERIGE PRAKTIJKEN VAN HEMBYZE	320
ORANJE IS NIET OPGEZET MET DE GENTSE DEMARCHE	321
DE KATHOLIEKEN ZIEN HET NIET ERG ZITTEN	321
DE SCHOTTEN VAN KOLONEL BALFOUR.....	322
WE HEBBEN EEN NIEUWE MEESTER NODIG	323
EEN WANSTALTIG GEDROCHT	324
VAN MALE MET ZIJN PLASTISCHE BESCHRIJVINGEN	325
VLAANDEREN SIDDELT BIJ DE CHAOS.....	326
EEN TIJD VOL VAN VERWARRING	327
BIDDEN DAT DE STUKKEN ER VANAF VLIEGEN	327
DIE ZOTTE GESCHIEDENIS TOCH	328
DE DWAZE PATRIOTTEN VAN GENT	329
HET JAAR 1581 BRENGT NOG MEER RAMPSPOED	330
DE KATHOLIEKEN ZIJN WEER DE PINEUT	331
DE KERKEN MOETEN HET ONTGELDEN.....	331
ER MOET NU GEWERKT WORDEN OP DE FEESTDAGEN.....	332
AL HET CRAPUUL VAN DE STREEK.....	333
EEN GRENZELOZE ARMOEDE	334
EEN SCHEET IN EEN FLES	335
HET MERENDEEL WAS NAAKT	335
IEDEREEN VECHT TEGEN IEDEREEN	336
EN WIE DIE HERTOG VAN ALENÇON?.....	337
MACABERE FESTIVITEITEN IN BRUGGE	338
NIET SNOEPEN VAN HET GELOOF!	339
DOOR VIER PAARDEN VANEEN GETROKKEN.....	340
EEN GEMEENDE 'FUCK YOU' RICHTING HEMEL.....	340
HET LEGER VAN ALEXANDER FARNESE	341
1582 IS EEN KORT JAAR	342
DIE DWAZE FRANSMAN TOCH.....	343
LET OP VOOR DIE VAN FRANKRIJK.....	344
BRUGGE ZIT OP ZIJN TANDVLEES.....	345
GROTE ARMOEDE, BUIKLOOP EN PEST	346

WILLEM ZORGDE VOOR DIE FRANSE FURIE!	346
DE OORLOG KAN ME GESTOLEN WORDEN.....	347
DRAMA IN VLAANDEREN.....	351
VLAANDEREN MOET EEN LEIDER HEBBEN.....	353
IEPER ZIT INGESLOTEN.....	353
DE SPANJAARDEN HEBBEN NIEUWPOORT TERUG.....	354
EEN ALGEMENE SOLEMNELE BIDDAG	355
ORANJE VERTROUWT HET NIET LANGER	356
IEPER ZIT IN SLECHTE PAPIEREN	357
MET HELE KARREN NAAR HET MAGDALENAVELD	358
HET LIJKT ME EEN INTELLIGENTE KEREL	359
SCHOENMAAT VIJFENVEERTIG	359
DE SPANJAARDEN BLOKKEREN DE SCHELDE	360
AFREKENING ONDER VRIENDEN	361
GROTE HONGERSNOOD IN IEPER	362
HET KONVOOI WORDT OPNIEUW OVERVALLEN	363
VIBRATIES VAN OPLUCHTING.....	364
EEN ONVERVALSTE KOEHANDEL	365
ER IS AL GENOEG GELEDEN.....	366
HET IS TOCH EEN BEGIN.....	366
WEST-VLAAMSE DOVEMANSOREN	367
WAT EEN HEERLIJK KUNSTZINNIGE MAN	368
DE TRUC VAN ALLE TIJDEN	369
ZULLEN ZE DE VREDE OMHELZEN?	370
VERZUURD ROGGEBROOD VOL MET KAF	371
EEN BEDROEVENDE EN BENAUWENDE SFEER	372
HEYMAN BELANDT OP DE PIJNBANK.....	373
RYHOVE & HEMBYZE	373
EEN EXIT IN MINEUR.....	374
FARNESE STAAT OP ZIJN STREPEN	375
WIE MAAKT HET MOOIESTE VREUGDEVUUR?	376
ANTWERPEN GEEFT ZICH OOK GEWONNEN	377
GOD STRAFT DE MENSEN.....	378
SLUIS GEEFT ER DE BRUI AAN	378
PRINS MAURITS VAN ORANJE	379
TERUG NAAR HET JAAR 1591	380

EEN DOORN IN DE VOET VAN DE VLAAMSE LEEUW	381
SCHIPPER TANDT	382
EEN WURGGREEP OP VLAANDEREN.....	383
WIE IS DIE AARTSHERTOG ALBERTUS?	384
DE SLAG VAN NIEUWPOORT.....	385
EEN PAAPSE ZAAK.....	386
DE TROMMELS VAN GISTEL	386
VAN MALE IS LEEG GESCHREVEN	387
GEDAAN MET DE PEST EN DE HONGERSNOOD.....	388
DE GEUZENTIJD VAN VEURNE	391
SEDERT HET BEGIN VAN DE GEUZERIE	393
JOHANNES HUS.....	394
WULVERGEM IS NU AAN DE BEURT	394
DE HERESIE IS GEDEMPPT	395
DE ADEL STOOKT HET GEMEEN OP	396
SEBASTIAAN MATTE GAAT ZIJN ROL OPEISEN	397
HET WARE EVANGELIE	398
HET ZIJN GEEN ONSCHULDIGE LAMMETJES	399
DE GEUZEN VAN ROESBRUGGE	400
JAN DENYS EN ZIJN GEUZENLEGER	401
DE MINISTER VAN HONDSCHOTE.....	402
DE REST VALT BINNEN IN VEURNE	403
DIE 'HEILIGENBROL' MOET HIER WEG.....	404
EIGEN SCHULD, DIKKE BULT	405
MATTE IS EEN GLADDE JONGEN.....	406
HET MAG BEST WAT TOLERANTER.....	407
DE TEMPEL IN SINT-RIJKERS	408
PATER WILLEM	409
RENAUT RINGOT WORDT OPGEKNOOPT.....	410
HONDSCHOTE ZORGT VOOR GROTE ZORGEN	411
ZWAAIEN MET DE NAAM VAN GOD.....	412
VEURNE MOET EEN LESJE KRIJGEN	413
DE GEUZEN WORDEN VAKKUNDIG AFGEHOUDEN	414
DE GROTE KANONNEN VAN HONDSCHOTE.....	414
DE EERSTE KAPITEIN IS EEN WOESTENAAR	415
MIJN ONGEZOUTEN MENING.....	416

MARGARETHA IS HET GRONDIG BEU	417
PIJNING EN GEWELDENARIJ	418
HET TEMPEEST VAN DE HERESIE	419
DE VESTINGEN ZIJN ER MAAR DEERLIJK AAN TOE	420
DE KATHOLIEKE BIJDRAGE IS MAAR POVERTJES	421
REPRESSIE UIT DE OUDE DOOS	422
HEET ONDER DE VOETEN	423
HET SCHAVOT OP DE MARKT VAN VEURNE	424
PIKANTE GESCHIEDENIS.....	425
HERBERG 'HET NACHTGAELEN'.....	426
VERSMACHT IN EIGEN BLOED	427
UIT DE BOSSEN VAN PROVEN	428
WAT EEN INDIANENVERHAAL TOCH	429
HENDRIK VAN NEDONCKEL, ALIAS HANEKAM	430
JAN CAMERLYNCK SCHIET IN ACTIE	431
ALVA GRIJPT IN	432
DE BERUCHTE BLOEDRAAD	433
DE VEURNE CELLEN ZITTEN BOMVOL	434
WILDE GEUZEN OP DE VLUCHT.....	434
TUSSEN HONDSCHOTE EN KILLEM	435
EEN GEWELDIGE REPUTATIE	436
NOG MEER NARIGHEID	437
DE HONDERDSTE PENNING	438
GOEDKOPE DEMAGOGIE	439
DE SINT-ANTONIUSVARKENS	440
TUSSEN AL HET GERUZIE DOOR	441
DE ZEEROVERS WORDEN ALTIJD MAAR DRIESTER	442
DE HUGENOTEN SLUITEN ZICH AAN BIJ ORANJE	443
ALVA MAG HET OP ZIJN BUIK SCHRIJVEN	444
DREIGEND GEVAAR VOOR NIEUWPOORT	445
TUSSEN TER IJDE EN NIEUWPOORT	446
DE VERMOGENSBELASTING KOMT ER AAN	446
DE IJZER WORDT IN DE GATEN GEHOUDEN	447
GOD, DE ALMOGENDE.....	448
IN DE DUINEN VAN KOKSIJDE	449
LUIS DE ZÚÑIGA Y REQUESENS	450
HET WINTERSEIZOEN BRENGT GEEN BETERSCHAP	451

KAN ER VREDE GEMAAKT WORDEN?	452
EEN REGERING VAN NATIONALE EENHEID	453
DE VOORBODE VAN EEN VERWOESTING	454
DE PACIFICATIE VAN GENT	455
EEN LENING TEGEN EEN MOOIE INTREST	456
EEUWIG EDICT OF EEUWIG GEPIKT?	457
NIET AL TE VEEL 'DANKE SCHÖNS'	458
VEURNE MOET IN ZIJN GELDBEUGEL TASTEN.....	459
MEETING IN DUINKERKE	460
HOE ZIT HET MET DE STADSVERSTERKINGEN?	461
SCHIJNHEILIGE KATHOLIEKEN	462
VRIJHEID VAN GODSDIENSTMENING.....	463
EN WELKE KERK KRIJGEN DE GEUZEN?	464
ADVIESRADEN EN COMMISSIES	464
DE CONTOUREN VAN DE POLITIEK.....	465
EEN VEEG UIT DE PAN VOOR DE KATHOLIEKEN	466
KAPITEIN WINTERSHOVE WEEET HET GOED GENOEG	467
GROOT PROTEST IN VEURNE	468
ZE VALLEN ALS DE VLIEGEN.....	469
SPELEMAN, WHAT'S IN A NAME?	470
DE KLOKKEN MOGEN TERUGKEREN	471
DE MALCONTENTEN VEROVEREN MENEN	472
WE BELANDEN IN EEN HEUSE BURGEROORLOG	473
NATUURLIJK ZIJN HET ALLEMAAL GEUZEN	474
DE WALLEN LATEN ZICH NIET ONBETUIGD.....	475
DE KOPPIGHEID VAN DE STEDELINGEN	476
HET KOPERWERK VAN DE KERKEN.....	477
EEN NIEUWE BELASTING VAN TWINTIG PERCENT	478
BEVRIJD ONS VAN DEZE TERREUR!	480
DE POSITIE VAN WILLEM VAN BLOIS	481
EEN BETAALBRIEF VAN DRIEDUIZEND GULDEN	482
HET EINDE VAN DE RIT VOOR EVERSAM	483
IN VEURNE ZIT HET ALLERMINST GOED.....	483
HET GAAT VAN KWAAD NAAR ERGER.....	485
DE BOEREN VAN HET HOUTLAND.....	486
PAUWEL HEEFT HET OOK IN DE GATEN	487
WAT IS ER MIS MET VANDEN BERGHE?	488

DE TRUCS VAN DE MALCONTENTEN.....	489
EKELSBEECKE AAN DE IJZER	490
JACOB MARCHANT HAAT DE SPANJAARDEN	491
DE KATHOLIEKEN HEBBEN HET NIET GEMAKKELIJK	491
PREDIKANT JOANNES ALOPESIUS	493
DE STENEN VAN HET NOORDGASTHUIS KOMEN VAN PAS	494
DE RODE BUIKLOOP	495
DE GASTHUIZEN BIJ DE STADSMUREN	496
DE WALEN VAN ROESBRUGGE ZIJN EEN PEST	497
ALGEMENE MOBILISATIE IN WEST-VLAANDEREN	498
HET FORT VAN ROESBRUGGE	499
SPANJE VLIEGT HELEMAAL BUITEN	500
HET BOLWERK AAN DE OOSTPOORT.....	501
HET LIJKT OP EEN VOETBALSEIZOEN	502
HET MOET LUKKEN MET DE SAAIWEVERIJ	503
AANSLAG OP WILLEM VAN ORANJE.....	504
ZE KAN ZIJN MOEDER ZIJN.....	505
DE ELLENDE VAN VEURNE-AMBACHT	506
HET VREEMDE VOLK SLAAT AAN HET PLUNDEREN	507
DE PRINS VAN PARMA IS OP KOMST	508
KAT-EN-MUISSPELLETJES EN SCHERMUTSELINGEN	509
DE GRONDEN BLIJVEN BRAAK LIGGEN	510
DUINKERKE IS MAAR EEN TUSSENSTOP	511
DE REPRESSIE SCHEERT HOGE TOPPEN	512
DE PLANEET DIE DE ZODIAK DOORLOOPT.....	513
DAAR IS DE POLITIEKE REALITEIT TERUG	514
DE BEZTTING WORDT WANDELEN GESTUURD	515
EN HOE GAAT HET NOG IN VEURNE?	516
CHANTAGE VAN DE FRansen	517
ANJOU ZORGT DAT HIJ WEG IS	518
FARNESE KIJKT AL DIRECT NAAR NIEUWPOORT	519
GOD HEEFT HEN VERLOST	520
TIJD OM DE WONDEN TE LIKKEN.....	521
KAPERS IN NIEUWPOORT	525
EEN VAAK DODELIJKE INFECTIE.....	527
WILLEM COTTON EN HENRY CAREW.....	528

DE ZENUWEN STAAN OP SCHERP	528
DE GALGEN VAN NIEUWPOORT EN VEURNE.....	529
NIEMAND VOELT ZICH NOG VEILIG	530
FRUIT WORDT SCHEEF BEKEKEN	531
KONING FILIPS II WANTROUWT HET GILDELEVEN	532
NIEUWPOORT WORDT EEN KAPERSNEST	533
DE HOLLANDSE SCHEPEN WORDEN GEKAAPT	534
DUMON LAAT IN ZIJN KAARTEN KIJKEN	535
ORANJE EIST EEN ONDERPAND.....	536
DE SITUATIE IN NIEUWPOORT VALT NOG MEE	537
PROBLEMEN MET DE BALJUW	538
DE CLERCQ BLIJFT DWARSLIGGEN	539
OCTAVIAAN MOET DE BAAN RUIMEN	540
NIEUWPOORT EN ZIJN HOLLANDERS	541
RENÉ DUMON IS KARIG MET DETAILS	542
COUP OP NIEUWPOORT	543
DIE DWAZE PATERNOSTERDRAGERS	544
KAPITEIN WINTERSHOVE ALS NIEUWE GOUVERNEUR	545
DE KEUZE VALT OP JOOS DHONT	546
GROTE WERKEN AAN DE STADSMUREN	547
EEN GROOT GEBREK AAN STENEN	548
BALJUW JACOB MARCHANT ZOEKT HULP	549
PASTOOR DE WAELE EN DE PESTLIJDERS	550
ARME JEZUS.....	551
HET ZIJN ZEKER GEEN ENGELTJES	552
FARNESE DUIKT OP AAN DE STADSMUREN	553
DE HERVORMDEN VERLATEN NIEUWPOORT	554
ER BREKEN NIEUWE TIJDEN AAN.....	555
'DEN FRANSCHEN SCHILT' IN DE HOOGSTRAAT	556
VEURNE-AMBACHT LOOPT IN DE WAPENS.....	557
DE KERK VAN WULPEN GAAT OP IN DE VLAMMEN	558
DE HAVENMOND VAN NIEUWPOORT	559
EEN NIEUW FORT AAN DE KLEINE VIERBOETE	559
INVAL BIJ BOER HEMMELS TE OOSTDUINKERKE	560
FORT TRINITEIT	561
ZAL ALBRECHT NU EINDELIJK OOSTENDE AANPAKKEN?	562
DE 16DE EEUW LOOPT OP ZIJN LAATSTE BENEN	563

GESCHIEDENISSEN DER STAD LO	565
EEN VERRASSENDE VONDST	567
KONING SIFFRID.....	567
ER KOMT EEN WEKELIJKE MARKTDAG IN 958.....	568
REGINALDUS VAN HET KLOOSTER VAN LO.....	569
DE STORY VAN WILLEM VAN LO.....	570
DE GRAAF VERTREKT NAAR PALESTINA	571
LODEWIJK VAN MALE LAAT LO VERSTERKEN	572
GROTE HULDIGING VAN HERTOOG JAN	573
PEST IN LO.....	574
DE HEER VAN POLLINKHOVE EN ZIJN CAPSONES	575
LIJKDIENST VOOR KEIZER KAREL	576
GEDECIMEERD DOOR TWINTIG AANVALLEN	577
DE HULDIGING VAN KARDINAAL FERDINANDUS	578
TUSSEN LO EN POLLINKHOVE	579
BEZOEK VAN MAARSCHALK DE TURENNE	580
DE DONDERDAG VOOR PALMZONDAG	581
OPNIEUW EEN BESMETTELIJKE ZIEKTE TE LO.....	582
OPNIEUW OORLOG TUSSEN SPANJE EN FRANKRIJK.....	583
DE VREDE VAN NIJMEGEN IN 1678	584
EEN WAPENSTILSTAND VOOR TWINTIG JAAR.....	585
LO KRIJGT DUIZEND ENGELSEN TE VERWERKEN	586
DE CONTRIBUTIES VOOR HET LEGER	587
GODS VERGRAMDE GESEL.....	588
1713: DE VREDE VAN UTRECHT	589
STORMWEER OVER OOSTENDE	593
BLOZENDE WANGEN	595
CAESAR HEEFT HET OVER DE NERVIANEN	596
OUDENBURG EN RODENBURG	597
VROEGER WAS HET OOST-HENDE	598
DE VERSCHRIKKELIJKE AARDBEVING VAN 1084	599
EEN VERVAARLIJK ZEEGEDROCHT OP HET STRAND	600
LIJKEN LANGS DE ZEEKANT	601
DE GRUWELIJKE PEST VAN HET JAAR 1214	602
VAN EEN DORP IS NU GEEN SPRAKE MEER	603
JANSZONE VLUCHT NAAR ZEELAND	604

TESTEREP TUSSEN OOST-HENDE EN WEST-HENDE	605
AL DIE STADHUISTAAL.....	606
HET KAKEN VAN DE HARINGEN.....	607
DE GROND DAVERT ONDER DE VLAAMSE VOETEN	608
HAANTJESGEDRAG VAN DE BRUGGELINGEN	609
EEN DIJK TUSSEN SLUIS EN NIEUWPOORT.....	610
ER ZIJN NOG ENKELE REKENINGEN TE VEREFFENEN	611
MOSSELEN TE KOOP	612
MOEDER ZEE BLIJFT NIET BIJ DE PAKKEN ZITTEN	613
WEG MET DIE AFTANDSE PAROCHIEKERK.....	614
EEN BLIJDE GEBOORTE	615
SCHONE VISLIEDJES BLIJVEN NIET DUREN	616
DUITSE LEGERSCHAREN IN VLAANDEREN	617
DE OORLOG VERBETERT ER NIET OP.....	618
DE WRAAK VAN DE VLAMMEN	619
DE KLEINE WORDT VAN PIER NAAR POL GESLEEPT	620
ZEKERE MAAT EN PEGEL	621
WINDKRACHT, OVERSTROMINGEN EN SCHADE	622
DE NIEUWE STREEP VAN KEIZER KAREL	623
KLOTWEER OP 5 OKTOBER 1559	623
HET VERNIELEND GIF SCHIET WORTEL	624
DE GEUZEN TREKKEN NAAR BLANKENBERGE	625
OOSTENDE WORDT ZO EEN BELANGRIJK PION.....	626
IN BRUGGE ETEN ZE HONDEN, KATTEN EN RATTEN.....	627
HET KERKHOF VAN SINTE-CATHARINE	628
DE BEZETTING VAN OOSTENDE	629
ZAL OOSTENDE HETZELFDE LOT ONDERGAAN?.....	630
ALBRECHT, DE AARTSHERTOG VAN OOSTENRIJK.....	631
HET OMMELAND LIGT BEZAAID MET BOLWERKEN.....	632
DE SPANJAARDEN ARRIVEREN OP 5 JULI 1601	632
VAN DER NOOT IS EEN PIENTERE BEVELHEBBER	633
DE SINTE-CLARA-SCHANS.....	634
EEN HAGELBUI VAN KANONSCHOTEN	635
JACOBUS BOWENS WORDT LYRISCH	636
BIJ SPRINGVLOEDEN EN HOOG WATER	637
DODE OPENGESNEDEN MENSEN	638
GEBREK AAN LEVENSMIDDELEN EN MUNITIE	639

IN OOSTENDE WILLEN ZE TIJD WINNEN	640
ALBRECHT KAN ER NIET OM LACHEN.....	640
JOSÉ MORINHO EN PEP GUARDIOLA.....	642
DE AANVOERDERS GAMBALOITA EN DURANGO.....	643
EEN KABEL DWARS DOOR DE HAVENGEUL.....	643
DE ZEE SPOELT DE ZANDZAKKEN WEG	644
IN SPANJE ZITTEN ZE NIET STIL	645
FREDERIK SPINOLA DOORKRUIST DE OCEAAN	646
WANBETALING ZORGT VOOR MUITENDE SOLDATEN.....	647
DE INFANTE ISABELLA ZAL KINDERLOOS BLIJVEN	648
BUSKRUITDAMPEN EN ROOKTOESTANDEN	649
PAPIER IS GEWILLIG.....	650
STRIJDERS VOOR GOD	651
DE VLAMMENDE SPEECH VAN RYBAS	652
PORS-EPIC EN HET STEKELVARKEN	652
GROTE BLIJKEN VAN DAPPERHEID.....	653
DE KRONIEK VAN DE MUTSAARD	654
DE MANSCHAPPEN GLIMMEN VAN TROTS	655
'ZIJ SCHIETEN, WIJ TERUGSCHIETEN'	656
DE DRIE KANONNEN OP HET POLDERFORT	657
DE HERSENEEN VAN DE DODEN	658
DE WOEDE VAN HET KANON.....	659
DEZE VERSCHRIKKELIJKE REDOUTE MOET WEG.....	659
GENIALE BALLEN	660
ONDANKS DE SCHRIK IN HUN HARTEN	661
DE BRAND DUURT TWAALF DAGEN	662
DE BEZETTE STAD IS GEEN GEZELLIG OORD	663
DE TUIGEN VAN POMPEJUS TARGONE.....	664
DE SCHANS VAN SINT-ALBERTUS	665
EEN SOORT HUIFWAGEN OP VIER HOGE WIELEN.....	666
SPLINTERBOMMEN AVANT LA LETTRE	667
MAART BRENGT SCHOON WEER.....	667
EEN ECHT SCHIJTCADEAU	668
GETIMMERDE HUTTEN OP WIELEN	669
SLAANDE TROMMELS EN VLIEGENDE VAANDELS.....	670
GERED DOOR ZIJN KERSVERSE BRUID.....	671
EEN BLUNDER VAN FORMAAT	672

BRIEFJES VAN HET 'STEKELVARKEN'	673
BEZAAID MET DODE LICHAMEN	674
SPINOLA IS VASTBERADEN	674
HET EINDE KOMT IN ZICHT	675
HANDJES SCHUDDEN NA DE WEDSTRIJD	676
DE PRINSEN WAREN SPRAKELOOS.....	677
HEEFT HET NIET LANG GENOEG GEDUURD?	678

Inleiding

De loopgraven van de tijd

Beste lezer,

een nieuw boek, een nieuw voorwoord. Met deel 7 van 'De Kronieken van de Westhoek' is dat niet anders. Met meer dan 4200 bladzijden onderverdeeld in 105 kronieken groeit mijn werk stilaan uit tot een complete bron voor wie meer wil weten over de geschiedenis van Vlaanderen en de Westhoek, de regio waar ik geboren en gebeiteld ben.

Wie al eerder kennis maakte met mijn werk weet dat ik geen geschiedenis schrijf zoals dat normaal gebeurt. Ik vertel over het verleden alsof ik er zelf in rondloop en dat maakt mijn teksten helemaal anders dan die van het traditionele geschiedenisboek.

Ik vertel. Ik beleef, geef commentaar, schrijf eigenlijk wel kritisch, voel me triest, ik ben niet bang om scherp uit de hoek te komen. En tussen de lijnen verstop ik heel wat humor. De lezer hoeft absoluut mijn boeken niet van A tot Z te lezen om ervan te genieten. Ook hier bij deel 7 kan je perfect beginnen lezen zonder ooit met de vorige delen kennis te hebben gemaakt. Meer zelfs; de ruim uitgesponnen inhoudstabel biedt de lezer de kans om in te voegen bij het fragment van zijn of haar keuze.

Een van de grote kwaliteiten van mijn kronieken is ongetwijfeld mijn verlangen om onze streekgeschiedenis mee te maken vanuit alle mogelijke perspectieven. In deel zeven zijn dat gebeurtenissen uit Ieper, Lo, Nieuwpoort, Duinkerke, Poperinge, Brugge, Veurne en Oostende. Het schrijven over ons verleden, de research die daar aan voorafgaat, het plezier om met mijn taal te spelen en creatief te blijven, geloof me: dit is passie. En die kan je naar hartenlust meebeleven tussen de regels van mijn teksten.

In deel 7 keer ik nog eens terug op het ontstaan van het Vlaams en het Frans. Ik ga op zoek naar de wortels van onze moedertaal; het Vlaams, waarom die verdween in het noorden van Frankrijk terwijl

wij hier de Nederlandse taal zijn blijven spreken. Die terugkeer naar een ver verleden biedt zeker nieuwe inzichten.

En daarna komen de lotdagen aan de beurt. Hele generaties Vlamingen blijven het op vandaag hebben over de 'lotdagen' zonder precies te weten wat die inhouden. Hier in dit boek ga ik er uitgebreid op in en focus ik me op de namen van onze dagen, maanden, seizoenen en het (bij)geloof dat op vandaag nog altijd vrij spel heeft in onze hoofden.

En zo kom ik dan terecht bij Willem van Lo, cultfiguur, streekgenoot uit de jaren 1100 die na een mislukte gooi naar de macht in Vlaanderen het dan wel schopt tot eigenaar van het hele graafschap Kent en hij in het Engeland en Normandië van de 12de eeuw een belangrijke rol gaat spelen.

Een passage in Nieuwpoort en Duinkerke brengt me naar de dramatische godsdienstoorlog die Vlaanderen tot in zijn diepste ziel zal aantasten. Calvinisten en katholieken die het van elkaar niet kunnen verdragen dat elk zijn God dient en als bezetenen hun eigen exemplaar aan elkaar willen opdringen. Je moet werkelijk eens lezen waar godsdienstfanatisme ons in de 16de eeuw naar toe heeft geleid en hoe we jammer genoeg vijfhonderd jaar later weer aan diezelfde tragedie begonnen zijn.

Oostende, het laatste hoofdstuk van dit boek is zowat de exponent van de oorlog tussen de religies. Honderdvijftigduizend doden op twee jaar tijd, dat is de prijs die mensen betaalden voor hun onverdraagzaamheid om toch maar hun god en hun eigen groot gelijk op te eisen.

Trek gerust jullie eigen conclusies. Ik wens jullie van mijn kant een veilig verblijf in het verleden en een behouden terugkeer uit de loopgraven van de tijd.

Ivan Vanherpe
Ieper, februari 2018

Hoe het Vlaams uit Frankrijk verdween

Het zwart gat van de Franken

De stedelijke oudheidkundige commissie van Wervik bezit een berg schatten en geschriften over de eigen regio. Sinds mijn eerste bezoek zowat anderhalf jaar geleden ben ik er vaste klant geworden. Ik heb er kennis gemaakt met een fijne vriendenkring die altijd klaar staat om me te helpen. Het is alsof ik er telkens thuiskom in de geschiedenis. Neem nu de archieven die geschonken werden door Jozef Roelandt, een historicus die zowat een kast vol getypte teksten geschiedenis geschonken heeft aan de 'Stoc'. Roelandt heeft zijn leven besteed om geschiedenis te verzamelen en die op zijn manier te bewaren. In zijn collectie stoot ik haast onmiddellijk op een door hem getypte tekst over de teleurgang van het oude Vlaams in Frankrijk. Ik preciseer even: 'De ondergang van het Diets in Frankrijk na de Saksisch-Frankisch-Friese Nederzetting'. Ooit geschreven door W.J.L. Van Es, in 1940 verschenen in 'De Nieuwe Gids' en door Roelandt verder aangevuld. De tekst is voor wat mij betreft een heuse openbaring. De tijd van de Franken is nog altijd een zwart gat in onze kennis over de geschiedenis en wat ik hier in deze tekst lees komt over als een bijzonder waardevolle toevoeging. Dit wil en mag ik de lezers van mijn kronieken niet onzeggen. Ik beslis om er anno 2017 nu eindelijk eens werk van te maken om het werk van Van Es en Roelandt om te toveren in mijn eigen woorden. Ik tuur even naar mijn kalender. Ik ben net begonnen aan de ochtend van 10 augustus. Het regent dat het giet, de lucht ziet er grijs en zwart uit. Maar met die teksten voor me heerst zeker en vast lente in mijn hoofd. Hoog tijd om van start te gaan met deze nieuwe uitdaging.

Waarom spreken we eigenlijk Vlaams?

Vlaams en Diets zijn in wezen dezelfde taal en zijn uitlopers van het Germaans. Ik hoop dat jullie het me niet kwalijk nemen dat ik de term 'Diets' zoveel mogelijk zal vervangen door 'Vlaams'. Voor wat mij betreft een grootmoeder van mijn eigen taal. Dichte familie van het Duits. Het Frans vindt zijn oorsprong in de Gallo-Romaanse taal zoals bijvoorbeeld het Latijn. De schrijver stelt zich tot doel te weten te komen waarom het Germaans verdwenen is uit

het westelijk deel van dat ooit zo omvangrijk Frankrijk. Ik stel de vraag op een andere manier. Waarom spreken we in Vlaanderen Vlaams, en waarom spreken de Walen en de Fransen Frans? Boeiende materie waar ik wel wat meer wil over weten. De meeste geschiedschrijvers zijn ervan overtuigd dat de Romanisering in West-Frankrijk er pas op een laat tijdstip gekomen is. Ze hebben het over de streek tot aan de Kwinte (de Canche) en zelfs verder tot aan de Somme die absoluut sterk Germaans moet geweest zijn. Van Es zit met een pak vragen. Hij vindt het merkwaardig dat Vlaanderen, oorspronkelijk een klein gebied tussen Brugge en Duinkerke zich op termijn zal uitbreiden tot over de Somme. Dit gebeurt door de expansiepolitiek van zijn eerste graven. De Franse koningen zullen achteraf de kwijt gespeelde gebieden voor een deel weer recupereren. In de praktijk komt het er op neer dat Picardië zich zal uitbreiden tot de noordelijke regio van de Somme. De grenslijn tussen het Vlaams en het Frans bevindt zich toen dus in het hartje van Picardië.

De Belgen leven boven de Seine

Maar laat me toch maar beginnen bij het begin. Met de komst van de Germanen naar Gallië. Eerst en vooral is er natuurlijk de naam van Gallië zelf. Caesar geeft volledig onterecht de naam van 'Galliërs' aan al de mensen die wonen in het gebied tussen de Pyreneeën, de Atlantische oceaan tot aan het noorden. Een algemeenheid die ferm van de pot gerukt is. In het zuiden van het latere Frankrijk leven de Aquitani, in het centrum de Galli. Ten noorden van de Seine zijn het de Belgen. Drie volkeren met hun eigen taal, wetten en zeden. Daarnaast blijkt dat er al Germanen (onder hen ook de Kimbren) leven in de Elzas, in de Ardennen, Brabant en Limburg. Die moeten er al leven een eeuw voor het begin van de nieuwe tijdrekening. Het jaar -100. In die regio leven er geen Galliërs. Dat alles ten westen en noordwesten van de Po geïdentificeerd kan worden als één groot Gallië is doorgewoone een verzinsel van Julius Caesar. Ik richt me op de Belgen. Die leven in de tijd van de Romeinen boven de Seine en later – dankzij de expansiedrang van onze eerste graven – schuift die grens naar het zuiden, tot aan de Loire. De Belgen zijn grotendeels afstammelingen van de Germanen. Ze leven hier trouwens ook

samen met echte Germanen. Zoals de achterhoede van de Kimbren en de Teutonen die hier de voorraden bewaken wanneer hun legers naar Verceil en Aix trekken waar ze in het jaar -100 een nederlaag aan hun broek gesmeerd krijgen van de Romeinen. Achteraf zullen diezelfde Kimbren en Teutonen zich voorgoed vestigen in het gebied waar later Tongeren zal ontstaan.

Caesars bewering houdt geen steek

Er leven nog andere Germaanse stammen in de regio van de Belgen. De Paëmani, Eburones, Condrusi, Segni. De Nervi en de Treviri bestempelen zichzelf ook als Germanen. Veel geschiedkundigen zijn van mening dat de Germanen al rond -500 het dal van de Rijn bereikten. Tot in Koblenz zaten ze al. En dat is ook het geval met het dal van de Maas tot aan Maastricht en verder tot aan de Schelde in Antwerpen. Vandaar ook hun conclusie dat de Belgen voor een flink deel afstammen van de Germanen. De bewering van Caesar dat de Belgen de dapperste van de Galliërs waren houdt dan ook geen steek. De Belgen zijn in die dagen gewoonweg geen Galliërs. Spijtig genoeg neemt onze vaderlandse geschiedenis die gefantaseerde bewering klakkeloos over. De strijders hier zullen ongetwijfeld indruk gemaakt hebben maar waren wel geen Galliërs. Naast de Galliërs en de Belgen zijn er de Liguren of de Liguriërs. Een Indo-Europees volk die zich volgens Wikipedia al heeft gekoloniseerd in een groot deel van West-Europa. Opnieuw een bevestiging dat er tussen 2000 en 1000 voor de nieuwe jaartelling ooit één gemeenschappelijk taalgebied ontstaan is over heel West-Europa, Groot-Brittannië inclus. De massa aan plaatsen, plaatsen aan het water bezitten hier nog altijd één gemeenschappelijk kenmerk: een dubbele 'l' in de naam. Ik denk aan 'Bruxelles', 'Lille', 'Kemille', 'Ijsel', 'Hilleveld', 'Gullegem' en duizenden anderen. Van Es heeft het dus over mijn fameuze Indo-Europeanen. De Liguren. Hij plaatst hun komst rond -1500. Een algemene volksverhuizing vanuit Klein-Azië waarbij de Liguren via de Balkan de Rijn en Engeland bereiken. Ze gaan zich settelen tot in Nederland. Vijfhonderd jaar later worden ze door de Kelten uit noordwest Europa verdreven en gaan zich daarna noodgedwongen vestigen in de buurt van Marseille en in de Ligurische Alpen. De dubbele 'l' in Marseille zal dus ook hier geen toeval zijn.

De Germanen zijn ruziezoekers

De vernoemde Kelten worden rond -1000 aangetroffen ten zuiden van de Pyreneeën waar ze bekend staan als Zee-Kelten. Ze onderscheiden zich van de Galliërs die in feite toen nog hun bovenburen zijn. Van de Liguren is bekend dat ze klein van stuk zijn, rondhoofdig, met donkere haren, donkere ogen en een donkere huidskleur. Ik herken er mezelf in. Ze worden omschreven als zijnde van het Alpine ras, genoemd naar de Alpen. En van de Liguren is ooit geschreven dat de Alpenen uit Klein-Azië waren. De latere Fransen omschrijven de Alpenen onterecht als zijnde een Keltisch ras. Zijzelf stammen af van de Galliërs. De lichaamsbouw van de Alpenen komt vooral voor in het zuidwesten en dat laat de Fransen veronderstellen dat ze gelinkt kunnen worden aan de Spaanse (zeg maar Keltische) bevolking daar. En dan zijn er natuurlijk de Germanen. In de tijd van Caesar leven ze vooral in Duitsland en in Nederland. In België worden ze ook al opgemerkt. Er is hier onder meer sprake van de Nemetes en de Triboci, in de Elzas leven er Vangiones. De Romeinse historicus Tacitus beweert rond het jaar 100 bij hoog en bij laag dat de Germanen afstammen van de godin der aarde 'Twisto' of 'Tuïsto' (vandaar trouwens het woord twisten of ruzie maken). Die Twisto zou volgens hem trouwens ook 'Mannus' gebaard hebben. Die bewuste Mannus zou de eerste Germaan geweest zijn. Oorspronkelijk zou de term 'Mannus' synoniem staan met 'mens', maar later zullen het Engelse en Nederlandse 'man' en het Duitse 'Mann' naar Mannus verwijzen. Mijn mannetje zorgt voor drie zonen. De afstammelingen van die zonen zullen met verloop van tijd zorgen voor drie bevolkingsgroepen. Germaanse stammen met de voor mij onbekende namen als de Ingaevonen, de Herminonen en de Istaevonen. Ze leven respectievelijk aan de kust, in het centrum en in het oosten. Later zullen jongere stammen zoals de Marsi, de Gambrivi, Suevi en Vandali zich ook gaan beschouwen als nazaten van Mannus.

Een zootje van stammen

Van Es gelooft dat Tacitus de oudste overlevering en de spelling van de stammen vrij correct heeft neergeschreven. Een andere Romeinse letterkundige, Plinius de Oudere, heeft ondertussen al een andere indeling van de Germanen klaar. Hij verdeelt ze in vijf groepen. De Vandali (Burgudiones, Harini, Charini, Gutones) die vermoedelijk in het oosten leven. De tweede groep zijn de Ingaevonen (Cimbri, Teutones, Chauci) gekend als volkeren die aan de kust wonen. De derde groep Germanen; de Istyaiones (Sigambri) wonen aan de Rijn. Centraal vindt men de Hermiones (Suebi, Hermunduri, Chatti, Cheruaci) en ook de Peucini-Bastarni. De oprukkende Romeinen zorgen voor heel wat volksverhuizingen van dat zootje aan stammen. Ik weet het, beste lezer; allemaal ingewikkelde toestanden met moeilijke namen. Ik probeer ook nog de bomen doorheen het bos te zien en deze materie te transformeren tot een min of meer verstaanbare tekst. Tijdens de eerste eeuwen van de Romeinse dominantie in West-Europa rukken de Istyaiones verder op naar het westen en dat verklaart meteen de druk van de Germanen in de tijd van Caesar. Die heeft het in zijn geschriften over al die onderlinge verhuizingen. Ik beperk me tot de gebeurtenissen in de buurt van het Belgisch grondgebied. Onder de verdreven volkeren bevinden zich de Ubii, de Menapii, de Texuandri, de Chatti en de Batavi. Caesar laat de Ubii toe in de streek van Keulen nadat ze hun Germaanse nationaliteit hebben afgezworen. Dat geldt ook voor de Menapii die verhuizen naar de regio van Brabant. Ze krijgen er een korte tijd later ook het gezelschap van de Texuandri. Plinius de Oudere situeert de Menapii al ten westen van de Schelde. Rond -13 verhuist een tak van de Chatti uit Hessen naar onze regio. De Chatti beloven aan de Romeinen als tegenprestatie om voortaan hun bondgenoten te zijn. Ik denk meteen aan de Catsberg, Cadzand en de kattenstoet van Ieper die op vandaag nog altijd herinneren aan de komst van die Chatti meer dan tweeduizend jaar geleden. In de Betuwe (Gelderland in de oosten van Nederland) komen de Batavi zich vestigen. Nog voor het jaar nul wordt ook de komst van de Usipetes, Tencteri en Sugambri signaleerd.

De Romeinse provincies

Tijdens het bestuur van Caesar bezitten de Nervii gebieden tot aan de Schelde. In het westen wonen hun burenen, de Morini. Na de komst van de Menapiërs, de Usipetes en de Batavieren wonen die laatsten tot aan de toenmalige monding van de Oosterschelde. De Menapii zitten geprangd tussen de Nervii en de Morinen waardoor de Morinen noodgedwongen verhuizen naar West-Vlaanderen. In die tijd zitten de Romeinen stevig in het zadel en zijn ze er in geslaagd hun bestuurlijke indeling op te leggen aan de bevolking. Het 'Gallia' van de Romeinen raakt zo ingedeeld in verschillende Romeinse provincies. Aquitania, twee Galliae, Belgica (ten noorden van de Seine) en twee Germaniae. Die twee Germaanse gebieden zijn Germaniae Superior met grote gebieden van het latere Frankrijk en Zwitserland. Germaniae Inferior bevat het latere Duitsland, de Ardennen en het oosten van Nederland tot in Nijmegen. In de loop van de Romeinse dominantie zal de oorspronkelijke indeling verder verfijnd worden en zal het Gallia van Caesar ingedeeld worden in zeventien provincies samen met de zeven van Hispania en de vijf van Britannia. Ze zullen allen in één grote prefectuur samensmelten met Trier als hoofdstad die daardoor zal uitgroeien tot de grootste stad boven de Alpen. In de negenentwintig provincies voeren duces (hertogen) en comites (graven) het bevel. In dat grote noordelijke gebied wordt met verloop van tijd het Christendom ingevoerd. Met rond het jaar 300 al bisschoppen te Trier en Keulen. In 350 sticht Servatius het bisdom Tongeren. Die stad blijft door de Romeinen bezet tot in de vijfde eeuw wanneer ze dan zonder slag of stoot achtergelaten wordt. Van Es maakt van de gelegenheid gebruik om zich te focussen op het vertrek van de Romeinen. Veel historici situeren het afscheid rond het voor hen catastrofale jaar 406 wanneer de Germaanse stammen in massa over de Rijn trekken terwijl ze zelf opgejaagd worden door de Hunnen. De voorbije eeuwen is er altijd wel trammelant geweest tussen de Germanen en de Romeinen waarbij de Italianen gewoonlijk aan het langste eind trokken. Al die info komt van de Romeinse schrijvers. Maar zijn die niet bevooroordeeld geweest in hun teksten?

De laten, verslagen volkeren

Veldheren en keizers in spe hebben lauweren nodig en ze zorgen er zelf wel voor dat er positief geschreven wordt over hun bestuur en hun krijgsprestaties. Wie kan per slot van rekening precies weten wat waar of niet waar is? Niemand kan nagaan wat er zich in de realiteit afspeelt aan de grenzen. De overwinningen waarover ze schrijven; wat zijn die waard? Zelfs de machtige Caesar ziet zich al vroeg verplicht om opdringerige Germanen toe te laten op zijn grondgebied. Hij legt ze misschien wel voorwaarden op. Maar laat veel van die zogezegde overwinningen maar voor wat ze waard zijn. Tijdens de daaropvolgende drie, vier eeuwen zien we voortdurend nieuwe stammen die toegelaten worden, zelfs nadat ze verslagen werden. Na duidelijke en afdoende overwinningen worden er veel mannen gedood, tot slaaf gemaakt en voor de wilde dieren geworpen. Maar ik mag niet vergeten dat Rome zware belastingen eist doorheen zijn hele grondgebied. Taksen die de provincies uitputten en die in Gallië op veel plekken zorgen voor ontvolking. Dat is op zich al een reden om vreemdelingen op het grondgebied toe te laten. Volkeren die verslagen zijn, 'laeti', Laten, zeg maar horigen die hier moeten komen werken op de akkers. De immigranten worden verplicht om de versterkingen aan de grenzen te onderhouden en te herstellen waar nodig.

Een komen en gaan van Germanen

Zo gemakkelijk gaat het allemaal niet voor de Romeinen. Het pas veroverde Westfalen zijn ze al weer kwijt in het jaar -9. Hetzelfde geldt voor Friesland in het jaar 58. en er volgen nog veel andere voorbeelden. Het verslag heeft het ook over het westen van Vlaanderen en Nederland. Het hele gebied is zo lek als een zeef en haast oncontroleerbaar voor de Romeinse bezetter. Plinius de Oudere heeft het over twee duineneilanden enkele kilometer ver in zee. Hij heeft het over Flevum en Helinium, twee meren tussen opgehoopte duinen ergens in de Noordzee ten noordwesten van Frankrijk. Die eilanden zorgen er voor dat Brittannië min of meer in de buurt van onze contreien blijft. Boulogne wordt in die tijd omschreven als Gesoriacus. Caesar maakt er melding van. Hij heeft het over de Morini die kort voor zijn tijd nog uitgeweken zijn naar

verdrijft, blijven hoe dan ook de oude plaatsnamen verder leven. Enfin; meestal toch. Kijk maar naar de Verenigde Staten waar de vroegere Indiaanse plaatsnamen zijn blijven voortleven. Zo is de naam van de Seine (Sequanaw – Sekoanos) geen Gallische naam maar waarschijnlijk Ligurisch van origine. Een Gallische stam geeft er tijdens zijn verblijf aan de kanten van de Seine zelf zijn eigen naam aan: de 'Sequani'. Wanneer Caesar Gallië binnenvalt zijn de Sequani dan al weggetrokken uit centraal Frankrijk en wonen ze al in de Jura. Die verhuis heeft vermoedelijk te maken met de binnenvallende Belgen die toen al de tot aan de Seine waren doorgedrongen. Het is plausibel dat de oude Gallische plaatsnamen in Noord-Frankrijk, België en de Nederlanden zijn blijven bestaan nadat de Galliërs door de Belgen werden verjaagd en die Belgen later in de tijd door de Germanen werden weggeduwd. Plaatsnamen die eindigen met -acum of -iacum zijn Gallisch. Dat betekent geenszins dat die daarom ontstaan zijn voor de komst van de Romeinen. Dat kan ook gebeurd zijn tijdens de Romeinse overheersing wanneer de Galliërs in het bezit waren gekomen van het Romeinse burgerschap en in hun dienst gingen werken. Zo verwerven ze rijkdom en komen zo in het bezit van eigen villae die vaak hun eigen naam krijgen met de uitgang '-acum'. De Romeinen nemen deze uitgangen over. Zo bijvoorbeeld de plaatsnaam van Gulik die in hun tijd nog de vesting Juliacum heet. Ik denk ook aan Viroviacum, de oude naam van Wervik die ik al eerder kon identificeren als 'stad van de mannen'. Maar welke taal spreken de oude Belgen eigenlijk? Gallisch, beweren de meeste historici. Ze leiden dat af uit een reeks van bestaande plaatsnamen die onmogelijk uit het Germaans kunnen afgeleid worden. Terwijl die plaatsen zowel in Germaanse als Romaanse gebieden terug te vinden zijn. Er zit veel kaf tussen het koren. Veel hedendaagse plaatsnamen zijn een soort nep-Gallisch. Mijn schrijver omschrijft ze als pseudo-Gallisch. Een fenomeen dat allerlei redenen heeft. Verkeerde interpretaties, politiek, fantasie van de etymologen in hun zoektocht naar al dan niet vermeende Gallische wortels.

De fantasie van de klerken

Zo bijvoorbeeld de plaatsnamen die eindigen op -ik (Vlaams) of -y en -ey (Romaans). Maar er is vooral het toeval en persoonlijke

motieven die plaatsnamen doen veranderen. De mutatie van een hoeve in Frans-Vlaanderen spreekt boekdelen. De naam 'Ter Belle' verandert in de loop van de eeuwen via een aantal tussenstappen naar Bellincourt. Dat gebeurt via Belhof, Bellehof, Bellenhove, Bellinckhove en Belincort tot finaal Bellincourt. Het toeval beslist uiteindelijk hoe Germaanse namen kristalliseren in het Romaans. Veel oude Germaanse namen raken zo verminkt. De 'heim' of 'hem' of -inge uitgangen veranderen in -et, -hez of -eye. Uphem wordt Huppaye. Mareshem verandert in Maret. Tussen Doornik en Atrecht zijn er nogal wat plaatsnamen die eindigen op -ignies. In enkele van die plaatsen kan men nog altijd ontwaren dat ze oorspronkelijk -ingen waren. Naar mijn kennis betekent een inge trouwens een plaats die ontstaan is na het rooien van een bos. Inge wordt trouwens vaak gevolgd door 'heim' of 'hem'; perfect verklaarbaar als 'mijn thuis in de bossen.' Guignies wordt in 1108 omschreven als Guenchem. Ollignies was ooit Woelingen en Uulenghem. De fantasie van de klerken lijkt wel eindeloos. Je kan dat ook merken in het geval van de gemeente Durtal in het arrondissement van de Maine & Loire. De oorspronkelijke naam 'Dorestalle' is dan al gelatiniseerd als 'Duristallus'. Een klerk vertelt later – in 1096 – dat de locatie 'vulgariter Durum Staller' wordt genoemd. Die 'vulgariter' betekent dat het op die manier in de volksmond uitgesproken wordt.

Ingelmunster wordt plots Englemoutier

Dergelijke ambtenaren proberen waar mogelijk de Middelnederlandse taal, toen nog het Diets genoemd, te weren en te romaniseren. In hun Latijnse of Romaanse akten weigeren ze doodleuk 'barbaarse' namen op te nemen. Zo wordt Gentbrugge plots Gampont, Ingelmunster wordt veranderd in Englemoutier en Maldegem wordt verkracht tot Maudenghien. 's Hertogenbos transformeert zich in Bois-le-Duc. Het lijkt er sterk op dat de hele administratie van die tijd zich aan diezelfde fouten bezondigt. Het gekke aan die systematische Romanisering door de klerken is dat die helemaal niet past in een ontdietsing van de streek door de overheid. Die zal pas eeuwen later plaatsvinden. Weten de inwoners in de tijd veel dat hun steden en gemeenten anders genoteerd staan in de officiële documenten? In 12de eeuw spreekt de bevolking van de regio ten noorden van de lijn Boulogne-Arras

(toen nog Bonen en Atrecht) nog hun oud-Vlaamse taal. De verfransing doet zich pas heel veel later voor. Pas in de 18de en de 19de eeuw. In Ouderwijk (nu Audruicq) spreekt men officieel het Vlaams tot in 1790 en vermoedelijk nog later. Terwijl de klerken van 600 jaar voordien al aan het prutsen zijn met de naam van het plaatsje Ouderwijk. Ze maken er dan al Auderwic van. De eerste stap van de transformatie is gezet. Veel eeuwen later is het kinderspel om Auderwyc nog verder te doen vervellen naar het Frans klinkende Audruicq. Van Es is er zeker van: tijdens de 11de en de 12de eeuw wordt het systeem van de 'valse' gallicismen op grote schaal toegepast om te passen in de taal van de officiële akten. Het is best wel moeilijke materie. Niet eenvoudig om de bomen te zien door het bos van de plaatsnamen in Noord-Frankrijk, Vlaanderen en Wallonië. Ze lijken wel te zweven tussen het Germaans en het Romaans. En toch zijn ze allemaal ontstaan door toedoen van de oude Germaanse bevolking. De Fransen proberen kost wat kost hun Gallo-Romaanse oorsprong te verklaren, maar hun uitleg lijkt nergens op. Doornik was ooit 'Thornike' en 'Dorneke'. Bisschop Gregorius van Tours maakt er in het Latijn 'Thornicum' van en maakt daarmee ongewild de bocht naar het latere 'Tournai'.

En dan de naam van Arras of Atrecht

Merville is een leuk voorbeeld. Lijkt een perfect Romaanse naam te zijn. Maar is dat helemaal niet. De plaatsnaam was ooit Menarighem, een stad waar er Menapiërs woonden, later gegermaniseerd tot Menreghem en Merghem. Tot de Fransen de naam verkrachten in Merville. Idem dito met de naam van de stad Thérouanne, het oude Tarvanna. De Franse etymologen vertellen een pak nonsens door daar het Gallische 'tarbos, tarvos of stier' in te zien. Terwijl er in de buurt van Luik een plaatsje bestaat met de naam Terwagne en die hier perfect verklaard kan worden van Germaanse oorsprong te zijn en verwijzend naar een ligging tussen bos en bomen. Iets wat ook het geval is met Terwaan. En dan is er nog de naam van Atrecht-Arras. Zijn oudste naam schijnt 'Nemetacum' te zijn, verwijzend naar de vroegere Germaanse stam van de Nemetes. De Fransen zien het anders: men ziet er de Atrabetes in de naam van Arras. Net zoals bij Artois en Artesië.

Een bewering waarbij ze ook nog het Ierse 'atrebad' (bezitten en wonen) bij sleuren. En dit alles terwijl Atrecht perfect op Germaanse wijze te verklaren is. De parallellen met Utrecht, Maastricht zijn duidelijk. 'Trecht' en 'dracht' wijzen op de aanwezigheid van sluizen om schepen naar een hoger waterpeil te versassen. Zoals de vroegere 'overdraghe' of overdrachten op de oude Ieperlee tussen Ieper en Nieuwpoort. Zo bijvoorbeeld Drachten in Friesland, een plaats waar voor de uitvinding van de schutsluizen over de dijk 'gedragen' werden. En dan is er ook nog het Ingawoens. Ik hoor het haast donderen in Keulen. Ook voor mij is het Ingawoens een grote onbekende. Naar verluidt heeft men met zekerheid kunnen vaststellen dat er nog voor het Frankisch bewind al sprake is geweest van een dialect dat gesproken werd over een ruim gebied. Van Noord-Holland over Vlaanderen, Frans-Vlaanderen tot over de Kwinte en zelfs in de Eifel tot aan de Hunsrück. Een taal die naar de Ingaevonen genoemd wordt. Het Ingaevoons of het Ingavoons. Tot de Ingaevonen behoorden de Friezen, de Angelen, Juten en eveneens de Saksen waardoor het Fries, het Saksisch en het Angelsaksisch verwant zijn aan het Ingawoens.

De Ingawoense invloeden

Het Frankisch 'aa', 'ee', 'ie', 'y' blijkt afgeleid van het Ingawoense 'aha'. 'O' komt van 'au'. Hedendaagse woorden als put, stuk, brug komen uit dat oude dialect als pit, stik, en brig. Ik vind deze info best pikant. Als een landbouwer hier naar zijn land gaat kijken heeft hij het hier in de Westhoek als 'ik goan noar mijn stik', en spreekt hij zo ongewild het dialect van de Ingaevonen. In Nederland verandert het woord 'muide' in 'mond'. Waar het hier in de Westhoek Diksmuide is blijkt dat noordelijker Roermond. De Ingawoense invloeden komen nergens sterker naar voor dan in de regio tussen de Aa tot voorbij de Loire. Dat moet blijken uit de officiële akten tot circa 1400. Daarna is het Frankisch er troef. De locatie Ganspète, Ganspette te Sperleke bij Gravelines is er een voorbeeld van. Te Watten bij St.-Omer treft men vier Ingaewonismen aan. Watene was oorspronkelijk 'Waten-ee'. Er bevond zich een 'Pagart' (een boomgaard), de 'Brigghebilk' en een 'Bardenbrigghe'. Er zijn meer voorbeelden te vinden in de oude akten. Bengaardskerke, Boongaardskerke de vroegere naam van

Koksijde. De Bogharthouc, Adinkerke die afwisselt met Odenkerke. Van Es vergelijkt die laatste met de verandering van odebaar of adebaar naar ooievaar. Ik weet meteen waarom de lokale bevolking in Adinkerke hun eigen gemeente uitspreekt als 'ooienkerke'. Vladslo is ontstaan uit het oude 'Frareds-la'. Zo komen we bij de '-la'-namen terecht. Bij Beveren aan de Leie bevindt zich rond het jaar 964 het Methelabos die zal blijven voortleven in het geslacht van Medele. In de buurt van Veurne en Oostvleteren vinden we Berkel, ooit nog omschreven als Bircle en Bercla. De 'ela' en 'ila' uitgangen waarvan sprake zijn voor wat mij betreft gewoon bevestigingen dat deze namen inderdaad 'waternamen' zijn van de Indo-Europeanen waar ik het al zo vaak heb over gehad. Die bewuste Ingawoense invloeden kunnen een verdere verfijning zijn dan de algemene term 'Indo-Europeanen'. De Indo-Europese 'ille' invloeden over heel noordwest Europa passen perfect in de omschreven regio waar de Ingaewonen hun invloeden lieten gelden. Mijn schrijver heeft het voor de komst van de Franken. Hier zorg ik zelf voor meer precisie en positioneer ik het tijdstip rond -1000.

Beborna bij Vleteren

De bevolking van toen moest wel aan de waterkant wonen om zich te verplaatsen in een land zonder wegen. De illa en ella namen getuigen daarvan. Zuivere waternamen. En dat is ook het geval voor de term 'bron' of 'born' die voor wat mij betreft van latere tijd en Saksisch zijn. Beborna bij Vleteren. Hetzelfde fenomeen doet zich voor tot diep in Frankrijk. Bereborna is nu Bellebrune. Hellebourne, le Bourneau, Borny en veel anderen. Ook 'barne' heeft een identieke oorsprong. La Calbarne, Barnicourt, Le Barnewael. Schrijver Van Es laat zich schamper uit over de etymologen. Ik citeer hem even: 'de meeste “deskundigen”, zowel Romanologen als zelfs de meeste Germanologen hielden bij hun verklaringen weinig rekening met het oude Ingawoense element, dat vooral aan de kust optreedt, vanaf Noord-Holland tot diep in Frankrijk'. Hij neemt daarmee de kritiek over die ik al eerder in sommige van mijn kronieken geopperd heb. Lees maar: 'de toponymie beperkt zich in de meeste gevallen tot een erg plaatselijke verklaring van de plaatsnaam. Vreemd genoeg kijken

onze plaatsnaamkundigen niet naar het macro-perspectief van wat er zich op het Europese platteland door de eeuwen heen aan plaatsnamen allerhande heeft gevormd en ontwikkeld.' Met één pennentrek, in hun zucht om plaatsnamen te Romaniseren, heeft men geprobeerd de sporen uit te wissen van hun oorspronkelijk Germaans karakter. En dat allemaal op basis van oude akten waar de klerken er met hun pet naar hebben gegoooid. Gallische plaatsnamen die eindigen op -i, -y, ignies, -ques zijn met de grove borstel verkrachte Germaanse uitgangen -g, -ingen, -ike. Ook al komen de oude -acum en -iacum er in voor. De 'klerken-methode' zorgt daarbij voor een grote eentonigheid en doodt de rijkdom van de vroegere Germaanse namen. Het gebruik van -ville is er een mooi voorbeeld van. Badenhauseen wordt Badonville, Buckenheim verandert in Bouconville. Heselsdorf transformeert in Hesselonisvilla, Eginweil wordt verkracht in Einville, en zo verder nog Bingen (Bouinville), Fremblingen (Frémontville) en Didenhofen (Thionville). Hetzelfde verhaal speelt ook bij de -court uitgangen. Britendorf = Burtoncourt, Bassenheim = Bassoncourt, Reishoven = Ragecourt, Gisolvingo = Gilloncourt en Rösig = Rachecourt.

Belle vervelt zich tot Bailleul

In het hartje van de Westhoek vervelt Belle zich tot Bailleul. Bel-la is volgens mij een absolute waternaam met zijn -ille of -ella. Een locatie in het woud en nabij de grens van het water. Biljo en Bilja zijn zuivere Frankische namen die verwijzen naar boomstammen. De Romaanse vertaling van Belle gebeurt trouwens op basis van een stom misverstand. Bij Hollevoorde is er een Frankische plaats met de naam Baljeloo die rond 1200 vertaald werd in Balliolum. Bel-la of Belle bij ons wordt door de ambtenaren van toen over dezelfde kam geschoren als Baljeloo en wordt zo onterecht gewijzigd in Bailleul. Er valt nog heel wat meer te vertellen over de Romanisering van Gallië. In het 'Leerboek der Vaderlandse Geschiedenis' uit 1917 wordt het volgende beweerd: 'Spoedig namen de Galliërs de taal en de gewoonten van de Romeinen over en binnen één eeuw waren zij geromaniseerd.' Die bewering is faliekant onjuist. Sidonius Appollinarius, een Laat-Romeinse schrijver die leeft tussen 430 en 489, beweert in die periode dat de Arvernische adel, dus grenzend aan de Provincia Transalpina,

Latijn begon te leren en daarmee zijn eigen taal prijs gaf. Hij heeft het dus over een zuidelijk gebied en dan nog enkel over de adel. De bewering dat Noord-Frankrijk en België al geromaniseerd zijn wanneer de Franken uit Brabant in het jaar 457 hun veroveringstocht naar het midden van Frankrijk hebben volbracht slaat nergens op. En toch is die zogezegd vroege Romanisering algemeen aanvaard als argument om te verklaren hoe de taalgrens in België ontstaan is. De historici nemen klakkeloos aan dat de taalgrens die parallel loopt met de oude Romeinse heerweg Bonen-Keulen ontstaan is omdat de toenmalige Romaanse bevolking ten noorden van die lijn de invallen van de Germanen niet overleefde terwijl er in het zuiden al een dichtbevolkte Romaanse bevolking bestond waar de overwinnaars in opgegaan zijn. Die stelling krijgt in 1937 tegenwind van Franz Petri. Een studie die voor wat mij betreft op zoek is om Hitler een alibi te geven om wat later in de tijd Frankrijk opnieuw op te nemen in zijn nieuw 'Frankenrijk', nu wel onder de noemer van Nazi-Duitsland. Ik maak dus zelf enig voorbehoud rond deze bron in opdracht van de Duitse politiek van toen.

Was het grensgebied echt gemengd?

Van Es is veel minder sceptisch. Petri heeft op goede gronden duidelijk gemaakt dat de taalgrens het gevolg is van een latere botsing. Een crash tussen twee stromen in een gemengd grensgebied van Germanen en Romanen en waar achteraf een scheidingslijn tussen beide talen is ontstaan. Maar als deze stelling correct is, dan moeten er wel twee vragen gesteld worden. In hoeverre was dit grensgebied werkelijk gemengd? En welke waren de oorzaken van die Germanisering en Romanisering? Van het westelijk deel, het gebied langs de kust, is het algemeen erkend dat het gebied ten noorden van de lijn Bonen-Atrecht door en door Germaans was. De Belgische historicus Karel De Flou heeft het over de Romanisering in de zuidelijke delen van dat gebied. De wetenschap dat de hoofdzetel van de bisdommen en kloosters in het geromaniseerde deel van Frankrijk lag, heeft een grote impact in deze evolutie. Zo vertelt hij dat het klooster van Andernes met Vlaamse monniken en Vlaamse onderhorigen altijd maar opnieuw opgezaaid werd met Romaanse oversten, ondanks het

ongenoegen en het protest van de monniken. Die eisen dat de rechtspraak over de leken de kennis van het Vlaams vereist. Ook de Franse koning speelt dat spel mee. Telkens er een leen in de rechtstreeks van hem afhangende gebieden openvalt, geeft hij dit aan edelen uit het zuiden, vooral uit de regio van Anjou. Zo wordt het duidelijk dat vooral de hoogste standen het eerst geromaniseerd worden en dringt het Romaans er haast als vanzelf binnen. Wie dat oud Frans kan spreken en schrijven stijgt in aanzien. En wie probeert zich dat aanzien te verwerven? De adel en de geestelijkheid natuurlijk. Wanneer de Franken in 457 Parijs bereiken zijn er in feite twee taalgebieden met de Loire als taalgrens en voornaamste scheidingslijn. Ten zuiden van deze rivier leeft er een Gallo-Aquitaanse oerbevolking die nog altijd zijn eigen taal spreekt. Ze hebben er het gezelschap van binnengedrongen Germanen, meestal Goten en ook nog van de laatste Romeinen die er tot op het laatste hebben standgehouden. Dat is in elk geval de bewering van Sidonius Apollinaris, een schrijver die het allemaal van nabij meemaakt.

Het provinciaals Latijn van de clerus

Boven de Loire leeft een grote meerderheid van Belgen. De meeste inheemse Galliërs zijn er verdwenen richting zuiden. Een toestand die al bestaat sinds de periode van Strabo, een kleine eeuw na de inval van de Romeinen. Rond het jaar 0. Daarna komen er zich massaal Germaanse latenkolonies vestigen. Horigen die in feite dwangarbeid verrichten voor de Romeinen. Daarnaast spoelen er van zuid tot noord steeds maar meer vrij Germanen aan. En natuurlijk is er een ruime mix van Romeinen en geromaniseerde Galliërs. Ten noorden en ten zuiden van de Loire wordt de macht uitgedeeld door een elite van grootgrondbezitters, officieren, hoge beampten en de clerus die een soort van provinciaal Latijn spreken. Dit terwijl in heel Gallië, België, Germania I en II de lagere bevolking en de inheemse adel doodgewoon hun eigen vertrouwde taal blijven spreken. Er kan niet ontkend worden dat op de plaatsen waar de Romeinse legioenen gelegerd zijn er een andere taal op komst lijkt te zijn. Eerst waren die krijgsmachten een exclusief domein van de Romeinen, maar beetje bij beetje raken de eenheden gevuld met soldaten van een andere landaard. Het is geweten dat de Romeinse troepen zich vaak verplaatsen

waarbij de lokale legioenen dan aangevuld worden met plaatselijke rekruten. Honderden soorten volkeren worden zo onderdanen en medewerkers in het wereldrijk van de Romeinen. Ze worden soldaten, slaven, handelaars of ambtenaren in dienst waarbij ze een soort van hulptaal moeten gebruiken om elkaar te verstaan. De Franse taalkundige Antoine Meillet komt rond 1900 voor de dag met een lijst van ongeveer vierhonderd gemeenschappelijke woorden die zowat overal in het Romeinse imperium gebruikt worden. Tot die groep behoren bijvoorbeeld de latere Franse woorden als 'père' en 'mère' die afkomstig zijn uit het Latijns 'pater' en 'mater'. Mijn schrijver omschrijft de twee Franse woorden als 'neolatinismen' waaruit met verloop van tijden woorden als 'patrie' en 'maternité' geënt zullen worden. Uit dat brabbeltaaltje dat gangbaar is doorheen het Romeinse rijk, van Mesopotamië tot Germanië, een gevolg van de herhaalde troepenwisselingen, ontstaan zo de Romaanse talen.

De 'langue d'oïl'

Dat taaltje krijgt in Frankrijk zelf twee varianten. Ik zou ze twee hoofd-dialecten kunnen noemen: de 'langue d'oïl' met een Germaans accent boven de Loire en de 'langue d'oc' ten zuiden van die scheidingslijn welke gesproken wordt door de Gallo-Romaanse bevolking. Alle dialecten van de de 'langue d'oïl', zo ook het Waals, bewijzen geenszins een alibi dat die talen ook al door de bevolking zelf worden gebruikt. In deze nieuwe brabbeltaal komen er haast geen Gallische woorden in voor en als dat zo is komt dat omwille het feit dat de Romeinen die al eerder zelf hebben overgenomen. Zoals bijvoorbeeld het woord 'kar'. In het zuiden van de Loire is het eigenlijk niet anders. Buiten de kring van beambten, geestelijken, grootgrondbezitters, kolonisten en handelaars van Romeinse oorsprong is er nog geen Romaans sprekende bevolking aanwezig. Die Romeinen blijven hier leven onder een Frankisch bestuur of treden in dienst van de koning. Het is toen al een realiteit dat er in de zesde eeuw al aan de Frankische hoven Latijn aangeleerd wordt, maar van een werkelijke Romanisering is er zeker nog geen sprake. Het Frans stamt immers helemaal niet uit dat officieel Latijn welke tot op vandaag nog altijd zijn rol speelt in de universitaire wereld. Van Es gelooft dus

helemaal niet in een snelle Romanisering en zeker niet op het platteland boven de Loire. Met uitzondering van het administratief gefoefel van de ambtenaren. In de 13de eeuw worden er nog altijd akten geschreven die in het zuiverste Vlaams hebben over Belle en zijn heer Zegher van Belle, terwijl op datzelfde moment in de tijd toch in andere Latijnse akten al gesproken wordt van Sigerius de Balluel terwijl een Picardische akte het ook al heeft over Sohier de Bailleul. Toen is er dus al sprake van het aanpassen van de akten. Dat geldt trouwens net zo goed voor de namen van de eerste Frankische vorsten. Hlodwich verandert in Clovis, Merwich wordt Meroveus. In het latere Frans zullen deze namen achteraf verminkt blijven. En ook in onze Vlaamse geschiedenisboeken van vandaag zijn de namen van Clovis en Meroveus goed ingebakken.

De taal van de Salische Franken

De man in de straat en de landadel blijven in werkelijkheid de hele tijd hun eigen Germaanse taal spreken. Met hier en daar groepen die het Belgisch hanteren. Of deze taal nu Germaans of Gallisch is lijkt niet duidelijk. Een erg kleine maar belangrijke elite spreekt al van voor de komst van de Franken een soort provinciaals Latijn die ze ook na de komst van de Franken verder willen doen opdringen aan de rest van de bevolking. Een opzet waar ze niet in slagen. Integendeel zelf: De 'barbaarse' Germanen dringen hen hun eigen taal op waardoor het provinciaals Latijn ten onder gaat. In de 9de eeuw spreken de Salische Franken in de buurt van Amiens en Corbie nog altijd hun eigen taal. Dat kan uitgemaakt worden uit de preken van Adalhard rond 825 die al wel het Latijn gebruikt voor liturgische redenen maar voor de rest de taal van de Saliërs spreekt om met hen in contact te treden. Het Vlaams dus. Terwijl er van Frans nog nooit sprake is geweest in de streek van Amiens. Het Frans zal er trouwens pas komen na een doortocht van de Picardische taal die behoorlijk afwijkt van het Frans. Maar ik laat de taalkundige verschillen tussen beide talen even buiten beschouwing. Mijn schrijver concentreert zich nu op het ontstaan van Vlaanderen en van Picardië. Hij grijpt daarbij terug naar het werk van schrijver Robrecht van Roosbroeck, voor mij bekend als een beruchte collaborateur met de Duitsers. Wat hij hier schrijft kan ik in elk geval bestempelen als historisch correct en zeker niet van de pot gerukt omwille van zijn Duitsgezinde houding. Van

mijn kant vind ik het wel opportuun om toch even te wijzen naar zijn SS-verleden. Maar goed; wat schrijft Robrecht van Roosbroeck dan wel over het ontstaan van Vlaanderen?

Brugge, Aardenburg en Oudenburg

Onder de Franse koning Karel de Kale bestaat er al een 'Flandria Comitatus', onder het gezag van Ingelram die eveneens de scepter zwaait over Noyon, Vermandois, Artois, Kortrijk, een regio die perfect overeenkomt met het bisdom van Noyon. Nadat Boudewijn I diens dochter (zeer tegen de zin van haar vader) ontvoert en met haar in het huwelijk treedt, ontstaat er daarna een verzoening tussen hen. Dat gebeurt pas na Boudewijns dreigement om gemene zaak te maken met de Noormannen in het noorden. Dank zij die verzoening krijgt graaf Boudewijn I het leengebied van Brugge, Aardenburg en Oudenburg toegewezen. Dat gebeurt in 863. Niettemin schijnt zijn nieuw grondgebied maar een klein deel geweest te zijn van wat Ingelram ooit bestuurd had. In het graafschap Mempiscus heerst nu graaf Reginar en in Vlaanderen is er ook sprake van een 'Missus domini Waltcaud'. Volgens Wikipedia moet die Waltcaud een soort zendgraaf zijn, een afgevaardigde van de koning om de eigenlijke graaf onder controle te houden. Die Waltcaud moet dus controle uitoefenen in het oude gebied van de Morini dat later in het bezit kwam van de Menapii. Beiden zijn verdwenen rond het jaar 400 in de tijd dat Bonen tot Germania Inferior gaat behoren en het hele gebied rond de kust Saksisch moet geworden zijn. Hoewel een deel van de oude bevolking er zal blijven leven. En die naam van Vlaanderen dan? Ik kijk met belangstelling uit wat Van Es over deze heikele kwestie te vertellen heeft. Hoe komt dat Saksisch gebied aan de naam van Vlaanderen en waarom krijgen zijn inwoners de naam van Vlamen of Vlamingen toegewezen? Historicus de Flou wijst in de richting van een synoniem of een afgeleide van 'moeras'. Hij zit daarbij niet zo ver van mijn eigen overtuiging dat het pad boven het water; de vlonder om de ene moerassige plek met de andere te verbinden heel sterk verwijst naar 'Vloanderen' of Vlaanderen. Een woord dat trouwens afkomstig is uit Scandinavië zoals dat het geval is met Flamsdal in Noorwegen. De Noormannen hebben de Moeren en de Morini vermoedelijk vertaald in hun eigen taal.

De eerezucht van de eerste Vlaamse graven

Boudewijn I en zijn zoon, nummer II, schijnen de nodige eerezucht gehad te hebben om te gaan heersen over de hele stam van die Saksen of aanverwante Ingaevonen. Die laatsten laten hun aanwezigheid vermoeden in woorden als pit, stik, brig die zich vanuit Belgisch-Vlaanderen tot ver in het zuiden verspreidt. Beide graven verwerven daarna het hele vroegere gebied van de Morini. Ik heb het hier over de regio van Terwaan die zich tot aan de Kwinte en het graafschap Bonen uitstrekt. In de 10de eeuw beschrijft kroniekschrijver Richer van Reims de vorsten van dat gebied als 'Principes Morinorum' in de plaats van graaf van Vlaanderen. En zelfs de Noorman Guillaume de Jumièges schrijft 'Morini quos moderni Flandros appellant', zeg maar 'de Morini die men nu Vlaanderen noemt.' Arnulf I is de zoon van graaf Boudewijn II. Tijdens zijn bewind heerst hij over Vlaanderen met daarbij de gouwen Mompiscus, Gent, Waas, Doornik, Bonen, Kortrijk, Melantois, Caribant. De graafschappen Bonen, Wijnen, Heusden (Hesdin), Saint-Pol en de heerlijkheid Béthune worden door zijn vazallen bestuurd. De eerezucht van die eerste Vlaamse graven is daarmee nog niet gestild. Ze proberen ook het graafschap Pontheu te bemachtigen en gaan daarbij in confrontatie met de hertogen van Normandië. Op het einde van het spel gaat de koning van Frankrijk lopen met het gebied omdat dit zijn enige uitweg naar de zee blijkt te zijn. In 1164 wordt Vlaanderen uitgebreid na het huwelijk van graaf Filips van de Elzas met Elisabeth van Vermandois die Valois en Amiénois bestuurt. Het koppel probeert op goede voet te blijven met de Franse koning en probeert hem daarbij te paaien met het land ten zuidwesten van de Aa. Maar die laat zich niet beïnvloeden. Bij Elisabeths dood eist hij haar vroegere gebieden terug als zijnde vervallen lenen. Filips van de Elzas laat zich niet zo maar doen en slaagt er in om een deel van de Vermandois in te lijven bij Vlaanderen. Na zijn dood gaat Vlaanderen meer en meer achteruit. Tijdens het bewind van Filips de Stoute (1435-1477) reiken de Bourgondische Nederlanden opnieuw tot aan Beauvais met inbegrip van Picardië. Maar dan is dit gebied al volledig geromaniseerd.. Het is vrij goed bekend hoe de verfransing er gekomen is. Om te beginnen speelt de kerk zijn belangrijke invloed bij dit proces. De kerkelijke indelingen in het noorden hangen af van bisschoppen uit het zuiden. Ook de meeste

kloosterorden krijgen hun orders van ginder. Vrouwen en mannen uit zuid en noord huwen met elkaar zodat de eerste generaties een mix van Romaans en Germaans gaan spreken. Dat is ook het geval met de lagere adel.

Een proces van vallen en opstaan

Al van sinds de Frankische koningen heeft het Latijn zich als bestuurstaal gesetteld. De Romanen krijgen zo de voorkeur voor de postjes. De Germaan wordt beschouwd als zijnde een boer en een krijgsman. Erg moeilijk is het niet. Zowel op wereldlijk als op geestelijk gebied worden de touwtjes in handen gehouden door de Romanen van het zuiden. Komt daarbij nog het prestige van het Latijn in het onderwijs die er voor zorgt dat de verfransing verder gaat doordringen in het noorden van Frankrijk. Schrijver Van Es is er verbolgen om. De flamingant heeft het over de bron van het kwaad. Die steekt volgens hem in de Latinisering van de klerkenstand sinds de samenvoeging van het Romaans en het Germaans gebied. De bisschoppen van Kamerijk laten zich inspireren door het Romaanse zuiden. Studenten trekken naar Chartres, Parijs of Laon. De Germaanse inwoners zien het niet zo graag gebeuren dat het Frans tot diep in Vlaanderen gepromoot wordt door de sterk verfranste vorsten. Men doet alle er pogingen om de eigen taal opnieuw te laten meetellen en als kanselarijtaal te laten gelden. Tot in de 20ste eeuw zullen de Vlamingen moeten strijden voor hun rechten. Het is natuurlijk een proces van vallen en opstaan geweest. Op een bepaald moment in de tijd probeert met het Latijn als bestuurstaal af te schaffen. Iets wat niet lukt in de Germaanse gebieden die van de Franse koning afhangen. Die eist dat het Frans verder moet gebezigd worden en omdat in die tijd de gebieden ten zuiden van de Aa onder het bestuur van de 'roi de France' vallen gaat het Vlaams er systematisch op achteruit. Ook in Vlaanderen is het Frans de officiële bestuurstaal. Kijk maar naar Atrecht waar de bevolking al eeuwenlang zijn Vlaamse taal als een verworven recht beschouwt. Ze zullen er zelfs bij de paus een verzoek indienen om te mogen ingedeeld te worden bij een Vlaams bisdom. Toch wordt er algemeen beschouwd nog maar bitter weinig ondernomen om de ondergang van het Germaans beneden de huidige taalgrens nog te beletten. Maar juist in dat gebied tot ver

onder de Aa wordt er een onterechte 'Gallo-Romaanse' mythe opgebouwd alsof de hele regio wel van oudsher Romaans moet geweest zijn.

De Frankische roots worden verduisterd

Na de Franse Revolutie krijgen de heren van de 'Midi' massaal de politieke macht in handen en ze leveren alle inspanningen om de 'Frankische' roots te verduisteren. Iets wat zich afspeelt in het onderwijs van hoog tot laag. De Frank Arbogast wordt door de 'Petit Larousse' omschreven als de 'Gaulois', en Aëtius zijnde 'général Romain née en Moesie'. Ik krijg nieuwe voorbeelden op mijn bord. Met de Franse schrijver Albert Demangeon als boosdoener. Zijn werk in 'La Picardie' rond 1909 draagt flink bij tot deze mythe. Demangeon heeft het daarbij over het stadje Poix ten zuiden van Amiens. Nu trouwens Poix-en-Picardie genoemd. 'De naam van Picardië komt van Poix', beweert hij zonder gêne. Rond 1100 heet het plaatsje nog Piceium. Toch is Poix van Germaanse origine. Mijn schrijver somt enkele redenen op. Behoorlijk ingewikkeld allemaal, ik probeer zoals altijd de complexe materie eenvoudig te omschrijven. Aan jullie lezers te oordelen of ik daar in slaag. Poix ligt in het gebied waar de Germanen zijn binnengedrongen. Tja, zal wel. Komt daarbij dat de inwoners zichzelf als Pohier of Pouhier betitelen. Die uitgang '-ier' is zuiver Germaans en zal vroeger zoiets geweest zijn als 'pikwarja'. Een erg karakteristieke Frankische naam. Zoals het geval is bij de stad Anglure waar de inwoners zichzelf Anglurier noemen. Pikwarja laat met zekerheid veronderstellen dat de bevolking er volledig Germaans is. De term 'pikaard' is ook al zo'n Germaanse term.

Pollinkhove en Pollinkville

Algemeen gezien kunnen we uit de plaatsnamen onmiddellijk afleiden of die ontstaan zijn uit Romaanse of Germaanse stichters. Alles met -court of -chatel, -chateau, -ville zijn dubbele namen. Ze duiden aan dat de Romaanse vorm gebouwd is bovenop de oorspronkelijke Germaanse naam. Neuenburg verandert in Neufchateau, Neufchâtel. Diedenhofen in Thionville. Bellenhove

wijzigd in Belincourt. De bevolking moet er dus overwegend Germaans geweest zijn. Moest Pollinkhove in Frankrijk gelegen hebben zou het nu Pollinkville genoemd zijn. Of Poulainville. Die systematische aanpassing van Germaanse plaatsnamen gebeurt niet spontaan door de bevolking zelf maar door de klerken die intelligent genoeg zijn om de oude termen voor hof en dorp systematisch te vertalen in court en ville. Vreemd genoeg kan er niet zomaar een eeuw op geplaatst worden. Die vertalingen zullen doorgaan tot diep in de 19de eeuw. Een perfect voorbeeld hiervan is inderdaad de naam van het stadje Audruicq in de Pas-de-Calais. Ouderwijk is rond 1800 nog altijd Vlaams. Rond 1100 spreken de akten over Olderic. Vandaar gaat het naar Ouderwiche en in 1200 Audrewic en Alderic. In de oude akten staan de uitgangen '-ignies' of '-igny' naast hun Germaanse voorlopers '-ingen'. Ik denk meteen aan Vlamertinge en Elverdinge. Of Reninge. De Franse klerken zouden er gegarandeerd Flamingnies, Elverny en Renignies van gemaakt hebben. Of iets dergelijks. Al die plaatsen, ontstaan te midden van de ontgonnen bossen hadden Germaanse stichters. Vandaar ook de inghem of ingheim. Mijn thuis in de bossen. Poperinge was ooit Poperingheim en zou door de Fransen Popignies herdoopt worden zijn. Maar daar kregen ze de kans niet toe.

Het geslacht van 'Pica'

Het gebeurt al te vaak in het verleden dat die '-inghem' in een eerste stap vertaald wordt in het Latijn als zijnde '-iniacum'. Er zijn waarlijk veel voorbeelden te vinden waarbij gelijklopende namen met verloop van tijd helemaal geromaniseerd raken. Tussen Halle en Ninove vinden we Bellingen. Tussen Bavay en Valenciennes ligt er ook een Bellingen. Alleen heet die hier Bellignies. Buizingen heet in de buurt van St.-Quentin doodleuk Bussigny. Guerbigny, Becquigny zijn allemaal voorbeelden die ooit ontstaan zijn met -inge in hun naam. De onderzoekers komen tot de vaststelling dat de toponymie van Westfalen en Noord-Frankrijk verrassend goed met elkaar overeenstemt. Men schrijft dat fenomeen toe aan de Franken, maar ook de Saksen hebben daar hun rol bij gespeeld. De kwestie van Saksen of Franken brengt Van Es weer in Picardië en bij zijn inwoners Picards of Picaards. Die '-aard' of '-aart' is

opvallend. Vormen als Klauwaert en Leliaert duiden de partijgangers aan van Vlaanderen en Frankrijk. Een Spanjaard of een Picaard duidt een soort volk aan. Ik denk aan de woorden lelikaard, luiaard of de Vlaamse dialectnaam vuilaard. Die achterzetsels zijn duidelijk van West-Germaanse oorsprong. De Engelsen hebben het over Spaniard terwijl de Duitsers verwonderlijk genoeg over Spaniers hebben (uit -warja afkomstig). Van Es komt nu opeens aandraven met zijn theorie over de Saksen die nog tijdens de era van de Romeinen zuidwaarts binnendringen in Gallië en zich gaan vestigen ten zuiden van de Somme. Onder hen een geslacht waar de naam 'Pica' veel moet voorkomen. Het stamhoofd gaat het bruggenhoofd Paquigny bezetten en wordt daarmee de voornaamste grootgrondbezitter van de streek. Hij is de voorloper van een reeks baronnen van Péquigny. Onder hen Vidane van Amiens en Avoué van de abdij te Corbie. Binnen hun bisdom blijft het Germaanse stamhoofd de machtigste van allen. Hij bezit het recht en oefent hier de rechtspraak uit. De abdij van Corbie wordt opzettelijk gesticht om Duitse monniken hier op missie te laten komen. In Westfalen hebben ze trouwens een gelijkaardige dochterabdij uit de grond gestampt. Ik heb het over de abdij van Corvey in Nordrhein-Westfalen. Die fameuze abdij zal lang het centrum blijven van de Germaanse cultuur in West-Europa.

In de buurt van Amiens

Aan het hof van de bisschop van Amiens is de toestand helemaal anders. In de 12de eeuw is er al sprake van een 'pont de la Bretesque', een houten brug voorzien van planken. Oorspronkelijk 'bendeke' in het vroeg-Vlaams, een woord dat in het Picardisch als 'bretèque' zal voortleven. In heel Picardië komen woorden voor als 'berge' voor een hoge oever, 'croc' voor een heuveltje (zie 'krook' in het oud-Nederlands). In de buurt van Amiens vinden we de voorstad Hem (al bekend in 1125), te Amiens-Saint-Pierre is er sprake van 'le Barabant' (Brabant) die zijn naam geeft aan een zij-arm van de Somme: 'rivière de Barabant'. Rond Corbie (Kor-Beek?) ontmoeten we Thiembronne en Séburne'. Van Es vermoedt dat het Romaans hier in Amiens het eerst moet binnengedrongen zijn tot bij de stam van de Picingen en dat die door de bestaande Germaanse bevolking wat smalend hun spotnaam 'Picaarden'

toegemeten kregen omdat ze zich hadden laten verfransen. Een beetje naar analogie van de verwijtwoorden 'Franskiljon' of 'Leliaard'. De inburgering van 'Picaard' zal op termijn een Romaanse variëteit krijgen; 'Picard' natuurlijk en op zijn beurt zal Picardie de naam van het land worden. Het is duidelijk dat die naam er pas komt lang nadat daar een Germaanse bevolking de regio gekoloniseerd heeft. Ik kan het een beetje vergelijken met de naam van Wallonië die pas in de 19de eeuw ontstaat uit de naam 'Wallon' en pas dan zal doorgroeien tot een volksnaam en de naam van een land. Ik blijf maar nieuwe zaken opsteken. Ook in Brussel krijgen de eerste Franskiljons een spotnaam. In het toneelstuk 'La fille de monsieur Beulemans' (1913) krijgen ze de spotnaam 'Beulemania' toegemeten. Maar voor wat het de naam 'Picard' betreft is het duidelijk, het woord moet vanuit Germaanse monden ontstaan zijn, het is een zuiver Germaanse naam die door de Germanen moet gegeven zijn aan hun medeburgers die zich lieten romaniseren. Zo is de Franskiljon zeker geen geboren Fransman of Waal, maar een Vlaming die 'Franselaar'. Een Picaard is een geboren Dietser/Germaan die Romaniseert en op zijn eigen manier het Frans met zijn eigen dialect een specifiek karakter en taal zal geven. Picardie verschilt hoe dan ook grondig van Frankrijk. Etnisch en staatkundig helemaal anders. De koning mag hier dan wel het eerst begonnen zijn met operatie 'verfransing'. Toch blijven hier nog veel Germaanse woorden opduiken. Vooral het verkleinwoord '-quin' toont dat Picardie veel Germaanser is dan de Gallische 'Ile de France'.

Een allegaartje van dialecten

Dat de landgrenzen van Picardie en zijn etnische verbondenheid met het noorden met verloop van tijd verloren gaan ligt volgens Van Es aan de sterkte van de Franse dynastie waar hele generaties van koningen hier hun invloed hebben laten gelden. Terwijl de generaties graven in Vlaanderen telkens opnieuw ophouden met bestaan wanneer de mannelijke lijn uitsterft. De Picardische tussentaal blijft desondanks lange tijd geprangd tussen het Vlaams van de Westhoek en het Romaans van de 'Ile de France'. Die taal moet wel degelijk ontstaan zijn ten zuiden van de Somme. Voor de Fransen is het Picardisch een zuiver dialect. Ze hebben natuurlijk

gelijk omdat de volkstaal in Picardië sterk afwijkt van het Frans. De bevolkingslaag van het gebied moet sterk afwijken van die van de 'Ile de France'. Op basis van geschiedkundige aanduidingen en de aanwezigheid van Ingaewonismen kan er aangenomen worden dat de bevolking van Picardië tot dezelfde groep behoort als de groep die vanaf Nederland via de Vlaamse provincies tot aan de 'Ile de France' één 'pre-Frankische' laag uitmaakte. Het lijkt erop dat pas na het jaar 500 een Frankisch-Sicambrische volksstam de regio ten zuiden van de Somme onderwerpt. Dat kan afgeleid worden uit de aanwezigheid van Saksische 'born' namen gecombineerd met Frankische 'bron' namen. Zo bestaat er in Corbie een Thiembronne naast Seburne. Het Sicambrisch-Frankische vorstengeslacht trekt in de loop van de 5de eeuw vanuit Dispargum (Duisburg) via Brabant naar Doornik. Vandaar gaat het naar Amiens en vervolgens naar Parijs die hun hoofdstad wordt. Het bestaan van een hertogdom Francia Maritima naast het eigenlijke hertogdom Francia duidt op een etnisch verschil tussen beide. Dat kan mogelijk zijn maar er mag niet uit het oog verloren worden dat de reeks Frankische stammen ook wel een allegaartje van dialecten met zich zal meedragen. Veel historici zijn van mening dat de Romanisering achteraf vrij snel gebeurd is. Van Es is overtuigd van het tegendeel. De verfransing is er mondjesmaat gekomen.

De eerste sneltaal van de Fransen

Om die snelle Romanisering te verklaren grijpen de geschiedkundigen terug naar de theorie dat er één gesloten Germaanse nederzetting heerste tot aan de Kwinte, zeg maar tot aan Calais. Tot aan de Somme is er sprake van verspreide kolonies Germanen en verderop naar het zuiden settelen Germaanse adelen zich als leenheer boven een mix van Gallo-Romaanse horigen. Het lijkt duidelijk dat als er sprake is van een taalverandering die voor het eerste zal plaatsvinden bij hooggeplaatste personen. Maar dat de Belgische horigen zomaar massaal van taal zouden veranderen is gewoonweg onmogelijk. Aan de Galliërs moet niet eens gedacht worden want die zitten in het jaar 100 al beneden de Loire. Verder valt het toch wel op dat er in de primitieve Franse taal van toen sprake is van ongeveer vijfhonderd woorden van Germaanse oorsprong terwijl er amper Gallische woorden overgenomen zijn.

De Franse taalkundige Antoine Meillet zet daartegenover dat het aantal Romaanse woorden in het ontbolsterend Frans gering is. Pakweg vierhonderd woorden afkomstig uit het dialect en de 'sneltaal' van de soldaten waaruit het Frans zich uiteindelijk zal ontwikkelen. Die vierhonderd waarvan sprake zullen niet alleen in het Frans achterblijven maar ook in het Spaans en het Roemeens hun sporen achterlaten. De rest van de Franse taalschat zal later ontstaan door toedoen van geleerden en taalkundigen. Wanneer ik nu terugkeer naar de Frankische tijden dan kan ik vaststellen dat er al vroeg een soort provinciaals Latijn gesproken wordt bij de hooggeplaatsten. Venantius Fortunatus, Sidonius Appollinarius en Gregorius van Tours bewijzen dit in hun geschriften. Het zijn zij die de opperlaag hebben gestuwd om hun voorbeeld te volgen. De lagere bevolking spreekt zijn moedertaal en als ze al een andere taal spraken zal die het soldatenjargon zijn.

Een brabbeltaaltje

Het Latijn ligt zeker niet aan de basis van het Frans. Die eer wordt toebedeeld aan dat soldatenjargon met zijn amper vierhonderd woorden. Vanuit dat brabbeltaaltje ontstaan alle Romaanse talen buiten Italië en de Provence. Hier en daar zal het Latijn wel zijn inbreng hebben met zogezegde neolatinismen die zich gaan enten op de nieuwe taal. Het zijn Germaanse monden die deze talen doen ontstaan in een 'langue d' oil' en een 'langue d'Oc' die op hun beurt verder zullen opgesplitst worden in diverse dialecten. Ik heb het hier over het Bourgondisch, het Frans, Normandisch, Picardisch en het Waals. In alle regio's ten noorden van de Loire moet de meerderheid van de bevolking er Germaans geweest zijn. De scheiding tussen het Frans en het Picardisch is altijd scherp merkbaar geweest. 'Picardie' heeft in de 14de eeuw niet alleen een geografische betekenis maar ook een politieke. Feitelijk kan dit land in de buurt van Amiens en Abbeville toen al beschouwd worden als een grenslijn van het front van de Romanen tegen de Vlamingen. Zeg maar een breuklijn tussen het Vlaams en het Frans of in die tijd nog het Romaans en het Diets. De taalgrens van toen. Met verloop van tijd zal de grens waar het Vlaams ophoudt te bestaan altijd maar verschuiven naar het noorden. De Romanisering voltrekt zich heel geleidelijk en begint altijd opnieuw

bij de hogere burgerij. Net zoals dat het geval is in Belgisch Vlaanderen. Die verfransing wordt daarbij gestimuleerd door de kerk die onder Romaanse leiding staat en waarbij de meeste kloosterorden hun hoofdzetel in Romaans gebied hebben.

Waar komt het Waals vandaan?

De Vlaamse geschiedkundige Karel De Flou ziet er een duidelijke strategie van de Franse koning in. Die heeft voldoende staatkundige redenen om eenheid van taal te ambiëren over het hele land. Een pak gebieden hangen natuurlijk rechtstreeks van hem af. Telkens er een van die leengebieden zonder opvolger komt te vallen zorgt hij er voor dat die in handen komt van zuivere Romaanse adel die dan nog bij voorkeur uit Anjou. De Romanisering wordt zo gedurende veel eeuwen met vereende krachten uitgevoerd. Zo wordt bijvoorbeeld nog in de 19de eeuw door de staat betaalde salarissen ingehouden voor wie Vlaams preekt of catechismuslessen in het Vlaams houdt. Dat er veel tijd over gaat blijkt bijvoorbeeld bij een aantal kloosters. Die van Corbie, St.-Riquier, Hasnon, St.-Amand en Maubeuge zijn in de 11de eeuw nog volledig Vlaams van aard. De Romanisering hier zal zeker driehonderd jaar aanslepen en is pas voltrokken in de 14de eeuw. De grote bevolkingscentra blijken daarentegen kernen van Romanisering geweest te zijn. Van Es concentreert zich nu op de Walen. Van waar komen die opgedoken? Ik vraag het me af. Net als de inwoners van Picardië danken ze hun bijnaam aan de Germanen. Een Waal werd er oorspronkelijk als 'Walah' of 'vreemdeling' omschreven. De term 'Walen' houdt verband met zwerven of wentelen. Etnisch gezien zijn ze een mix die hier staat omschreven als 'noords' gemengd samen met een deel 'alpine' die absoluut niet van Keltische oorsprong is. Het Waals ontstaat net zoals het Frans en de diverse dialecten in Picardië, Normandië, Bourgondië uit het al voornoemde brabbeltaaltje van de oude soldaten die zich op het hele Gallo-Romeinse grondgebied moesten zien verstaanbaar te maken. Een taaltje met vooral een Germaanse inslag waarop de Latijns kennende 'clerici' neolatinismen hebben geënt. Als ik kijk naar het Frans ontstaat deze taal in de mond van de Neder-Frankische stam die vanuit Westfalen over Salland, Betuwe, Brabant naar Doornik, Amiens en Parijs trok om zich later in de 'Ile de France' te vestigen, ten

westen van de Oise. Het Waals heeft vermoedelijk een Middelfrankische (Ripuarische?) achtergrond. Franken die aan de oevers van de Rijn woonden. De Ripuariërs dringen via Tongeren verder het Maasdal in. De studie loopt op zijn einde en van Es begint aan zijn nawoord. Een zeer vroege minachting voor de Germaanse vormen door de klerken en het gemis aan oude akten heeft hem parten gespeeld. Daar is hij zeker van. Er blijven een hoop vragen over. Het doordringen van het Romaans heeft nog meer Germaanse woorden doen verdwijnen dan aanvankelijk gedacht. Misschien is dat wel 'wishful thinking' van mijn Vlaamsgezinde schrijver. Of misschien niet. In zijn slot heeft hij het nog uitgebreid over woorden met -aken, -dale en -dalle, horizontale en verticale taalgrenzen. Ikzelf houd het voor bekeken. Ik heb een pak bijgeleerd over het verdwijnen van het oude Vlaams uit Frankrijk. Geschiedenis zoals ik die nog niet eerder beleefd heb!

Lotdagen & Bijgeloof

later was de dinsdag een veel minder leuke dag: 'Broederlijke tuchtiging dinsdag', de eerste dinsdag van de vasten. Op veel plaatsen straffen de schoolmeesters de leerlingen die zich het voorbije jaar niet van hun beste zijde hadden laten zien.

Wodan en zijn Walkuren

'Vette Dinsdag' of vastenavond is een belangrijke dag in het kalenderjaar en staat zeker gecatalogeerd als een lotdag. Wie op vette dinsdag een glas melk drinkt zal de rest van het jaar geen last hebben van de zon. Wie koortsvrij wil blijven vast beter al op vastenavond. Het gras dat gezaaid wordt op vette dinsdag zal lang groen blijven, goede ondernemingen beginnen op vette dinsdag. Goede diensters beginnen hun diensten enkel op een dinsdag, want die staat niet voor niets voor 'dienstdag'. Woensdag. 'Wudensdag', 'Vaderdag', 'Godendag', 'Fintzdag' en in het Engels 'Wednesday' of 'Wodnesday'. In het Deens 'Onsdag' of 'Odinsdag'. Het is dus letterlijk de dag van Wodan die tot op een bepaald moment in de tijd moest luisteren naar Mercurius. Nogal een verwarrende kwestie voor de Germanen, maar heel West-Europa ligt hoe dan ook aan Wodans voeten. Vreemd genoeg wordt zijn naam in het Latijn vertaald als 'tyran'. Wodan was de god die heel de wereld onder zijn controle had en daarbij beschikte over een extreme wijsheid en intelligentie. Wodan regelde de uitslag van de veldslagen en wie het voor hem niet waard was om te winnen of de strijd verloor was een vogel voor de kat. Dan stuurde hij zijn Walkuren die op de rug van hellehonden de slagvelden doorzochten naar gevallen helden en die dan hun zielen met zijn 'woenswagen' liet wegvoeren, op weg naar het Walhalla. Overal in de Germaanse gebieden is er nog altijd sprake van gelijkaardige benamingen als 'zielwagens', 'brandende wagens' en 'hellewagens' die vooral opduiken tijdens de heilige nachten en altijd maar weer in relatie gebracht worden met de legende van Wodan. In de Nederlanden zijn er ontelbare getuigenissen overgebleven die herinneren aan de oude Wodan. Woensdrecht verwijst naar de passage van Wodan. Woensel (zijn woonplaats), Wodecq in de provincie Namen (Wodans eik). Wodan heerste in de onherbergzaamste bossen die natuurlijk naar hem genoemd werden als zijnde 'wouden'. Het woud als heilig bos van Wodan. Omdat men in Duitsland voor woensdag de term 'Mitwoch'

gebruikt veronderstelt de schrijver in 1844 dat Wodan vooral erg populair is in de gebieden van de Belgen, de Bataven, de Friezen en de Nedersaksen.

De Ieperse kattentraditie

In Ieper bestaat 'Kattenwoensdag' of 'Kattendag' nog in de 19de eeuw, die dag stond voor de tweede woensdag van de vasten want op die dag werden de katten uit het belfort naar beneden geworpen. Een ritueel dat herinnert aan de tijd waarin de Ieperlingen hun geloof in Wodan en zijn zus Freya afzworen om zich te hechten aan het christelijk geloof. De derde woensdag van de vasten draagt ook een naam: 'Overleveringswoensdag', de dag van de tradities. Een week later is het de beurt aan 'Geboren blinde woensdag', de vierde woensdag van de vasten die volgens het evangelie verwijst naar het sprookje van de blindgeboren kinderen waarbij de heer slijk maakte met zijn speeksel en daarmee de kinderogen bestreek tot de blinden plots weer konden zien. De woensdag voor Pasen was 'Schortelwoensdag' of 'Schorteklokwoensdag'. Ik keer terug naar de tijden van de lakennijverheid en het kantklossen. Tijdens die dag werd het luiden van de kerkklokken opgeschort zodat die hun weg naar Rome konden aanvatten. De kantwerksters profiteerden van die dag om elkaar eens een flinke poets te bakken. Op woensdagen zijn er zaken die je al dan niet moet doen. Trouw nooit op een woensdag. Een kind dat op een woensdag voor het eerst naar school gaat zal er niets leren. Een jonge koe mag je nooit voor de eerste keer melken op een woensdag anders zal het nooit goed aflopen met het beest. Alleen de heksen koesteren zich op die dag. Wie kent nog het volgende vers?

Woensdagkatten
duivelskatten
Rode baard
Duivelse aard

Thor is baas over de donder

Ik stap maar beter over naar donderdag. 'Donardag', 'Thunardag', dag van de donder of in het Duits 'Donnerstag'. In het Engels

'Thursday'. In Zweden is het 'Thorsdag' en in Denemarken 'Torsdag'. Het lijkt niet moeilijk: de naam van donderdag lijkt een samensmelting te zijn van 'thunar' en 'donnar'. Thor was voor onze voorouders de god die regeerde over de atmosferische fenomenen. Donder, regen, hagel, sneeuw. Het was Thor die met een immense hamer op de wolken sloeg. Het was hij die de bliksem deed losbarsten, de wind gehoorzaamde hem, hij temde hun woede of deed die losbarsten. Caesar liet zich vangen aan het symbool van Thors hamer en verwarde hem met Vulcanus, de smid die bliksemschichten maakte voor Jupiter. Later gingen de Romeinen zich vooral focussen op Jupiter zelf als god van het weer. De naam van Thor is nog altijd aanwezig in de wereld van nu. Torhout: het bos van Thor. Thorembais (Thorenbeek) in Waals Brabant. Thoricourt in Henegouwen werd door de vroegere Vlamingen in de buurt genoemd als 'Thorhoren' of 'Thorhoven': de erfenis van Thor. De geschiedenis vertelt ons dat de oude Teutonen, Germanen uit de noordelijke gebieden van Denemarken en Zweden zich gingen vestigen in de Nederlanden. Ik heb het over de Saksen, de Friezen, de Katten, de Franken, enzoverder. Veel van die bevolkingsgroepen, vooral die met hun roots in het hoge noorden verkozen de woensdag of de donderdag als de beste dag van de week. Tegen deze praktijk probeerde het Concilie van Leptines iets te doen, maar toch konden de katholieke strebers niet vermijden dat de donderdag het statuut van een halve feestdag bleef behouden. Dat was vooral het geval in Brabant.

Het wit van Witte Donderdag

In Antwerpen gaat 'Vette Donderdag' vooraf aan 'Vette Dinsdag' of 'Mardi Gras'. 'Vette Donderdag' kwam op zijn beurt exact één week na 'Witte Donderdag' of 'Heilige Donderdag' waarop een van die lentefeesten plaatsvond. Wodan, Thor en Freya waren er alomtegenwoordig. Het was Thor die de reus van de winter verdreef. Ik vraag me af waarom die donderdag nu speciaal 'wit' genoemd wordt. Op Wikipedia lees ik dat de term "Witte Donderdag" verwijst naar de gewoonte om kruisbeelden en andere beelden met een wit kleed te bedekken en die dan na de dienst door een paars kleed te vervangen. Ik geloof er geen snars van en vraag me af of de katholieke kerk ook al deze betekenis van de

heideneen heeft gejat. Ik kan mijn stelling niet voor het volle pond hard maken. Ja, in de middeleeuwen zal er wel sprake geweest zijn van een gelukkige, blijde en gezegende donderdag, het equivalent van een 'goede' donderdag en met die betekenis zal de kerk wel vertrokken zijn om daar een liturgische betekenis aan vast te knopen en er hun 'witte' donderdag van te brouwen. Toch lijkt het me bij nader inzien dat de symboliek van Witte Donderdag misschien voor één keer geen afgietsel is van een vroeger heidens feest. Nu ja; 'Heilige Donderdag', het heidense feest van de lente ligt toch wel dicht in de buurt van een happening waarbij het wit van de dagen het haalt op het zwart en de duisternis van de winter. Een donderdag is de beste dag voor wiel- en slotenmakers, politiemensen en molenaars. Vraag me niet waarom, maar dat staat zo beschreven in 1844. En wie trouwt op een donderdag mag rekenen op een goed huwelijk.

De vrouw in Freya

Vrijdag, 'Vreyadag', 'Freitag', in het Engels 'Friday', in het Zweeds en Deens: 'Fredag'. Letterlijk dus: de dag van Freya, de zus van Wodan. Die godin speelt een grote rol bij de oudste mythes. Ze beschermde de vrijheid van de mensen en was uitdrukkelijk aanwezig op liefdesnachten en bruiloften. Ze gaf haar zegen aan trouwe geliefden en aan deugdzame vrouwen. Freya beschermde loyale krijgers wanneer ze vochten. Ze was er te zien op een wagen die door twee reuzenkatten voortgetrokken werd en ze was gekleed in een mantel van valkenveren waardoor Freya zich kon transformeren tot een vogel. Ze kwam op bezoek bij vrouwen die moesten bevallen waar ze trouwens vaak vervangen werd door haar priesteressen. Ik moet niet ver zoeken naar de betekenis van haar naam. Freya wordt in Scandinavië 'fru' genoemd, 'frau' in het Duits en 'vrouw' in het Nederlands. Ze wordt geassocieerd met het woord 'free', 'vrij', 'frei', 'fri' en 'vrijen'. De verering van Freya heeft lange tijd stand gehouden tegen de bemoeienissen van het christendom. Het uiteindelijk verdwijnen van hun godin zorgde voor verdriet bij de bevolking. Een oude saga, die van troubadour Eckhart, vermoedelijk Belgisch van oorsprong, lag aan de basis van Wagners opera 'Tannhauser' of 'Danhuyser'. De arme man onderging een pijnlijke strijd tussen zijn spirituele liefde voor Onze-Lieve-Vrouw en zijn fysieke aanbidding voor vrouw Vreke

(Freya). Deze godin werd in onze contreien zeker vereerd tot diep in de 8ste eeuw, dat was ook het geval in Ieper. De predikers van het christelijk geloof moesten al hun fantasie en creativiteit gebruiken om de Ieperlingen van die tijd te doen afzweren van de in hun ogen heidense verering voor Freya. De priesters slaagden er met veel moeite in om de inwoners te doen verzaken aan haar. Het bleek achteraf wel noodzakelijk om hen jaarlijks nog eens te herinneren dat ze nu christenen waren en dat ze Freya overboord hadden gegooit. Anders zou dat oud gebruik zeker opnieuw de kop hebben opgestoken. Tijdens die jaarlijkse 'reminder' gooiden ze Freya wel erg letterlijk overboord. De oude godin werd verpersoonlijkt in levende katjes die van een toren werden gegooit. Dat gebruik is blijven bestaan. Ieper, de kattenstad met zijn nu gelukkig pluchen namaakdiertjes die van de hallentoren worden geworpen. De kattenstoet is hoe dan ook een herinnering gebleven aan de dag dat ze Freya hier buiten gebonjourd hebben.

De dag dat Jezus vogelvrij werd

De plantenwereld in IJsland kent species als 'freyjuhar', 'friggjargras' en 'friggjarskrud'. Bij ons noemen we die planten gewoon 'vrouwenhaar', 'vrouwengras' en 'vrouwenkruid'. In Noorwegen zijn dat 'mariagrass' en 'mariahaar' enzoverder. Ook in de dierenwereld en de plaatsnamen krioelt het naar de verwijzingen naar Freyaatje. Natuurlijk bestaan er ook speciale vrijdagen. 'Wijnboervrijdag' is volgens het evangelie de tweede vrijdag van de vasten. 'Jodendagvrijdag' is de vrijdag voor Palmzondag en herinnert aan de dag dat de Joden Jezus Christus vogelvrij verklaarden en dat ze besloten om de sukkelaar te kruisigen. Tijdens de middeleeuwen bleven de Joden het best binnen in onze steden. Want als ze op straat kwamen dan kregen ze de grofste verwijten naar het hoofd geslingerd. Er zijn meerdere gevallen van slachtingen van Joden bekend die op 'Jodendagvrijdag' zijn doorgegaan. Een weekje later krijgen we 'Goede Vrijdag', een dag vol tristesse. 'Koude vrijdag' is de laatste vrijdag voor 1 oktober, vaak ook 'Koudendag' of 'feria frigida' genoemd, vermoedelijk nog erg gerelateerd met de oude feesten van 'Winterdag'. Op een vrijdag mag je sowieso nooit luidop de naam van een heks uitspreken. Als je je nagels knipt op een vrijdag dan is dat een

goede remedie tegen tandpijn. Wie op een vrijdagmorgen voor zonsopgang in de velden gaat wandelen zal genezen van jicht. Men mag geen granen zwengelen op vrijdag en al zeker geen badje geven aan de kinderen. Leg op die dag geen eieren onder een broedhen want er zullen ongelukskuikens uit geboren worden, kippen die zullen kraaien als een haan. Regent het op vrijdag dan zal het de zondag ook regenen.

Half duivel – half mens

Zaterdag. 'Saterdag', 'Zaturdag', in het Duits 'Samstag' of 'Sonabend'. In Engeland ooit 'Sætresday', nu natuurlijk 'Saturday'. In Zweden: 'Lördag', Noorwegen en IJsland: 'Laugarddag' of 'Kaugardgr'. In het noorden van Duitsland benoemen ze hun zaterdag ooit als 'de dag van Sater'. Een sater kan ik het best omschrijven als een boosaardig persoon met bokkenpoten. Half duivel, half mens. De dag van Sater heeft ook diezelfde betekenis in Engeland: 'Saters day'. In het oud Engels was er sprake van 'sæterdæg', 'sæternesdæg', letterlijk de 'dag van de planeet Saturnus', van Sæternes het genitief van Sætern. Eigenaardig genoeg heeft die dag in het zuiden van Duitsland een andere benaming: 'Samstag' misschien afkomstig van 'Sabbathsdag'. Het Franse 'samedi' is duidelijk dichte familie van 'Sammtag'. In Scandinavië krijgen we een derde betekenis: 'laugardgr' betekent 'dag om een bad te nemen'. De relatie tussen Sater en Saturnus stoort me meer dan ik kan zeggen. Ja maar: wat is het nu? In de grote vuilnisbak van het wereldwijde web vind ik de wildste verklaringen. De Romeinen worden er bij gegooid want blijkbaar hebben die ook een relatie met Saturnus. Sater blijkt dan ook een op en top Saksische god te zijn. Maar waarom zou iemand de zesde dag in de week nu moeten noemen naar een duivel of een planeet? En wie van beide is het nu dan wel? Een handschrift van broeder Gheraert uit het begin van de jaren 1300 kan me misschien op weg helpen. Hij heeft het over de vermenging van de Noordse en Germaanse godenleer met wat de christenheid er intussen al heeft aan toegevoegd. De boze geesten waren onder de indruk van de predikers en werden voor een belangrijk stuk vervangen door één gemeenschappelijk fenomeen waar ze best bang voor moesten zijn: de duivel. Ik geef toe dat het best handig was wat de christen moraalridders aanrichtten met de lange lijst natuurfenomenen die de mensen niet

kenden en er dus verschrikt voor waren. De boze geesten hadden veel handlangers: nachtridders, hagedissen, varende vrouwen, elven, nikkers, maren en minnen. Voor de katholieke kerk werden ze één grote cultfiguur: de duivel zoals ook wij ondervonden toen we in het eerste leerjaar door zuster overste bang werden gemaakt dat de duivel ons naar de hel zou sturen.

Vliegende draken en huppelde geiten

Bij de Noordse en Germaanse volkeren was de onkunde compleet. De blote hemel betekende voor hen een bron van bijgeloof en verbeelding. Het luchtruim stak vol met wezens van lichtere stoffen, lucht, damp en vuur. Flikkeringen of elektrische verschijnselen werden 'vliegende draken' en 'huppelende geiten' genoemd. Vallende sterren waren vuurkloten of dwaallichtjes. Veel van wat ze dachten te zien bestempelden ze als luchtgeesten die wel in de lucht leken te rijden, te varen en met elkaar te vechten. En er liep wel wat rond in de lucht! Vrouwelijke of mannelijke nachtridders die tijdens de nacht uitreden. In de Edda werden ze genoemd als 'Qveldridha en Myrkridha'. De heidense fantasie kende geen grenzen. De nachtridders lieten zich voeren en begeleiden door wolven en slangen. Daar ligt nogal tijd de reden waarom een boosaardige vrouw nu nog altijd als een 'serpent' beschouwd wordt. Dat waren oorspronkelijk de 'varende vrouwen' in de hemel. Ook de heksenvervolging vindt zijn oorsprong in dit bijgeloof. En daarnaast zat het heelal vol met hagedissen, asen en elven. Cobbolden, rabauten en kobolden zien ze ook aan het firmament. Dwerggestalten met rode hoeden, onze latere kabouters natuurlijk, plaaggeesten die er alleen maar waren om de mensen te plagen. De elven of de elfen waren lichte, witte en goede geesten. De hele vroege Nederlandse literatuur bulkt uit van de verwijzingen naar elven en hun betekenis. De nikkers waren zeer vijandige watergeesten, van het mannelijk geslacht. Hun van wreedheid en bloeddorst doordrongen wijfjes heetten nixen. Duivels genoeg in de lucht. Maren en (meer-)minnen die 's morgens het vuur kwamen stelen. Ha: hier vinden ik onze vervelende nachtmeren en nachtmerries terug. Ze maakten de mensen bang. De 'nachtmar' was een paard dat door elven bereden werd. Maren waren afgrijpselijke vliegende wezens. Ik kan zo wel

blijven doorgaan. Het lijkt me duidelijk dat 'Sater' en 'Saturnus' allebei exponenten zijn van de menselijke angst voor de nachtelijke hemel. Daar zaten de duivels. De kerkelijke 'rewriters' vonden die angst voor de duivel, vertaald in 'saterdag', prima om die in stand te houden. Sater als synoniem voor de duivel, ideaal om de heidenen bang te houden en een perfect alibi om hun zieltjes te wassen. En zo kom ik dus zonder dat ik het zelf besef bij de Noordse baddag. Hoewel dat laatste natuurlijk louter toeval is!

67 lotdagen en hun betekenis

De schrijver is eindelijk aanbeland bij zijn hoofdstuk over de lotdagen. Het belang ervan voor onze voorouders valt niet te onderschatten. De beweringen en de axioma's van die fameuze lotdagen zijn afkomstig van hun oude priesters, waarzeggers, priesteressen en profeten die heden ten dage nog altijd bestaan. Eigenlijk is dat toch wel sterk. Uit de diverse heidense kalenders van West-Europa kan volgende reeks van lotdagen gepuurd worden.

Lotdag 1: het weer van de nacht van 25 op 26 december voorspelt dat van de maand januari.

Lotdag 2: het weer van de nacht van 26 op 27 december voorspelt dat van de maand februari.

Lotdag 3: het weer van de nacht van 27 op 28 december voorspelt dat van de maand maart.

Lotdag 4: het weer van de nacht van 28 op 29 december voorspelt dat van de maand april.

Lotdag 5: het weer van de nacht van 29 op 30 december voorspelt dat van de maand mei.

Lotdag 6: het weer van de nacht van 30 op 31 december voorspelt dat van de maand juni.

Lotdag 7: het weer van de nacht van 31 december op 1 januari voorspelt dat van de maand juli.

Lotdag 8: het weer van de nacht van 1 januari op 2 januari voorspelt dat van de maand augustus.

Lotdag 9: het weer van de nacht van 2 op 3 januari voorspelt dat van de maand september.

Lotdag 10: het weer van de nacht van 3 op 4 januari voorspelt dat van de maand oktober.

Lotdag 11: het weer van de nacht van 4 op 5 januari voorspelt dat van de maand november.

Lotdag 12: het weer van de nacht van 5 op 6 januari voorspelt dat van de maand december.

Lotdag 13: de heilige nacht tussen 1 en 2 januari bepaalt geluk of ongeluk tijdens het jaar. Als de wind die nacht krachtig blaast dan mogen de mensen zich verwachten aan een jaar dat vruchtbaar zal zijn aan rampspoed. Als het vuur dat aangestoken werd op de vooravond van nieuwjaarsdag de volgende morgen nog brandt dan is dat een goed teken. De dromen die nacht geven een indicatie hoe het jaar werkelijk zal zijn.

Lotdag 14: de heilige nacht tussen 2 en 3 januari: de kippen moeten die dag/nacht gevoed worden met acht soorten graan.

Lotdag 15: de heilige nacht tussen 3 en 4 januari: dit is de beslissende lotdag voor de wijnoogst. Onze voorouders snoeiden die dag hun wijnstokken.

Lotdag 16: de heilige nacht tussen 5 en 6 januari: dit is de lotdag voor het huwelijk. De jonge dochters gaan dan naar de schapenstal en kiezen er een schaap naar keuze. Als hun handen blijven hangen bij een mannelijk schaap (een ooi) zullen ze in de loop van dit jaar trouwen.

Lotdag 17: dertiennacht of de nacht tussen 6 en 7 januari: die brengt geluk voor de mensen die geboren zijn op een donderdag of een zondag en voor diegenen die trouwen onder de bescherming van het heilig licht.

Lotdag 18: 7 januari is een lotdag voor de kippen. Eieren die op vandaag onder een broedhen gelegd worden zullen prima kuikens opleveren.

Lotdag 19: 11 januari: die dag is ook de 'Achttiendag' of de 18de dag na de moedernacht. Huwelijken die op 11 januari worden afgesloten zullen gelukkig zijn.

Lotdag 20: 18 januari: vandaag mag je de aarde niet beroeren. Als het sneeuwt of regent dan zal het jaar eerder nat zijn dan droog. En wanneer het die dag vriest eerder omgekeerd.

Lotdag 21: 28 januari: Karel de Grote zorgt vandaag voor de wijnstokken en de fruitbomen. Wie ze nog niet gesnoeid heeft moet dat zeker vandaag nog doen.

Lotdag 22: 2 februari: als de meisjes met Lichtmis onder de zon kunnen dansen zal de wolproductie rijk zijn. Als de houtworm die nacht vreet aan de meubelen dan beweert men dat de horloge van de dood op gang is gekomen. Personen die er maar bleekjes uitzien onder het licht van 2 februari zullen ons spoedig verlaten.

Lotdag 23: 3 februari. De heilige Blasius. Het licht van brandende kaarsen opent de geesten van de mensen. Bomen die vandaag verplant worden zullen goed gedijen.

Lotdag 24: 19 februari: bomen die op Sinte Vreke verplant worden zullen dank zij haar goed groeien.

Lotdag 25: 22 februari: wie vandaag de wortels en de vruchten van de aarde zegent, dewelke hij tenminste dit jaar wil gaan gebruiken, zal de zielen uit het vagevuur zuiveren. Vergeet ook niet de zaden te zegenen anders gaan ze niet uit grond schieten. De mensen hebben graag dat het op 22 februari koud en helder is, dan bestaat er een goede kans dat het niet meer zal vriezen in mei.

Lotdag 26: 25 februari is een belangrijke lotdag voor de mannen. Als men een vaas met geldstukken op het water plaatst zal diegene van wie zijn geldstuk het eerst naar de bodem zinkt ook het eerst sterven. Als men die nacht een schoen achterwaarts langs zijn hoofd werpt en als de punt van die schoen wijst naar de voordeur dan zal men deze woning spoedig verlaten om zich te vervoegen bij zijn voorouders.

Lotdag 27: 10 maart: als het vannacht vriest zal de koude minstens veertig dagen aanhouden.

Lotdag 28: 17 maart: als de nacht van Sinte-Gertrudis verlicht wordt door de volle maan zullen de zaailingen goed beschermd worden. Erwten en bonen die vandaag geplant worden zullen goed opkomen.

Lotdag 29: 19 maart: hier zorgt Sint-Jozef voor hetzelfde als Sinte-Gertrudis.

Lotdag 30: de week van 1 tot 7 april: wie nu gras zaait zal meer slecht gras krijgen dan goed.

Lotdag 31: 23 april: de draak van Sint-Joris verjaagt de slechte zaaiër. Het is een ideale dag om vandaag te zaaien, als de maan tenminste niet al te ongunstig zit. Tijdens het eerder vernoemde 'Koekoekfeest' kon de koekoek de toekomst voorspellen.

Lotdag 32: 25 april: de gebeden van Sint-Marcus opzeggen is een historische opdracht voor de landbouwer. De boeren eten die dag best geen vlees als men geen hagel wil krijgen of slecht gras. De rest van de week is het goed om te zaaien, tenminste als er sprake is van volle maan. Als de grond nat is moet men zaaien bij het weggaan van de maan. Men vertelt dat wie tijdens de nacht van Sint-Marcus tussen middernacht en één uur in het portaal van een kerk binnenstapt, hij daar dan de geesten kan zien van diegenen dit dit jaar nog zullen sterven. Dit heet men 'Quaed zien'.

Lotdag 33: 1 mei: het kan geen kwaad om vandaag een kruisteken op je voordeur te schilderen. Elzentwijken en drakenstaak vastgehecht aan de staldeuren houden de dieren gegarandeerd vrij van kwade bezoeken. Een kroon van klimop (Hedera) geeft jonge mannen een aura van eerlijkheid waar de jonge meisjes op afkomen.

Lotdag 34: 6 mei. De feestdag van 'Johannes voor de Latijnse poort' hier soms 'Sint-Jan in de olie'. De wind waait vandaag het best uit het oosten. Bij de boeren is er ook sprake van 'De kleine Sint-Jan', als die vergezeld wordt van een nieuwe maan dan zaaien ze het best op hun droge grond selderij, radijzen, bloemkolen, bonen en meloenen. Kleine Sint-Jan brengt vaak zes mooie dagen voor de landbouwers.

Lotdag 35: 12 mei is er voor de beesten. Men bevestigt vandaag kronen van heilzame kruiden aan de staldeuren terwijl de veestapel naar gewijde bronnen geleid wordt.

Lotdag 36: 13 mei. Pancratius die daags voordien gevierd wordt heeft gezegd aan Servaas (het feestvarken van vandaag) dat er na zijn feest geen vorst van betekenis meer zal komen en de boeren maken natuurlijk graag gebruik van dat gezegde.

Lotdag 37: 15 mei is de lotdag voor de zwakzinnigen. Jonge meisjes houden ervan om zich vandaag te versieren met gewijde bloemen die ze opdragen aan de heilige Sofie, de patrones van de wijsheid.

Lotdag 38: 21 mei: dochters bidden die dag voor hun moeders bij het aanroepen van de heilige Isberga. Goede meisjes zullen hun moeders zegen krijgen bij het bereiken van zeven keer negen jaar, dus op hun drieënzestig. We hebben hier zeker te maken met een van de oudste Germaanse tradities, nauw verwant met de 'oude kwenen zondag'.

Lotdag 39: 3 juni: het bad van de heilige Norbertus zet de aarde onder water. Eigenaardig genoeg valt zijn feestdag pas 3 dagen later. Mogelijk valt deze lotdag dus op 6 juni.

Lotdag 40: 8 juni en de gevreesde Médard van Noyon. Op de website van heiligen.net kom ik heel wat te weten over die oude rakker, patroon van de boeren, wijnbouwers, bierbrouwers en de paraplummakers. Onze voorouders beden bij hem voor vruchtbare akkers en goede oogsten en natuurlijk voor de nodige regen. Médard bevrijdt mensen van kiespijn en bedplassen. Volgens de legende zou het na zijn dood in het jaar 545 veertien dagen lang geregend hebben, na een periode waarbij de mensen bijna gestorven waren door de droogte. Zijn relatie met water en regen blijft ook vandaag nog altijd het weerbericht van 8 juni domineren. Ik geef jullie nog een aantal gezegden en spreuken die de ronde doen over deze waterman:

Sint Médard geeft zijn veulentjes weer te drinken.

Als het op Sint-Medard regent, regent het zes weken alle dagen.

Als Medardus pist, pist het zes weken lang.

Als Medardus pist, regent het zes weken aan één stuk.

Als Sint Medardus zijn sluizen openzet is het zes weken uit met de pret.

Lotdag 41: 9 juni. Sint Faustus moet nog onder de indruk zijn van Médard want hij vertelt aan zijn collega's Barnabas (11 juni) en Vitus (15 juni) dat ze samen de boeren zullen wassen tot Frederik de Hollander op 18 juli de hemelse sluizen zal komen sluiten. Eigenaardig genoeg blijkt anno 2018 er geen Faustus meer bekend te zijn op 9 juni.

Lotdag 42: 19 juni. Als de maan goed zit zaaien we vandaag sla, andijvie en peterselie.

Lotdag 43: 24 juni – Zaterdag – de dag van Sint-Jan, een belangrijke lotdag. Wie door het Sint-Jansvuur springt zal geen koorts oplopen. Tijdens de middag worden het Sint-Janskruid, het vijfvingerenkruid, het duivelskruid en de waterklaver geplukt. Het zijn allemaal kruiden die veel dankbare toepassingen kennen. Vandaag zijn er nogal wat 'to do's' om geluk af te smeken. Maar ook de belangrijke boodschap dat als het regent op 24 juni de oogst van de noten maar magertjes zal zijn. Bij het slachten van een rode haan moet zijn kop bewaard worden want die biedt bescherming tegen de bliksem. Als de maan zich in zijn eerste kwartier bevindt dan zal Sint-Jan een goede vriend zijn voor landbouwers.

Lotdag 44: 29 juni. De feestdag van Petrus en Paulus valt eveneens samen met een belangrijke lotdag. Als het vandaag mooi weer is en er een zacht briesje staat dan zal heel het jaar op diezelfde manier verder gaan. Vandaag is een prima dag om eieren te broeden te leggen. Opgepast echter: wees bevreesd voor het gekraai van de haan op 29 juni. Als hij kraait dan zal hij slecht weer aanbrengen.

Lotdag 45: 2 juli. De volgens mij idiote katholieke feestdag 'Maria-visitatie' of 'Maria-bezoek' viel aanvankelijk op 2 juli en is pas later verhuisd naar 31 mei. Een feestdag die herinnert aan de zwangere Maria die op theevisite ging bij haar nicht Elisabeth. Die op haar

beurt zwanger bleek van Johannes de Doper. Het was bij het verorberen van de koekjes dat ze elkaar zegenden, gezegend zij de vrucht, en blijkbaar moet één of andere slimmerik daar een allusie gemaakt hebben op het zegenen van de aarde met water. 'Laat het maar regenen!' Een jaar later zouden beide peuters hun moeder nu en dan wel op een andere manier zegenen. Als het dus regent op 2 juli dan weet je voortaan hoe dat komt.

Lotdag 46: 21 juli. De traditionele bui op onze nationale feestdag. Zou die iets te maken hebben met deze lotdag? Sint-Daniëlsdag, een profeet uit de 6de eeuw voor Christus. De profeet van het schoon weer die niet graag ziet dat het regent op zijn feestdag.

Lotdag 47: 25 juli. Speciaal bestemd voor de knechten, zeg maar het ondergeschikt personeel. Als ze vandaag een oude vrouw op hun pad treffen zullen ze binnenkort hun post verlaten. Schapen op je weg ontmoeten biedt goede perspectieven, varkens daarentegen verpesten je vooruitzichten.

Lotdag 48: 30 juli. Eentje van de eerste rang. De dag van de heilige martelaars Abdon en Sennen die rond het jaar 250 stierven. Het riet groeit niet langer in vijvers en distels evenmin in de velden wanneer ze die dag worden afgescheurd. Een dag van tovenarij waar jonge mensen nog steeds bang voor zijn in de jaren 1800. En toch is er blijkbaar geen enkele saga verbonden aan 30 juli. Valt er misschien iets te rapen bij die martelaar Abdon waar de Vlaamse woorden 'dien' en 'afdoen' verdacht veel op gelijken?

Lotdag 49: 10 augustus. De lotdag voor vlas. De beste dag om de overbodige bladeren van de wijnstokken weg te halen zodat de druiven voluit kunnen rijpen.

Lotdag 50: 15 augustus. Het feest van de arme schoonmakers. De poetsmannen en -vrouwen. Maria neemt hen vandaag in bescherming. Boeren en boerinnen die vandaag ruzie zoeken met hun kuisvrouwen zullen nooit rijk worden en de boerinnen zullen als straf voortaan alleen nog maar lelijke of ondeugende kinderen baren en wanneer ze zullen sterven zal het kwade bezit nemen van hun zielen. Hemelvaartdag werd ooit nog 'Wortelwijdag' genoemd. Tijdens de middeleeuwen wijdde men op 15 augustus de groente.

Lordag 51: 16 augustus of Sint Rochus voor wie men de bescherming tegen de pest inroept en als de maan goed staat is het ook een uitstekende dag om te zaaien.

Lordag 52: 19 augustus. Ook al weer zo'n prima dag om te zaaien, als de maan dat wil. De heilige Sebaldus veranderde ooit voor de armen ijsblokken in houtblokken en beschermt sindsdien tegen de kou. Als je vandaag genoeg bidt voor Sebaldus dan is hij bereid om al je zaailingen van sterke wortels te voorzien.

Lordag 53: 24 augustus. Sint-Bartolomeüs. Een belangrijke dag om te weten te komen hoe komende herfst er zal uitzien. Dat zeggen bijvoorbeeld volgende weerspreuken: Gelijk Sint-Barthel, zo ook het najaar. Zoals Bartel is, wordt ook de herfst gewis, of zoals Sint-Barthel is gesteld is 't ganse najaar besteld.

Lordag 54: de week van 1 tot 9 september. De traditie houdt voor dat het uitstekend is om het graan te zaaien tijdens de eerste noveen van september. Op 7 september wordt Hildward van Dikkelvenne herdacht. Een missionaris die er het loodje bij neerlegde rond 750. De noten zijn rond deze tijd rijp en die worden dus het best vandaag van de bomen geslagen. Niet onbelangrijk is de wetenschap dat als het op 1 september regent het dat veertig dagen lang zal blijven doen.

Lordag 55: 21 september. Winterdag of de dag van Matthijs. Om middernacht begeven drie meisjes zich naar een beek. De ene draagt een bruidskroon, de andere een kroon van stro (symbool van ongeluk) en de derde houdt een handvol as vastgeklemd (de dood). Nadat ze hun voorwerpen in het water hebben gegooid dansen ze geblinddoekt een rondedans terwijl anderen kralen in het water werpen, die kralen staan symbool voor jongens en dan kijken ze allemaal goed toe hoe de kralen samenklitten of zich van elkaar scheiden. Drie gemerkte bladeren worden vannacht in de beek gegooid, vader, moeder en dochter. Het blad dat het eerst door het water verzwolgen wordt kondigt de dood aan van de persoon die er op aangeduid staat. Heel veel bijgeloof dus.

Lordag 56: 22 september. Op de dag van Sint-Maurice zaait men nooit tarwe want de kwaliteit ervan zal slecht zijn.

Lotdag 57: 11 oktober: Sint-Gummarus doet zijn zegje: begint Gummarus met droogte, de winter zal nat zijn in 't begin. Volgen op Gummarus droge dagen, de zomer zal door veel nat mishagen. Dat betekent concreet dat je al op 11 oktober een idee kan krijgen hoe de volgende zomer er zal uitzien.

Lotdag 58: 16 oktober: Op Sint-Gallen is het ideaal om rozenstruiken en andere bloemenstruiken te verplanten. Vanaf vandaag mogen de koeien op stal want het kan gaan sneeuwen. En opgepast: zo droog als het is met Sint-Gallen zal de zomer uitvallen!

Lotdag 59: 25 oktober: Sint-Crispinus slaat al de resterende vliegen en muggen dood. Vandaag is een geluksdag voor schoenmakers, leerlooiers en zadelmakers.

Lotdag 60: 3 november. De dag van het gewijd brood van Sint-Hubert, de boterhammetjes beschermen vandaag tegen hondsdolheid. Het is een ideale week om schadelijke diertjes uit je tuin te verwijderen.

Lotdag 61: 10 november. De lotdag van het 'Winterlicht'. Vooravond van Sint-Maarten waarbij men zuiverende vuren laat branden bovenaan de heuvels.

Lotdag 62: 11 november. Mijn schrijver plaatst die deels op 10 november maar het weer op Sint-Maartensdag geeft een belangrijke indicatie voor de winter die voor de deur staat. Ik geef er maar enkele weerspreuken van weer:

Als het blad niet valt voor Sint Maarten, zo zal het een strenge
winter zijn.

Als het nevelig is met Sint Maarten, dan zal de winter niet koud
zijn.

Heeft de Sint een witte baard, dan blijft ons sneeuw noch ijs
bespaard.

Als op Sint-Maarten de ganzen op het ijs staan, zullen ze met
kerstmis door het slijk gaan.

Blad aan de bomen met Sint Maarten, dan zal het een strenge
 winter zijn.
 Brengt Sint-Maarten zonneschijn, dan zal 't een koude winter zijn.
 Donkere lucht op Sinte-Martijn, zo zal het een zachte winter zijn.
 Vriest het vóór Sint Maarten streng, dan wordt de winter zacht.
 Is het noordwesten wind met Maartensmis, dan is een strenge
 winter op komst.
 Is de lucht op Sint-Maarten helder, dan dringt de vorst in menige
 kelder.
 Is er op Sint-Maarten nog loof aan de bomen, zo moogt ge van
 een strenge winter dromen.
 Is Sint-Maarten blauw, dan komt de winter gauw.
 Is Maartensdag vochtig en grauw, de winter brengt beslist geen
 kou.
 Zoals het is met Sint Martijn, zo zal 't de hele winter zijn.
 Wolken op de dag van Sint Martijn, de winter zal wel onbestendig
 zijn.
 Zuidenwind op de dag voor Martijn, dan zal het een zachte winter
 zijn.

Lotdag 63: 25 november. Sinte-Katrien heeft opnieuw veel
 weerspreuken in petto:

Als het vriest op Sint-Katrinadag, een harde winter men
 verwachten mag.

Doet Sinte-Katrien haar witte mantel aan, ze blijft er zeven weken
 rond mee gaan.

Gelijk het weer is met Sinte-Katrien zal men het in februari zien.

Zoals de dag van Sinte-Katrijn zal het de laatste januari zijn.

Lotdag 64: 30 november. De dag van Sint-Andries. Als het
 vandaag begint te vriezen zal de vorst aanhouden tot 2 februari.

Lotdag 65: 17 december. De heilige Begga geeft een goede
 voorspelling voor de oogst van het volgende jaar. Zij en haar
 zuster-heilige Gertrude (die gevierd wordt daags voordien) zegenen
 het land. Als het vandaag vriest en tijdens de kortste nacht van het
 jaar dan zal volgend jaar de prijs van het graan zakken. Maar als het
 regent zullen de prijzen stijgen.

Lotdag 66: 21 december. De dag van Sint-Thomas. De meisjes bidden tot hem dat hij voor hen een geschikte man zal vinden. Vannacht kunnen ze soms deze man zien in hun dromen en het gebeurt regelmatig dat dit de eerste jongeman zal zijn die ze de volgende ochtend op hun pad ontmoeten.

Lotdag 67: 25 december. Midwinter. Moedernacht. Kerstdag. We beleven een zeer complexe lotdag die onder andere toestaat om te toekomst te lezen, zich te beschermen tegen verscheidene ziekten en zich voor te bereiden op goede oogsten. Geliefden werpen twee noten in het vuur en als die rustig branden zal hun huwelijk gelukkig verlopen, maar wanneer ze integendeel luidruchtig openbarsten gaan ze een woelig huwelijksjaar tegemoet. Toen in de tijd van het kaarslicht het licht uitging op kerstavond dan betekende dit de dood voor een van de aanwezigen. Het water dat om middernacht uit de waterput geschept wordt beschermt tegen koorts en tegen maagpijn. Vroeger had men de gewoonte om kinderen die geboren waren tijdens de kerstnacht nog voor het aanbreken van kerstdag Adam of Eva te noemen. Als de lucht tijdens de kerstnacht helder is zal de voorraadschuur er na de oogst maar somber uitzien. En omgekeerd voerspelt een sombere kerstnacht een stralende voorraadschuur.

De drie soorten elven

Na dit overzicht van de voornaamste lotdagen gaat schrijver Coremans verder op zijn elan. Ik besef opnieuw waarom ik zo vaak val voor die onverbetterlijke charme van oude boeken. Het is altijd maar weer genieten. Het nieuwe hoofdstuk over elven zal niet onderdoen voor de rest en dus ga ik welgezend verder met deze kroniek. Mythische wezens in een groot scala van vormen en kleuren. Ik wist helemaal niet dat er drie soorten elven bestaan: witte, grijze en zwarte. De witte elf presenteert zich in onze saga altijd als een goede broer, een trouwe bewaarder. Hier komt ongetwijfeld de katholieke naam van 'engelbewaarder' vandaan. De witte elf en de engel hebben in wezen dezelfde betekenis. De zwarte elven daarentegen zijn boosaardig en diabolisch van karakter. Grijze elven zijn op hun beurt zwervende en dolende geesten van verstoorde doden, soms gemeen of ondeugend. Je moeten ze niet irriteren want in wezen zwerven ze alleen maar in

het rond om kwaad te doen. Ze brengen ellende aan de mensen die ze niet kunnen verdragen. Vooral 's nachts bij maanlicht spelen ze een schimmig spel met de koeien in de stallen of met het meel in de molens. Ze kunnen zo wraakzuchtig zijn dat ze huizen en molens in brand steken. Je moet ze gewoon met rust laten en als je daartoe in staat brengt dan brengen ze vaak geluk aan de boeren waar ze mogen verblijven. Hij ziet zijn hoornbeesten groeien en gezond zijn, de verkoop is goed en de dood lijkt wel weg te lopen van zijn stal. Zwarte elven zijn demonen die door de lucht zwerven op kleine zwarte paardjes, 'Nachtmeires', de nachtmerries waar we allemaal wel eens mee te maken krijgen in onze slaap. De zwarte elven smijten zich op slapende mensen en proberen hen te smoren. Op andere momenten trekken ze de mensen aan met dwaallichten en geheimzinnige geluiden boven greppels en moerassen. In de Edda staat er geschreven dat de elven dichter staan bij de goden dan bij de mensen en dat ze qua intelligentie boven de reusachtige mensen staan. Elven zijn dus kleiner en werden daarom 'twerger' genoemd.

De vierde dag van de week is voor Wodan

Ook zo'n bizar onderwerp is de term 'zegeningen'. Als je daarover nadenkt dan is het inderdaad wel gek en bizar dat priesters mensen zegenen. Waar komt dit gebruik vandaan? En wat is de werkelijke betekenis van iemand zegenen? Het gebruik bestaat al in de eerste eeuwen van onze geschiedenis. Genoeg voorbeelden ervan. Onze voorouders dronken ter ere van Odin, Thor en Freya zodat ze hen liefde zouden schenken en graag zouden zien en hen niet zouden vergeten. Dat 'vergeet ons niet' is in het Frans 'mémoire', 'denk aan ons en zie ons graag' en werd in die oude Noordse mythologie omschreven als 'minne'. Woorden als 'minnedrank' en 'beminnen' zijn ontstaan uit de verzuchting van onze voorouders om graag gezien te worden door de goden, dat zij hen zouden zegenen met hun liefde. Op Wodensdag, de vierde dag van de week werd er gebeden ter ere van Wodan zodat hij hen zou zegenen en beschermen. Tegen ziekten, ongeluk, goede oogsten. In een oude bibliotheek van Oxford zijn er nog altijd van die oorspronkelijke gebeden bewaard gebleven. Ik citeer even volgend drieluik:

Eastward ic stande, Arena ic me bidde, etc.
Erce, erce, erce, Eerdhan, Modar, etc
Hâl ves thû, folde, Fira môder, etc.

Op andere plekken zegent de moeder het kind dat ze op de wereld heeft gezet en die ze nu achterlaat. Ze steekt daarbij haar vijf vingers in de lucht, het verzoek dat vijfenvijftig wachters haar kind zullen beschermen. De mens heeft altijd een grote nood gehad dat de goden en de natuur hem zouden beschermen en dat idee is doorgedrongen tot diep in het christendom. Het duurt niet lang voor we hier de bekende zegeningen terugvinden. De priesters bevelen ons aan bij God, bij moeder Maria, bij al de heiligen en de hele reutemeteut van sinten. In Gent kregen de kleinsten onderstaand gebed te horen voor ze naar dromenland mochten verhuizen. Ik mag dan wel geen christelijke pater zijn maar geef grif toe dat het gebed mooi en teder is. En natuurlijk op en top naïef. Maar dat mag weleens!

's Avonds als ik slapen ga,
Volgen mij zestien engelkens na:
Twee aan mijn rechterzijde,
Twee aan mijn linkerzijde,
Twee aan mijn hoofdeinde,
Twee aan mijn voeteinde,
Twee, die mij dekken,
Twee, die mij wekken,
Twee, die mij leren
De weg des Heren,
Twee, die mij wijzen
Naar 't hemels paradijsken.

De zwarte haan van de onderwereld

Genoeg gebeden voor vandaag. De schrijver staat al klaar met nog zo'n oud symbool. De haan. Voordat de haan het embleem werd van een door de kerk verguisde cultus was het beest eerst een heksendier dat al mooie tijden beleefd had. In de Edda werden de helden gewekt door een haan met een gouden kuif, hij was zonder spoor van twijfel een boodschapper van Wodan, of van Ziu of Diu, de Germaanse Mars, een zwarte haan die zingt in de

onderwereld. Ik schrik op van die oude naam voor Mars. Oude Germaanse bronnen hebben het effectief over Dî, Diu, Tiu en Ziu. Ik herken er direct de Franse benaming voor God in: 'Dieu'. Deûs. De Franse gelovigen bidden zo maar onbewust en zonder dat zelf te beseffen voor de oude Mars. Zo zie je maar hoe die oude tradities zich ongelooflijk diep hebben ingegraven in het denken en doen van de hedendaagse mens. Stil even! Halt. Heb ik het daarnet niet gehad over namen als 'Diutiek', 'Diutiek', 'Thiudisk', 'Ditesc', 'Duuysc'. Ik omschreef ze als 'mensen' en 'bevolking' maar mijn omschrijving was warempel onvolledig! Het zijn 'mensen van God'. De oude Germanen bekeken zichzelf als mensen van God. Duits en Diets betekenen dus in de letterlijke zin van het woord: 'mens van Diu'. Moest Adolf Hitler dat geweten hebben zou hij misschien een toontje lager gezongen hebben. Hoewel zijn 'Übermensch' toch dicht in de buurt is gekomen van 'Ditesc'. Waar komt het woord 'god' dan wel vandaan? Oorspronkelijk was onze onzichtbare man in het heelal voor de eerste Germanen 'gudán'. God is dus van origine een heidense naam die veel eeuwen lang gebruikt werd als het ongtijpbare opperwezen. De 'g' en de 'k' zijn volgens Grimm één en dezelfde medeklinker. 'Hutá' in het oud Sanskriet. In het oude Perzië was er bij de moslims 'Khoda' die de voorkeur genoot op 'Allah'.

Het zinnebeeld van Frankrijk

Maar ik ben afgedwaald. Ik had het over de haan. In de Edda is er tevens sprake van de haan 'Vidhofnir' of 'Withoofdner' die al nauw betrokken is bij het versieren van de meiboom. In de 10de eeuw vinden we al hanen op de kerktorens in het zuiden van Duitsland. De veelkleurige oude Gallische haan is zowat het zinnebeeld van Frankrijk. De Hunnen en de Magyaren waren er verschrikt voor, ze beschouwden de haan als een machtige god die hun locatie beschermde. Zowel Mongoolse, Romeinse, Germaanse en Keltische volkeren verbonden religieuze gedachten aan de haan. Dat was ook het geval bij de Slaven die nadat ze tot het christendom bekeerd waren er bleven op aandringen dat er een haan bovenop het kruis geplaatst werd. De kerk wilde absoluut af van die heidense rituelen voor de haan. Misschien had dit te maken met de verloochening van apostel Petrus nadat het beest drie keer

gekraaid had. Voor veel missionarissen kwam er het veel eeuwen op aan om hanen te onthoofden als symbool van de verwerping van het heidendom. Op het platteland waren de landlieden niet gerust in de aanwezigheid van zwarte en mysterieuze hanen, vooral tijdens de nacht van 'Zieltjesdag', zeg maar Allerzielen. Als er een haan drie keer kwam kraaien op de dak van een huis kon men er zeker van zijn dat de voornaamste bewoner ervan zou sterven na één jaar en één dag. Vandaag is de haan een pirouette geworden, een weerhaan, een weerprofeet die hoog op de torens wordt geplaatst om de windrichting aan te geven.

Twee katers en drie muizen

Het boek vervolgt zo bladzijde na bladzijde zijn weg doorheen een resem van oude namen en gebruiken. Hier en daar valt de schrijver in herhaling en dat hoeft niet zo nodig voor mij. Ik maak een uitzondering voor twee oude rijmpjes die te maken hebben met het belang van getallen en cijfers.

Twee grage kater bij drie muizen,
zes hanen in drie boerenhuizen,
En te samen twee kwade wijven
Die moeten vechten of kijven.

—

Een rode baard getrouw,
En een blind paard heel schouw,
En een aandachtig verken
Zijn drie zeldzame werken.

En dan tot slot nog enkele rijmen over dieren die het weer kunnen voorspellen:

De hanen, katten en de honden,
Zo men dikwijls heeft gevonden ,
Zeggen 't weer van dag tot dag,
Beter als den almanach.

—

De verandering des weders,
Die doet kraaien, licht de haan,
En wanneer hij klakt zijn veders,
Is er wind uit te verstaan.

mort en denkt eraan om Willem van Lo te gaan bevrijden. Het wordt meteen duidelijk waarom hij zich niet mag vertonen aan de ramen van zijn gevangenis. Clito beseft dat hij de kat niet bij de melk mag laten staan en beslist om zijn zwaar bewaakte gevangene terug over te dragen aan de burggraaf van Rijsel. Dat gebeurt op 8 oktober 1127.

Willem Clito is een zot van een vent

Tijdens de februarimaand van 1128 is het hommeles in Sint-Omer. Daar moet de bevolking evenmin weten van de arrogante graaf. Ze geven hier de voorkeur aan Arnold van Denemarken, de neef van graaf Karel. Ze wippen de hen opgedrongen burggraaf van zijn troon en negeren daarmee natuurlijk de orders van de Franse koning. De eigengereidheid en de brutaliteit die Clito tentoonspreidt in Rijsel, Brugge en Sint-Omer zorgt ook voor grote wrevel in Gent. Hij dringt hen net zoals in Sint-Omer een agressieve kasteelheer op. Die zorgt op zijn beurt voor een explosieve cocktail van revolutie. De graaf rept zich begin maart 1128 dan maar zelf naar ginder om het gezag van de burggraaf te herstellen. Daar krijgt hij het verwijt naar het hoofd geslingerd dat hij de Gentenaars afperst en al zijn beloften schendt. Ook hier verwijzen ze naar het breken van zijn eed, het negeren van hun privileges.

Willem Clito moet zich als een furieuze dictator gedragen hebben in Rijsel en Sint-Omer en dat is die van Gent niet ontgaan. Iwein van Aalst sneert er op los: 'We kennen het geweld en de plunderingen die u in Rijsel bedreven hebt. We weten alles over de onrechtvaardige vervolging die ge toegepast hebt op de inwoners van Sint-Omer. En meent u nu werkelijk om dat ook hier in Gent te doen? Als gij denkt van graaf te zijn over heel Vlaanderen dan dient u ons met rede te behandelen en zeker niet met onrecht en geweld.' De kwaadheid van de Gentenaars heeft zeker ook te maken met de plannen van Clito om zijn grafelijk hof te verhuizen naar het centraal gelegen Ieper. 'Trek uw plan daar in Ieper', dreigen ze hier; 'we zullen hier in Gent wel iemand roepen die meer recht en verdienste heeft dan gij, trouwloze eedbreker.'

Crisis in Vlaanderen

Clito reageert verontwaardigd en degradeert Iwein van Aalst. Meer nog: hij wil gerechtigheid via een duel. Het tweegevecht zal nooit plaatsvinden. De Gentse burgers beslissen om een landvergadering te houden in Ieper waar ze zullen beraadslagen over de toekomst van Vlaanderen. Die meeting staat gepland voor 8 maart 1128. Clito heeft tegen die tijd al zijn wapenmannen klaar om zich meester te maken van de burgers die zich er zullen komen aanbieden. Iwein van Aalst, Daniël van Dendermonde en de andere afgevaardigden van de opstandige gemeenten zijn natuurlijk niet van gisteren en blazen verzamelen in Roeselare. Ze hebben nu voldoende argumenten in handen om zich te ontdoen van hun eed die ze aan dit stuk crapuul hebben afgelegd. De nijverheid in Vlaanderen bevindt zich nu al een vol jaar in een diepe crisis. De buitenlandse handelaars laten onze regio volledig links liggen. Allemaal de schuld van Cito, beweren de steden. De figuur van Dirk van de Elzas komt duidelijker in zicht. Iwein en Daniël gaan zich scharen achter zijn kandidatuur. Gent opent zijn poorten voor hem. Brugge en de kuststreek gaan op 27 maart 1128 overstag wanneer Dirk van de Elzas ook daar geestdriftig onthaald wordt. Drie dagen later houden de pairs van Vlaanderen een algemene vergadering op het Zandbergplein waarbij Willem van Normandië wandelen gestuurd wordt. Dirk is de nieuwe graaf en krijgt de leenhulde met alle plichtplegingen en beloftes van dien. Clito vindt er nu niets beter op dan Willem van Lo vrij te laten. Als een hond in een kegelspel om Dirk van de Elzas voor de voeten te lopen. Warlop heeft het ook in de gaten: 'op diezelfde 27 maart 1128 stond Willem van Lo weer op vrije voeten in Ieper en haastte hij zich nu naar Kortrijk om Clito bij te staan'. Van Lo moet een echte opportunist zijn.

Drie honden en een been

Hij beseft dat hij zich niet langer onafhankelijk kan opstellen in de strijd tussen Clito en Dirk van de Elzas. Enkele van zijn bevriende edellieden geven hem de raad dat hij enkel zijn verloren gebieden kan terugwinnen als hij afstand doet van zijn eigen aanspraken op de grafelijke status en netjes manschap en leenhulde aflegt aan de

graaf. Lang houdt mijn vriend zich niet aan zijn afspraken. Volgens Boudewijn van Avesnes verbreekt Willem van Lo al na korte tijd zijn eed, ronselt hij nieuwe troepen en gaat hij Sint-Omer bezetten. Hij wordt er door Clito verdreven en trekt zich dan maar terug in zijn kasteel te Sluis. Ieper kiest rond half april trouwens ook officieel de zijde van Dirk van de Elzas. Vanuit dit bastion in het noorden van Vlaanderen teisteren de huurlingen van Willem van Lo de provincie met een reeks gewapende uitvallen. Van Lo is natuurlijk een flink stuk van zijn aanhang kwijtgespeeld en moet het stellen met de Saksen die hem zijn blijven steunen. Mannen die berucht zijn om hun wreedheid. Ook Bruggeling Walter Krommelin en Lambrecht van Rodenburg kiezen zijn zijde. Die laatste werd trouwens tijdens een vuurproef vrijgepleit van enige schuld aan de dood van graaf Karel. Drie honden zijn het. Die vechten om dat been. Clito die steun zoekt bij de Franse koning. Dirk van de Elzas gesteund door de Vlaamse steden. En vrijbuiters Willem van Lo die hoe dan ook nog altijd kijkt van waar de wind komt. De Vlamingen negeren elke druk van Lodewijk om zich te onderwerpen aan de Franse eisen. Het komt tot een open oorlog in Vlaanderen. Clito valt Rijsel aan maar krijgt er lik op stuk van Dirk van de Elzas. Terwijl de Franse steun voor Willem Clito stilaan opdroogt boekt die nochtans zijn laatste zegepralen. Hij verslaat de Bruggelingen bij Wingene en Oostkamp en vanuit zijn kamp in Jabbeke zorgt hij voor schrik en angst tot onder de muren van Brugge.

Alles of niets bij Axpoele

De kleinzoon van de legendarische Willem de Veroveraar, speelt alles of niets. Plaats van het gebeuren is de heidevlakte van Axpoele bij Ruiselede. 21 juni 1128. Eén van de belangrijkste veldslagen in de oude geschiedenis van Vlaanderen. Clito trekt aan het langste eind. Dirk van de Elzas druipt af naar Brugge. Maar nog altijd wil geen enkele stad zijn poorten openen voor de overwinnaar. De hoogst onpopulaire Clito richt zijn vizier op Aalst. Tijdens een gevecht aan de oever van de Dender komt de onbesuisde Normandiër te midden van een groep vijanden terecht. Burger Nikolaas Borluut priemt hem daarbij onverhoeds een speer in het lijf.

Het zal best een pijnlijk gebeuren zijn. Via de hand tot diep in de elleboog. Het staat ook zo neergeschreven; 'welhaast verergerde en etterde de wonde en na vijf dagen smartelijk lijden, gedurende dewelke hij een monnikspij aantrok, bezweek hij op 27 juli 1128. Willem van Normandië had nauwelijks de leeftijd van zevenentwintig jaar bereikt toen zulk een wrede dood een einde maakte aan zijn avonturen en ongelukken.' Dirk van de Elzas heeft het pleit gewonnen. Er volgen nog enkele schermutselingen en een hevig gevecht te Voormezele op 8 augustus 1128. Tot de laatste tegenstanders op hun knieën zitten en de nieuwe graaf bekend is. Tussen het wapengekletter van Axpoele, Aalst en Voormezele door is er trouwens geen spoor meer te bekennen van Willem van Lo. Nog voor het einde van augustus 1128 verschijnt hij zonder veel gêne of schaamte aan het hof van Dirk van de Elzas. Alsof er niets gebeurd is. Willem heeft wijzigingen aangebracht aan de stadskeur van Sint-Omer en staat dan al weer 'on speaking terms' met de nieuwe sterke man. Transacties in Ieper en ter Duinen tonen aan dat hij opnieuw een topfunctie bekleedt. Hij prijkt er telkens als eerste en belangrijkste lekenfiguur. In 1129 verblijft hij zelfs aan het grafelijk hof. En ook in 1130 lijkt er geen vuiltje aan de lucht te zijn. Tot hij in dat jaar plots daalt in de ranking van de macht. Dirk van de Elzas degradeert hem van de eerste van zijn baroenen tot een vijfde plaats.

Eigen schuld dikke bult

Dat heeft Willem van Lo volledig aan zichzelf te danken. Ik citeer nog eens historicus Warlop: 'er was inderdaad een en ander gebeurd in Vlaanderen. Dirk van de Elzas had nog veel tegenstanders in Vlaanderen. Maar hij kon vooral niet wennen aan de vele ruwe Vlamingen die het land maar bleven onveilig maken. Vooral Willem van Lo was hem een doorn in het oog. Volgens bepaalde kronieken zelfs een hele balk. Willem had zich meester gemaakt van de burcht van L'Ecluse bij Douai. Van hier uit voerde hij razzia's uit op het platteland waarbij hij moordde, plunderde en brandde. De anarchie van 1127-1128 scheen wel teruggekeerd. Toen greep graaf Dirk in. L'Ecluse werd met wapengeweld veroverd en Willem verbannen. Hij vluchtte naar het land waar zijn vader en waarschijnlijk ook hijzelf al verbleven hadden. Naar Engeland waarvan hij wist dat hem daar een goed onthaal stond te

wachten.' De vlucht van Willem moet plaatsvinden in 1133. In Vlaanderen stond Willem helemaal alleen na de dood van zijn tante Clementia. De grote gebieden die ze tot dan toe bezeten had in Vlaanderen keren na haar overlijden terug onder controle van Dirk van de Elzas. Willem van Lo mag het nu zeker schudden. Zijn toekomst ligt in Engeland en Normandië. Vlaanderen kan opgelucht ademen bij het vertrek van de eeuwige vechtersbaas. Zijn vijanden koelen hun woede op zijn driejarig zoontje die hij noodgedwongen als gijzelaar heeft moeten achterlaten. Volgens de annalen van de Sint-Pietersabdij van Gent zal het kind blind worden gemaakt en sterft het in Maldegem.

Op naar Normandië

Hoe staat dat eigenlijk tussen Engeland en Normandië? Vooraleer verder te flaneren in het leven van Willem van Lo beslis ik om eerst even mijn licht op te steken in de geschiedenis van Normandië. De naam van Normandië is ontleend aan die van de Noormannen. Dat wist ik dus al. Na jaren van Vikingse plunderingen beslist de koning van Frankrijk in het jaar 911 om het noordwestelijk gebied van Frankrijk in leen te geven aan de Noorse sterke man Rollo. Een vriend in plaats van een vijand. Normandië en Vlaanderen worden zo buuren van elkaar. Vijf generaties later zijn de Noormannen helemaal versmolten met de lokale bevolking en geven hun nakomelingen het gebied een sterke identiteit met een eigen Normandische taal als exponent. Rond 1050 komt Willem de Veroveraar aan de macht in Normandië. De hertog is een nazaat van de beruchte Rollo. In 1053 zorgt hij voor een machtig verbond met de Vlamingen en trouwt hij met Mathilde van Vlaanderen. Een omstreden huwelijk want Mathilde is zijn achternicht, dochter van de toenmalige graaf van Vlaanderen Boudewijn V. Zijn bijnaam 'De Veroveraar' krijgt hij wanneer hij Engeland binnenvalt, verovert en het uiteindelijk tot koning van Engeland schopt. Daarbij speelt de slag bij Hastings van 14 oktober 1066 een belangrijke rol. Willem de Veroveraar bouwt tientallen kastelen in Engeland, introduceert er het feodaal systeem en krijgt er natuurlijk af te rekenen met de ene opstand na de andere. Na zijn dood in 1087 gaan Normandië en Engeland respectievelijk naar zijn zonen Robert Curthose (de vader van

Clito) en Willem II. Die maken er tijdens hun korte leven onderling een zootje van. Ik probeer erg ingewikkelde toestanden tot de kern te herleiden. Hun jongste broer Hendrik I komt vanaf 1106 opnieuw aan het roer in Normandië én in Engeland. Hendrik is dus wel te verstaan ook een zoon van Willem de Veroveraar. De lezer kan zich best inbeelden welke spanningen er moeten bestaan tussen Willem Clito die zijn erfgoed Normandië door zijn vingers ziet wegglijpen in het voordeel van zijn oom Hendrik I. Koning Hendrik I krijgt daarbij nog de steun van zijn neef Stefaan van Blois (de zoon van zijn zus en dus ook een kleinzoon van Willem de Veroveraar). In het jaar 1127 komt het tot een militaire confrontatie tussen de neven Stefaan en Clito. Die open oorlog is er mee de oorzaak van dat een verzwakte Willem van Normandië uiteindelijk geen graaf van Vlaanderen zal worden. Mijn hoofdfiguur Willem van Lo is – net zoals zijn vader Filips dat was tijdens zijn leven – kind aan huis bij het hof van de Engelse koning Hendrik I. Tijdens de strijd om Vlaanderen kreeg hij de steun van Stefaan. Dus kan ik me goed voorstellen dat Willem van Lo nadat hij uit Vlaanderen verjaagd werd asiel gaat zoeken bij het Engelse hof. Daar wordt hij in stijl ontvangen door zijn vrienden Hendrik en Stefaan. Die kunnen natuurlijk best zo'n weergaloze krijgsman gebruiken. Conflicten genoeg. In 1135 sterft Hendrik I. De inwoners van London kiezen zijn neef Stefaan van Blois als nieuwe koning. Hoewel de dode koning feitelijk een dochter heeft die hem zou moeten opvolgen. Die dochter Mathilde voelt zich in haar gat gebeten dat de conservatieve Londenaren geen vrouw als koningin willen en verzet zich tegen de aanstelling van Stefaan. Ze krijgt daarbij de steun van een heel reeks baroenen die weigeren om de nieuwe koning te erkennen. Ik vertel er nog bij dat de bewuste dochter Mathilde omschreven staat als keizerin Mathilde omdat ze ooit getrouwd was met wijlen de Roomse keizer Hendrik V. Keizerin Mathilde is een kleindochter van de Schotse koning. Het is dus niet moeilijk dat Schotland zich ook al gaat bemoeien met het Engels conflict.

De twee Mathildes

Om het geval hier nog complexer te maken is koning Stefaan getrouwd met ook al een Mathilde die aangetrouwde familie is van keizerin Mathilde. Stefaan van Blois zit zo gewrongen tussen

koningin Mathilde en keizerin Mathilde. De nieuwbakken koning probeert zich met alle mogelijke middelen te handhaven in het wespennest van de macht. Hij heeft soldaten nodig. En aanvoerders. De soldeniers komen uit Vlaanderen en Bretagne. Kerels zonder scrupules, gewoon om te leven van het zwaard en de roof. Ze komen tijdelijk over naar Engeland waar ze kunnen dienen als huursoldaten. Maar de oorlog wil maar geen einde nemen en zo worden ze stilaan beroepshuurlingen. Een aanvoerder voor deze benden heeft Stefaan maar voor het grijpen. Dat is natuurlijk Willem van Lo, een eersteklas vechtersbaas die goed genoeg weet hoe hij moet omgaan met huurlingen. Dat heeft hij in Vlaanderen zeker geleerd. Daarmee beschikt de koning over vermoedelijk het eerste huurlingenleger uit de middeleeuwse geschiedenis. Willem van Lo wordt naar de broeihaard van Normandië gestuurd. Samen met nog een andere bendeleider; Alan van Dinan. Maar Willem wordt beschouwd als zijn superieur. Keizerin Mathilde is hertrouwd met de Franse edelman Godfried Plantagenet (de graaf van Anjou). Die laatste probeert met alle middelen in het bezit te komen van Normandië. Stefaan zal stevig in zijn schoenen moeten staan met een tegenstander van dit kaliber. Zonder een solide achterban zal hij het niet redden. Er zijn dan ook beslist geen windeieren voorzien voor de edelmannen die aan de zijde blijven staan van koning Stefaan. Ze krijgen allen de toestemming om hun eigen kastelen en burchten te bouwen. Stefaan schenkt in die periode de hele provincie van Kent aan Willem van Lo. Die wordt hier trouwens aangesproken als Willem van Ypres. Willem wordt zo de graaf van Kent. Enfin dat is de mening van de schrijvers. Hij komt zo in het bezit van de rijke inkomsten van die schitterende kroongebieden. Als tegenprestatie wordt er van hem verwacht dat hij de kust tussen Dover en het westen zal verdedigen en daartoe de opbrengsten van zijn land zal aanwenden.

William de Ypres at Rye

Koning Stefaan zorgt voor veel ellende bij de Engelse bevolking. Van geluk en levenskwaliteit kunnen de inwoners van die tijd alleen maar dromen. De mensen worden door de edelen werkelijk uitgewrongen. Lokale graven en baroenen bouwen allen hun

burchten. Dat is ook het geval bij Willem van Lo. In die vestingen en hun vergeetputten worden massaal veel burgers gevangen gehouden, gedumpt en gefolterd. Van Lo behoort tot de wreedste figuren van de bende. Ik moet daarbij even denken aan de dood van proost Bertulf enkele jaren geleden. De manier waarop de man aan zijn einde geraakte was huiveringwekkend. In zijn boek 'William de Ypres at Rye' gaat schrijver E.R. Beeching dieper in op gelijkaardige folterpraktijken hier in het oude Engeland. 'De sukkelaars werden aan hun voeten opgehangen. Boven een vuur. Anderen werden opgeknoopt aan hun hoofden of vuisten waarop ze brandwonden opliepen door in brand gestoken takkenbussen onder hun voetzolen. Sommigen kregen een touw rond hun hals die elke dag een beetje strakker werd aangespannen. De pijn was niet te harden wanneer de strengen in de huid drongen. Of ze werden geperst in veel te smalle pijlenkisten die dan nog eerst een bedje kregen van scherpe stenen. Waarop de deksels werden dichtgetimmerd en de lichamen nog eens extra getorst werden. Sommige gevangenen werden in kerkers gegooid samen met adders, hagedissen, grote padden en slangen. Het kasteel van 'Ypres' werd door de inwoners van Rye omschreven als 'Little Ease'. Ik zou dat laatste kunnen vertalen in 'Weinig gemak'. Het leidt in elk geval geen twijfel dat dergelijke praktijken schering en inslag waren in deze vesting van mijn Willem van Lo. De kerkautoriteiten proberen er de onmenselijke praktijken af te stoppen, iets waar ze amper in slagen. Willem van Lo blijkt toch wel een hardleerse barbaar te zijn. Hij laat zijn eigen kasteel opbouwen in het jaar 1138. Erg imposant is het gebouw niet. De oude toren aan de zuidwestelijke hoek van de burcht is maar van fractie van het gebouw dat er anno 2017 nog te zien is.

Stefaan & Willem: twee handen op een buik

In 1137 laat de hertog van Gloucester, de broer van keizerin Mathilde weten dat ze in het verzet komen tegen de onterechte bezetting van Normandië. Stefaan en Willem van Lo zeilen ernaartoe in het gezelschap van een bende huurlingen. Ze willen de hertog een lesje leren, hem oppakken en Mathilde tot de orde brengen. Ze gaan Godfried Plantagenet belegeren in zijn eigen vesting te Anjou. Koning Stefaan en Willem van Lo zijn twee handen op één buik en dat is niet echt naar de zin van de leider van

de Normandische troepen die aan hun zijde meestrijden. Ik heb het over Reinoud van Saint-Valéry. Willem en Reinoud willen voor elkaar niet in waardigheid onderdoen. De discussie tussen beide aanvoerders onttaardt uiteindelijk in een zwaardgevecht tussen beide legers. Stefaan ziet het allemaal natuurlijk niet graag gebeuren dat zijn eigen leger onderling slaags geraakt en keert noodgedwongen terug naar Engeland. In de meimaand van 1138 valt Willem van Lo nog een keer binnen in Normandië. Maar hij stuit er op een keiharde tegenstand. Hij laat dan maar zijn frustratie gelden op de plattelandsbewoners en de lokale boeren. Normandië wordt met het vuur en het zwaard onder handen genomen. Mijn genadeloze hoofdfiguur komt nog een keer lelijk uit de hoek met ongehoord crapuleuze acties. De Normandische landlieden mogen al bij al blij zijn als ze hun vege lijf kunnen redden. In juli van 1138 krijgt Willem versterking van 200 ridders van Radulf van Péronne. Maar veel kan hij er niet mee aanvangen. Godfried Plantagenet ontwijkt elke rechtstreekse confrontatie tegen een Engels leger van ondertussen al 1.000 ridders. Willem van Lo wordt er moedeloos van en ziet zich uiteindelijk verplicht om af te druipen. In de terugweg koelen zijn troepen hun woede op de stad Caen die ze zo goed als helemaal verwoesten. Buiten een paar kleinere gevechten hebben ze hier niet de minste successen kunnen boeken en mag van Lo zijn machtige expeditie als mislukt beschouwen.

Ook hier is het niet al koek en ei

David, de koning van Schotland stuurt op zijn beurt een leger naar Yorkshire om zijn nicht Mathilde te ondersteunen. De Engelse baroenen ergeren zich dood aan de wrede en barbaarse daden van de Schotten. De aanwezigheid van die vreemdelingen zorgt ervoor dat de adel en de ridders zich nu plots wel aangesproken voelen om hun land te verdedigen. Tijdens de veldslag van 22 augustus 1138 hakken ze de vijand in de pan. Keizerin Mathilde zal niet lang wachten met een tegenreactie. De impact van Willem van Lo op het bestuur van de koning laat zich begin 1139 duidelijk opmerken in een oorkonde waarbij Stefaan het grondbezit van de tempeliers in Engeland bevestigt. Bij dit belangrijk document staat ook de naam van Willem vermeld. Keizerin Mathildes laat zich zoals verwacht al in datzelfde 1139 gelden op Engels grondgebied. In

plaats van belegerd te worden in Frankrijk zal zij nu eens de touwtjes in handen nemen. Op 22 september arriveert haar bescheiden armada in Old Winchelsea en Rye. Ze krijgt de hulp van haar broer Robert de hertog en honderdveertig van zijn ridders. Die slagen er in om de burcht van Arundel in te nemen. Voortaan kan Mathilde haar verzet van op Engelse bodem verderzetten. Ook in Vlaanderen is het niet allemaal koek en ei. Boudewijn IV, graaf van Henegouwen neemt de wapens op in de hoop van Dirk van de Elzas van zijn Vlaamse troon te stoten. Voor Willem van Lo is dat een interessante opportuniteit. De Vlaamse graaf en koning Stefaan zijn aartsvijanden van elkaar. Misschien komt er nu een einde aan zijn ballingschap en komt er voor hem dan toch nog een kans om het tot graaf van Vlaanderen te schoppen. Hij neemt afscheid van koning Stefaan en zeilt met zijn huurlingenleger naar Vlaanderen om er op het gepaste moment op de voorgrond te treden. De Engelse koning ziet het graag gebeuren en treedt in coalitie met de graven van Saint-Pol en van Henegouwen. Dat gebeurt vermoedelijk wel op het aansturen van Willem van Lo. Dirk van de Elzas verdedigt zich echter met succes tegen de Walen. 'Het zal weer niet voor vandaag zijn', zal Willem van Lo wel denken, weer een illusie minder. Hij vaart onverrichter zake naar Engeland terug.

Harde noten om kraken

Hij moet daarbij trouwens de nodige spoed aan de dag leggen. Mathilde heeft van zijn afwezigheid geprofiteerd om te ontschepen in Bristol en er de burcht van Lincoln te veroveren. Ze pookt en stookt er bij de hoogwaardigheidsbekleders en baroenen die zich daardoor ook al beginnen te roeren. Hier en daar breken er opstanden uit. Willem van Lo krijgt de opdracht van Stefaan om de oproerlingen onder controle te krijgen. Als dat niet lukt met onderhandelingen dan moet hij maar geweld gebruiken. Hier en daar boekt hij wel een succesje. Maar net zo vaak krijgt hij harde noten te kraken. Op kerstdag van 1140 beginnen Stefaan en Willem aan het beleg van de burcht van Lincoln die in handen gevallen is van de vijand. Ze worden er plotsklaps verrast door een leger van Mathildes broer Robert. De drie legerafdelingen van beide kanten staan nu plots tegenover elkaar voor een beslissende confrontatie. De vijand beschikt over een geweldige overmacht

van voetvolk, meestal Keltische boogschutters van Zuid-Wales aangevoerd door de broers Mariadoth en Kaladrius. De divisies van de koning worden geleid door Willem van Lo en Alain van Dinan. Hun manschappen bestaan vooral uit Vlamingen en Bretoenen. Ze lopen zich te pletter op de boogschutters en zien zich verplicht om te wijken. Willem van Lo ziet weinig andere mogelijkheden en blaast de aftocht. Het leger van de koning wordt zo uiteengeslagen. Stefaan wordt gevangen genomen op 2 februari 1141. Hij verhuist naar de burch van Robert van Gloucester in Bristol. Willem is er niet in geslaagd om zijn werkgever te vrijwaren en durft het achteraf niet aan om Mathilde aan te vallen uit vrees voor het leven van koning Stefaan. Hij draagt noodgedwongen zijn bezittingen en gronden in Kent over aan de vijand. Ook de ridders en edellieden en Stefaans echtgenote Mathilde geven zich over. Korte tijd later ziet keizerin Mathilde zich gekroond tot legitieme koningin van Engeland. Dat gebeurt op 8 april. Stefaan van Blois is koning af. Zijn echtgenote Mathilde spoedt zich in het gezelschap van Willem van Lo richting Kent. Van hieruit blijven ze oppositie voeren tegen het bewind van de nieuwe 'domina'.

De delicate positie van Willem van Lo

Willem van Lo bevindt zich ongetwijfeld in een delicate positie. In Kent maken ze zich klaar voor een eventuele inval van zijn troepen die zich in Canterbury bevinden, een gebied dat nog onder controle staat van Willem. De Vlaming moet toch wel beschikken over de nodige vossenstreken. Hij speelt handig in op de problemen die de koningin al van bij haar aantreden veroorzaakt bij haar onderdanen. Mathildeke blijkt een echte heks te zijn met een grillig en giftig karakter. Een bijzonder antipathiek en driftig vrouwmens van het slechtste soort. Ze vindt er niets beter op dan de inwoners van Londen onbeschoft en zonder manieren te behandelen en die keer op keer te beledigen. Zo herroept ze alle voordelen die de stedelingen hadden binnengehaald dankzij koning Stefaan. Ze komt ook zwaar in botsing met de bisschop van Winchester. De clerus en de poorters van Londen kunnen haar bloed wel drinken. Ze vinden het trouwens niet kunnen dat de vorstin hun vorige koning Stefaan niet wil vrijlaten ondanks de smeekbede van zijn vrouw. Die fameuze bisschop roept de hulp in

van mijn Willem en van de Engelse baroenen. Een geflatteerde Willem van Lo deint natuurlijk gewillig mee op de golven van hun woede. Hij slaagt erin om de Londenaars op te hitsen om te revolteren tegen Mathilde. Die kan weinig anders dan er de plaat te poetsen richting Oxford. En ook ginds is het allesbehalve veilig voor haar. De nieuwbakken koningin verschanst zich dan maar in het kasteel van Winchester. Korte tijd later zit ze in de tang van het huurlingenleger van onze Ieperling. We beleven de periode rond half september 1141. Naast die manschappen heeft de toegewijde echtgenote van Stefaan ook gezorgd voor een sterk bataljon soldaten. Dergelijk beleg van een burcht komt er vrijwel altijd op neer om de belegerden lange tijd in te sluiten en ze zonder voedsel en drank te krijgen. Er komt daarbij niet altijd geweld aan te pas. Honger en ontbering zijn de sterkste wapens. Hier in Winchester is dat ook het geval. Het beleg duurt maar liefst twee maanden. Mathilde weet dat ze de hongerdood zal sterven als ze hier niet weg raakt.

Ontsnapping in doodskist

Zij en haar broer Robert proberen dan maar te ontsnappen via een geheime poort, een ondergrondse poterne. Ze worden daarbij betrapt. De hertog van Gloucester probeert nu met zijn mannen de vlucht van zijn zus af te schermen en slaagt daar ook in. Hijzelf wordt gevangen genomen en aan zijn enkels geketend opgesloten in een kerker van zijn eigen burcht te Gloucester. Willem van Lo krijgt de uitdrukkelijke opdracht om goed zorg voor hem te dragen en hem zo voorzichtig mogelijk te behandelen. Mathilde sukkelt verder tot in het stadje Devizes, een kilometer of zestig verwijderd van Winchester. Ze wordt daarbij achterna gezet door de partizanen van Stefaan die haar nu ginds in de tang nemen en daarbij alle vluchtwegen hermetisch dicht houden. En toch raakt ze er weer weg. Op een bizarre manier moet ik wel toegeven. Met een lijkkleed rond haar lichaam en verstopt in een stevig met touwen omsnoerde doodskist wordt ze zagezegd begraven om daarna naar Gloucester gedragen te worden. Ze arriveert er uiteindelijk meer dood dan levend, bijna uitgehongerd en stijf van de schrik. Na intense onderhandelingen tussen beide Mathildes zullen Stefaan en Robert op het einde van 1141 omgeruild worden. Op 25 december 1141 wordt Stefaan opnieuw tot koning van Engeland gekroond.

Het geweld in Engeland en Normandië zal nog jaren aanslepen en escaleren. Plunderingen, rooftochten, geweld waar ik me niet verder op focus. Ik probeer me verder te concentreren op mijn hoofdpersonage Willem van Lo. Tot aan 1145 blijft hij een grote rol opeisen in de militaire gebeurtenissen aan de overkant van de Noordzee. Mathilde zorgt ondertussen voor een hardnekkige tegenstand en wordt pas na vijf jaar uit Engeland verjaagd. Willem staat nu op het toppunt van zijn macht. Hij heeft veel van zijn ambities waargemaakt. Zijn verworven eigendommen in Kent maken ruimschoots het verlies van zijn bezittingen in Vlaanderen goed. 'Willelmus' en Pharamus, een neef van de koningin, zijn de voornaamste vertrouwelingen van de koning. De verguisde Vlaming heeft het geschopt tot tweede sterkste man van het rijk.

Getroffen door de genade van God

Met zijn gezondheid begint het echter te slabakken. Hij wordt stilaan blind en de jaren beginnen te wegen. Hij is ondertussen al zesenvijftig en voelt van zichzelf dat het beste er van af is. Zijn toenemende gezichtsproblemen zorgen ervoor dat hij niet langer de vooraanstaande rol waar hij zo hard heeft voor gezwoegd kan waarmaken. Hij blijft echter als een belangrijke adviseur aan het hof verschijnen. De kroniekschrijvers van die tijd hebben er een vette kluif aan. De Story van toen bazuint het uit dat Willem getroffen is door de genade van God en dat hij daardoor tot rust en inkeer is gekomen. In de twaalfde eeuw denkt het betere volk nog altijd dat er zoiets bestaat als het eeuwig leven en een persoonlijke zielzaligheid tot het einde van alle dagen. Op voorwaarde dat er zoiets bestaat als het transfereren van rijkdom en eigendommen richting katholieke kerk. De lobbyisten van het christelijk geloof laten er geen twijfel rond bestaan. En ook voor Willem van Lo lijkt het duidelijk dat hij iets zal moeten doen om zijn kerfstok van alle zonden te zuiveren. Hij opent de deuren van zijn schatkamers voor de kerkelijke instellingen. Het zal allerminst kwaad kunnen. In Engeland sticht hij de abdij van Boxley. Een bouwwerk op een volledig ommuurd terrein van vijftien hectaren. Willem moet beseffen dat hij zwaar zal moeten investeren om zijn zielzaligheid te verdienen en neemt zijn rol als vriend van de kerk meteen bijzonder ernstig. Hij laat zelf monniken overkomen uit

Bourgondië. Ze moeten het bewind voeren over zijn abdij. Nogal wat vreemde handelaars en pelgrims gaan in op zijn uitnodiging en gaan leven onder het dak van de abdij van Boxley. Het klooster is naar verluidt volgestouwd met kostbare tapijten, dure schilderijen en exclusief houtsnijwerk.

Schenkingen voor de abdij van Lo

In 1147 gaan Willem en Stefaan op tournee. In het gezelschap van het huurlingenleger van de Vlaming. Ze vinden het nodig om een reeks van inspectiebezoeken af te leggen bij de reeks kastelen en burchten die tussen 1136 en 1138 door de baroenen gebouwd werden. Een tegenprestatie voor hun loyaliteit ten opzichte van de koning. Van die trouw is er op veel plekken niet veel meer te merken. Veel ridders stellen zich nu veel onafhankelijker op. Velen van hen zijn niet zomaar van plan om hun eed van manschap en trouw aan Stefaan te hernieuwen. Wie dat weigert wordt brutaal uit zijn kasteel verdreven door Willems huurlingen. Zo wordt onder andere het kasteel van Pevensey belegerd. De campagne duurt tot diep in het jaar 1148. In datzelfde jaar laat Willem in Canterbury een oorkonde schrijven. Het betreft een grote gift voor de kerk van God. Bestemd voor de abdij van Lo. Historicus Ernest Warlop heeft het in 1963 allemaal voor me uitgespit. Van Lo moet nog altijd in het bezit zijn van goederen en eigendommen in Vlaanderen. Vanuit zijn thuisbasis in Engeland schenkt hij in elk geval grondcijnzen, markt- en tolrechten en de voornaamste rechterlijke inkomsten aan de Sint-Pietersabdij van Lo. Bij deze transactie getuigen zijn voornaamste vertrouwelingen die Willem gevolgd zijn in zijn verbanning van 1133. Best interessant om hun namen hier te zien verschijnen. Zijn (half)broer Fromold van Ieper, Willem en Adam van Staden, Eustaas van Ieper en Erkenbald Pastet. In 1148 en 1149 heeft Willem van Lo ook de hand in schenkingen aan de abdijen van Clairmarais en Sint-Winoksbergen. Laatstgenoemde instelling verwerft daarbij gronden in Oostduinkerke. De Sint-Bertinusabdij van Sint-Omer valt ook in de prijzen. Tussen 1151 en 1153 schenkt de Vlaming hen de eigendomsrechten van de Kentse kerken van Chilham en Throwley. Rond die periode wordt de oude abdij door een zware brand verwoest en doet abt Leonius een beroep op Willem van Lo om zijn abdij te laten heropbouwen. Een oude kroniekschrijver

omschrijft zijn tussenkomst als volgt: 'De hulp van de bastaard was groter dan die welke ooit werd verleend door koning Hiram van Tyrus aan Salomon bij de bouw van diens tempel. Willem zorgde voor goud en zilver, bouwmaterialen en lood voor de daken.'

Zijn rol is nu wel uitgespeeld

In januari 1153 worden de ambities van keizerin Mathilde weer op scherp gezet. Haar persoonlijke rol mag dan wel uitgespeeld zijn. Die van de Plantagenets helemaal niet. Haar zoon Hendrik Plantagenet valt tijdens die eerste maand van 1153 Engeland onverhoeds binnen en slaagt er in om tijdens enkele militaire confrontaties koning Stefaan uit het zadel te lichten. Die ziet zich gedwongen om Hendrik als zijn toekomstige troonopvolger te aanvaarden. Waarop Plantagenet zich vergenoegt om voorlopig terug te keren naar Franse bodem. Tijdens de oktobermaand van 1154 reist koning Stefaan naar Dover om er een gesprek te voeren met de graaf van Vlaanderen. Dirk van de Elzas. Ik vraag me af of ze nu al in elkaars ogen zullen kunnen kijken. Politieke zoektochten op zoek naar macht en coalities transformeren de diepste vijandschappen in de ha(r)telijkste vriendschapsbanden. Dirk heeft trouwens ook niks te verliezen bij het gesprek. Ook mijn vriend Willem van Lo neemt deel aan de onderhandelingen. De debatten lopen af op een sissers wanneer de Engelse koning ziek wordt en op 25 oktober overlijdt. Hij heeft er een tumultueuze en labiele regeerperiode van negentien jaar opzitten. Aartsbisschop Theobald van Canterbury en een reeks Engelse baroenen nodigen Hendrik Plantagenet uit om de Engelse troon te bestijgen. Conform de afspraken die vorig jaar werden gemaakt. Dat gebeurt op 19 december 1154 in de kathedraal van Westminster. Hendrik van Plantagenet zal voortaan door het leven gaan als 'king Henry II' De rol van Willem van Lo zal vermoedelijk ook uitgespeeld zijn. Enfin, dat vermoed ik toch. De afrekening laat inderdaad niet lang op zich wachten. De provincie van Kent wordt opnieuw kroongebied. Willem mag oprassen. Alle versterkingen die ooit door zijn huurlingen werden gebouwd worden nu met de grond gelijk gemaakt. Het is gedaan met alle denkbeeldige en valse graven die hier in Engeland de scepter gezwaaid hebben. Het rijk van de bastaard en zijn Vlaamse hulptroepen is ten einde. Van Lo die

ondertussen helemaal blind is geworden moet het land daadwerkelijk verlaten. Hij krijgt zijn inkomsten uit Kent nog uitbetaald tot in 1157 en dan is zijn Engels avontuur afgelopen.

Willem komt terug naar Vlaanderen

Zijn loopbaan hier heeft twintig jaar geduurd. Dankzij zijn triomfen als legeraanvoerder heeft hij in Engeland de absolute top bereikt. Ernest Warlop stelt zich de vraag of Willem ooit populair geweest is op het eiland. De chroniqueurs hebben het over de Vlaamse wolven van William d'Ypres. Een allesbehalve flatterende bijnaam. Wees er maar zeker van dat de Engelsen herademd moeten hebben toen Willem van Lo en zijn gespuis er aan de deur werden gezet. Na al die tijd komt Willem terug in Vlaanderen. Hij gaat wonen in zijn thuisbasis te Lo. Niemand lijkt nog geïnteresseerd in de oude blinde man. De gemoederen zijn duidelijk afgekoeld. Ook Dirk van de Elzas laat hem met rust. Hij beschouwt hem als een figuur uit het verleden. Een soort levende legende die figuurlijk al lang overleden is. Een 'Vir Nobilis', een nobele edelman, een 'olim bellicosus'. In zijn kasteel te Lo leidt hij voortaan een rustig leven. Af en toe laat hij zich nog opmerken met giften aan kerkelijke instellingen en aan de armen. Zo krijgt de abdij van Sint-Winoksbergen landerijen in Veurne-Ambacht. Er hangt een opbrengst van 10 mark per jaar aan vast. Het is zeker niet de enige gift aan de instelling van Bergues. Zo is er sprake van financiële steun voor het uitvoeren van metselwerk, het herstellen van de loden daken en het plaatsen van een houten omheining rond het kerkhof en de boomgaard. Het is vooral de abdij van Lo die profiteert van Willem's terugkeer. Een zilveren schrijn, vier relikhouders, een aantal relikwieën, gewijd 'stuff' van alle soort en slag. Geld, gronden. De Duinenabdij in Koksijde krijgt een akker langs de Ijzer. De abdij van Broekburg deelt ook in de prijzen. Wanneer zijn nicht Leliosa, de dochter van Theobald van Arien (vermoedelijk is dat zijn broer Theobald Sorel) in het huwelijk treedt met Eggelin van Veurne krijgt ze van Willem een stuk grond in Lampernisse. Bij het overlijden van deze Theobald Sorel in 1162 verzoeken Leliosa en haar dochter Petronella aan Willem van Lo om de eigendomsrechten op deze grond te willen transfereren naar de abdij van Broekburg.

De laatste jaren

De laatste levensjaren van Willem van Lo zijn ondertussen aangebroken. Er ontstaan nog hevige discussies rond zijn toekomstige nalatenschap. Normaal gezien zal zijn oudste zoon Filips de voornaamste gronden en gebieden erven. En daar is de koning van Frankrijk het al mee eens. Tot Filips nog voor zijn vader overlijdt en Willem nog maar eens moet beroep doen op koning Lodewijk VII met het verzoek of zijn jongste zoon Robrecht nu erfgenaam zou kunnen worden in de plaats van de overleden Filips. Daar is trouwens haast bij want blijkbaar azen Dirk van de Elzas en zijn zoon Filips om Robrecht te beroven van zijn erfenis. Iets waar ze niet in zullen slagen want later zal blijken dat de Franse koning effectief zijn goedkeuring gegeven heeft aan het verzoek van de ondertussen overleden Willem van Lo. Op de keper beschouwd zal de Franse beslissing sterk beïnvloed geweest zijn door de wetenschap dat Robrecht van Lo een rechtstreekse afstammeling is van de illustere graaf van Vlaanderen Robrecht de Fries. Willem van Lo, dixit van Ieper sterft een vredige dood. Wanneer hij precies uit het leven wegglijdt haalt de geschiedenisboeken niet. Vermoedelijk in het najaar van 1162 of in het begin van 1163. Ernest Warlop zoekt het nog even uit en hij beweert dat zijn exacte sterfdatum feitelijk 24 januari 1164 moet geweest zijn. Sommige kroniekschrijvers vertellen dat zijn dood plaatsvindt in zijn kasteel, anderen hebben het over de abdij van Lo. De man wordt begraven in de abdij. Zijn zoon Robrecht erft in elk geval zijn vaders vechtlust niet. Hij zal zich in de tweede helft van de 12de eeuw laten opmerken door een reeks giften aan geestelijke instellingen en door zijn mildheid tegenover de kerk. Ik ga er niet dieper op in.

De sterkste wolf van de droedel

In maart 1770 worden de restanten van Willem van Lo eerder bij toeval ontdekt bij een herstelling van de vloer in de kerk van Lo. Naast het altaar van Sint-Pieters. Zijn vondst zorgt voor consternatie en uiterste verwondering. Zijn knoken bevinden zich in een loden schrijn voorzien van de tekst 'Ossa Gulielmi de Loo'. Het lijkt er wel op dat hij zelfs na zijn dood het geweld blijft aantrekken. Op 17 april 1915 wordt de eeuwige rust van Willem

van Lo nog maar een keer geschonden. Een teken uit de hemel? Ja, en dan nog letterlijk op te vatten. Een obus treft er het hoogkoor van de kerk. Onder de trappen van het altaar komt het loden schrijn van Gulielmi de Loo nog maar eens te voorschijn. Na de oorlog wordt het in een nis geplaatst in de zuidmuur bij de communiebank. Dikke twintig jaar later beslissen de lokale autoriteiten de loden kist te openen en zijn beenderen aan een onderzoek te onderwerpen. Dat gebeurt op 31 januari van 1936. Achteraf wordt het schrijn dichtgelast. Het lijkt er wel op dat Willem's ziel nu definitief opgesloten en verzegeld wordt in de eindeloze ruimte van de tijd. Uit de studie van zijn beendergestel blijkt dat hij een erg grote man moet geweest zijn. Rond 1,72 meter. Voor die tijd inderdaad een forse gestalte en flink boven het gemiddelde. Hij zal tijdens zijn leven wel indruk gemaakt hebben. Een fysiek sterke en gespierde man, gehard door een intensieve ridderopleiding, zelfbewust, autoritair, dapper, een man zonder scrupules of angst. Iemand die zich baas maakte over zijn bende gemene Vlaamse wolven. Het lijkt er wel op dat hijzelf de sterkste wolf van de droedel is geweest. Wat moet het vreselijk geweest zijn voor Willem om blind te worden. Dat hij van kindsbeen af moest opboksen tegen zijn onwettige afkomst blijkt uiteindelijk zijn grootste hinderpaal geweest te zijn. Zijn hele leven moest hij die verdomde status van bastaard overcompenseren met een overdreven zelfverzekerdheid die dicht aanleunde bij arrogantie en militaire stoerdoenerij. De laatste jaren slaat de wijzer helemaal over in de ander richting en is de man tot inkeer genomen. Zijn bewogen leven is op de keper beschouwd finaal op niets uitgedraaid.

De vissers van Nieuwpoort & Duinkerke

De draad van het verleden

1558. Terwijl ik de herdenkingsmis van keizer Karel bijwoon in de Sint-Maartenskerk van Ieper moet ik plots denken aan Nieuwpoort. De eerbiedwaardige kanunniken werken zich uit de naad om het stukje theater, hun heilige mis af te werken in een geest van dank aan de heer voor het voorbije leven van de vorst. 'Verloren moeite', denk ik bij mezelf maar om eerlijk te zijn; ik kan er mijn gedachten niet bij houden. Nieuwpoort en mijn favoriete geschiedschrijver René Dumon overspoelen mijn schrijversziel. Ik moet dringend verder werken aan het verleden van deze mooie stad aan zee. Hoe zou het eigenlijk gaan in maritiem Vlaanderen, daar aan de zee kant van de Westhoek? Ik pik de draad van het verleden weer op. René laat al onmiddellijk in zijn kaarten kijken. 'Een veelbelovend begin', schrijft hij. Ik vraag me af of het Nieuwpoort echt beter zal vergaan dan de stad Ieper tijdens het leven van Karel nummer vijf. Het vertrouwen in de toekomst is in elk geval groot bij het aanbreken van de 16de eeuw. De vesting Nieuwpoort heeft zich de voorbije tien jaar een mooie reputatie weten op te bouwen.

De Franse legers hebben nogal wat tanden stukgebeten op hun stadsmuren. Tot verbazing van heel Vlaanderen. De faam van Nieuwpoort is met stip gestegen. De gevolgen worden al meteen zichtbaar. In 1490 wordt de Sint-Jansprocessie voor de eerste keer georganiseerd door een nieuwe broederschap die opgedragen wordt een moeder Maria omwille van haar vermeende hulp in bange dagen. Ik laat de mensen in hun waan, ze doen tenslotte geen kwaad en noteer alvast de naam van hun nieuwe vereniging: 'De broederschap van Onze Lieve Vrouw van de Nood Gods'. Ik controleer voor alle zekerheid of ik alle hoofdletters, middeleeuwse symbolen van opperste respect goed heb overgenomen. Islam, God, Moeder Maria, Heilige Geest. De wereld is zo te zien in zijn oude doos van bijgelovige rituelen blijven hangen. Het Mariaclubje in Nieuwpoort kent zoveel bijval dat talrijke vreemdelingen zich als lid laten inschrijven.

Nieuwpoort staat nu op een goed blaadje

Aartshertog Maximiliaan staat natuurlijk erg dankbaar ten opzichte van Nieuwpoort die in zekere zijn hachje heeft gered. Hij schenkt de stad een tweede jaarmarkt. Goed voor een extra week vol vreemdelingen die er zaken gaan doen. Twijfelgeval Brugge verliest de juridische voogdij over de kuststad. De rollen worden zelfs omgedraaid: het Brugse Vrije zal voortaan onder de juridisch paraplu van Nieuwpoort vallen. Het moet ongetwijfeld een kaakslag zijn voor die van Brugge. Op 11 juni 1500 vereert Maximiliaans zoon, de 22-jarige Filips de Schone de stad met een officieel staatsbezoek. De hoofdgilde van Nieuwpoort raakt door de Gentenaars erkend als een vrije gilde, 'de vrije rederijkerskamer van de retorica'. Het aantal beroepsverenigingen, toen nog allemaal stuk voor stuk 'gilden' genoemd, swingt de pan uit. Er is werk en er komen voortdurend nieuwe inwoners bij. De nieuwe gilden kloppen aan bij de kerkautoriteiten om een kapel in de kerk te reserveren. Iets wat natuurlijk niet mogelijk is gezien het groot aantal aanvragen, maar de kanunniken laten zich niet ontmoedigen en besluiten om een vierde beuk bij te bouwen aan de bestaande Onze-Lieve-Vrouwekerk. De bouw zal rond 1510 afgerond zijn en er voor zorgen dat het heilig huis van Nieuwpoort tot het kransje van de mooiste en grootste kerken van Vlaanderen zal behoren. De glorieuze kerk staat in schril contrast met de triestige bedoening die het oude stadhuis moet voorstellen. Al in 1448 staat het schepenhuis of het gijzelhuis aan de zuidkant van de Langestraat omschreven als oud en rot, van klein gerief en bovendien op een verkeerde locatie gelegen. Het lamentabel gebouw is feitelijk al verkocht terwijl er al enkele woningen in het centrum van de stad aangekocht werden. Hier zou een nieuw en treffelijk stadhuis worden gebouwd. Alleen spijtig dat het er nog nooit van gekomen is.

Het hoekhuis aan de Oostendestraat

In 1512 biedt er zich een gouden mogelijkheid aan als het hele noordelijke deel van de Langestraat afbrandt tijdens een grote stadsbrand. Het schepencollege profiteert van de catastrofe om zijn hand te leggen op een perceel grond tussen de Oostendestraat en de Sint-Jacobsstraat om op die hoek een nieuw 'gijzelhuus' te

bouwen. Metser Simoen Penninck legt er op 8 april 1513 de eerste steen. De oude stadsrekeningen omschrijven de aannemer als 'meester metsenaere' die daarbij nog de hulp krijgt van zijn leverancier Jan Roelant, 'de steenhouwer wonende te Brucele.' Het dubbel gebouw is afgewerkt in 1516. Het hoekhuis aan de Oostendestraat zal voortaan gebruikt worden door de bestuurders en de rechters terwijl het bijhorend complex aan de Langestraat ingenomen wordt door de administratieve diensten. In de hal van de rechtbank zal tot 1914 de spreuk 'Alteram Partem Semper Audite' te zien zijn. Het toont aan dat de goede intenties van de rechters duidelijk aanwezig waren tijdens de bouw, want met deze Latijnse spreuk maken ze duidelijk dat er hier ook echt zal geluisterd worden naar wat de tegenpartij te zeggen hebben. René Dumon spiekt al een keer over het muurtje van de toekomst. Het gebouw zal inderdaad dienst doen tot aan het uitbreken van de eerste wereldoorlog en zal 500 jaar kunnen weerstaan aan de tanden van de tijd. Hetzelfde kan gezegd worden van het gevangenisgebouw, het gewezen 'gijzelhuis' dat gefinaliseerd wordt in 1516. Tijdens de oorlog van 1914-1918 zullen de gebouwen van Simoen Penninck helemaal verwoest worden. Enfin, dat is toch wat de schrijver van de geschiedenis van Nieuwpoort me probeert wijs te maken. Ikzelf weiger pertinent om zo ver in de toekomst te kijken. Ik hoop het ooit nog mee te maken om verslag uit te brengen van de jaren 1900. Misschien zal ik dan zelf al de respectabele ouderdom van tachtig jaar bereikt hebben. Wie weet trouwens wat er dan al dan niet nog mogelijk zal zijn?

De haring zorgt voor inkomsten

Nee. Nee. Ik blijf nog even die prille zestiger. Geef me maar de periode rond de jaren 1500 met dit Nieuwpoort aan de Noordzee, de kuststad die niet vergeet zijn hoofdrol op te eisen voor wat betreft de scheepvaart en de visserij. In Engeland bieden de belangrijkste havensteden een service aan om het binnenvaren van de schepen in hun havens in goede banen te leiden. Een scheepsbegeleidingsdienst die ook zijn intrade doet in een zestal Vlaamse havens. Ook in Nieuwpoort komt er een loodswezen tot stand. Uiteraard gebeurt dat onder de noemer van een gilde. Die van de H. Drievuldigheid, een mysterieuze patroon die zich in drie gedaantes kan voordoen. Het fort dat in latere tijden in de

havenmonding zal gebouwd worden, zal nog bekend raken als 'Fort Triniteit', maar zo ver is het in 1495 nog niet gekomen. Op 24 februari van dat jaar ondertekent de Vlaamse visserij een handelsakkoord met Engeland. Het verdrag, de 'Intercursus Magnus', laat de Vlaamse vissers toe om onbeperkt hun metier uit te oefenen voor de Engelse kusten. De haringvisserij vaart er wel bij. De haring verschaft de Nieuwpoortnaars een rijke bron van inkomsten. Hun schepen, ook wel 'bussen' genoemd, hebben een tonnage van een flinke vijftig ton. Ze hebben een kleinere diepgang dan de andere schepen maar krijgen precies daarom betere toegang tot losplaatsen die voor andere schepen ontoegankelijk blijven. In geval van nood kunnen ze zelfs via het strand aanmeren. De 16de eeuw zal aan de zeekanten zorgen voor een lange beginperiode van vrede. Perfect en ideaal en veelbelovend voor de handel en de visserij. En toch begint de zeevisserij in Nieuwpoort, Oostende en Duinkerke om onverklaarbare redenen te kwijnen. Ik voel de frustratie van schrijver René Dumon dat hij niet echt de vinger kan leggen op de redenen hiertoe. In 1519 is er wel sprake van een oorlog met Denemarken, maar de visserij heeft daar in feite niets mee te maken. De ellende is hier beschikt voor de handelsboten. Zo is er sprake van de kaping van vier Nieuwpoortse schepen op de Baltische zee waarbij de Denen de boten doen binnenvaren in Kopenhagen.

De grote stadsbrand van 1512

Ik steek mijn licht op bij andere bronnen. Bij Roger Degryse die perfect weet hoe de vork in de steel zit. De samenwerking met de Zeeuwse en de Nederlandse havens loopt perfect. De haven van Antwerpen blijkt de grote boosdoener te zijn en vooral de politiek geïnspireerde ruzies met de Duitse havens, zo bijvoorbeeld met die van Lübeck gooien roet in het Nieuwpoortse eten. Er zijn natuurlijk ook de ruzies rond de hoeveelheid en de verkoop van verse haring op zee. Vetes die uitmonden in een schadelijke verordening waarbij het branden en het zouten van de haring aan tijdslimieten wordt onderworpen en er geen vangst meer mag plaatsgrijpen voor de Sint-Jacobsdag, 25 juli. Roger Degryse vertelt trouwens wat meer over de kaping van de Nieuwpoortse schepen door de Denen. Aan de basis ligt inderdaad een politieke ruzie

bakstenen aangevoerd. Kalk en pleister komen in grote hoeveelheden van St.-Omer. Iedereen zet zich aan het werk om de ravage van de oorlog uit te wissen. Knap toch. Als mensen hard werken en iets echt willen, dan doen ze dat. Al na enkele weken zijn de brouwers weer aan het werk geslagen. De wetten van de politie zijn weer in voege getreden. De erediensmen hervatten zich, de preekstoelen staan terug waar ze stonden. Boven het nieuw stadhuis klinkt er al een nieuwe belfortklok. De scholen zijn open. De oude handschriften hebben het over de grote eensgezindheid tussen de mensen en hun bestuur. Enkele afgevaardigden vertrekken naar de koning met het verzoek dat de Duinkerkenaars voor de volgende 20 jaar geen belastingen zouden moeten betalen, gezien de grote schulden die er gemaakt werden voor de heropbouw. Op 14 december 1558 komt iemand van het Hof langs om zich van de toestand ter plekke te vergewissen. Toch kunnen er blijkbaar nog enkele geschenken van af om Filips II gunstig te stellen.

Een loterij voor het vernielde hospitaal

De inspanningen hebben succes. Het Hof gaat in op zowat alle vragen van het stadsbestuur. Filips gaat zelfs nog een stuk verder. Hij stemt in met het organiseren van een loterij en brengt 500 loten van elk 3 pond in de pot. De krasloten van de zestiende eeuw zorgen voor een opbrengst van 20.000 frank, geld dat gebruikt zal worden om het deel vernielde hospitaal van Sint-Juliaan in zijn vroegere staat te herstellen. Duinkerke heeft dringend extra inwoners nodig. De druk op Nieuwpoort om de gevluchte Duinkerkenaars verplicht terug te sturen, zou er wel eens op bevel van hogerhand gekomen zijn, vermoed ik. De stad krijgt in elk geval veel hulp. Nieuwe rechtsmiddelen om openbare werken te vergemakkelijken. 12.000 frank staatssteun en een schuld van 6.000 frank die het stadsbestuur nog achterstallig is aan de Raad van Vlaanderen wordt kwijtgescholden. Ook hier komen er premies voor het plaatsen van dakpannen in plaats van stro. De kerk zal hersteld worden dank zij een taks van 1 procent op de verkoop van de gevangen vis. De toren van de kerk krijgt een nieuwe horloge met twee draaischijven. Een gulle schenker uit St.-Omer financiert een nieuwe klok terwijl enkele vrome stedelingen geld stoppen in

het toondichten van een nieuw deuntje voor de beiaard. Het stadhuis wordt opnieuw opgetrokken. Met schitterende glasramen die herinneren aan de zopas overleden keizer Karel en aan die van zijn zoon Filips, de koning van Spanje. Ze worden geflankeerd door kleurrijke exemplaren van de hertogin van Parma, onze gouvernante, de graaf van Egmont en nog een reeks personaliteiten. Het lijkt er wel op dat Duinkerke eigendom is van de helft van de wereld, zo veel meesters hebben ze hier. Wat een contrast. Terwijl Karel en Maria Tudor naar hun graven verhuizen, verrijst het oude Duinkerke uit zijn as. Het heeft de oorlog overleefd.

De rode mantels van de pestdokters

De vrede met Frankrijk heeft de aanwezigheid van een militair garnizoen overbodig gemaakt en zo wordt Duinkerke van een zware last bevrijd. De magistraat krijgt de sleutels van de stad weer in zijn bezit. De handel kan meer op gang komen. Tussen Zeeland en Antwerpen zijn er strubbelingen ontstaan en zo kunnen ze hier hun graantje meepikken. Er is sprake van nieuwe export naar de Baltische staten en naar Rusland. De visvangst, al zo veel eeuwen de belangrijkste bron van welvaart, wordt hernomen. Net zoals dat het geval was in Nieuwpoort, krijgen ze ook hier regelmatig te maken met de pest. Elke epidemie betekent telkens een vreselijke gebeurtenis voor de mensen. Af en toe breekt de ziekte los vanuit het niets. Niemand weet waarom en dat moet best frustrerend werken. De dokters moeten er letterlijk en figuurlijk de pest in hebben. Ze blijven hoe dan ook dapper zorgen voor hun zieke medebewoners. De stad betaalt hen hiervoor een loon van 12 pond per maand. De pestdokters ken je herkennen aan hun rode mantel en je kan best met een grote omweg langs heb voorbijgaan. Spijtig genoeg is de geneeskunde in die tijd nog blind voor bacillen. De aanpak van de zieken zal bijgevolg erg amateuristisch in zijn werk gaan. De lijken van de gestorven pestlijders worden zo van straat geraapt. De zusters van het Sint-Juliaan hospitaal zien in de doden een bovennatuurlijke oorzaak en zorgen gedwee van de begrafenis van de slachtoffers. Op enkele weken tijd zullen ze tweeënzeventig begrafenis uitvoeren. En tussen al die verschrikkelijke zaken door raast dan nog eens een storm. Nee. Geen letterlijke storm, maar de furie van het nieuw geloof van

Luther en Calvin. Hoe Nieuwpoort en Duinkerke die periode zullen doormaken, kan ik ongetwijfeld meemaken in een volgende episode van mijn kronieken van de Westhoek.

Het verdriet van Poperinge

Het moet toch wel wat geweest zijn

Na de bewerking van 'De Chronike van Elverdinghe' blijf ik wat in de streek rondhangen. Op zoek naar meer nieuws over de beroering die de geuzen veroorzaken in het hinterland van Poperinge en Ieper. Ik laat mijn oog vallen op een boek dat in 1898 verscheen onder de titel van 'Poperinge en omstreken tijdens de godsdienstberoerten van de 16de eeuw'. De auteur is de West-Vlaamse priester-historicus Juliaan Opdedrinck. De in Stene bij Oostende geboren geschiedschrijver doet tussen 1880 en 1901 dienst als onderpastoor van de Poperingse parochie Sint-Jan en is zevenenveertig jaar bij het verschijnen van zijn boek over de geuzentijd in zijn streek. Juliaan, ik tutoyeer hem liever van bij de start, baseert zich op overgebleven stadsrekeningen en op vroeger uitgesproken vonnissen die er nu als stille getuigen in de Poperingse archieven achterbleven zijn. Ook het werk van de mij nu goed bekende Elverdingenaar Jacob Pladijs komt van pas. Plus nog de 'Nederlandsche Historie' van Augustijn van Hermelghem en het 'Geusianismus Flandriae Occidentalis' van een zekere Wynckio achteraf vertaald door priester-schrijver Van de Putte. Het moet wat geweest zijn die geuzentijd! Grote problemen tussen de inwoners onderling. Ambachtslieden die de Westhoek achter zich laten met alle gevolgen van dien voor handel en nijverheid. De beeldenstorm; her en der grote verwoestingen, ellendige belastingen, algemeen zedenverval bij de mensen die de stabiliteit van het verleden onder hun voeten voelen wegschuiven. En dat allemaal door de nieuwe godsdiensten die vanaf 1520 voet aan de grond hebben gekregen in Duitsland. Juliaan Opdedrinck noemt die voornaamste godsdiensten bij naam: het lutheranisme, de anabaptisme (de herdopers) en het calvinisme.

De ketterse geest is uit de fles

Keizer Karel heeft mooi praten en eisen. Macht of niet, hij krijgt de alternatieve godsdiensten niet onder controle en bijt er zijn tanden op stuk. De ketterse geest ontsnapt helemaal uit de fles en zo wordt de regio van Poperinge weldra overspoeld door de dwaalleer van de protestanten. Uiteraard heeft Juliaan als

katholieke priester geen goed woord over voor de niet-katholieke godsdiensten en kan hij die moeilijk anders dan als 'dwaalleer' betitelen. Met God en paus als baas kan hij bezwaarlijk anders doen. De stellingen van Luther zien het daglicht in het Duitsland 1517 en het zou wel eens mogelijk kunnen zijn dat deze ketterse geschriften zich al vroeg verspreiden tot in Poperinge. Keizer Karel verbiedt hier in 1527 al het kopen en verkopen van dergelijke 'injurieuze schimpschriften'. Op 21 maart van dit jaar wordt er door de vierschaar van het nabijgelegen Sint-Winoksbergen al een veroordeling uitgesproken tegen een drukker omwille van het venten van Lutheraanse geschriften. In 1527 wordt Jan Corbel van Duinkerke voor drie maanden uit het bisdom van Terwaan verbannen wegens het verspreiden van Lutherse 'boekskes'. Op 6 november 1547 is het de beurt aan Willem van Damme die zich voor de vierschaar van Hondschote moet verantwoorden voor het bezit van ketterse lectuur. Tussen de steden onderling bestaan er nauwe betrekkingen. Vooral onder invloed van de respectieve jaarmarkten die ze allen organiseren. Het verspreiden van de illegale boeken moet dan ook op een relatief spontane en eenvoudige manier gebeuren. De Poperingse lakenwevers onderhouden via de Hanze nauwe contacten met Duitse kooplieden die trouwens een kantoor geopend hebben in Brugge. De rode draad van het nieuw geloof moet dus haast organisch voet aan de grond krijgen in de Westhoek en het zal niet lang duren vooraleer de eerste predikanten hier in actie zullen schieten.

De welbespraakte Pieter Dathen

In Poperinge leer ik Pieter Dathen kennen. De voorloper die voldoende welbespraakt is om het calvinisme te prediken. Een monnik met een rosse baard. Een type 'Willem Vermandere' maar dat is een subjectieve benadering van mijn kant waarbij elke verdere vergelijking hier mee ophoudt. Ik citeer even Juliaan Opeddrinck: 'zijn welsprekend woord, de betrekkingen die hij met het Poperingse schependom aangeknoopt had, de gemeenschap met zijn Poperingse familieleden en zijn verderfelijke geschriften waren de machtige middelen die hij ter hand had om de dwaalleer aan het volk op te dringen.' Peter Dathen komt ter wereld te Cassel

in het jaar 1531 en treedt als junior broeder toe in het Ieperse Karmelietenklooster. Hij laat er zich opmerken met zijn onwaardig en verfoeilijk gedrag en hij smijt zijn paterskleed al op zijn negentien jaar over de haag. Hij wil voortaan een leerling van Calvijn zijn. De overstap gebeurt dus in 1550 en zijn komst zal veel voer gaan betekenen voor nogal wat geschiedschrijvers die hem omschrijven als een 'hevige, welsprekende en bedrijvige verkondiger van de nieuwe religie'. Dathen blijft niet in de Westhoek. Hij duikt op in Duitsland, Engeland, Holland, Zeeland. Hij predikt in Gent, Brugge en Kortrijk. 'Op 1 november 1566 legt hij als geuzenpredikant de vereiste eed af voor het magistraat van Ieper waar hij voortaan begint met het verkondigen van zijn leerstelsels. Later zal hij trouwen met een non van de Clarissenorde. Dathen, ook wel Dathenus genoemd, verschijnt al vroeg in Poperinge. Wanneer precies is niet geweten. De eerste echte bewijzen van zijn aanwezigheid dateren van 1566. Hij is een figuur met grote invloed op het stadsbestuur en op de mensen zelf. Er heerst grote hongersnood in de Westhoek in de seizoenen 1565-1566. Dathen gebruikt op een bepaald moment zijn Duitse relaties om een deel van de overvloedige oogst ginder naar Poperinge te verhuizen en aan te wenden voor de 'schamele hongerigen van de gemeente'. Het graan komt er door toedoen van zijn machtige vriend graaf Frederik van Saksen. Dathen dringt er op aan dat het graan niet bestemd mag zijn voor vreemde monden. Het is een mooie geste van graaf Frederik. Maar er staat wat tegenover. Juliaan vraagt zich af of de levering een of andere list was en dat lijkt me wat overtrokken. Ook in die tijd zal de zegswijze 'voor wat hoort wat' ook wel meetellen. Feit is dat de Duitse graaf een hekel heeft aan pauselijke toestanden en Dathen en andere predikers opleidt en traint voor de verspreiding van het calvinisme in de Nederlanden. De levering van het graan zal dan wel rechtstreeks in verband staan met een zekere goodwill vanwege de Poperingse schepenen tegenover de verspreiding van de nieuwe leer.

Gasthof 'Den Hert' te Poperinge

Rond kerstmis 1566 logeert meester Pieter Dathen in gasthof 'Den Hert' te Poperinge. Hij wordt ook opgemerkt in een nieuwe woning in de Gervelgatstraat. Hij treedt er op als lobbyman van

graaf Frederik. Vooral de verscheidene bezoeken van Woestenaar Jan Denys zijn opvallend. Denys raakt bekend als de aanvoerder van de Westhoekgeuzen die de nieuwe godsdienst met de wapens zal proberen in te voeren en met dat opzicht zich voortdurend engageert om nieuwe wapenknechten aan te werven. Dathen zelf blijft wel op de achtergrond en zal niet persoonlijk prediken in Poperinge. Hij beweegt zich listig en sluiks om zijn 'vergiftigde leer' in de stad te slijten. Via zijn netwerk van vrienden worden er pamfletten met liederen en psalmen rondgestrooid om zijn 'verderfelijke' catechismus bij het groot publiek kenbaar te maken. Een verordening van de Poperingse schepenen op datum van 4 september 1549 toont dat het lokaal gasthuis in die dagen al problemen ondervindt met benden vreemde snuiters die er logeren en er de gasthuiszusters op een onbeschofte manier behandelen en zich blijkbaar niet storen aan de katholieke status van de godvruchtige dames. Dergelijke houding t.o.v. religieuzen is hier absoluut zeer ongebruikelijk. Voor Juliaan lijkt het maar al te duidelijk: 'kenden die vreemdsoortige lieden de verleidende dwaalleer nog niet, dan waren ze in elk geval helemaal voorbereid om die weldra gretig welkom te heten.' Rondzwervende rabauwen tonen van langs om minder respect voor de regels en gedragingen van de maatschappij. In 1552 ziet het stadsbestuur zich verplicht om strenge maatregelen in te voeren om de ongehoorzaamheid en de overlast door hun dronkenschap te beteugelen. Nachtelijke patrouilles (een nachtwake) zullen proberen 'de opstand tegen de wakende lieden tegen te gaan'. In 1554 treedt het stadsbestuur op tegen activiteiten die niet stroken met de bestaande zeden. Nieuwe verordeningen hebben het over bordeelachtige toestanden, 'danserijen' op de straat waarbij het er op lijkt dat de spot wordt gedreven met de katholieke en puriteinse zeden.

Een breuk met het verleden

Luther beweert dat een mens in alles zijn eigen meester moet zijn en aan niemand onderworpen. Dat zinnetje alleen al doet de oren van de mensen flapperen. De schrijver heeft het over een oproerig leenstelsel dat veel slechte vruchten voortbrengt. Feit is dat het openbaar gezag van langs om minder gerespecteerd wordt en dat zelfs de kinderen in Poperinge zich vijandig opstellen tegen de

gangbare 'law and order'. Wetteksten uit 1560 geven een goed inzicht in de lokale toestand. Gerechtsdienaars mogen niet langer beledigd worden en wie dat toch riskeert, mag rekenen op een boete van twee keer zestig Parijse schellingen en verdere vervolging. Boetes toegekend aan kinderen zullen moeten betaald worden door hun vaders en moeders. Wat voor een breuk toch met het verleden. Nooit gezien is het. Een bekende schrijver omschrijft de toestand als volgt: 'bij het volk ging de overtuiging tot daden over en de gedachten werden in realiteit omgezet. De onafhankelijkheid inzake het geloof leidde tot een volstrekte onafhankelijkheid, de mensen wilden niet meer weten van de godsdienstige overheid en verachtten elk burgerlijk gezag.' Voor sommigen gaat Luther nog niet ver genoeg. Mensen moeten inderdaad baas zijn over zichzelf en er bewust voor kiezen om herdoopt te worden op het moment dat ze daar zelf voor kiezen. Kinderen hebben bij hun doopsel nooit de kans gekregen om persoonlijk te kiezen voor hun eigen godsdienst. Anderen deden dat in hun plaats en dat is volledig in strijd met een persoonlijke keuze. De mensen moeten er zelfbewust voor kiezen om herdoopt te worden. Ook in Poperinge is er sprake van de herdopers. 'Ze predikten de volkomen vrijheid en gelijkheid, de gemeenzaamheid van de aardse goederen, de verwarde vermenging van de geslachten. Zij beoogden de inrichting van het nieuwe rijk van Sion, zo zij het noemden, met alle afschuwelijke gevolgen vanden.' De afkeer van Opdedrinck voor de herdopers spat van zijn teksten. Hij zou al een volledig boek kunnen schrijven over de onzedelijkheid van deze afschuwelijke herdoperssekte die nochtans al serieus voet en menigvuldige aanhangers had hier in Poperinge. Ikzelf blijf verder tobben over de vraag wat de anabaptisten eigenlijk bedoelen met hun verwarde vermenging van de geslachten.

Een harde kern van gebrainwashte lieden

De overheid doet in die dagen ook al beroep op onderzoeksbureaus. Enfin; in die dagen is er alleszins sprake van een geloofsonderzoeker, Pieter Titelmans die op 14 november 1561 de resultaten van zijn research doorspeelt aan Margareta van Parma, de landvoogdes van de Nederlanden. Hij heeft vastgesteld dat de sekte van de herdopers in zeven afdelingen ingedeeld is.

Zeven kerken die elk hun eigen diensten organiseren. In Ieper, Poperinge, Menen, Armentières, Hondschote, Doornik en Antwerpen. Eigenlijk is de kerk van Poperinge niet echt een officiële afdeling maar vooral een harde kern van gehersenspoelde lieden die veel kwaad veroorzaken bij de gewone mensen van hun stad en streek. Het fenomeen is bekend voor ons allemaal. Er is niet één geloof op aarde dat meer voorstelt dan een sprookje, allemaal uitgevonden door mensen. Roodkapje versus sneeuwwitje die niet moeten onderdoen voor christendom versus islam. Het wordt pas erg als er radicalisme bijkomt. Zoals hier dus in Poperinge. De geest van de mens is overtuigd om eigenaar te zijn van een idee of een geloof. In werkelijkheid is het net andersom: het geloof heeft als een hardvochtige deurwaarder bezit genomen van de menselijke hersencellen die ze voortaan in haar opdracht laat ronddwalen. Titelmans heeft het ook over dat dwalen in Poperinge. 'Ze bewijzen hoe diep de dwaalleer reeds ingeworteld was. De herdoperskerk van Ieper houdt er mee op na een maand of tien, maar de stad blijft net zoals Poperinge geplaagd door vagebonden die naar het platteland trekken waar ze heel veel kwaad aanrichten bij de gewone mensen. Tussen de bossen van Ieper en Menen schuilen er mogelijk tot honderd anabaptisten.' Het aantal lutheranen en calvinisten ligt in elk geval veel hoger in de Westhoek. Ze reizen vaak over en weer naar Engeland, en dat via de haven van Nieuwpoort. Engeland kan mogelijk een aanstoker zijn van het alternatief geloof. En tussen Nieuwpoort en Poperinge reizen de inwoners heen en terug via de Poperingse vaart en de Ijzer. Kerk en staat reageren noodgedwongen. Landvorst Filips II dringt er bij de paus op aan dat de kerkelijke hiërarchie in de Nederlanden dringend aan een reorganisatie toe is en zo komen er veertien nieuwe bisdommen bij. Keizer Karel heeft de bisschoppelijke stad Terwaan in 1553 met de grond gelijk gemaakt. In 1559 krijgt de Westhoek drie nieuwe zetels: die van Ieper, St.-Omer en van Boulogne.

De allereerste bisschop van Ieper

De eerste bisschop in Ieper is afkomstig uit de Kempen. Dokter Martin Boudewyn, tot dan toe rector van de hogeschool in Leuven, wordt de nieuwe katholieke baas. De geestelijke werd

geboren in het plaatsje Riethoven in de buurt van Eindhoven en gaat aan de slag onder de naam van 'Rythovius'. Hij is blijkbaar een deugdelijke man van hoge wijsheid en grote geleerdheid, zetelt zelf in de hervormingscommissie van het katholicisme, het zogezegde 'Concilie van Trente'. Margareta van Parma rekent op hem om de aangroeiende ketterij in de Westhoek tot staan te brengen. Haar brief aan Rythovius van 31 december 1561 spreekt boekdelen: ze smeekt de beminde bisschop van Ieper opdat hij alle parochiekerken van bekwame, geleerde en voorbeeldige priesters zou voorzien, mannen die de registers van hun kerken stipt zullen bijhouden. Ze moeten vooral de zuivere leer van de Rooms-katholieke kerk aanleren aan de communicanten en hard werken om de verdoolde schapen op te zoeken, te waken over de zieken, katholieke scholen te stichten waar schoolmeesters hun leerlingen de catechismus zullen aanleren en hen twee keer in de week naar de kerk zullen leiden. Rythovius maakt er werk van. Hij verdeelt het bisdom Ieper in negen dekenijen. Sint-Winoksbergen, Veurne, Cassel, Poperinge, Belle, Waasten, Diksmuide en Nieuwpoort. De negende is Ieper zelf die gecatalogeerd wordt als een aartsbischopdom. Onder de dekenij, de christenheid van Poperinge vallen negentien parochies: Beveren, Boeschepe, Krombeke, Elverdinge, Godewaarsvelde, Haringe, Houtkerke, Oostvleteren, Poperinge (met St.-Bertijns, Sint-Jan en Onze Lieve Vrouw), Proven, Reningelst, Stavele, Vlamertinge, Watou, Westouter, Westvleteren en Woesten.

Ghelein Damman duikt op in Reningelst

Rythovius brengt structuur en plannen. Maar of die allemaal succesvol zijn is een andere kwestie. Hij heeft het in elk geval niet gemakkelijk. Het verslag van een vergadering van 21 mei 1577 geeft wat meer inzichten in de toestand. De verderfelijke sekte van de herdopers telt in de Westhoek nog altijd zijn hardnekkige aanhangers die zich niet meer in de openbaarheid begeven maar achter de schermen bij de mensen poken en stoken om het doopsel aan hun kinderen te weigeren. De katholieke priesters krijgen de opdracht om zich te concentreren op de vroedvrouwen die er voor moeten zorgen dat ze hun plichten in dit verband vervullen. Schrijver Juliaan Opdedrinck keert nog verder terug in de tijd. Het pad van Rythovius gaat niet over rozen. Maar hoe is

het in hemelsnaam allemaal zo ver kunnen komen? Ik begeef me naar die allereerste preek. Deze van zondag 12 juli 1562 op het kerkhof van Boeschepe en die zorgt voor de nodige opschudding in het stadje en zijn omgeving. De primeur van dienst is voor Boeschepenaar Ghelein Damman die zich al eerder liet opmerken als hardnekkig protestant. Hij heeft zich al eens in 1559 moeten verantwoorden voor de geloofsonderzoeker Pieter Titelmans. In de kerk van Westouter zwoer hij op zijn eerstencommuniezieltje om zich nooit nog met deze dwaalleer in te laten en volbracht hij de hem opgelegde boetpleging. Niet lang daarna werd hij opnieuw betrapt en uit Vlaanderen verbannen waarop hij zich noodgedwongen in Engeland vestigde. De eerste juliweek van 1562 zien zijn streekgenoten hem plots terug. Damman wordt opgemerkt in Reningelst, Westouter en Berten. 'Ik ga jullie een en ander vertellen over de ware toedracht van ons geloof en zou graag hebben dat je komt luisteren naar wat ik te vertellen heb.' Mahieu van Peperstraete van Westouter en Robrecht Van der Leye van Berten krijgen bij zich thuis het bezoek en de boodschap van de teruggekeerde Boeschepenaar. De uitnodiging voor die eerste preek komt niet zomaar uit de lucht gevallen. Het protestantisme sluimert al een hele tijd in Poperinge en zijn hinterland.

Het is slechts het topje van de ijsberg

Ghelein heeft een broer. Willem. De man is in functie als katholiek priester wanneer hij plots zijn geloof verloochent en zich overgeeft aan het protestantisme. Dat is natuurlijk niet naar de zin van de bisschop van Ieper die hem laat opsluiten. Willem moet dan al beschikken over een hele groep medestanders die zijn opsluiting niet pikken en hem uit de gevangenis komen bevrijden. Titelmans heeft het er over in een brief van 12 mei 1562: 'een zeker getal van heretieken en ketters hebben zich als graanverkopers toegang verschaft tot de stad en zijn gekomen in het gevangenhuis en dat van het geestelijk hof binnen Ieper. Ze hebben de cipier bij de hals gegrepen en heere Willem Dammans uit de gevangenis gehaald en weggeleid, met pistoletten en andere wapens.' Een van die ketters is een Poperingenaar. Jan Beaugarant, het kan mogelijk gaan om Jan Beaugrand. Na zijn vrijlating zal priester Willem actief blijven werken aan de verspreiding van zijn nieuw geloof. Hij schrijft

geestelijke liedjes en gedichten en probeert zijn boodschap op alle mogelijke manieren aan de man te brengen. 'Om de onbezonnen lieden naar de geuzenpreek te lokken, strooide men met briefveken rond waarin valselyk vermeld stond dat de volgende morgen om 9 uur de bisschop of een geleerd man in zijn plaats het evangelie zou komen verkondigen in Boeschepe en daarbij wat uitleg zou geven over wie nu precies de valse profeten waren.' Die eerste publieke preek van Boeschepe is slechts het topje van de ijsberg. De dwaalleer is al diep doorgedrongen in het Westkwartier, de volgers zijn zo talrijk dat ze vanaf die julimaand 1562 voldoende zelfverzekerd zijn om de autoriteiten publiekelyk uit te dagen. De landvoogdes van Vlaanderen weet al in september 1561 welk vlees ze in de Westhoekse kuip heeft. 'Onze streek is lelyk geïnfecteerd', schryft ze, 'ingrijpen is nodig, maar zal gepaard gaan met bijzonder veel bloedverlies, de vernietiging van de hele regio en nog andere ongemakken.' De grootste besmetting is terug te vinden in Nieuwkerke, Kemmel, Wijtschate, Dranouter, Reningelst, Steenwerk, Mese en Hondschote.

Clandestiene vergaderingen In 'De Croone'

Overal te lande zoeken en vinden de aanhangers van de dwaalleer elkaar in clandestiene vergaderingen waarbij ze lezingen bijwonen met daarin de interpretaties van de heilige schrift zoals Luther of Calvijn die bekijken. 'Zulke vergaderingen grepen plaats in "De Croone" te Loker, te Westouter bij nacht "in zeker wousten huus", overdag "in een zeker bos" te Reningelst en in "zeker woesten huuze en een ijdele schuur", in Dikkebus en Berten, op verschillende tijdstippen en telkens met een 'notabele menigte van volk.' Men heeft niet over veel empathie beschikken om te beseffen dat de verspreiding het 'nieuw geloof' maar één aspect is van al die vergaderingen. Het volk is wakker geworden. Gedaan met de geestelijke betutteling en met de uitzichtloze armoede veroorzaakt door de hele kliek geestelyken en notabelen die God en Jezus enkel en alleen maar gebruiken om hen, arme inwoners onderdanig te houden. In de schuren groeit een volksbeweging, een revolutie van solidariteit onder de mensen. Juliaan Opdedrinck schryft het ook zo: 'Te Boeschepe werden er ook penningen ingezameld ter onderhoud van de schamele broeders van hun gemeente en er werd ook gebeden voor hun broeders die in de cel

zaten omwille van hun geloofsovertuiging. Ze baden tot God opdat de prinsen van het land tot inzicht zouden komen en niet langer het onnozel bloed te vervolgen.' Pieter Haezaert van Belle, Willem en Ghelein Damman en Hansken van Brugge raken zo bekend om hun sermoenen. Na de eerste preek in Boeschepe haast Pieter Titelmans zich naar Ieper om de situatie te bespreken met bisschop Rythovius. Hij arriveert er al de volgende dag, meer bepaald op 13 juli van 1562. Het nieuws van die eerste preek is als een lopende vuur door de Westhoek geraasd. Ghelein Damman heeft tijdens de hoogmis een vol uur het woord genomen. De Rooms-katholieke kerk, de paus, de offerande, de sacramenten krijgen er de volle lading. Zowat tweehonderd toehoorders, gewapend met stokken, rapieren en pistolen luisteren gebiologeerd naar wat Ghelein te vertellen heeft.

Een lawine aan geloofsprietpraat

Damman moet niet onderdoen voor de reguliere priesters voor wat betreft het showgehalte en het theatraal gedoe van zijn optreden. De volgende getuigenis doet me echt wel denken aan dikke zwarte Amerikaanse predikanten die de gelovigen van hun kerk brainwashen en bedelven onder een lawine van geloofsprietpraat en schuldbesef. Onder de noemer van 'Djeezus al hier en Djeezus aldaar.' 'Ghelein Damman was op de vleesbank geklommen, met een boek in de hand. Hij predikte overluide en achteraf viel hij op zijn knieën waarbij hij herhaaldelijk opriep om te bidden voor de schamele broeders en zusters van de gemeente. Daarna hief de predikant een psalm aan die door enkelen van de aanwezigen werden meegezongen.' De priester die de misdienst aanvankelijk leidde, zal wel het verscot van zijn leven hebben opgedaan. Ik kan het me nu in onze tijden niet indenken dat de een of andere onverlaat tijdens zijn preek naar voren komt om in zijn plaats zelf een sermoeen te houden. Wanneer de man zijn gelovigen oproept om niet te luisteren naar deze valse profeet, wordt hij door een van de toehoorders vastgegrepen en krijgt hij het zwijgen opgelegd. In de bewuste kerk van Boeschepe bevinden zich op dat moment enkele voortvluchtigen die onlangs teruggekeerd zijn uit Engeland. De landvoogdes van de Nederlanden stuurt op 31 juli 1562 een brief naar de Raad van Vlaanderen. Daarop volgt de opdracht voor

de baljuws van Ieper, Belle en Cassel om Damman en zijn gezellen op te zoeken, gevangen te nemen en zo snel mogelijk te berechten. In Boeschepe wordt er een plakkaat opgehangen met daarop de belofte van tweehonderd gulden voor wie de opstokers van de beroerten zou uitleveren in de handen van justitie. De preek zorgt voor een ware schokgolf tot in de hoogste regionen van het land. Filips II, de koning himself, eist een streng onderzoek en een zware bestraffing. Hij belast ridder Fernand de la Barre, de heer van Moeskroen en Jacob de Brune, de procureur-generaal om de nodige acties te ondernemen. Ze krijgen de assistentie van twee raadsleden bij de Raad van Vlaanderen, met name Robrecht du Cellier en Jan de Blazere.

Mahieu van Peperstraete en Jan Schrevele

Ghelein Damman heeft zich tijdig uit de voeten gemaakt en is gevlucht naar Holland. Drieëndertig toehoorders vallen in de handen van de gerechtsdienaars en worden voor de vierschaar van Ieper gevonnist. Onder de mannen bevinden zich twee van Loker, dertien van Westouter en zes van Reningelst. Landslieden, kleermakers, herbergiers, wevers en andere arbeiders. Opdedrinck somt hun namen één voor één op. Ik beperk me tot Mahieu van Peperstraete en Jan Schrevele van Westouter en Reningelst. Ze sturen tevergeefs een genadeverzoek naar de koning. Het vonnis leest moeilijk en ik probeer het wat te transformeren tot een leesbare tekst. Ze hebben mensen geronseld om naar het sermoen te gaan van gezochte kettters en ze zijn er zelf naartoe geweest. En dan nog met stokken en messen. En dat voor het kruis van die arme Jezus. Ze hebben de broers Damman eten en onderdak gegeven en zijn daarbij ingegaan tegen specifieke orders van de baljuw. Ze krijgen allemaal de doodstraf. Ik schrik ervan. 'We veroordelen u om geëxecuteerd te worden tot de dood er op volgt en daarna zullen uw dode lijken op een rad tentoongesteld worden.' Al hun eigendommen worden aangeslagen. Mijn onderpastoor Juliaan Opdedrinck valt van zijn gelovige sokkel met zijn bewering dat de bestraffing meer dan terecht is. Hoe? Wat? Lees maar: 'die gegronde vermoedens, weldra door akelige daadzaken, beeldenstorm, kerkbraak, moord en vernieling verwezenlijkt, bewogen de rechters terecht om de plichtigen met meerdere strengheid te behandelen.' De dodelijke berechting van

justitie & kerk zet zonder twijfel een even dodelijke lawine van gebeurtenissen in gang. De bedoeling van de vierschaar is zonneklaar: de straffen moet vreesaanjagend zijn. Tot in 1565 zal het ook rustig blijven in de Westhoek.

Jan Pollet van Westouter

De meeste kettergezinden zijn naar Engeland gevlucht. Ginder krijgen ze een volstrekte vrijheid van geloof en kunnen ze verscheidene protestantse gemeenschappen stichten. Onder hen weer diezelfde mix van inwoners, honderden doodgewone mensen uit de Westhoek, vooral uit Loker, Reningelst, Westouter, Nieuwkerke aangevuld met lieden van Vlamertinge en Elverdinge. Tussen de uitwijkelingen in Engeland en hun families in Vlaanderen blijven er wel onderlinge betrekkingen bestaan. Het lijkt me logisch. De meeste contacten verlopen via bode Jan Pollet van Westouter die jarenlang de brieven en geschriften over en weer bezorgt. Ook hij is aanwezig geweest op die fameuze preek in Boeschepe. Hij is er van af gekomen met een boete en een geseling en werd voor twee jaar vastgezet in Westouter. Later zal Pollet gaan wonen bij zijn broer in Belle. In 1571 zal hij in de handen van de gerechtsdienaars van Hondschote vallen. Hij getuigt daar dat hij gewoonlijk naar het plaatsje Ofkerke bij Calais reisde waar zijn dochter woonde. Het gerecht gelooft er niets van en hij wordt op een schavot voor het stadhuis geselsd, met scherpe roeden op zijn bloot lichaam tot 'lopende bloede' en daarna voor tien jaar uit Vlaanderen verbannen. Ik heb het lelijk bij het verkeerd eind gehad. Mijn geloofsonderzoeker is niet zomaar een researcher zoals we die op vandaag kennen. Het derde hoofdstuk van het boek voor me verklapt plots dat geloofsonderzoek eigenlijk synoniem is van inquisitie. Mea Culpa. Hoe glad kan een mens er toch soms naast zitten. In feite heeft mijn onderpastoor het over de Spaanse inquisitie die al ontstaan is in de 15de eeuw en toen vooral gericht was in het kortwieken van de Joden en de Moren. De paus zelf gaf in 1478 de toelating aan Ferdinand en Isabella (de grootouders van keizer Karel nota bene) om een bureau van inquisitie op te starten en een geloofsonderzoeker, een of andere paljas van een kloosterling aan het hoofd ervan te plaatsen.

De harde aanpak van Pieter Titelmans

De nieuwe inquisiteur gaat er meedogenloos tegenaan met een onvoorstelbare terreur ten opzichte van andersgezinden. Het loopt zodanig de spuigaten uit dat de paus hem zelf in de ban van de kerk slaat. In de Nederlanden is er tot halfweg de 16de eeuw geen sprake van deze harde vorm van godsdienstvervolging. Keizer Karel stemt er wel in toe dat er vanaf 1522 een geloofsonderzoeker aangesteld worden in onze contreien, maar die is blijkbaar in niets te vergelijken met zijn Spaanse variante. Pieter Titelmans, ooit nog parochieherder en deken te Ronse en te Kortrijk krijgt het ambt van geloofsonderzoeker in onze gewesten en oefent zijn functie uit vanaf 1547. Ghelein Damman kent Titelmans al van in 1558. Joris Valcke van Belle heeft al verscheidene ketterse vergaderingen bijgewoond te Ravensberghe net buiten Belle, in een afgelegen woning te Belhoute en in 't Westhofelst, allebei in de buurt van de Catsberg waar hij les kreeg in de leer van Calvijn. De vierschaar veroordeelt Valcke met een eeuwige verbanning en de verbeuring van al zijn eigendommen. De sukkelaar toont echter berouw waarop Titelmans van idee verandert en Joris Valcke volledig ongestraft laat. Na de eerste preek van Boeschepe verzoekt de geloofsonderzoeker de landvoogdes om maatregelen te nemen. Sinds zijn outing ten gunste van de doodstraf heb ik zo mijn bedenkingen over schrijver Opdedrinck. Titelmans verzoekt Margareta om bestraffing van zaken als kerkbraak, vernieling en moord welke pas veel later zullen gepleegd worden. Och ja, hij zwaait wel met de mantel van de katholieke liefde maar als opgepakte geloofsdissidenten het er niet mee eens zijn, worden ze zonder genade overgeleverd aan de magistratuur en de wettelijke rechtbank. De geestelijke vermijdt op die manier dat er bloed aan zijn handen gaat kleven. Een ander zal wel zorgen voor een gepaste bestraffing. 'Bach neen' beweert mijn onderpastoor, 'mij dunkt niet dat de inquisitie een wrede en onmenselijke instelling was, die de slachtoffers tot een strenge dood veroordeelde en hen afschuwelijke folteringen op het lijf toebreacht. Wel integendeel; het was een vierschaar van vrede en verzoening, die de verdwaalden, mits een openbare en geringe boetpleging gemeenlijk in de kerk van hun parochie volbracht, opnieuw in de katholieke kudde opnam.'

Oproerkraaiers, kerkbrekers en moordenaars

En als je in deze tijden niet zorgt dat je vlug weer katholiek komt, dan trekt Titelmans zijn handen af van de beschuldigde en deponeert hij hem bij de burgerlijke autoriteiten. De arme inquisiteur kan moeilijk anders nietwaar? 'Ja, het is waar, de geloofsonderzoekers waren verplicht de hardnekkige gedaagden die aan de dwaalleer weigerden te verzaakten, aan het burgerlijk gerecht over te leveren en van dan af eindigde ook hun taak.' Als verontschuldiging voor de onschuld van de inquisiteur voegt Opdedrinck er nog volgende opmerking aan toe: 'doch, vergeten we niet dat de ketterij, of de vrijwillige en openbare opstand tegen kerk en god ook de volledige miskennenning van het burgerlijk gezag oversloeg. De hardnekkige kettters, duizenden oorkonden bewijzen het, werden oproerkraaiers, kerkbrekers en moordenaars.' Met andere woorden werden de geloofsdissidenten tot dood en foltering veroordeeld voor misdaden die ze pas later zullen plegen. Titelmans wordt gehaat door de mensen. Kan iemand het hen kwalijk nemen? De geloofsonderzoeker krijgt het warm onder zijn voeten. Hij verzoekt in 1561 om ontslagen te worden uit zijn functie. 'Het was nu al zestien jaar dat hij de bediening van inquisiteur op gevaar van eigen leven bekleedde. Verscheidene kettters hadden het op hem gemunt en overal waar hij kwam in gasthoven werd hij kwalijk onthaald en schuwden de mensen zijn gezelschap.'

Jan Denys leidt de nieuwkomers

Ik begin aan het vierde hoofdstuk dat zal handelen over de voornaamste leiders van de protestantse geloofsmilities hier in Poperinge. Pieter Dathen, Jan Denys van de evangelische militie, Jacob de Buzere, Frans-Antoon de Swarte, pater Willem, Gilles du Mont en Sebastiaan Matte. Ik verplaats me naar het jaar 1566, vier jaar na het eerste beruchte sermoen van Boeschepe. De predikers moeten beter beschermd worden en op een algemene vergadering van de protestantse ministers van Mesen, Belle, Poperinge, Ieper, Steenwerck, Waasten en andere plaatsen, gehouden op 15 december 1566, wordt er besloten om de evangelische godsdienst voortaan gewapenderhand te verdedigen tegen de aanvallen van

buitenaf. De vierschaar en Titelmans worden nu voor het eerst aangewend als alibi om zichzelf beter te beschermen. Dathen, de man uit Cassel, speelt onmiddellijk een hoofdrol en stelt Jan Denys aan als bevelhebber over de nieuwkomers. Het geldt om de vrijwilligers te betalen ronselt Dathen tijdens de kerstperiode in Poperinge waar Denys hem drie keer komt opzoeken. 'De Woestenaar deed er de trommel slaan om het volk samen te roepen, hoewel de baljuw er zich tegen verzette.' Jan Denys roept met luide stem dat hij volk nodig heeft om het geloof van de mensen te verdedigen. 'Al diegenen die van goede wil zijn en van goede ijver om de wapens op te nemen voor het evangelie mogen zich laten opschrijven voor de evangelische militie van Denys en ze zullen hiervoor een goed loon ontvangen.' Vierhonderd mannen van Poperinge, Roesbrugge en Hondschote schrijven zich in. Dat grote aantal bewijst hoe diep het ongenoegen zich heeft genesteld in de geesten van de bevolking. De reactie van de Raad van Vlaanderen laat amper op zich wachten. Het magistraat het Ieper krijgt op 10 januari 1567 de formele opdracht van de graaf van Egmont, Vlaams gouvweer, om Denys op te pakken en te straffen omdat hij 'knechten van oorloge' gersonseld heeft. Zijn leger komt niet alleen tot stand om alleen maar predikers te beschermen maar komt vooral van hogerhand. Enkele vooraanstaande Vlaamse edellieden onder de leiding van de notoire Brederode zijn op opstand gekomen tegen de geloofsrepressie van hun Spaanse koning Filips II. Wat onderpastoor Opdedrinck verontschuldiging negeert en door de vingers ziet, gebeurt bij Willem van Oranje en Brederode absoluut niet. De vorst moet stoppen met zijn inquisitie of anders komen daar voden van. Ik mag trouwens niet vergeten dat het calvinisme en het protestantisme nog veel meer ingeburgerd zijn in het noordelijk deel van de Nederlanden als bij ons en dat de Hollanders dus in feite de grootste slachtoffers van de terreur zijn.

De bende van Denys zwelt aan

Het leger in de Westhoek komt er dus om Brederode te gaan ondersteunen. Graaf van Hoorne uit Hoogstraten en de Waal d'Escobèque assisteren Brederode en van Oranje. In eerste instantie zullen Doornik en Valenciennes moeten veroverd worden en daar is natuurlijk veel volk voor nodig. Jan Denys zal het

Vlaams leger leiden. 'Zijn kloek gespierd lichaamsgestel, zijn stoutmoedige en onversaagde inborst, zijn waagzieke geest en zijn onwankelbare verkleefdheid aan de protestantse leer maken van hem een uitmuntende geuzenaanvoerder. Hij blijkt trouwens ook de eerste keuze geweest te zijn van Peter Dathen zelf. Denys doorloopt Poperinge, Hondschote, Roesbrugge en de hele streek. Na vijf dagen heeft hij al tweehonderd gasten bewilligd om mee te doen. Op een maandagvoormiddag laat hij Poperinge achter zich en trekt hij met zijn bende naar Mesen. Maar eerst heeft Dathen hem nog dertig pond overhandigd. Een trommelaar kondigt in Mesen de komst van het evangelisch leger aan. De bende zwelt aan. Steven de Swarte van Hondschote zorgt voor een extra schenking van twaalf pond. Het is tijd om naar Doornik te stappen. Het geuzenleger trekt nu door Komen, Wervik, en arriveert op woensdagavond in Tourcoing waar nogal wat vrijwilligers van de Leiekanten zich bij hem aansluiten. Bij het krieken van de volgende ochtend vertrekt het legertje naar Wattrelos waar ze plots oog in oog komen te staan met een vijandelijk leger onder leiding van baanderheer Resseghem, de gouwheer van Frans-Vlaanderen. Zeshonderd voetknechten en vijftig ruiters dreigen er met hun wapens in aanslag. Een van de geuzen zal later volgende getuigenis van de confrontatie afleggen: 'en te Wattrelos aangekomen zagen we direct al die paarden en dat voetvolk naar ons toekomen. Een heel deel van onze mannen nam de vlucht, velen vluchtten samen met mij op de toren. We bleven er zitten tot de middag. Drie uur lang. Hier en daar viel wel een schot maar wanneer de paarden en het voetvolk vertrokken waren, zijn we van de toren afgedaald en hebben we gemaakt dat we er weg waren.' Een andere getuige beweert dat er enkele honderden geuzen vanop de kerktoren schoten op katholieke krijgslieden. Tot de kerk in brand staat en ze noodgedwongen moeten vluchten.

Sebastiaan Matte is er ook bij

Jan Denys slaagt er in om aan de dood te ontsnappen. Hoe hij dat doet, weet niemand. Met enkele overlevende vrijwilligers vlucht hij naar Doornik waar hij in onderhandeling treedt met de geusgezinde edelman jonker van Hanecamps. De groep vertrekt nu naar Antwerpen waar ze samensmelten met andere milities die

onder leiding staan van Sebastiaan Matte, Pieter Dathen, Pieter Haezaert, Jacob de Buzere, Karel Ryckewaert en anderen. In Viane stelt Woestenaar Denys zich enkele dagen later ter beschikking van Brederode. De plannen liggen op tafel om Antwerpen aan te vallen en daar wordt nu werk van gemaakt. Zo ver komt het helaas niet. Op 13 maart 1567 vallen ze ter hoogte van Oosterweel, een dorp op geringe afstand van Antwerpen, in een hinderlaag opgezet door Valentin de Pardieu en de heer van Beauvois. Meer dan honderd Vlamingen en vijftig Walen verliezen er het leven. Denys wordt zwaar gewond afgevoerd naar Brussel. 'De hertog van Alva beval hem naar Vilvoorde over te brengen waar hij na een streng onderzoek dat omtrent een maand duurde, op 22 april op de plaats Harenheyde stierf aan de galg.' Juliaan Opdedrinck focust zich nu op een andere hoofdrolspeler. Broeder Jacob de Buzere werd geboren in Hondegem in de buurt van Hazebrouck en verhuisde daarna naar het klooster van de Augustijnen in Ieper. Dezelfde kloosterorde als die van Maarten Luther voor die zijn kap over de haag gooide. Wanneer broeder de Buzere zijn voorbeeld heeft gevolgd, kom ik niet te weten. In november 1561 vlucht hij in elk geval halsoverkop naar Engeland waar hij met de Nieuwkerkse Catharina de Raedt in het huwelijk treedt en enkele jaren functioneert als protestantse minister te Sandwich. Tijdens de zomer van 1566 komt Jacob de Buzere terug naar Vlaanderen. Op 10 augustus neemt hij deel aan de beeldenstorm in de Sint-Laureinskapel bij Steenvoorde. Hij predikt in Belle, Cassel, Westouter en in de buurt van Ieper. Kort na het debacle van Oosterweel vlucht hij naar Engeland na zijn eeuwigdurende verbanning uit het land.

Pater Willem beleeft weinig plezier

En dan is er de figuur van pater Willem die zich bezig houdt met het verspreiden van de dwaalleer. Een Hollandse kloosterling uit Dordrecht, alweer een Augustijn. Hij verblijft enkele jaren in Ieper zonder er echt opgemerkt te worden. Op 18 augustus 1566 werpt hij zijn kloosterkleed af en gaat hij prediken in Elverdinge, Roeselare, Mesen, Poperinge en in Roesbrugge. In deze laatste vernoemde parochie blijft hij enkele maanden wonen en sticht hij er een geuzentempel op het gehucht 'de Hagedoorn'. De tempel wordt op 15 oktober ingehuldigd. Pater Willem zal er niet lang

plezier aan beleven. Korte tijd later wordt hij bij de lurven gevat en te Veurne in het jaar 1567 opgeknoot aan de galg. Tussen Poperinge en Elverdinge herinnert de naam van het 'predikherenhof' nog altijd aan de plek waar de pater zijn geuzenpreken hield hier in de wijk 'Preekheere' langs de Elverdingseweg, niet zo ver van de Brandhoek. De geuzen bouwden hier een tempel nadat Margareta van Parma op 23 augustus 1566 tegen zekere voorwaarden de uitoefening van de protestantse godsdienst had toegestaan. Gilles du Mont is volgens sommigen een beroemde predikant uit Poperinge, maar veel meer over deze man is er niet bekend. Dat kan niet gezegd worden van zijn collega Sebastiaan Matte, een in Ieper geboren en getogen hoedenmaker. Een klein corpulent mannetje met een kleine baard. Een hevig bazeke; dat wel. Als hij spreekt mag je er prat op gaan dat er achteraf tellen van komen. Op een zondag in de julimaand van 1566, op 21 juli om precies te zijn, spreekt Matte een menigte van achtduizend mensen toe in Hondschote. Hij wordt er beschermd door tweehonderd gewapende geuzen. Achteraf doopt hij er twee kinderen in de nieuwe stijl van de protestanten. Hij laat weten dat zijn volgende toespraak vier dagen later zal plaatsvinden in de buurt van Sint-Winoksbergen.

Eerst preken en dan geweld

De gewapende milities van Matte bestormen op 16 augustus 1566 de kerken van Poperinge, Brielan, Voormezele, Zonnebeke en ook die van de Nonnenbossen in Zonnebeke en de Augustijnen bij Ieper. Sebastiaan Matte zelf vestigt zich tijdens die periode als protestants minister te Hondschote en veegt vlakaf zijn voeten aan de strenge bevelen van zijn landvoogdes Margareta en van zijn gouvheer van Egmont. Er volgt een resem van preken en daaropvolgend geweld. Hij zal tot slot uit Vlaanderen verbannen worden en in 1571 uitwijken naar Duitsland waar hij te Frankfurt het ambt van predikant zal gaan bekleden. Zo ben ik bij de beeldenstorm beland. 'Daags voor Onze Lieve Vrouw Hemelvaartfeest, 1566, kwam Sebastiaan Matte, begeleid door een bende gewapende volgelingen, naar Poperinge afgereisd. Op het kerkhof bij de Onze Lieve Vrouwekerk richtte hij tot een talrijke geuzenschaar een hevige preek welke dadelijk de verdelgende

over de vorst. Hij bedoelt hiermee Filips II, de Spaanse zoon van keizer Karel en grote baas over de Nederlanden. Filips zien ze niet veel hier. Hij laat het bestuur in de Nederlanden over aan een hele trits landvoogden. Eerst is er Margaretha van Parma die opgevolgd wordt door respectievelijk Alva, Don Juan van Oostenrijk, Lodewijk van Requesens en prins Alexander Farnese. Al die prinsen worden hier in het verraderlijk bad van de ketterij en geuzenrebellie gegooid. Maar welke is betrokkenheid van de koning zelf? Ik val maar meteen met de deur in huis. Filips II is een gevaarlijke en oerkatholieke kwezel. Alleen God is verantwoordelijk voor het geestelijk welzijn van de mensen. Kettters begaan misdaden die erger zijn dan die van moordenaars en gifmengers. Want ze doden de ziel. Hij zou liever zijn landen kwijtspelen dan door te gaan als de vorst van kettters en liever sterven dan iets te doen dat tegen zijn eer en faam indruist. Uiteraard is het katholiek geloof de enige staatsgodsdienst en elke vorm van ketterij die hier tegen ingaat moet met strenge edicten aangepakt worden. Onderpastoor Opdedrinck kan het maar matig appreciëren dat de koning omschreven wordt als 'de duivel van het zuiden.' Hij kan er niet bij dat deze kloekmoedige verdediger van het katholiek geloof zo maar wordt verguisd. Zouden ze beter niet kijken naar deze Maarten Luther die paus en kerk met de afschuwelijkste namen heeft vereerd en daarmee de weg voor de rest van de beschimpers heeft gebaand? Was deze Spaanse vorst werkelijk wreedaardig? Van zichzelf beweert hij dat hij liever geen bloed zou vergieten, maar hij doet wat hij moet doen. Met wat fantasie kan ik die laatste zin ook toepassen bij een of andere beul van de Islamitische Staat. Per slot van rekening is het wel deze Filips die de inquisitie heeft ingevoerd in de Nederlanden.

Hij heeft gestreden voor God

Het was allemaal zijn plicht, stelt Juliaan. Heel zijn leven heeft hij gestreden voor God en zijn kerk. Ik bekijk het toch wel even anders. Als koning Filips II op 13 september 1598 sterft, kleeft er wel heel veel bloed aan zijn handen. Volgens de principes van zijn eigen geloof zou hij zeker dik gebuisd zijn voor zijn toegangsexamen richting hemel. In de Westhoek prevelen ze natuurlijk alleen maar goed voor de dode koning. De Poperingse

stadsrekening van 1598-1599 heeft het over enkele kostenposten voor een plechtige uitvaartdienst voor de zielrust van de Spaanse vorst. En dan zijn er al die soldaten, Spanjaarden en anderen. Allemaal opgetrommeld om de rust te doen terugkeren maar die op hun beurt meer kwaad doen dan goed. Wat een belasting betekenen ze toch voor het land! Hele benden soldaten arriveren op elke mogelijke uren in de Vlaamse steden om er zich te vestigen of er voor enige tijd te verblijven. Het hoofdgarnizoen bevindt zich in Oostende en van daaruit lopen de vreemde soldaten Vlaanderen rond, voeren ze aanslagen uit op steden en dorpen, nemen ze soms de gegoede burgers gevangen om ze dan tegen betaling van enorme losgelden weer op vrije voeten te brengen. 'Onze noeste wevers verlieten hun moederstad en zo ging de oude lakenhandel te kwiste. Op het grondgebied van Poperinge lagen uitgestrekte landerijen er verlaten en onbeploegd bij, terwijl hongerige wolven door de woeste akkers en bossen zwierven. Langs de openbare wegen bestond er voor de reiziger geen veiligheid meer.' Tot overmaat van ramp is het de bevolking die moet instaan voor de soldij van de vreemde soldaten. Een toestand die vanaf 1580 leidt tot een lawine aan extra kosten en belastingen.

De Spaanse ziekte

Poperinge gaat door de knieën onder de aanhoudende en altijd maar verhogende krijgslasten en blijft er uitgeput en in ellende gedompeld achter. En dan heb ik het nog niet gehad over de zedelijke last die de oorlogslieden uit verschillende landen aan de inwoners berokkenen. Het merendeel betreft het Spanjaarden die door de Vlamingen maar met een scheef ogen bekeken worden. De Spaanse soldaten zijn meestal besmet door een of andere geslachtsziekte die door de bevolking 'de Spaanse ziekte' wordt genoemd. Een ziekte die natuurlijk overgedragen wordt op nogal wat Poperingse meisjes. Meestal gebeurt dat tegen hun zin, want de lokale vrouwen worden niet graag beschuldigd van intimiteiten met deze vuile Spaanse bezetters.' 'In Vlaanderen bleef er rond 1595 nog één stad, Oostende, het vijandelijk juk dragen'. Oostende heeft rond 1570 de kant gekozen van de Nederlandse protestanten in hun strijd tegen de Spaanse dictatuur van het katholiek geloof en is dus met het jaar 1600 in zicht nog altijd een bolwerk van de geuzen, Nederlandse en Engelse soldaten gebleven. In de rest van

Vlaanderen heersen de Spanjaarden en de katholieken. Ik begrijp meteen waarom Opdedrinck het heeft over een vijandelijk juk. Ik laat hem even uitspreken: 'de soldaten van de Oostendse bezetting deden aanhoudende uitlopen op de bodem van Vlaanderen en verspreidden vrees en schrik in steden en dorpen. Ze zorgden voor grote onrust bij de inwoners van het Poperingse grondgebied. Niet zomaar een korte periode maar voor een tijdspanne van vijftien jaar!' De oorkonden van die dagen omschrijven de rondzwervende soldaten als 'rovers, geboefte, bosboeven, vrijbuiters, lopers of de vijand'. 'Die erge vijand was te vrezen. Des te meer daar hij, in diverse benden onderverdeeld, hier en daar rondzwierf en zijn misdadige ontwerpen vooral overnacht uitvoerde en er zijn weerloze slachtoffers mee verraste. Men bespiedde aanhoudend de rovers langs al hun wegen en vervolgde die overal waar het mogelijk scheen. Soms viel er al eens een of andere vrijbuiters in de handen van de gerechtsdienaars, maar ondanks hun pogingen om vijandelijke aanslagen te voorkomen, slaagden de rovers er in om Poperingenaars te ontvoeren en naar hun roversnest mee te slepen.'

De ellende is niet te overzien

Ik krijg enkele voorvallen te lezen. Een relaas van namen en data. Ik houd even halt in juli van 1589 wanneer de Poperingse burgemeester, de hoofden van het magistratuur en twee schepenen in de strikken raken van de vrijbuiters. Een tijding die de inwoners nog meer verbittert en hen aanspoort om zich extra te bewapenen tegen deze laffe booswichten. De helse periode zal nog duren tot in 1600 wanneer Spaanse legerbenden de stad Oostende zullen omsingelen en na een heldhaftige strijd dit roversnest zullen binnenvallen en uitroeien. De ellende achteraf is niet te overzien. Het zijn vijftien loodzware jaren geweest voor de Poperingenaars en hun burens. Nooit enig zicht op beterschap met daarbij het opdrogen van de bron van alle inkomsten; de lakenweverij is zo goed als verdwenen. De oude geschriften weerspiegelen het verdriet van Poperinge tot diep in hun poriën. Ze hebben het altijd weer over het verval van de nering en de populatie en de onmacht om nog markten te organiseren en hun belastingen te betalen. De abt van Sint-Bertinus en de ontvanger van West-Vlaanderen

moeten wachten op hun centen. In 1590 wordt er geen enkel laken geproduceerd en de volgende jaren volgt er geen beterschap. Bij de landbouwers is het ook allemaal kommer en kwel. 'Bij de Coppernolle, ligt het land dat toebehoort aan de Sint-Janskerk en door de stad gepacht wordt, er vaag en zonder cultuur bij. De overdrachten van het Reepkens en in Westvleteren met hun bijhorend land zitten zonder pachter. Een algemene toestand van 'zonder pacht en zonder cultuur' die ervoor zorgt dat er geen ontvangsten zijn. 'Op de verlaten landerijen en in de wouden, krioelden benden verhongerde wolven die mensen en dieren aanvielen. Soms richtten de "weyenaars" klopjachten in, daardoor aangespoord omdat het schependom hen een premie van drie pond per wolf en zes pond per wolvin beloofde.'

Opdedrinck haat het zedelijk verval

In het jaar 1599 worden er zestien wolven gedood in de bossen van 'den Brabant' of in de wouden langs Woesten, Krombeke en Westvleteren. 'Het was voorwaar niet aantrekkelijk zich ergens op reis te begeven in de Westhoek. Men liep telkens het gevaar om in aanraking te komen met hongerige dieren of met onmenselijke baanstroppers. De magistraten, krijgsoversten en vooral de geestelijken werden op hun tochten door een lijfwacht vergezeld. Zo begeleidden tien soldaten de pastoor van Sint-Bertijns en zijn goederen op zijn trip van Steenvoorde naar Poperinge in de meimaand van 1584.' En dan al dit zedelijk verval. Juliaan Opdedrinck heeft het er zichtbaar moeilijk mee. 'De verleidelijke grondstelsels van de protestantse leer die aan de driften hun vrije teugels lieten vieren, de gevaarvolle gemeenzaamheid tussen de ingezetenen van de stad met de vrijlevende krijgslieden van alle soort en slag. De verderfelijke tuchteloosheid had ervoor gezorgd dat het voorvaderlijke geloof en de christelijke zeden in veel harten uitgedoofd waren. 'De sporen van al dat zedelijk verval zijn nog vers in de Poperingse oorkonden met uitspraken langs hier en vervolgingen langs daar. Zo reizen burgemeester Lodewijk Makeblyde en zijn schepen Willem de Vos in oktober 1588 naar Ieper om juridisch advies in te winnen rond het proces van twee kinderen die geweld gepleegd hebben op een Ieperse Minderbroeder die te Poperinge bij de inwoners om aalmoezen bedelde. In 1598, 1599 en 1600 worden er drie moorden gepleegd.

De eerste langs de Elzenbruggestraat, de tweede bij herberg de Leene en de derde in de nabijheid van de Onze Lieve Vrouwekerk.

Een uur aan de schandpaal

Hoe de Poperingse rechters denken en handelen, ondervindt Martin Tellier. Hij heeft na het luiden van de avondklok (de wingers) bij nacht gegooid met stenen, lawaai en ambras gemaakt, de rust van de gemeente verstoord en zich weerbarstig gedragen tegen de officieren van justitie die hem wilden oppakken. Ongetwijfeld een sujet met een stuk in zijn voeten die dan nog zo dwaas blijkt om te spotten en te zeveren tegen de ambtenaren van dienst. En als er in de zakken van zijn jas nog een 'penneke met brievekens waarop allerhande superstitieuze snoodheid te lezen staat' gevonden wordt, weten de officieren het wel zeker: deze man is van plan om 'dieverie' of ongeoorloofde zaken uit te richten. Ik kijk reikhalzend uit naar het oordeel van de rechters. Bij Martin Tellier zal dat ongetwijfeld met de grootste angsten zijn. 'Op een marktdag leiden twee dienaren hem naar de markt en binden hem voor een uur aan de schandpaal.

Naast hem ontsteekt men een vuur waar het penneke en de superstitieuze papiertjes verbrand worden. Martin moet dan op zijn beide knieën smeken dat God en de wereldlijke rechters hem vergiffenis willen schenken. Hij wordt verplicht om een nieuw verhemelte voor de predikstoel van de St.-Janskerk te vervaardigen, twee rasieren koren te bezorgen aan de armen en de proceskosten te betalen.' En alsof dat nog niet allemaal genoeg is, wordt de man voor tien jaar verbannen uit de heerlijkheid van Poperinge. Op 18 maart 1596 laat de koning vanuit Brussel bevelen dat al de herbergen in Poperinge moeten gesloten worden met het uitdrukkelijk verbod om nog nieuwe cafés te openen in de wijde omgeving van de stad. Deze strenge maatregel komt er na klachten over baldadigheden, gevechten en doodslag veroorzaakt door dronkenschap. De tavernes zijn ook ideale plaatsen om geheime ketterse vergaderingen te houden waar het calvinisme tot in de kleinste details wordt aangeleerd aan geïnteresseerde burgers.

Poperinge moet gereanimeerd worden

De geestelijke en de wereldlijke overheid doen wat ze kunnen om Poperinge te reanimeren en nieuw leven in te blazen. Het gebied van Poperinge behoort nog altijd tot de abdij van Sint-Bertinus in St.-Omer die zijn macht uitbesteedt aan een burgemeester en schepenen die begrijpelijkerwijze natuurlijk allemaal streng katholiek zijn. In die beruchte 16de eeuw is het kransje van families die de stad besturen redelijk beperkt. De geslachten Makeblyde, van Langhemeersch, de Schottere, van Ackere, Beke, van Ghoesteene, van Renynghe, van Beveren, vanden Peereboome, Beyens, Everaerd en Winnebroodt. Vooral de Makeblydes maken zich erg verdienstelijk en rijgen de postjes aan elkaar. Opdedrinck kijkt ook eens naar enkele van zijn voorgangers. Twee priesters springen er uit: Frans Seneschal en Geeraard van Hulle die volgens hem wel erg hun best doen om de verdoolde schapen weer bij de kudde te brengen. Het moeten uitmuntende herders geweest zijn, de schrijver hemelt hen op om hun priesterlijke ijver.

Licht in de duisternis

Een eerste licht in de duisternis komt er in 1589. 'De vrije jaarmarkt scheen zijn vorige luister te hernemen.' Het stadsbestuur toont zich erkentelijk aan de koopmannen die naar hier gekomen zijn om handel te drijven. Een presentwiltje voor de handelaars en de schepenen van andere steden in het omliggende. De kleuren van Caestre, Godewaarsvelde, Nieuwkerke, Eecke, Steenvoorde en Hondschote worden opnieuw merkbaar in het stadsbeeld. Het kanaal dat Poperinge met de Ijzer verbindt is altijd al een bron van voorspoed geweest in het verleden. Deze cruciale verkeersader met de rest van Vlaanderen werd tijdens de periode van de godsdienstopstanden helemaal onderbroken. De oevers van de ooit goed bevaarbare Vleterbeek zijn op vele plaatsen ingezakt en vergen veel herstellingswerken. De overdracht van ter Coppennolle ligt al sinds 1580 stil sinds die door rebellerende Ieperse brandstichters in brand werd gestoken en er geen pachters meer voorhanden waren om de sluis uit te baten. De overdrachten van ten Reepkens en te Vestjens op het grondgebied van Westvleteren bevinden zich eveneens in vervallen toestand. Vanaf 1585 begint

de ommekeer. Er komen speciale belastingen op de verkoop van huizen en grond, op koeien, paarden en alcoholische dranken. Allemaal bedoeld om fondsen te winnen om zo de scheepvaartroute te kunnen herstellen. De belasting zal veertien jaar lang in stand worden gehouden. De werken beginnen al hetzelfde jaar. De windas van Ter Coppernolle, de molen van ten Reepkens, de sluisdeuren worden aangepakt. De grote werken beginnen pas in 1591. Veertig man werken nu met houwen, spaden en 'pipegaelen' en onder het toezicht van twee hoofdmannen aan de uitdieping en verbetering van de vaart. Ze krijgen een dagloon van tien stuivers voor hun hard labeur. In 1594 mag Poperinge zijn eerste binnenlands schip verwelkomen. De Duinkerke schipper Jan de Baenst wordt voor zijn primeur getrakteerd met zes kannen wijn. Ook een zekere Antheunis Courtil valt in de prijzen.

Eén school met één meester

Het schependom spaart geen moeite om de godsdienstige gevoelens bij zijn inwoners 'op te beuren' en het christelijke onderwijs te promoten. Al de problemen tijdens het geuzentijdperk zijn er alleen maar kunnen komen door de onwetendheid van de burgers. Hoe konden ze ooit weerstand bieden tegen al die verleidelijke leerstelsels? Een stad als Poperinge bezat voor die tijd maar over één school en had één meester. Die stond natuurlijk op zijn eentje voor een onmogelijke taak. Toch wel een beetje verwonderlijk dat de abt van Sint-Bertijns daar niet meer aandacht heeft voor gehad, vindt Opdedrinck. Abt Geerard de Haméricourt was in 1561 precies de eerste die zich het lot van de Poperingse jeugd begon aan te trekken. In november van dat jaar kocht hij het huis met de venijnige naam 'de wildeman' welke hij als schoollokaal schonk aan het stadsbestuur. Pastoors en schepenen doen wat ze kunnen om God en de paus weer op de eerste plaats te krijgen. Het mirakelbeeld van Onze Lieve Vrouw van Sint-Jan dat aan de beeldenstorm ontsnapt is, iets wat men toch wel kon verwachten van dit mirakelbeeld, vormt het centraal punt van nieuwe jaarlijkse processies. Allemaal ter ere van het 'allerheiligst sacrament', gebruiken de magistraten deze nonsens om de goede orde te handhaven en nieuwe onlusten te voorkomen. 'Het schependom was immers overtuigd dat die openbare geloofsbetuigingen een

zalige indruk op de gemoederen van de bevolking zou
teweegbrengen'. Er wordt in elk geval kwistig omgegaan met
stoppen wijn voor de geestelijke personen die hun medewerking aan
de processies verlenen. Juliaan Opdedrinck gaat verder op bezoek
in de jaren 1600. Maar daar ben ik nog helemaal niet aan toe. Hij
haalt een treurende dichter aan die het verdriet van zijn stad met
een sprekend gedicht probeert te beschrijven. Ik probeer van mijn
kant deze oude poëzie te transformeren tot een stukje van mijn
eigen taal. Meteen het einde van een onvoorstelbare episode uit de
geschiedenis van de Westhoek.

Het Verdriet van Poperinge

Poperinge, waar ben je nu nog met je weidse straten?
Waar gewoel en gelach werden achtergelaten.
Spichtig gras groeit nu vrank op je markt en door je wijken.
In je huizen, de geur van lijken.
Je heerlijke woonsten, de kleur van al dat leven
Hier, waar nu zoveel deuren dicht zijn gebleven

De paternosterknechten

Op het puntje van mijn stoel

Poperinge heeft met de nodige moeite de periode van de beeldenstorm overleefd. Tijdens de tweede helft van de 16de eeuw schudt en beeft Vlaanderen in elk geval op zijn grondvesten. Een fenomeen die zijn sporen nalaat in een hele reeks handschriften en verweerde boeken. Toegankelijk voor latere generaties. Als je maar even de moeite wil nemen om ze op te zoeken. Ik voel me geroepen. Voor mij ligt 'Geschiedenis van Vlaenderen van het jaar 1566 tot aan de vrede van Munster'. Geschreven door Joannes-Petrus van Male, de pastoor van Vlad slo en uitgegeven in het jaar 1843. Opnieuw een katholieke getuigenis net zoals dat eerder het geval was bij de Poperingse onderpastoor Juliaan Opdedrinck. Is van Male opnieuw zo fanatiek katholiek? Of niet? Ik waag het erop en vertrouw op mezelf dat ik elke vorm van paardenbrilmentaliteit van uren afstand zal herkennen. De uitgever van het boek, Ferdinand Vande Putte, is zelf een vermaard historicus en een oude bekende van me. Hij lijkt mijn kritiek wel te ruiken en anticipeert al onmiddellijk in zijn voorwoord: 'de partijen worden neutraal beoordeeld en de schrijver, hoewel hij katholiek en priester was, weet hij de misslagen welke door Spanje begaan werden evenzeer te berispen als die welke bedreven werden door de Hollandsgezinden.' Zo hoort geschiedenis te zijn. 'Men moet iedereen beoordelen op basis van feiten. Daden mogen niet verminkt worden en dat allemaal tot beternis van onze nakomelingen.' Ik hoor het hem graag zeggen en houd zijn goed voornemen in mijn achterhoofd. Ik ga op het puntje van mijn stoel zitten. Schrijver Joannes-Petrus van Male moet in 1843 al zeker honderd jaar dood zijn. Hij werd geboren tijdens de oogstmaand van 1684 te Brugge en kiest in zijn jeugd voor een geestelijke carrière bij de Predikheren. Een keuze die hij onderbreekt om zich te kunnen focussen op geschiedenis, letterkunde en vooral op schilderen. Iets wat niet echt lukt, want op zijn drieëntwintig wordt hij alsnog tot priester gewijd. Zij het een exemplaar met literaire ambities. Na zijn doortocht in Bovekerke, belandt van Male in Vlad slo waar hij op 5 september 1735 overlijdt. Amper 56 jaar. Zijn nalatenschap bestaat uit enkele geschiedkundige boeken. Ik mag me dus intellectueel mede-erfgenaam noemen van zijn 'Geschiedenis van Vlaenderen.'

Het gif van de ketterij

Het staat me erg aan dat zijn geschriften er komen in een periode dat alles nog vers in de menselijke geheugens zit. Wat hij schrijft kan hij nog vernemen uit de monden van mensen die het hebben horen vertellen van hun eigen ouders en grootouders. En dat maakt zijn werk er echt wel authentiek op. Hij begint in het jaar 1566 nadat de eerste alternatieve sermoenen hun toegang hebben gevonden in Vlaanderen en waarbij de reactie van de overheid loskomt. Van Male begint zijn boek met het ongenoegen van de koning van Spanje wegens de gedurige uitbreiding van de ketterij in zijn landen. In januari 1566 kondigt hij een streng plakkaat af in verband met de religie bij ons. 'Maar in plaats van het vuur te dempen, laat hij het nog veel sterker branden.' Joannes-Petrus van Male blijkt dus inderdaad te beschikken over een schrandere geest en hij laat zich niet verleiden tot katholieke vooringenomenheid. Het zegt de dingen zoals ze zijn en wordt direct mijn vriend en zielgenoot op mijn trektocht door zijn boek. Ik hoop maar dat het zo blijft. 'Edelen en onedelen in de Nederlanden spreken zich uit tegen de uitvoering van het koninklijk bevelschrift en meer bepaald tegen de inquisitie.' Heel begrijpelijk als men weet dat velen onder hen al 'het vergif van de ketterijen' meegebracht hebben uit Frankrijk, Engeland of Duitsland. Ik probeer zijn uitlating over dat gif even door de vingers te zien. Hopelijk was dit niet meer dan een katholieke 'slip of the tongue'. Op 5 april 1566 verzoeken de edelen in een gemeenschappelijk verzoek niet alleen om een verzachting van de wet, ze eisen een totale vernietiging van het bevelschrift.

Geen tekort aan valse profeten

De voornaamste hoofdrolspelers zijn op dat moment graaf Lodewijk van Nassau, de markgraaf van Bergen, de graaf van Culumberg en de heer van Brederode. Ze worden gevolgd door veel andere 'grote heren.' Landvoogdes Margaretha van Parma probeert de gemoederen te sussen en kondigt enkele voorwaardelijke maatregelen af die de scherpe kantjes van de nieuwe wet ervan af halen. Voldoende om de magistraten en de heren van de wet in een onmogelijke situatie te brengen. Welke

orders moeten ze nu eigenlijk volgen? Een schizofrene toestand die snel merkbaar wordt in het land. Clandestiene vergaderingen uit vrees voor de wet worden nu vervangen door openlijke manifestaties. Wie kan hen eigenlijk iets maken? 'Hierop volgde het samenrotten van het gespuis en het schuim van het volk, iets wat in vele steden en dorpen aangestuurd werd door opstandige leraars. Ze liepen op kerken en kloosters zoals dat geschiedde in Antwerpen en in 's-Hertogenbosch.' Veel van die valse profeten hebben in Vlaanderen en in de andere provinciën al een grote aanhang. Op 20 juli 1566 predikt een calvinist in Sint-Pieters-Aalst, een dorp in de buurt van Gent. Hij doopt er een kind en gooit meteen al het katholiek ceremonieel overboord. Eén eenvoudige zin is al meer dan genoeg om baby 'N' te dopen. 'Bij deze prediking was veel volk wel gewapend en geheel de vergadering was met "kafren" en wagens verschanst tegen een onverwachte opstoot. Er ontbraken ook geen kramers die ongeoorloofde ketterse boeken verkochten. Andere personen werden onderweg opgesteld om de weg te wijzen naar de plaats van de prediking.' Sinds kort zijn al de herdopers die gevangen zaten op vrije voeten gesteld, waardoor velen het nu plots wel aandurven om zich te outen voor het nieuw geloof. Op dergelijke prediking in Deinze arriveert er een menigte van Gents volk, te voet, te paard, met wagens en met schuiten. Allemaal om te luisteren 'naar die verkondigers van valsheid, met onder hen een aantal valse leerlingen die niet aarzelden om op te roepen tot oproer.' De opruiende preken zijn van die aard dat de Gentse ambachten oproepen om waakzaam te blijven voor 'oproerige aanslagen van deze evangelische broeders.'

Binnen in de kerk van Voormezele

Een deel van de gezellen komt daarna naar Eeklo waar hun predikant zijn sermoen houdt in de plaatselijke kerk. Van daar gaat het naar Zevekote onder Brugge waar de burgerij ontzet is door het gerucht van een toestroom van dertig- tot veertigduizend man. Het magistraat van Brugge roept er graaf van Egmont bij. Brugge loopt levensgrote risico's. Het gespuis wil hier nu zelf komen prediken op 10 augustus. De kerken van Sinte-Catharine en van Sint-Kruis worden in allerijl potdicht gemaakt en helemaal afgesloten zodat er nu gespeecht wordt op het kerkhof. Vijftig ketterse gezellen willen nu ook binnen in het centrum van de stad

Brugge. 11 augustus 1566. Hoogbaljuw D' Oignies laat de stadspoorten sluiten en wie binnen wil, moet zijn wapens afgeven. 'Desondanks kwamen anderen van dat volk dicht tegen de vesten hun psalmen zingen en hielden ze daar hun zogezegd nachtmaal.' De graaf van Egmont doet ze ophoepelen en als ze dan niet doen zal hij dat in hun plaats doen. Zo wordt er in elk geval een aanslag verijdeld op Brugge. Achteraf gaan grote benden overal rondzwerven op het platteland. Het zuiden van West-Vlaanderen kan er over meepraten. 'Een deel van die goddelozen raakte binnen in de kerk van Voormezele bij Ieper en smiet er de beelden, schilderijen, altaren, deuren, vensters en het orgel aan duizend stukken en vernielde daar de zerkstenen en de grafschriften van de overledenen.' Er spelen zich gelijkaardige taferelen af in de abdij van Marquette te Wevelgem, in het klooster van Sint-Anteunis bij Belle en in de abdij ter Duinen naast Veurne waar ze tot overmaat van ramp de fantastische bibliotheek van geschreven en gedrukte boeken vernielen en de geestelijken ginder een hoop verwensingen naar het hoofd gooien. Het oogluikend toelaten van het nieuw geloof zorgt ervoor dat de razernij van dag tot dag toeneemt. 'Waar waren de verantwoordelijken die vanwege hun ambt verplicht waren om zorg te dragen voor de religie en het gezag van de koning?' Schrijver van Male vraagt het zich vertwijfeld af. Acht dagen na de beeldenstorm in Antwerpen ontsteekt de furie in Gent. Meer bepaald op 22 augustus 1566. 'Om twee uur in de namiddag was een grote hoop oproerigen wel gewapend bijeengetroeft en begaven de ketters zich onder het beleid van Jan en Lieven Ongena en een zekere Claude Goedgebeur naar de Sint-Janskerk. Ze riepen met luide stemmen dat ze van de koning en het stadsbestuur de opdracht hadden gekregen om de beelden te verwijderen uit alle kloosters, kerken en kapellen.'

Het waren net duivels uit de hel

'De kerkbewaarder liet zich vangen aan deze woorden en aan de aanwezigheid van enkele hellebaardiers van de hoogbaljuw en opende onvoorzichtig de deur van de kerk. Waarop al dat onzinnig gespuis het gebouw binnenliep en in weinige tijd waren al de beelden afgesmeten en gebroken. Het nieuws was nog maar amper door de stad verspreid of al het lokaal boevenschuim raakte mee

op de been en liep het van de ene kerk en klooster naar de andere en gooide er alles aan diggelen. De vrouwen en kinderen sloegen de handen aan de kerkgewaden en scheurden alles van malkander. Ze namen al de gouden en zilveren vaten. Het leek er wel op dat al de duivels uit de hel aan het werk waren. Ze bedorven op geen tijd de kloosters van de vier religieuze orden; de Bijloke, de Groene-Briel, het Rijke-Gasthuis en de abdij van Sint-Pieters waar ze zo veel schone boeken scheurden of meenamen. Ook de andere godshuizen werden door de rovers overvallen. De schade die ze er aanbrachten was niet in te schatten. De oploop bleef nog de hele volgende dag aan de gang. Maar de magistraat wilde de voortgang ervan beletten en deed twee galgen oprichten op de Korenmarkt. De eerste die het nu nog zou wagen om kerkgoed aan te pakken, zou hier straks aan een touw bengelen.' Een groep soldaten onder leiding van enkele kapiteins neemt de wacht bij al de voornaamste plaatsen en bewaakt voortaan de kloosters en de godshuizen. Rijkelijk laat natuurlijk. De beeldenstormers hebben ondertussen natuurlijk al hun kwalijk ding gedaan in Gent en koekeloeren nu richting Brugge waar ze hetzelfde spel willen beginnen. Ze maken eerst de hoofden van de Bruggelingen zot met geruchten dat ze met maar liefst zestigduizend man op komst zijn. Maar dat gerucht verdwijnt in rook als de burgemeester een extra beveiliging krijgt van 200 busschutters. Met dank aan graaf Egmont en aan de geestelijkheid voor hun financiële steun.

Een stoute minister

Ze zijn er in Brugge hoe dan ook niet echt gerust in. De meeste kunstwerken, beelden en schilderijen verhuizen naar een beschermde locatie en in elke kerk worden er enige gewapende soldaten gepositioneerd. Zo zien de rebellen ook hun tweede aanvalspoging verijdeld. Ze geven de moed niet op. In Antwerpen en Hasselt was de beeldenstormerij en de oproer vooral het werk van een zekere Herman Van den Bussche die door van Male omschreven wordt als een 'oproerige en stoute minister'. Kan deze opperketter hen bijstaan hier in Brugge? Zijn grote specialiteit blijkt te liggen in zijn opruiende taal. Ik laat het de schrijver zelf vertellen; 'deze heeft niet geschroomd om te prediken tijdens de kermis van Sint-Kruis naast Brugge. Dat gebeurde de namiddag op het kerkhof in het bijzijn van heel veel volk en het gerucht van al

dat volk verspreidde zich als een lopend vuurtje door de binnenstad. Te Brugge sloeg men de klokken aan boord en men zond er een deel soldaten naartoe die de predikant en de toehoorders deden ophoepelen. Het komt in Sint-Kruis ook nog tot een confrontatie tussen de ketters en enkele Spanjaarden. Een krakeel waarbij enigen van beide partijen gekwetst werden. Daarom zijn ze in groten getale en met niet minder gedruis naar het stadhuis gekomen, klagende en niet zonder dreigen aan de magistraat over het geweld dat hen werd aangedaan ondanks alle afspraken waarbij vrije prediking buiten de stad toegestaan was geweest.' De burgemeester zwicht onder de druk van hun aanvoerder Mattheus Van Vyve. Zolang graaf van Egmont er niet is, mogen ze weer sermoenen geven in Sint-Kruis. De katholieken die een verzoek hadden ingediend om de prediking te verbieden, worden met een kluitje in het riet weggestuurd. Met een simpel statement van de Brugse burgemeester; 'zouden we niet beter in vrede leven met elkaar?' Een vraag die natuurlijk nu tot op de dag van vandaag wel erg simplistisch is. Waarom zouden we dat in godsnaam eigenlijk moeten doen?

Plots mogen ze hun eigen tempels bouwen

Maar goed. Ik wijk af. Terug naar Brugge van september 1566. De burgervader van Brugge beseft ook wel dat hij de andersdenkenden beter gematigd behandelt. De landvoogdes heeft in het principe zelfs gevraagd. En ook graaf van Egmont heeft de nieuwgezinden enigszins vriendelijk aangepakt tijdens hun bezoek aan de Raad van Vlaanderen op 9 september. En blijkbaar hebben de calvinisten trouwens nu de toelating gekregen om hun eigen tempels te bouwen in de buitenomgeving van Gent en Oudenaarde. De katholieken in Brugge tonen minder begrip en spelen een vuil spel om de toegestane sermoenen met alle mogelijke manier te verijdelten. Mijn term 'vuil spel' mag best letterlijk genomen worden als ik het er op naalees: 'Hoewel de magistraat de plaats in Sint-Kruis voor hun vergaderingen had toegestaan, konden de katholieke ingezetenen van Brugge dat niet lijden en enigen onder hen besloten om de plek met drek en andere vuiligheid te vullen, zodat ze, door de stank gedwongen, deze plaats zouden achterlaten.' De toelating om tempels te bouwen zorgt voor een

stroomversnelling bij de 'nieuwe evangelie broeders'. Die komen er in Antwerpen, Amsterdam en in Gent. Met dank aan gewezen schepenen en schatbewaarders Marc De Mil, Lieven Hendricx, Lieven Brakelman, Jan Louveroy, Jan Maertens en Jan De Vos. Die mannen zorgen voor de nodige financiële middelen om de bouwwerken te bekostigen. De katholieken noemden het gebouw in de buurt van Gent 'de schuur van het paardenkerkhof', omdat er op die plek ooit eens het kadaver van een dood paard werd gevonden. De tempels wordt in een cirkel opgetrokken. Met centraal een plaats voorzien van zitbanken die bestemd zijn voor de ouderlingen en de voorzangers. Met daarnaast een verheven gestoelte voor de kerkleider die ze bij de protestanten aanspreken als 'minister' en die zich in het geheel niet stoort aan enige geboden of verboden van de overheid en er al direct invliegt met prediken, dopen en trouwen. De voornaamste minister is een zekere Pieter Dathen, een uitgetreden karmeliet van het Iepers klooster. 'Gemeenzaam genoemd de predikant met de rosse baard welke de psalmen van David in het Vlaamse rijmen heeft omgetoverd en van wie nog meermaals zal gesproken worden. Dathen wordt geassisteerd door Herman Van den Bussche, Nicasius Van der Scheuren en Jacobus Carpentier, geboortig van Mesen.'

En ze blijven maar dopen en trouwen

De Brugse nieuwgezinden kijken afgunstig naar hun burens in Gent en Antwerpen die er op los dopen, trouwen en begraven conform hun nieuw geloof. Waarom kan dit hier niet in Brugge? Petrus De Corte, de allereerste bisschop van Brugge legt bij het magistratuur zijn macht in de weegschaal om dat te beletten. Het stadsbestuur volgt zijn bisschop. Elke burger die zijn kind laat dopen door een minister zal uit de stad verbannen worden en wie daarover klachten heeft moet zich wenden tot landvoogdes Margaretha. Mevrouw van Parma bevestigt de orders van die van Brugge en gebiedt trouwens voor heel Vlaanderen dat geen enkele minister de permissie krijgt om te dopen, te trouwen en te begraven. Niemand moet zich trouwens illusies maken: dit zal nooit toegelaten worden! Haar gebod wordt op de 12de oktober van 1566 uitgeroepen te Gent en wordt door de nieuwgezinden bespottend onthaald. Ze vegen er vierkant hun voeten aan, doen alsof ze niets gezien of gehoord hebben en verzoeken ongegeneerd aan het stadsbestuur

om de Sint-Martinuskerk in Ekkerghem te mogen gebruiken tijdens de komende wintermaanden. De plaats van Ekkerghem is op vandaag een wijk in Gent. En of ze nu al dan niet toelating hiervoor zullen krijgen is niet erg relevant want ze willen hoe dan ook hun sermoenen houden in deze kerk. Hun verzoek wordt zoals verwacht afgewezen en de kerk van Ekkerghem krijgt nu bewaking van overheidswege. 'En toch bleven ze dopen, trouwen en begraven. Iets wat de regentes van de Nederlanden zeer mishagde en wat nog meer het geval was voor haar broer Filips II, de koning van Spanje. Hij was zeer vergramd omdat men in de Nederlanden de waarachtige godsdienst zo vertrappelde. Hij stortte zijn gramschap uit tegenover de markgraaf van Bergen en baron de Montigny die naar Spanje afgereisd waren om voor een verzachting van de plakaten te verzoeken.' Dikke pech. Verkeerde vraag op een verkeerd moment aan een verkeerde persoon: 'de markgraaf van Bergen, ziende hoe slecht men hun voorstellen hier onthaalde, stierf van hartzeer en de andere die medeplichtig werd verklaard van een samenzwering onder de edelen, werd onthalsd.'

Alva schuwt geen geweld

Onze diepchristelijke koning laat weten dat hij erg mistevreden is over de slaphed van de gouvernante en haar Raad van Vlaanderen. Als hij bevelen geeft, moeten ze die opvolgen en niet aanpassen. Na veel wikken en wegen vertrekt er in Spanje een machtig leger richting Nederlanden. De hertog van Alva, Ferdinand de Toledo, neemt de leiding van de armee en zal geen geweld schuwen om de weerspanningen bij ons tot rede te brengen. Madame van Parma moet volgen. Filips' brieven zijn duidelijk genoeg. Ze doet wat ze kan. De geest van de opstand is echter uit de fles. 'De nieuwgezinden werkten verder om hun partij te versterken en verergerden hun zaak nu met het beeldenstormen, wapenlopen en mishandelen van geestelijken, zodat de hertogin niet veel anders kon dan een edict af te kondigen waarbij de beeldenstormers opgespoord en gestraft werden.' Op 9 april 1567 gaat de tempel in Gent tegen de vlakte na een optreden van Aernoud Boyssens en zijn manschappen. Ook in Valenciennes wordt nu hard opgetreden. Er volgen afrekeningen in Rijsel en Oosterweel. De toekomst voor de andersgelovigen ziet er plots heel anders uit. De

nieuwe wetten van de landvoogdes wordt nu toch wel zichtbaar over heel Vlaanderen. In de steden moeten de burgers allemaal een nieuwe eed afleggen. Uiteraard een eed waarbij ze zweren op het katholiek geloof en de bestaande structuren. 'Allen die deze eed weigerden, werden ontwapend en wanneer ze enige ambten bekleedden werden ze ervan ontbloot. Iedereen die zich had ingelaten met de promotie van de ketterij werd gedagvaard met het risico op eeuwige verbanning en men ontnam hen hun goederen.' Ik krijg een hele waslijst voorgeschoteld van gestrafte Gentenaars die deze sanctie opgelegd krijgen. Enkele dagen later worden voerman Joris De Bursene, smid Joris Van Westhuse en de mandenvlechter Gillis opgeknoopt.

Het falen van de overheid

Korte tijd later loopt ook een poging om opnieuw te preken in Brugge faliekant af wanneer de soeverein-baljuw van Vlaanderen met enkele dragonders ingrijpt en de aanstokers oppakt. 'Onder hen een schoolmeester die predikant wilde spelen en weinig te voren een kind op calvinistische manier had gedoopt. Hij werd de volgende dag opgehangen en het leek er wel op dat de gehoorzaamheid aan de koning van Spanje wel zou terugkeren.' Zo komt de rust helemaal niet terug en dat is helemaal de schuld van de Spaanse koning. Pastoor van Male is terecht kritisch als hij het heeft over het falen van de overheid. 'Men heeft door een slechte ijver alles bedorven hier. In plaats van zachtmoeidigheid de bijna herstelde rust te verzekeren, heeft men voor strengheid gekozen. In plaats van de genadige gouvernante die de Nederlanden als een moeder en met tedere liefde bestuurde, kwam nu Alva, weliswaar een ervaren krijgsman maar tegelijk een hard en onverbiddelijk figuur die opstandige Vlamingen vergeleek met Moren en Turken en die niets anders zag dan hen te doen buigen met vuur en met het zwaard. Dat is oorzaak geweest van de grote teloorgang van onze landen, een scheuring in de religie en het verlies van provinciën en steden die in handen gekomen zijn van vrijgevochten staten.' Het valt moeilijk te beschrijven hoeveel bloed en geld deze oorlog ons heeft gekost! Alva komt meteen in beeld. Doorheen de Nederlanden worden er biddagen gehouden om er bij God op aan te dringen dat de koning van Spanje een voorspoedige reis zou mogen ondervinden bij zijn trip naar de lage

landen. Tot enkele tijdingen erop wijzen dat niet de koning maar wel de hertog van Alva op komst is. Met een leger van het beste Spaanse krijgsvolk, allemaal vertrokken uit regimenten die verspreid lagen in Napels, Sicilië, Sardinië en Milaan. Met daarbij nog enkele duizenden Italianen.

Vlaanderen overspoeld door de Spanjaarden

Op 22 augustus 1567 arriveert Alva in Brussel. Hij wordt er verwelkomd door Margaretha, de Raad van Vlaanderen, de burgemeester en door de lokale edelen en andere inwoners. Alva toont hen de volmachten die koning Filips II hem heeft overhandigd. Dat zal best even schrikken zijn voor het ontvangstcomité; hij blijkt over een zo goed als onbepaalde macht te beschikken om te doen wat hem belooft in alle steden, provinciën en sterkten van Vlaanderen en de Nederlanden. De landvoogdes mag haar schup afkuisen en voor haar vertrek raadt ze nieuwkomer Alva nog vruchteloos aan om te proberen de Nederlanders en de Vlamingen voor zich te winnen en zeker geen repressie te gebruiken. Ze wist toen al 'de onheilen die deze man zou veroorzaken', iets wat achteraf ook zal blijken. Op 30 augustus doen de negentien bataljons Spanjaarden hun intrede in Gent. Met vooraan hun leider Maestro del Campo met enkele andere ruiters. Daarachter marcheren enkele geleerden musketiers en piekeniers die gevolgd worden door tien vaandeldragers en de rest van de musketiers en piekeniers. De andere bataljons stappen in gelijkaardige orde door de straten van een vertwijfelde stad. Ze trekken naar het centrum, naar de Vrijdagmarkt waar ze zich in slagorde opstellen, hun musketten afvuren om zich dan achteraf te begeven naar hun slaapplekken. De Spaanse soldaten zullen vooral slapen in het centrum van de stad. Bij de burgers zelf die gedwongen werden om drie tot zes van deze onaangename gasten te herbergen. 'Wat nog het onaangenaamst was, waren de kinderen en de wijven van de soldaten die ze erbij moesten nemen. Langs alle kanten hoorde men groot gewoel, geschreeuw en vreemde verwarring die zulke schrik veroorzaakte dat allen die zich een beetje schuldig voelden meteen de stad verlieten.' Ook Brugge krijgt enkele regimenten Spanjaarden te logeren. Die zullen ook hier met een scheef oog bekeken worden. Hun hoogmoed en de

overlast die ze bezorgen maakt hen direct gehaat. De Spaanse militairen eisen trouwens niet alleen de sleutels van de stad op, hier en daar moeten de burgers de sleutels van hun eigen woning aan hen afgeven.

Een speciale rechtbank voor de ketters

Terwijl zijn troepen Gent en Brugge bezetten is de hertog van Alva al direct begonnen met de uitvoering van zijn plannen. Hij richt een bijzondere rechtbank op, een raad die bestaat uit een mix van Spanjaarden en Nederlanders. Deze raadsheren zullen zich moeten uitspreken over alle personen die zich schuldig gemaakt hebben aan 'gekwetste goddelijke of koninklijke majesteitsschennis'. Jacobus Maertens zal de rechtbank voorzitten. Deze man is trouwens de president van de Raad van Vlaanderen. Hij wordt bijgestaan door enkele raadsheren van over het hele land. Ik som ze even op: Jan de Blasere, Jacobus Hessels, Jan Delaporte, een zekere Delrio van Brugge, Jan Dubois, ene meneer Mestdagh. De echte leider van de nieuwe rechtbank is Vargas, een in Nederland geboren man van Spaanse afkomst. Die Vargas blijkt een bloeddorstige man wiens ijver veel groter is dan zijn verstand. Deze nieuwe raad wordt bij de Fransen 'le conseil des troubles' genoemd en krijgt bij ons als vlug het etiket van 'Bloedraad' opgekleefd. Deze 'Raad van Beroerte' zal zich baseren op achttien wetten om de misdadigers te berechten. Een deel van die wetten is afkomstig van onze eigen damhouder en die worden toegevoegd aan de wetten van de 'allerstrengste rechter Draco, wiens jurisdictie berucht was omwille van zijn allergrootste strafheid en die in bloed geschreven was.' De Bloedraad vangt aan met een regelrecht treurspel. De graven van Egmont en Hoorn worden door Sanchio D'Avila opgepakt omwille van hun tolerantie ten opzichte van andersgelovigen. Ze zijn niet alleen. Onder de opgepakt bevindt zich eveneens zijn secretaris, Bruggeling Jan Casembroot. Ze worden op 23 september 1567 onder begeleiding van vierhonderd ruiters en enkele pelotons voetvolk, goed voor drieduizend man, naar Gent gebracht. Graaf van Egmont zit in een koets die voortgetrokken wordt door twee muilezels en zijn collega van Hoorn moet de trip maken in een 'gemene wagen'. Ze worden verwacht aan het kasteel van Gent waar een zekere Hiëronimo de

Salinas hen verwacht. De toplieden worden hier opgesloten en volledig geïsoleerd gehouden van de buitenwereld.

Hallucinante taferelen

Gedaan met de halfbakken wetgeving die al die godsdienstvrijheid tot stand heeft gebracht. De oude wetten van keizer Karel worden weer in voege gebracht. 'Men begon scherpelijk te werken tegen al de predikanten, hun aanhangers en allen die ook maar enigszins van ketterij verdacht werden.' In Brugge blijft het vooralsnog redelijk rustig maar in Gent is dat toch wel wat anders. Heel wat huisgezinnen zien vaders en broers in paniek wegvlugten om in leven te kunnen blijven. Al hun huizen, meubelen en eigendommen worden aangeslagen en de mensen vliegen op de straatstenen. Om te overleven zien ze zich verplicht om ongeoorloofde middelen te gebruiken om te kunnen eten. Ik ben getuige van een onvervalst drama. De blinde terreur van Alva zorgt voor hallucinante taferelen in de stad van Gent en daarbuiten. 'De uit hun huizen gezette families begaven zich tot moorden en branden, uitstortende op de Spanjaarden en geestelijke personen hun wraakgevoelens over het verlies en de dood van hun familieleden en vrienden. Ze deden het meeste kwaad aan de geestelijken in West-Vlaanderen. Van enkele sneden ze neuzen en oren af zoals bij de pastoor van Hondschote. Anderen werden geselsd of ongenadig gepijnigd door het vuur. Zo vermoordden ze een pastoor en zijn koster.' Uiteraard wordt de jacht geopend om de booswichten voor het gerecht te brengen. 'Deze wanhopige en verbitterde mensen hielden zich op in de bossen en op afgelegen plekken en zo noemde men hen de 'wildten' of de 'bosgeuzen'. Twee onder hen die een pastoor zo deerlijk hadden mishandeld, werden opgepakt en op de Gentse Korenmarkt en in de Sterre gevangen gezet.'

Geen sprake van vergiffenis

De Bloedraad heeft twee deurwaarders in dienst genomen die niets anders meer doen dan het schatten van de eigendommen van de opgepakte bosgeuzen. Het zijn de raadsheren Franciscus Curtewyle en Jan van der Burcht. Het duo gaat langs bij allen die beschuldigd

worden van iets misdaan te hebben tegen God en de koning, hetzij via deelname aan de beeldenstorm hetzij via de hulp voor het bouwen van de geuzentempel of voor enige deelname aan gewapende acties tijdens sermoenen. Alle aangeslagen goederen en eigendommen komen achteraf in de handen van enkele ontvangers. Op 10 februari 1568 worden de namen van alle schuldigen voorgelezen. De bekendmaking had eerder al plaatsgevonden in de respectieve steden van de daders. Ze moeten nu allen verschijnen voor de Bloedraad van Brussel waar ze zich uitvoerig moeten verontschuldigen voor de hertog van Alva. Van Male blijft in het ongewisse hoeveel Bruggelingen er aangehouden werden. Van het Gentse zijn er in elk geval honderdvijftig. 'Zodra al deze en andere personen bij naam en toenaam werden opgeroepen, begon de procureur-generaal, Jan Debois, in de Franse taal de zaak in te leiden voor de beschuldigden en wie zijn naam hoorde vallen, moest antwoorden met 'hier ben ik'. Terwijl de deurwaarders klaar staan om hun eigendommen aan te slaan, begint een hoogst bedrieglijke procedure. Velen leven in de veronderstelling van op vrije voeten te komen na hun vraag om vergiffenis, zolang ze maar schuld en spijt bekennen en op hun eerstencommuniezieltje beloven om het nooit meer te doen. 'Maar Alva wist van geen vergeven noch vergeten, en zo is kort daarna het bloedvergieten begonnen. Op de 29ste maart werden verscheidene calvinisten uit de stadskerker weggehaald en naar het Gravenkasteel gebracht. De volgende dag verschenen ze op de plaats van Sinte-Pharaïldis waar ze hun doodsvonnis kregen te horen.' Ik heb al enkele keren hele lijsten van namen moedwillig achterwege gelaten. Dit keer doe ik dat niet. De repressie moet een gezicht krijgen. Ik wil een beeld opvangen van de mensen die hier om het leven zullen worden gebracht. Wie zijn ze? Wat hebben ze gedaan in hun leven en waarom worden ze nu zo gestraft?

Een treurspel van intense droefheid

'De ene na de andere moest verschijnen. Meester Willem Rudsemelis, advocaat omdat zijn zoon een calvinistenprediker was. Pieter Andries, gevolgd door een tegeldekker en daarna Lieven De Smet een koopman in lakens. De man is zeventig. Gillis de verver en na hem een zekere Jacobus die aanvankelijk schoenmaker was maar uitgegroeid is tot een heemeester. Hij kon zien aan de urine

van de mensen welke kwalen ze hadden en had er niet het minste gedacht van dat hij hiervoor zou moeten sterven.' Voor hun terechtstelling is er eerst nog een andere 'show'. Zeg maar een treurspel van intense droefheid. 'Men bracht uit het Gravenkasteel vier jongelingen die slechts gekleed waren in een linnen rokje dat tot aan hun knieën reikte. Ze werden één voor één aan een staak gebonden waarop bundels hooi en stro waren aangebracht. De scherprechter wilde hen eerst wurgen, maar Maestro del Campo weigerde dat omdat het viertal hardnekkig bleef bij de eigen overtuiging. Terwijl ze hun eigen psalmen zongen, stak hij het vuur aan. Del Campo was zo onbarmhartig dat hij eigenhandig enkele takkenbossen aftrok en spottend uitriep dat ze nu nog wat langer zouden mogen zingen.' Velen hebben geloofd in de ijdele beloften van de Spaanse overheid en vermoeden nu in de verste verte niet dat ze nooit nog naar huis zullen terugkeren. Jan Commelin en zijn zoon Niclaeys De Salerre en veel anderen worden ter plekke onthoofd. Adriaen Dierkens, Maerten d'Hamere en Nicolaes Van der Steene blijven gevangen.

De smerige campagne van broeder Cornelius

In die tijd leven er in Brugge veel geleerde mannen waarvan enkelen aanhanger zijn van de nieuwe geloofsgevoelens. De anderen houden het bij het oude Rooms apostolisch geloof. Bij de eersten is er een zekere Jan Van den Castele die vindt dat er best een tussenweg kan zijn tussen beide geloofsstelsels. Hij krijgt hiervoor forse tegenwind van Cornelius Adriani, in Brugge beter bekend als broeder Cornelius. En van zeggen komt het tot schrijven. Grappig hierbij is dat die Van den Castele zijn brieven ondertekent met 'Castelius' of 'Joannes Castelius'. Van den Castele richt een brief aan de Minderbroeder en krijgt er op 18 februari van 1567 al antwoord op. Een heel geleerd antwoord waarbij het er op neerkomt dat Castelius een ketter is. Broeder Cornelius begint daarna een smerige campagne tegen Van den Castele waardoor hij natuurlijk de haat van de andersgezinden op zijn hals haalt. Pikant is dat één bijnaam nog niet voldoende is voor Van den Castele. Hij verspreidt zijn alternatieve pamfletten eveneens onder de naam van Stephanus Lindius. Van den Castele wordt opgepakt en op bevel van Alva opgesloten in het Gravenkasteel. 'Terwijl men in al

veel voorvallen toonden ze wel dat ze met hun paternosters betere krijgslieden waren dan die verwijfde bijbelbroeders en psalmbleiters.' Priester van Male laat zich eens goed gaan terwijl ik met gulzige teugen smul van zijn scherp sarcasme.

De rol van Jan Van Hembyze

Terug naar Gent. Achter de schermen speelt jonkheer Jan Van Hembyze een belangrijke rol waar hij met genoeg de de touwtjes in de handen houdt en waarbij François en Willem de la Kethulle de Ryhove, Boucle Triest en Borluut zorgen voor de uitvoering van zijn plannen. Borluut die ziet dat het allemaal te ver gegaan is, gaat er onderdoor en sterft zagezegd van hartzeer. 'Hembyze dreef feitelijk alles op eigen hand, alsof Gent een onafhankelijke republiek was. Hij maakte zich meester van de beste steden van Vlaanderen.' Hij denkt vermoedelijk in de voetsporen van Jacob van Artevelde te treden. 'Maar hij werd dagelijks gepest door de zogenoemde malcontenten waardoor hij in zee ging met prins Casimir, de broer van de paltsgraaf die in het land gekomen is met zeventuizend ruiters en achtduizend voetknechten.' De generale staten hebben niet de nodige middelen om dergelijk leger te bekostigen en dus spoelen de soldaten aan in Gent waar Hembyze er zijn plan mee zal trekken.

Op 10 oktober 1578 trekt prins Casimir feestelijk de stad Gent binnen waar hij honderdzeventigduizend gulden ontvangt om de soldij van zijn manschappen te kunnen betalen. De krijgsraad is blij met de nieuwe versterking want ook de Bruggelingen worden in toenemende mate gepest door de malcontenten. In Brugge putten ze extra vertrouwen in deze nieuwe onderstand. Ze sturen hun kapiteins Reinerus van Aertryke, Jan Vleys, Antonius Aoulterman, Ingelbert Reybaert en nog enkele anderen met hun compagnies naar Roeselare om er de malcontenten aan te pakken. Maar die blijken zich vrij goed ingegraven te hebben in het hartje van West-Vlaanderen. De Brugse milities moeten in elk geval noodgedwongen op hun stappen terugkeren. Het zijn integendeel de Walen die oprukken tot voor de poorten van Brugge.

De Gentenaars nu ook baas in Menen

Tot grote ontsteltenis van de burgers van het Vrije laten ze niets ongeschonden bij hun doortochten. En ze maken zich eveneens meester van de stad Menen. 'Zie onze dappere Brugse krijgshelden daar nu zitten, ze durven niet eens de vijand onder ogen komen.' Van Male schampert. 'Tegen de papen en de nonnen zetten ze wel een grote mond op, want de magistraat en de krijgsraad eisen dat de geestelijken van de drie nog resterende kloosterorden moesten ophoepelen zonder nog een laatste kerkdienst te mogen doen. Tenzij ze ervoor kiezen om als burgers in de stad te wonen en wereldlijke kleren aan te trekken.' Ze krijgen de toelating om hun overblijvende huisraad te verkopen en de opbrengst van tweeënveertig gulden onder elkaar te verdelen. De religieuzen eten nog een laatste keer in groep en nemen afscheid van elkaar op 11 oktober van het jaar 1578. De Brugse raad heeft de maatregelen gekopieerd van Gent waar ze er al sinds begin september aan begonnen zijn. 'Gewapende soldaten kwamen de stad binnen met huisraad en kerkgoed die ze gestolen hebben in het nonnenklooster van Waasmunster. Sommigen hadden zelf priesterkleren aangetrokken, droegen het kruis en de gewijde vaten. Anderen smeten met gewijd water. Een schelm klingelde met de schel terwijl de anderen schreeuwen als dolle mensen en spotten met de processies van de katholieken.' Allemaal met de steun van het magistraat die trouwens zelf een commissie opricht om zowel binnen als buiten de stad enkele kerken en kloosters met de grond gelijk te maken. Er worden ontvangers aangesteld om de opbrengst van de kerkelijke goederen te recupereren en te gebruiken voor noodzakelijke stadsinvesteringen. Een deel van de opbrengst kan terugvloeien naar de geestelijken die zich wereldlijk willen kleden.

Vissen in troebel water

'Men speurde ook zeer naar verborgen kerk- en kloostergoederen. Alles wat buitgemaakt werd, viel in de handen van de magistraat en werd verkocht op het Hoog-Sas. De goud- of zilvergeborduurde kazuifels, de stola's en de kelkdoeken werden vooraf getaxeerd door de lokale zilversmeden. Omtrent diezelfde tijd gebood de

Brugse overheid gelijkaardige maatregelen en zocht iedereen manieren om in troebel water te vissen.' De woede van de Brugse en Gentse overheid en hun wraak op de resterende kloosterorden wordt blijkbaar veroorzaakt door de opgang van de malcontenten. En daar houdt het niet mee op. Hembyze en Ryhove veroordelen twee onschuldigen ter dood. Zonder enige vorm van proces. Raadsheer Hessels (topman en politiechef) en Jan de Visch, baljuw van Ingelmunster worden op 4 oktober uit de gevangenis gehaald om hun lot te ondergaan. Ze zitten er sinds 23 juli samen met bisschop Rythovius nadat ze in Ieper opgepakt worden op beschuldiging van verraad aan de malcontenten. Bij die aanhouding werden er zware vernielingen aangericht, doden gemaakt en andere notabelen gevangen genomen. Ze worden op een lastwagen gegooid en buiten de stad gevoerd. Buiten de Peterseliepoort die nu bekend staat als de Kortrijkse poort niet zo ver van de Putkapel. De mannen worden er aan een boom opgehangen. De lange grijze baard van Hessels wordt afgeknipt en als een trofee op zijn hoed aangebracht. De paruur zal wel enigszins lijken op dat afzichtelijk kapsel van Donald Trump. Ha, ze hadden de waarheid in pacht deze mannen, ze wisten alles beter dan de jongelui omdat ze zich konden beroemen op hun lange baarden. Nee dus, ze hebben het integendeel aangedurfd om in Ieper priestermoordenaars te lynchen en nu krijgen ze de weerbots. Na een tweede, bijzonder ruwe ophanging aan een eikenboom, sterft Hessels. De man is tachtig geworden. Getuige Jan de Visch smeekt nog om een treffelijk proces maar ondergaat finaal hetzelfde lot.

Capito kan het goed zeggen

En terwijl de katholieke religie onderdrukt wordt, zetten de ketterse predikanten alle zeilen bij om de burgers te hersenspoelen met dat nieuw geloof. Ik kan een zucht niet onderdrukken. Zoveel domheid om een God die niet eens bestaat. Hoe is het toch allemaal mogelijk? 'Binnen Gent predikten de bekende Pieter Dathenus, Nicolaas Verscheure, Herman Van den Bussche, Jacob Kimmedonck van Brugge en een zekere Franse minister Lambert Daneau. In Brugge zijn dat Adriaan Lepius, Frans Junius en vooral Johannes Capito die zich aanstelde als de grote leider van de consistorie.' Van Male heeft een grondige afkeer van deze Capito.

De man leeft op de Sint-Jansplaats en is getrouwd met de dochter van kapitein Jan Vleys die later nog fel te keer zal gaan tegen de katholieken. Zijn schoonzoon Capito kon het in elk geval goed uitleggen. Hij was het die het stadsbestuur zo ver kreeg om de geestelijken te verjagen en de kloosters en kerken te schenden. Ik krijg nogmaals het relaas van opgestookte boeken en de roofpartijen binnen het karmelietenklooster te lezen. De opbrengst van de klokken en de kostbaarheden loopt op tot zesduizend pond en die wordt besteed om geschut, buskruit en andere oorlogsvoorraad te kopen. Veel kerkschatten arriveren later in Engeland. 'Maar wat een verlies toch voor onze stad Brugge.' In Brugge blijven er maar vier religieuze orden over. Die van de broeders en zusters van het Sint-Janshuis en de Zwarte Zusters van de Kastanjeboom die zich ontfermen over de arme zieken. En ook de nonnen van het hospitaal 'Ter Potterie' waar arme vrouwspersonen verpleegd worden krijgen respijt. De arme Clarissen worden opgezegd maar rechtsheer Colne komt op zijn besluit terug na een onweer waarbij het er wel op lijkt dat God daar iets mee wilde zeggen.

De spanning in Brugge stijgt

'Terwijl de nieuwgezinden de kerken en de kloosters bestormden en oorlog voerden tegen de geestelijken, liepen de paternosterknechten het hele land af en sloegen een hele hoop boeren de kop in welke samengetroeft waren om zich tegen hen te verzetten. Waarop die van Roeselare verschrikt naar Brugge riepen om bijstand. Maar dat was tevergeefs want men durfde de stad niet ontbloten omdat er nog altijd meer katholieke burgers waren dan nieuwgezinden.' De spanning in de Brugse binnenstad moeten inderdaad duidelijk voelbaar zijn. De katholieken protesteren en zorgen meer en meer voor overlast. Op 21 oktober moet de magistraat duidelijk wat water in zijn wijn doen. De nieuwgezinde predikers hebben niets verloren op gewijde en ongewijde plaatsen van de katholieken en de oude gewoonte van de katholieke erediensten wordt weer toegelaten. Een deel van de gestolen kerkgoederen wordt terug geschonken en de heren van de wet zullen de sleutels van de Sint-Donaaskerk weer overhandigen aan de katholieken. Het wordt voortaan trouwens verboden om nog iets te stelen of te breken in de kerken, op straffen van

verbeurdverklaring van lijf en goed. Wie er aan dacht dat het oude geloof van de voorouders weer in ere zou hersteld worden, heeft het verkeerd voor. De geste van het stadsbestuur is niet veel meer dan een smerige truc, een list. Nauwelijks vijf dagen na de bewuste toegeving liet het magistraat toe dat soldaten een voor de katholieke kerk trouwend koppeltje mishandelden. De feiten doen zich voor in de bakkerskapel en wie zich geout had als aanhanger van het traditioneel geloof voelt zich nu in zijn hemd gezet. De overheid gaat nog een stuk verder om de puntjes op de i te plaatsen. Erewijn op kosten van de stad voor alle predikanten van het nieuw geloof en op dat moment mogen alleen katholieke priesters van Brugse origine nog missen uitvoeren. Op voorwaarde echter dat ze haar en baard wassen en wereldlijke kleren aantrekken.

De inmenging van halfbakken Gentenaars

Op Allerheiligen 1578 is er sprake van enkele incidenten tussen gelovigen en soldaten waarop de katholieken furieus reageren. Het regent klachten bij het stadsbestuur die op dat moment met de daver op het lijf zit met al die Walen die rond de stadsmuren zwerven. De eigen bevolking kan nu beter weer wat gepaaid worden. Via trommelslagen door de Brugse straten laten de schepenen weten dat wat de soldaten hebben uitgespookt, gebeurd is zonder medeweten en buiten de wil van het bestuur en dat er maatregelen zullen getroffen worden om dit in de toekomst te voorkomen. Het gros van de Bruggelingen aanvaardt niet langer die ongeoorloofde inmenging van die halfbakken Gentenaars in hun eigen stad. Een delegatie van notoire inwoners vertrekt naar het stadhuis met enkele eisen. De geestelijken moeten onder andere hun eigendommen terugkrijgen en de katholieken moeten de vrijheid behouden om in een aantal kerken katholieke diensten bij te wonen. De bisschoppen en de andere heren die momenteel in de kerken zitten dienen op vrije voeten gesteld te worden. Aartshertog Matthias en de prins van Oranje reageren op hun eisen. De katholieke eredienst mag hersteld worden op voorwaarde dat de calvinisten in al de steden van de Nederlanden kunnen rekenen op een volledig vrije uitoefening van hun religie. En wie gevangen zit zal dat blijven totdat het land gezuiverd is van al dat

uitheems krijgsvolk. Vlaanderen moet absoluut beschermd worden tegen de malcontenten en dat is meteen ook het alibi waarom prins Casimir en zijn mensen aan boord blijven. Blijkbaar iets waar Hembyze erg op aandringt. De fanatieke predikant Herman Van den Bussche gooit nog meer olie op het vuur. 'In de Sint-Baafskerk belasterde hij de Roomse godsdienst als een verdoemelijke afgoderij die moest onderdrukt worden'.

Problemen met Hembyze

In Gent komen er problemen met Hembyze. Ik herhaal nog eens zijn volledige naam; jonkheer Jan van Hembyze. Een verwaande en opgeblazen kikker die zich laat bijstaan door Pieter Dathenus en twee Fransmannen La Hongrie en Saraffin. 'Alles draaide naar hun goedgevallen en ze hielden de stad Gent genoegzaam vervreemd van de algemene staten, zodat de smeebeden om zich aan te sluiten bij de algemene politiek van de Nederlanden en die van aartshertog Matthias. Ook de pogingen vanuit Brussel en Antwerpen konden het niet winnen op het versteend gemoed van de Gentenaars en hun woelzieke leider.' Hembyze drijft het erg ver. Onderhandelaar Bonivet en de griffier van Axel worden koelbloedig vermoord. Hun lijken worden door een hond teruggevonden net buiten de Muidepoort, niet ver van de galg, beiden doorstoken met minstens twintig messteken. De moorden betekenen hoe dan ook het begin van het einde van Hembyze. Zijn partner, de heer van Ryhove, keert zich tegen hem en laat Hembyze door zijn manschappen gevangen nemen. Een en ander gebeurt op 18 november 1578. Hembyze wordt even later weer op vrije voeten gesteld, maar de burgers zijn de tirannie van hun krijgsraad spuugzat. 'Ze trokken de wapenen aan, sloegen alarm, spanden de ketenen en verschansten enkele plaatsen waar ze stukken geschut aanbrachten en dreigen te schieten.' De achttien zitten vast en kunnen niet meer vluchten omdat de poorten gesloten zijn. Alleen Dathenus kan met de hulp van Hembyze via de Muidepoort uit Gent wegraken. Tijdens een open vergadering rijzen er hoge woorden tussen Hembyze en Ryhove. De ene scheldt de andere uit voor landverrader. De bewoners die zich achter Ryhove scharen zetten hun geschut op scherp. De Korenmarkt, de Vismarkt en de Langemunt zijn met kettingen afgespannen.

Oranje grijpt in te Gent

De Staten van de Nederlanden meten de schade op die Hembyze hen heeft toegebracht. De prins van Oranje zou er beter naar toetrekken om de rust in Gent te herstellen. Hij arriveert er op 22 november. Gent zal de artikelen die de Staten hen voordragen wel moeten aanvaarden en de prominenten die hier gevangen zitten, dienen op vrije voeten gesteld te worden. Hembyze en zijn vriend Casimir geven echter geen krimp. Willem van Oranje hakt dan maar zelf de knopen door. Op 17 december laat hij voor het stadhuis aflezen dat de katholieken en de hervormden elk hun kerken krijgen waar ze hun misdiensten kunnen organiseren. Ze mogen overdag hun klokken laten luiden om hun missen aan te kondigen. Processies en kerkelijke manifestaties in de buitenlucht worden verboden. Alle religieuzen mogen op post blijven in hun kloosters, maar dan wel zonder geluid te maken. Als ze eucharistievieringen willen bijwonen, moeten ze dat maar doen in de toegewezen kerken. De vier bedelorden worden afgeschaft en de gereformeerden krijgen enkele publieke scholen toegewezen waar ze onderricht kunnen geven. Het wordt ook uitdrukkelijk geboden dat de ene godsdienst de andere niet mag storen en dat de ene de andere niet zou bespotten met liedjes of met beelden. 'Voorts werd aan de predikanten van beide partijen geëist niets meer te zeggen wat de gemene rust kon verstoren en zich stil, zedig en vreedzaam te gedragen. Ze moesten dit onder eed beloven en al diegenen dit zouden weigeren of in de wind sloegen, zouden worden afgezet uit hun bediening en gestraft worden als voorbeeld voor de anderen.' Op 27 december worden de nieuwe wetten officieel. Er wordt een geschillencommissie voorzien van vier mannen uit beide kampen. Edelen, soldaten, dekens, prominenten moeten zweren de wet te respecteren en op de laatste dag van dit berucht jaar 1578 kondigen de trompetters van dienst nog een extraatje aan; de last van kinderen die de godsdienst verstoren, zal verhaald worden op de ouders.

Het zingen van spotliedjes is verboden

Willem van Oranje meent het goed en daarmee is zowat alles gezegd. De Gentse soldaten die hem uitgeleide doen naar

Dendermonde waar hij een ontmoeting heeft met een delegatie van de malcontenten zijn nog niet goed en wel terug in hun thuisstad als ze alweer betrappt worden op het zingen van spotliedjes en andere malligheden op de kop van de katholieken. En hoe zit het ondertussen in Brugge? Ook hier zijn gelijkaardige wetten afgekondigd en hebben de geestelijken de vrijheid van religie moeten zweren in de handen van de burgemeester. Toch zit de vrees er diep in bij de burgers. Achthonderd stedelingen houden er voortdurend de wacht en 's nachts worden er overal lichten aangestoken. Begin 1579 beroven de nieuwgezinden het kloostergebouw van de Augustijnen met in annex hun kerk. Boeken, koperwerk, kandelaars. 'Men begon zelfs de kerk, het klooster dat in die tijd zeven panden had, af te breken, en het geboefte dat het dak boven de Sint-Barabara-kapel erg beschadigd had, werd betrappt door een Spaanse koopman die het boevenschuim toeriep dat ze hun tijd wel nuttiger konden besteden. Hij gaf hen daarop enkele tonnen bier en zo bleef de kerk nog enigszins overeind.' In Gent blijkt de rust maar voor korte tijd hersteld. Hembyze en zijn kompanen mokken echter over het feit dat Oranje de twee gevangen bisschoppen en enkele andere heren met zich heeft meegenomen naar Dendermonde. Na veel zagen en plagen brengt Ryhove de gevangenen terug naar hun oude gevangenis in Gent. Dit gebeurt op 23 maart 1579. 'Ondertussen zochten de nieuwgezinden naar mogelijkheden en voorwendsels om de katholieken te pesten.' Zo ontstaan er regelrechte gevechten in de kerken zelf waardoor de deuren direct op slot gaan.

De beeldenstorm is helemaal terug

'Het onstuimig grauw raakte weer op de been en doorliep echter nog maar eens de kerken en kapellen, rukte alles omver wat nog maar pas hersteld was. En de soldaten roofden de priesterlijke kleren en altaarsieraden en alles wat de arme religieuzen in vol vertrouwen voor de nieuwe godsdienstvrijheid er weer naartoe hadden gebracht. De beelden en de altaren moesten het ontgelden. Deuren, vensters, vloerstenen en ijzerwerk werden weggehaald. Ja; zelfs het lood op het dak van de Sint-Pharaïldiskerk werd weggenomen dank zij de oogluikende toelating van het magistraat. De beeldenstorm en de kerkschenderij waren helemaal terug.'

Enkele lokale personaliteiten vliegen weer eens in de gevangenis. De laster van en tegen het magistraat zorgt voor overdreven reacties van beide partijen. 'De burgemeester die zich wilde ontlasten van die roervinken, heeft hen bij de lurven gevat en voor het Gravenkasteel doen onthalzen. Om de hoop van de katholieken dat ze weer hun kerken zullen kunnen herstellen in de kiem te smoren, liet hij de deuren en de vensters van de kerken en de kapellen dichtmetselen. Zo ging het van kwaad naar erger. Waar was het gezag van de Staten van Vlaanderen? Terwijl ze om hulp zochten bij hun wettelijke heer werden ze in verlegenheid gebracht door de Waalse edellieden, de smerige paternosterknechten die hen altijd maar weer lastig vielen.' Ik vertel er ook nog bij dat hun leider de Pardieu zich ondertussen verzoend heeft met Filips II van Spanje. Willem van Oranje heeft het niet gemakkelijk. In de noordelijke staten komt er een nieuw onderling verbond, dat van Utrecht, waarbij de gereformeerden van Holland en Zeeland volledige vrijheid van religie kregen op voorwaarde dat ze de katholieken met rust zouden laten. Maar per slot van rekening wordt er hier toch maar weinig gedaan om de oude godsdienst in zijn vroegere glorie te herstellen. Van Oranje doet hard zijn best om deze bedrieglijke unie te doen aanslaan in Vlaanderen. Antwerpen hapt in elk geval toe. Zo meteen kom ik wellicht te weten welke houding Gent en Brugge zullen aannemen.

Het heilig bloed wordt verstopt

Te Brugge was in 1578 de feestdag van het heilig bloed afgeschaft, maar er werd wel nog toelating gegeven om een processie te houden op de Vrijdagmarkt waarbij jonkheer D'Anry met enkele bewapende katholieken hun best deden om deze te beschermen. In 1579 wordt de heilig-hartprocessie opnieuw verboden. De krijgsraad gebruikt de kerk van de heilige Blasius (waar het heilig bloed bewaard werd) nu als stockageplaats voor wapens. Proost Willem De Boodt en zijn dertien geestelijken moeten noodgedwongen uitwijken naar een kapel in de Sint-Donaaskerk. 'Maar daar geen vaste zekerheid vindende, heeft de heer Jan Perez de Malvenda het kastje met het heilig bloed voorzichtig in zijn eigen huis verborgen tot aan de grote verzoening. Lieven De Vogelare, een gedegen katholieke burger en kerkmeester van de

O.L.V.-kerk metste deeltjes van het heilig kruis en de relikwieën van de heilige Bonifatius in één van zijn muren thuis, op welke plaats hij een geschilderd kruis deed hangen waarvoor hij dagelijks knielende zijn gebeden las.' Een geluk trouwens dat zijn eigen kleinkinderen het tafereel in zich hadden geprent want diezelfde Lieven zal in 1584 verrast worden door een plotse dood zonder zijn schuilplaats aan iemand kenbaar te hebben gemaakt. 'Dank zij de jongste van zijn kindskinderen werden de heilige voorwerpen teruggevonden en met schone statie opnieuw in hun vroegere kerk gebracht.'

Bisschop Rythovius is schampavie

Maar we zijn natuurlijk nog helemaal niet in 1584 aanbeland. Wel op 16 juni 1579. Weer in Gent dat in rep en roer staat na de ontsnapping uit het Prinsenhof van de twee bisschoppen en anderen gevangen heren. Rythovius schampavie. Vergeef me mijn liederlijk cynisme. De stadspoorten worden in allerijl gesloten en er is een beloning voorzien van duizend gulden voor wie hen kan lokaliseren. De volgende dag worden de bisschoppen gevat. Baron Van Basseghem en de hoogbaljuw van Kortrijk slagen er in om te ontkomen en arriveren later in Rijsel waar ze door de andere edellieden met eer en blijdschap ontvangen worden. In Gent volgen de represailles tegen de katholieken en iedereen die ervan verdacht wordt om meegeholpen te hebben aan de ontsnapping. 'De bisschoppen die in het Prinsenhof niet langer de godslaster van de soldaten konden verdragen, verzochten om te mogen worden opgesloten in de stadsgevangenis, hetgeen geschiedde. In diezelfde maand bestormde en beroofde enig krijgsvolk het kasteel van Middelburg, dat van de hoogbaljuw van Brugge en het Vrije. Ze roofden ook in Aardenburg waar ze de nonnetjes veel smaad aandeden en keerden dan met hun buit terug naar Gent waar op 7 juli 1579 de voorgestelde unie van Utrecht werd aangenomen en werd bezworen door het magistraat en de hele reutemeteut met uitzondering van de katholieken die zich te veel geschaad voelden. Zo kregen de nieuwgezinden alles naar hun zin en begeerte en kaatsten ze elkander de ambten toe. Ze hielden niet alleen de katholieken af van de postjes maar joegen ze op ballingschap, zo bijvoorbeeld de schepenen Jan De Bette en Pieter De Vos. Hetzelfde geschiedde ook te Antwerpen, Oudenaarde, Kortrijk en

Ieper, met één woord in al de steden waar de nieuwgezinden nu volkomen meester waren.' Het blijft nog even koffiedik kijken hoe een en ander zal aflopen in Brugge.

De valstrik van Oranje

De dorpspastoor van Vladslo

Johannes-Petrus van Male. De dorpspastoor van Vladslo in het begin van de jaren 1700. Ik heb nog altijd mijn kamp opgeslagen in zijn handschriften. Zijn werk werd in 1843 getransformeerd door de befaamde priester-historicus Ferdinand Vande Putte die het als 'Geschiedenis van Vlaenderen van het jaar 1566 tot aan de vrede van Munster' op de markt bracht. Ik pik de draad van de gebeurtenissen weer op ergens in de zomer van 1579. De Nederlanden bevinden zich nog altijd in een roetsjbaan van geweld en repressie. Hoe is het toch zo ver kunnen komen? Filips II, de rooms-katholieke zoon van keizer Karel weigerde rond 1566 begrip op te brengen voor de calvinisten en de protestanten hier te lande. Zijn halfzuster Margaretha van Parma die de Nederlanden bestuurde, liet maar betijen en dat was niet naar zijn zin. De ketters moesten aangepakt worden als terroristen, duivels, baarlijke vijanden van het geloof. De Vlaamse autoriteiten smeekten hem om gematigd te zijn, maar daar had de koning geen oren naar. Hij verving de gematigde landvoogdes door de bloedige hertog Alva die de predikers en de aanhangers van het nieuw geloof meedogenloos aanpakte. Zijn bloedig revanchisme zorgde daarna voor een hevige reactie van vooral Willem van Oranje die de rollen helemaal omdraaide, de Spanjaarden buitenbonjoerde en zich baas maakte over de grote Vlaamse steden. De calvinisten beloofden met de pacificatie van Gent een algemene godsdienstvrijheid, maar dat liep helemaal anders dan verwacht. De Gentse republiek zorgde voor een treurige repressie van het katholiek geloof en nestelde zich daarna netjes in buurstad Brugge. De hele mallemolen van actie en reactie hebben jullie kunnen lezen in mijn vorige kroniek 'de paternosterknechten'. Ik vertel er ook nog bij dat de landvoogd Juan van Oostenrijk in oktober 1578 omkomt tijdens een veldslag en vervangen wordt door de hertog van Parma. Beter bekend als Alexander Farnese, de zoon van de vroegere landvoogdes Margaretha van Parma. De Nederlanden zullen binnenkort te maken krijgen met de kleinzoon van keizer Karel. Maar voorlopig weigert de Staten-Generaal de vertegenwoordiger van het Spaanse hof als grote baas te erkennen.

De Nederlanden op eigen benen

Ondertussen leef ik in de zomer van 1579. Willem van Oranje heeft heel wat moeite gedaan om de Gentse bevelhebbers en opper-calvinisten Jan van Hembyze en François van Ryhove tot maar meer gematigdheid te dwingen en zich te laten aansluiten bij de unie van Utrecht, de voorloper van de Nederlanden als zelfstandige staat. Daarmee volgt Gent het voorbeeld van Antwerpen die al eerder in alliantie ging met de noordelijke provincies. Brugge dat overwegend katholiek gebleven is weet het zo niet. Ik mag niet vergeten om er bij te vertellen dat hier een minderheid van nieuwgezinden de politieke plak zwaait over een mistevreden katholieke bevolking die dat calvinisme helemaal niet ziet zitten. Willem van Oranje popelt vol ongeduld om voluit te regeren over Vlaanderen en Brabant. Zijn medestanders Noël De Caron en Jacobus Broucsaulx wachten om hun functies op te nemen. Er is echter nog heel wat overtuigingskracht nodig om het zo ver te krijgen. 'Ze hadden geprobeerd om de gemeente van Brugge ertoe te bewegen om net zoals Gent en Ieper de vereniging te omhelzen'. Brugge vreest om met deze unie zijn grip op het Brugse Vrije te verliezen en staat weigerachtig ten opzichte van een deelname. De bedoelingen van Willem van Oranje zijn volgens de Bruggelingen vals en geveinsd en er alleen maar voor bedoeld om de katholieken te verstrikken. Ik moet daarbij ook nog meegeven dat het stadsbestuur deze unie, in tegenstelling tot zijn bevolking, goedgezind is omdat de meerderheid van de schepenen van calvinistische strekking is na hun machtsgreep van 19 maart 1578.

De malcontenten uit het zuiden

'Kijk maar naar Utrecht zelf', roepen de Brugse ingezetenen. 'Ze hadden gezworen om de katholieken met rust te laten en met de hoogdag van Pinksteren hebben ze als gekken de kerken aangevallen en vernield. We willen niet dat dergelijke toestanden zich nog eens bij ons zullen voordoen.' De Bruggelingen kunnen het niet meer verdragen. Na al die droeve verwoestingen van hun schone landgouwen waar hun kerken geplunderd, de huizen en de stallen verbrand, het vee geroofd en de ingezetenen vermoord of verjaagd zijn. De Brugse burgers voelen zich nauw verwant met de

zuidelijke provincies Artesië en Henegouwen waar de oude en vertrouwde kerk nog gerespecteerd is gebleven. Ze delen hun standpunt om goed overeen te komen met de Spaanse koning. Die is vast en zeker van plan om binnenkort die unie van Utrecht aan te pakken. Hij zal er alles aan doen om de hele Nederlanden weer in zijn bezit te krijgen. Nee. In Brugge wilden ze zich liever geen nieuwe zware belegering op de hals halen. 'Ze dachten in Brugge om heel voorzichtig te zijn. Te kiezen voor het minste kwaad en overeen te komen met de malcontenten uit het zuiden, ook wel de paternosterknechten genoemd.' Op 2 juli 1579 stapte een uitgebreide delegatie met onder andere de heren Caron, de Gryse, Nans, Broucsaulx en Casembroot naar het stadhuis om er hun eisen hard te maken. Burgemeester Joris Van Braekele moet enkele figuren van katholieke strekking opnemen in de beveiliging en het bestuur van Brugge om de stad van verdere malheuren te vrijwaren. Ze eisen de aanstelling van een zekere Hieronimus De Mol als kolonel over de beveiliging van de stad. De burgemeester stelt voor om hun voorstellen te bespreken en wil hiermee vooral tijd winnen. Hij weet goed genoeg dat de Oranjegezinde leden van zijn college het daar niet meer eens zullen zijn. De Brugse delegatieleden moeten niets van weten van uitstel en de volgende dag staan ze al opnieuw aan de Burg om hun kolonel aan boord te krijgen. De Mol heeft zelfs zo lang niet kunnen wachten. 'Nog voor de confirmatie ontsloeg hij de stadscompagnies van Vleys, Aoulterman, Aerdyke en Reyvaert en met hen de hele krijgsraad. En daarna begon hij direct met het vervolgen van de gereformeerden. Hij viel binnen in het huis van de Waalse minister Jan Haren met de bedoeling om die te doden. Maar die was niet thuis en dus stortte hij zijn gramschap uit over zijn vrouw die hij sloeg en stampte.'

Verhitte gemoederen aan de Burg

Erg slim is deze voorbarige en impulsieve houding van de katholieken niet. 'Ze hadden zich beter eerst meester gemaakt van de poorten van de stad want dan zouden ze hun medestanders hebben kunnen binnenlaten. Maar dit verzuim heeft hen in grote verlegenheid gebracht.' Ik geef ten behoeve van mijn lezers nog even aan dat alles wat tussen aanhalingstekens staat (door mij wat aangepaste) citaten zijn van schrijver van Male zelf. Geschreven in

de verleden tijd, net zoals heel zijn boek trouwens. Kolonel De Mol heeft inderdaad het vel van de beer willen verkopen voor die geschoten was. Het magistraat wil van geen wijken weten en zwaait met volmachten van de prins van Oranje. De man die zijn nek heeft uitgestoken voor de kolonel is Noël de Caron en die is nu zelf kop van jut. 'Men nam Caron gevangen, als zijnde dat hij met die van Gent samenspande om het Vrije te vernietigen.' Iets wat achteraf pertinent onwaar zal blijken. Het schepencollege haast zich om de afgedankte stadscompagnies weer in functie te stellen en vooral de Ezelspoort extra te gaan bewaken. 'Sergeant-majoor Wynckelman bezette de Ezelsbrug, Resneeuws van Aerdyke het Westvleeshuis met de Steenstraat en Antonius Aoulterman plaatste zich aan de Eeckhoutbrug en in de Wollestraat.' Aan de Burg zelf lopen de gemoederen hoog op. Er wordt zelfs naar de wapens gegrepen. Met groot gedruis valt het volk binnen in de raadzaal waar de schepenen vergaderd zitten. De autoriteiten kunnen zich echter tijdig uit de voeten maken en blijven in de wapenen. Samen met hun officieren en procureurs. Zowel binnen het landhuis van het Brugse Vrije als in de Burg. De katholieken hebben met hun ongeduld de hele situatie verkeerd ingeschat en zien zich nu geconfronteerd met een nest verschanste schepenen en kapiteins. In de vroege morgen van de volgende dag klaart de situatie echter uit en komen de partijen er onderling dan toch uit.

De burgers houden zich gedeisd

Maar van dat laatste ben ik toch niet zeker als ik het zo allemaal verder lees. Veel katholieken en calvinisten blijven op hun stellingen wachten. Ook de kolonel verschanst zich in zijn huis aan de Gruuthusebrug terwijl zijn volk de Mariabrug bezet. De burgerij houdt zich angstvallig gedeisd. Ze hebben wel vertrouwen in het magistraat, maar men kan nooit weten hoe het hier zal uitdraaien. Beide partijen gaan op zoek naar hulp van buitenaf. Kolonel De Mol vraagt de assistentie van de heer De la Motte die al met zijn krijgsvolk te Roeselare aangekomen is. De nieuwgezinden roepen de heer De la Noue ter hulp. Die staat aan het hoofd van het leger van de Staten zelf. Om middernacht bereikt dit laatste leger de stadspoorten. De Schotse kolonel Balfour wordt door Ingelbrecht Reyvaert, de hoofdman van de Ezelspoort binnen gelaten samen

met zijn regiment van acht vendels. 'Dit volk, met honderdvijftig paarden, bezette direct de Burg waar de burgerlijke wacht het op een lopen had gezet, en positioneerde zich eveneens op de grote markt en andere plaatsen.' Jonkheer De Mol probeert in paniek te vluchten. Via de stadsvesten, 'maar hij werd achterhaald en gevangen genomen. Jan Haren, hierboven nog vermeld, schoot dan de wapenen aan, met een roudasse aan de arm voor de Walen, en de andere soldaten kwamen erbij om het huis van de nieuwe kolonel te plunderen. De magistraat deed met de hulp van de nieuwgezinde burgers veel aanzienlijke heren vangen. Onder andere de meeste schepenen van het Vrije die de dag voordien nog de wapens hadden opgenomen. Enkelen werden in de gevangenis gelegd en anderen in het landhuis van het Vrije bewaard. Er werden er ook belast om in hun huizen gevangen te blijven. Achteraf werd een gezelschap onder de Waterhalle in schuiten weggebracht naar het kasteel van Sluis waar ze gevangen bleven tot dat de prins van Oranje de zaken te Brugge zou bijleggen.'

Actie zorgt altijd voor reactie

Die regeling komt er inderdaad. De mannen komen vrij mits het betalen van een ferme som losgeld. De vrijgelaten schepenen worden voor vier jaar uit elke bestuursfunctie geweerd. Zo wordt een punt gezet achter deze amateuristische aanslag van de katholieken in Brugge. Allemaal zonder bloedstorting, vertelt de schrijver erbij, met uitzondering van de aanstichter Cornelis Arremarre die op 18 augustus onthoofd wordt. Er wordt even gedacht aan de vernietiging van het Brugse Vrije. Omdat Ieper en Gent hiervan veel te veel zouden profiteren wordt dit snel vergeten. De katholieken in Brugge krijgen natuurlijk nog hun weerbots. Actie zorgt altijd voor reactie. De nieuwgezinden spuwen hun gal uit over de katholieken. De kerken gaan weer op slot en de geestelijken die al een tijd met burgerkleren rondlopen, verlaten de stad uit vrees voor erger. Het kapittel van Sint-Donaas verhuist naar Sint-Omer waar de geestelijken zullen verblijven tot in het jaar 1584. Veel prominente katholieken slaan eveneens op de vlucht of worden verbannen. 'Vele van deze vluchtelingen en ballingen voegden zich, zoals al zo dikwijls gebeurd was in het verleden bij de vijanden, met dewelke zij om zich te wreken dagelijks rond de stadspoorten rondzwierven en niet nalieten om

bedenklijke schade en hinder toe te brengen aan hun ongelukkige en onschuldige medeburgers. Die burgers werden sowieso al genoeg gepluimd door de nieuwgezinde overheid want die verzoon wel elke dag iets nieuws om hen te verdrukken en onder de voet te houden.'

De smerige praktijken van Hembyze

Rond deze tijd speelt jonkheer Jan van Hembyze nog altijd de hoofdrol in Gent. Zijn krijgsvolk blijft maar doorgaan met het beroven en het plunderen van kloosters en kerken. Hembyzes mannen steken het vuur aan de kastelen en de lusthoven van katholieke heren in hun buitengebieden te Zottegem, Herzele, Oosterzele, Hooidonk, Gavere en op andere plaatsen. 'Al die soldaten waren zeer bekwaam tot dergelijke boosheden maar als het op een treffen aankwam, waren ze de eersten om weg te spurten. Zoals in Maria-Lierde bijvoorbeeld. Hembyze probeerde vooral de vaste huizen, woningen en kastelen rondom de stad Gent te vernielen zodat die onbruikbaar zouden worden voor de vijand. Hij verpatste de landerijen, pachthoven en bossen van de kloosters en kapittels en joeg allen die hem niet aanstonden uit de stad, hoewel ze net zo gereformeerd waren als hijzelf. En om zich volkomen meester te maken van de situatie heeft hij op 28 juli met een hoop ruiters en voetvolk de boeren van Merelbeke aangevallen. Zonder dat zijn medestanders hiervan op de hoogte waren Hij heeft hun huizen beroofd en de onrijpe vruchten op hun akkers bedorven.' Hembyze kondigt aan om het stadsbestuur te herschikken. Zijn vertrouwelingen zullen nog meer te zeggen krijgen. Willem van Oranje wordt op de hoogte gesteld van deze vermetele plannen en deelt mee dat hij voordien zeker nog persoonlijk naar Gent zal afzakken. Jan van Hembyze ziet dat uiteraard niet zitten en probeert de prins buiten te houden. Maar op aandringen van Ryhove bij de drie leden van Vlaanderen wordt Oranje dan toch in Gent binnengelaten om bepaalde gesprekken te voeren betreffende die aanpassing van het Gentse magistraat. Willem van Oranje arriveert er op 18 augustus 1579. Hij is erg verwonderd dat Gent zo zwaar versterkt is. Nieuwe borstweringen, grote nieuwe bolwerken, diepe grachten voorzien van opendraaiende bruggen.

Oranje is niet opgezet met de Gentse demarche

Bij sommige stadspoorten waren de spitsen van de torens weggehaald en vervangen door stukken geschut. 'Er waren ook veel bedekte wegen, onderaardse loopgrachten, moordgaten en nieuwe sluizen om het water in de vesten te houden, bastions en redouten om aan elke mogelijke aanval te kunnen weerstaan.' Van Oranje toont zich helemaal niet opgezet met wat hij hier ziet. De stad klaagt altijd maar dat het zijn aandeel in de gemene lasten van het land niet kan betalen terwijl ze dat geld allemaal spenderen aan hun eigen versterkingen. Hembyze ontkent dat. 'Weet de prins wel hoeveel het kost om al dat krijgsvolk in dienst te houden? Allemaal mensen aangetrokken om zich te beveiligen tegen de malcontenten.' De prins moet hoe dan ook niet weten van die Gentse buitensporigheden. Er komt op 20 augustus een nieuw schepencollege, maar dan zonder Jan van Hembyze. Die wordt afgezet. Er is een eind gemaakt aan de wurgende dominantie van de nieuwgezinden. Nogal wat burgers hebben er geen vertrouwen in en vertrekken. Pieter Dathenus wordt ervan verdacht om een lastercampagne te hebben gevoerd tegen de prins van Oranje en zijn Staten. Hij kuist voorzichtig zijn schup af. Jan van Hembyze, de stichter van al deze rampen hier, wil via het Sas van Gent inschepen voor Zeeland maar hij wordt opgehouden door een vrome man die ermee dreigt om hem dood te schieten. Hij raakt achteraf toch nog buiten en slaat op de vlucht naar het graafschap van Palts aan de Rijn. De malcontenten proberen handig gebruik te maken van de aanwezigheid van Willem van Oranje te Gent. 'Ze verzochten om logement voor wat Vlaams paardenvolk. Maar terwijl dit van het magistraat al was toegestaan en men klaar was om de poorten te openen, werd daar geen ruitelij opgemerkt en zag men het bedrog. Oranje zond – bijna te laat – het bevel om de poorten absoluut gesloten te houden, waardoor de malcontenten stillekens vertrokken.'

De katholieken zien het niet erg zitten

Nu de zaken hier wat gekalmeerd zijn, besluit de prins om de stad op 1 september 1579 te verlaten. Hij vertrekt met de graaf van Büren, de hoogbaljuw van Brugge en met Gillis Borluut met een

koets naar Brugge. Hier wordt hij zonder veel enthousiasme ontvangen. Zijn krijgsvolk blijft buiten de stad. Alleen enkele vendels Schotten en een paar edellieden te paard worden onder het afschieten van de stadsafweer binnengehaald en naar hun herberg gebracht. Hier is er in elk geval geen sprake van uitbundige vreugdetekens zoals in Antwerpen, Brussel en Gent. De voornamelijk katholieke stedelingen hebben weinig vertrouwen in zijn komst. Hij is en blijft een grote voorstander van de ketterij die hij in Holland en Zeeland heeft doen opbloeien en dit nu in Brugge zou willen herhalen. Wat de prins hier komt doen vertelt van Male er niet bij. Ik kom alleen te weten dat hij vrij snel naar Gent terugkeert voor een vergadering van de Staten-Generaal. Die behandelt een vredevoorstel van de koning van Spanje. De vierentwintig artikelen van het document worden één na één voorgelezen. Maar een deel ziet de calvinistische fractie binnen Gent niet zitten. Filips II wil alleen maar de katholieke godsdienst hersteld zien en al de andere religies weren. Het koninklijk voorstel wordt dat ook begrijpelijkerwijze afgewimpeld op 25 september 1579. 'Weinige tijd daarna hebben de malcontenten gepoogd om Kortrijk via een krijgslist te verrassen. Maar ze verloren Menen, een plaats die ze nochtans helemaal versterkt hadden en voor hun centrale wapenplaats hielden. Een zekere Menense brouwer, Pieter Vercruyce werd ervan beschuldigd om een calvinistische prediker te hebben gehuisvest en hij werd hiervoor erg vervolgd door de Walen. Ze bedreigden hem met de dood. Hij verkleedde zich als boer, bemachtigde de hellebaard van een schildwacht, overviel twee wachters en vluchtte naar Brugge waar hij bij burgemeester Jacobus Broucsaulx te kennen gaf dat dit het perfecte moment zou zijn om zich meester te maken van Menen.'

De Schotten van kolonel Balfour

'Het is een ideaal moment', beweert Vercruyce, 'de bezetting is miniem om Menen per direct te kunnen innemen. De Staten hebben er wel oren naar. Burgemeester Broucsaulx geeft zijn zonen Pieter en Joos alvast de opdracht om in hun pachtgoed een groot aantal stormladders te laten vervaardigen. En voorzien van dit tuig trekken ze op 21 oktober 1579 van Brugge naar Menen. De mannen lopen onder het bevel van kolonel Balfour. 'Ze waren 's

anderendaags onder de vesten van Menen, op de steenweg die naar Roeselare loopt. Op de steenweg naar Kortrijk bevonden zich ook vier vendels Vlaamse soldaten die per schip en via de Leie uit Kortrijk gearriveerd waren. Als de klok vier uur sloeg, vielen ze de stad aan. Langs twee kanten en met zoveel geweld dat de schildwachten hun posten verlieten en de stad zonder enige tegenstand overmeesterd werd.' De situatie is best wel komisch. De malcontenten die op dat moment voor Kortrijk staan onder leiding van de heren d'Alleines en Van der Erp, hadden wel degelijk het vertrek van de Vlaamse soldaten opgemerkt. Ze leefden in de veronderstelling dat het tot een clash ging komen hier voor Kortrijk. Het is maar pas wanneer ze in de verte schoten horen dat hun frank begint te vallen. 'Waarop ze er met al hun volk naartoe snelden, maar de stad was al veroverd en niet meer te redden. Aldus vond Menen het leuk om Kortrijk te bedriegen, maar Kortrijk bedroog Menen. De Walen die nu verstoken waren van hun nest, begaven zich dan maar naar Wervik waar ze na korte tijd door de troepen van de heer De la Noue overvallen en verslagen werden'. Het hoofdstuk eindigt met een wijze raad van pastoor van Male dat het erg onvoorzichtig is om te proberen een anders goed in te pikken als men niet eens zijn eigen goed weet te bewaren. De herovering van Menen betekent zonder meer een opsteker voor de nieuwgezinden. Voor de bevolking oogt het allemaal een stukje minder. De lasten en de schattingen die er dagelijks maar blijven bijkomen, swingen de pan uit. Het land wordt altijd maar verwoest. Als het niet van de ene partij is, dan wel van de andere. Met als gevolg natuurlijk dat de prijzen van de levensmiddelen en de etenswaren de hoogte inschieten. De kerken dienen nu nog alleen maar om de soldaten te slapen te leggen en de inkomens van de geestelijken worden nu besteed aan de oorlog. Het jaar 1579 eindigt allesbehalve aangenaam. Voor mijn schrijver-priester komt er nog eens bij dat de mensen het moeten stellen zonder geestelijke bijstand van enige priesters.

We hebben een nieuwe meester nodig

Nog voor het jaareinde, op 18 december, pleit Willem van Oranje ervoor dat geen enkele staat welke vrede dan ook zou aangaan met de koning, tenzij als er kan gepraat worden over vrijheid van religie. De kans dat Filips II dat zou toestaan mag dus best als nul

beschouwd worden. Zou het eigenlijk niet beter zijn om hem voor eens en voor altijd af te zweren? De koning was nu eenmaal vervreemd van zijn Nederlandse onderdanen en zou zich altijd blijven opstellen als een verbitterde vijand van de hervormde godsdienst. De Nederlanden hebben een nieuwe meester nodig. Zo bijvoorbeeld de koningin van Engeland of de hertog van Alençon die nu al staat te zwaaien met vrijheid van religie. Van Oranje ziet zichzelf als leider van de Nederlanden onder het bestuur van een of andere vreemde mogendheid. Hij biedt in elk geval zichzelf aan. De Staten moeten er geen tekeningetje rond maken, ze kennen de machtshonger van hun prins ondertussen al goed genoeg. Hij had al eerder bewezen in Holland en Zeeland van al het gezag over de katholieken en de nieuwgezinden naar zich toe te willen trekken. In Gent zien ze die van Alençon alvast niet zitten. Want dan komen de Nederlanden weer in Frans vaarwater en dan zou 'de heerschappij van de Fransen mogelijk nog erger zijn dan die van de Spanjaarden, omdat ze de opkomst van het nieuw geloof in eigen land al eerder bestreden hadden en daarbij in hun eigen vaderland zeer veel steden en dorpen hadden verwoest. Na veel palaver, 'veel zeggens en wederzeggens', besloten de Staten om toch eens te praten met die hertog van Alençon. Een hele delegatie biedt zich aan bij de 24-jarige Frans van Anjou, want zo heet die paljas. Hij is de enige broer van Hendrik III, de koning van Frankrijk.

Een wanstaltig gedrocht

Ze bieden hem de heerschappij aan over onze landen. Schrijver van Male reageert erg cynisch. Een land die verzaakt heeft aan zijn wettige heer en veranderd is in een wanstaltig gedrocht zonder stabiliteit of rust, bestuurd door ruziemakers en woelgeesten die niet veel anders uitsteken dan het zoeken naar persoonlijke voordelen tussen het algemeen verderf. De Nederlanden zijn best te vergelijken met een paard die zijn eigen oude meester niet meer wil dragen, net het paard van de Romeinse prefect Seianus waar geen nieuwe berijder zonder schade af geraakte. Aartshertog Matthias heeft dat al aan den lijve kunnen ondervinden en ook paltsgraaf Casimir is er met zijn ballen af gedonderd. De hertog van Alençon zal ongetwijfeld het volgende slachtoffer worden van

Drama in Vlaanderen

Vlaanderen moet een leider hebben

Het nieuw regime van Willem van Oranje blijkt een misbaksel vanjewelste. De Spanjaarden mogen dan wel even uit beeld zijn, maar wat is er in de plaats gekomen? Oorlog. Revolutie. Vrees. Ellende en instabiliteit. Ik ben blijven hangen in de handschriften van priester Johannes-Petrus van Male. Zijn handschriften uit 1700 stonden aan de basis van 'De Geschiedenis van Vlaanderen', het boek dat in 1843 uitgegeven werd door Ferdinand Vande Putte. Ik zet me schrap voor alweer een nieuw bad in de Vlaamse ellende van de 16de eeuw. Want, geloof me vrij, we hebben nog zeker het laatste niet gezien van de oorlog en de dood die de scepter zwaaien over ons land. Met die bedenking keer ik enigszins aarzelend terug naar de zomer van 1583. Mijn titel voor de nieuwe kroniek voorspelt alvast weinig goeds. Vlaanderen moet een leider hebben. Dringend. Kort na de verovering van Duinkerke sturen ze enkele gedeputeerden op weg naar een mogelijke kandidaat. 'Dat was Karel de Croy, de prins van Chimay, die zich na de bloedige aanslag van de hertog van Alençon op Antwerpen begeven had naar zijn kasteel te Beveren. Ze boden hem het gouvernement aan van de twee leden van Vlaanderen. Te weten dat van Brugge en van het Vrije. Een voorstel dat hij met grote beloften om hen te beschermen en de voortgang van de vijanden te stutten op 22 juli 1583 zeer gewillig aanvaard heeft.' Het initiatief van Brugge krijgt navolging in Vlaanderen. Als de nood het hoogst is. 'Op de 17de augustus werd Chimay bij de twee andere leden, Gent en Ieper in die kwaliteit aangenomen en erkend. Dik tegen de zin van Willem van Oranje die veel liever de Henegouwse prins L'Espinoy gezien had. Die laatste was, hoewel katholiek, tenminste een ervaren krijgsman, zeer goed bevriend met zijn staten en bekend om zijn afkeer van de koning van Spanje.

Ieper zit ingesloten

Ik ben benieuwd welk vlees ze dit keer in de kuip hebben gehaald met hun prins van Chimay. Van de schrijver kom ik te weten dat de nieuwe moeilijk in te schatten is en dat zijn voeten vaak niet eens weten wat zijn handen aan het uitrusten zijn. 'Ongestadigheid

en geveinsdheid', om het met mijn pastoors woorden te omschrijven. Hij heeft zich op meesterlijke manier door de jaren van oorlog geworsteld tot hij zijn slag schoon zag om nu baas te worden van Vlaanderen. Ondertussen is Ieper ingesloten geraakt. De Spanjaarden en hun leger rukken op naar het noorden, waar het Sas van Gent, Hulst en Axel in hun handen vallen. Ook het land van Waas kiest na onderhandelingen voor de Spaanse zijde. Iets wat grote deining doet ontstaan in Gent zelf. De stadshoofden willen Jan van Hembyze terug. Met zijn autoriteit kan hij het vroegere gezag weer herstellen. Er wordt een nieuw schepencollege samengesteld. Op de lijst staat prominent bovenaan als voorschepen van de keure inderdaad de naam van de vroegere leider Jan van Hembyze. Zijn aanstelling wordt op gejuich onthaald. De drieënvijftig Gentse ambachten kiezen de volgende dag een zekere Jan Bollaert als hun leider. 'Vier dagen later, op de 19de augustus van 1583, kwam de prins van Chimay binnen Gent waar hij door negen vendels stadsmilities en door de nieuwe magistraat zeer treffelijk werd ontvangen als gouverneur van Vlaanderen. Het geschut werd te zijner ere gelost en de prinses kwam twee dagen later.' Binnen de kortste tijd wordt Hembyze op de hoogte gebracht van zijn gewenste comeback. Sinds zijn afzetting door Willem van Oranje verblijft hij aan de Rijn, samen met zijn vriend, de calvinistische goeroe Pieter Dathenus. Korte tijd later wordt Jan van Hembyze feestelijk onthaald door de Gentenaars.

De Spanjaarden hebben Nieuwpoort terug

De vroegere vetes komen meteen weer aan de oppervlakte. De Oranjegezinde jonkheer François Van de Kethulle van Ryhove (wat een naam toch), die gouverneur is in Dendermonde wil in zeven haasten enkele vendels van zijn soldaten naar Gent brengen nog voor de aankomst van Jan van Hembyze. Hij wil op die manier zijn nieuw verworven machtspositie enigszins beteugelen. Maar de Gentse magistraat steekt er een stokje voor. Meteen is de oude rivaliteit tussen de vroegere kompanen Hembyze en Ryhove weer op scherp gesteld. Ryhove drijft het zo ver dat zijn tegenstander zich gedwongen ziet om diens zoon in de gevangenis te gooien, maar onder druk van enkele bezadigde medewerkers

wordt de ruzie bijgelegd. Ik vraag me af voor hoelang. Het verlies van het land van Waas zorgt voor bedrukte sentimenten bij de nieuwgezinden. Het stadsbestuur neemt zesentwintig van zijn belangrijkste inwoners in hechtenis op verdenking van sympathieën voor de Spaansgezinden. Het zijn natuurlijk allemaal katholieken. Dat gebeurt op 31 oktober 1583 en een week later worden er nog eens vijftig verbannen. Onder hen bevindt zich secretaris Maximiliaan De Vriend. De prins van Chimay denkt om de situatie in Gent onder controle te hebben en vertrekt naar Brugge. Vergezeld van acht vendels buitenlandse soldaten die hij met zich meebrengt op vraag van het stadsbestuur. Maar de lokale stadsmilities en de burgerij moeten helemaal niet weten van die vreemde soldaten. Ik hoor nu voor het eerst dat ook Nieuwpoort in de handen gevallen is van Alexander Farnese. Dat moet gebeurd zijn tijdens de zomer, kort na de val van Duinkerke. 'Lafhartig overgegeven aan de koninklijken', verzucht de burgemeester van Brugge en daarom is het nodig om de stad hier extra te verdedigen. Zo komen er dan toch twee kornetten paardenvolk binnen de stadsmuren. De rest van de Brugse bescherming zal van Menen moeten komen. 'Hij gebood de Schotse kolonel Boyde dat hij negentien vendels Schotten zou laten verhuizen van Menen naar Brugge. De sterke stad Menen was uitstekend voorzien van geschut, krijgsbehoeften en levensmiddelen om zeker een beleg van negen maanden uit te zingen. Het was waar dat men een deel van het sterke garnizoen te Ieper belast had om naar Menen te trekken, maar de Walen die te Halewyn lagen hadden hen de doortocht belet.'

Een algemene solemnele biddag

De Bruggelingen zijn niet gelukkig met al die soldaten in hun huizen. De overheid had kort tevoren nog dure eden gezworen dat er geen vreemde troepen zouden komen. Diezelfde heren zwaaien nu met de bescherming van de stad en veel andere vijven en zessen. De voornaamste plaatsen in de stad worden nu bezet gehouden door kornetten paardenvolk. Zo bijvoorbeeld de Korenmarkt. De Schotten moeten allemaal te slapen gelegd worden en de magistraat toont zich opnieuw erg creatief om dat te realiseren. 'Voor deze vreemde gasten moesten enkele arme nonnes hun woonsteden verlaten en de magistraat liet uitroepen

dat alle priesters die jonger waren dan zeventig jaar de stad moesten verlaten. Plaats ruimen en als ze dat niet rap deden zouden ze zware straffen toebedeeld krijgen.' De voortgang van de prins van Parma in de Westhoek is niet te stuiten. 'Hij kwam met zijn leger voor Oostende en spreidde zich uit tot aan Blankenberge. Zijn soldaten liepen het land af en roofden wijd en breed. Negentien Spanjaarden die zich in een sterk herenhuis ophielden te Oostkerke werden door Brugse ruiters opgelicht en gevangen genomen. Farnese die zag dat hij geen progressie meer maakte omdat die van Brugge wel voorzien waren van volk en mondbehoefden, vreesde dat hij bij een eventuele dijkbreuk wel eens ingesloten zou kunnen raken en vertrok na vijf dagen tot voor Diksmuide waar kapitein Marrivoorde in de bezetting lag. Nog voor hij de vijand goed en wel gezien had, gaf hij de stad over en repte hij zich naar Brugge waar hij en zijn volk omwille van hun lafhartigheid werden doodgesmeten.' De overgave van Diksmuide geschiedt op 1 augustus 1583. Marrivoorde wordt op 3 augustus te Brugge gelyncht. Dezelfde dag wordt er in Brugge gebeden dat de stukken en brokken er vanaf vliegen. Een algemene solemnele biddag om God te forceren dat het hem zou believen om hun wapens te zegenen. Ik zie warempel gelijkenissen met de bommengordels en de belofte van een resem heilige maagden bij de islamterroristen. Tussen al de weesgegroetjes en onzevaders door krijgt de magistraat het nieuws dat ook Veurne zich heeft overgegeven aan de Spanjaarden. 'De calvinistische predikanten schreeuwden en bulderden dat men die vrome gezellen en hun kapiteins moesten ophangen.' Uiteraard is de Westhoek erg katholiek gebleven en dat wringt toch wel bij de protestantse ministers hier.

Oranje vertrouwt het niet langer

Op 9 augustus volgt er een herschikking van het eigen krijgsvolk. Het stadsbestuur stuurt gedrukte briefjes uit aan de gegoede burgers en de ambachtslieden met het bevel om hen geld voor te schieten zodat al de soldaten kunnen betaald worden. Leningen tussen de twintig en de vierhonderd gulden. Wie weigert krijgt prompt enkele van die mannen te logeren tot dat ze wel met geld over de brug zullen komen. Bovendien blijkt de stad van Brugge

een slechte partij als het om terugbetalen gaat. Zo klaagt Zeger Van Male dat het magistraat hem nog altijd vijfenzeventig gulden van een vorige lening dient terug te betalen. Met dat geld kan de stad wel verbieden aan de soldaten dat ze niet meer mogen op stap gaan om te plunderen in de buitengebieden. De weggevluchte inwoners die dachten slim te zijn om met hun hebben en houden naar Zeeland en Holland uit te wijken, hebben één element over het hoofd gezien; Willem van Oranje. 'Wanneer ze nu naar hun vaderland wilden terugkeren, verloren ze het merendeel van hun goederen. De prins van Oranje die zeer misnoegd was over de aanstelling van de prins van Chimay deed een deel onder hen aanhouden en de rest moest dubbele lasten en tolleren betalen. Moedwillige schippers en vaarlieden stolen hun goederen en smeten een deel ervan overboord. De soldaten lieten niet na een deel van de weerloze reizigers af te persen. Het was er de vrije roef.' Het botert inderdaad niet tussen Oranje en Chimay. Willem vertrouwt hem niet langer sinds hij in Brugge logement verschaft heeft aan een boodschapper van de hertog van Parma. Een trompetter gekleed in rood fluweel met de boodschap of Brugge niet op vrijwillige manier wilde terugkeren naar het Spaanse kamp. De nieuwgezinden in Brugge zijn kwaad dat de hertog van Chimay ook maar bereid geweest is om te luisteren naar de Spaanse gezant.

Ieper zit in slechte papieren

'Hierdoor rees een groot wantrouwen tussen de opperhoofden van de stad die niet van vrede wilden horen en de inwoners van de stad die neringloos en tot de uiterste armoede gebracht altijd maar smeekten om vrede. De soldaten ter plekke maakten zich kwaad op de inwoners en hun zucht om vrede. Al die peiskrijgers zou men moeten ophangen of doodschieten.' De prins van Chimay wendt de nieuwe onrust aan om zijn eigen positie te versterken met tweeduizend extra krijgslieden. Ieper is ondertussen in steeds slechtere papieren aan het raken. 'De prins van Parma sloot de stad gedurig nauwer en nauwer in en eiste de stad op via een trompetter. Maar die werd kwalijk behandeld en verwittigd dat hij weg moest blijven met dergelijke boodschappen of dat men hem anders met zijn boterbriefje aan de galg zou spijkeren. Brugge stuurde vijf vendels krijgsvolk om de Ieperlingen bij te staan, maar ze werden onderweg aangevallen en ze keerden buiten het

medeweten van hun eigen kapiteins als een bende onnozele amateurs terug naar Brugge. Dit mishaaide de overheid hier en men gebood hen op het risico van hun eigen nek om terug te keren om hun kapiteins op te halen en daarna te zorgen dat ze hier weg bleven.' De prins van Chimay vraagt de Oostendse kapitein Michel Van Vyve, alias 'Kapitein Stijfbeen' om assistentie. Hij en zijn compagnie moeten met enkele heren van de wet ervoor zorgen dat er een ander stadsbestuur komt in het nabijgelegen Sluis. Jacobus De Groof wordt er vervangen door Antonius Groeneveld. En ook in Damme wordt er gewisseld. Hier komt de heer Delesdaing aan zet.

Met hele karren naar het Magdalenaveld

Johannes-Petrus van Male doolt nog eens langs de Brugse straten en schrijft met al zijn menselijke emoties over de kommer en kwel die hij er ontmoet. 'Hier was alles vol benauwdheid en uiterste armoede. De troosteloze mensen doolden langs de straten. Niet wetende waar ze een homp brood konden krijgen om hun honger te stillen. Ze vonden er geen plaats om zich te bergen zodat ze als beesten onder de blauwe hemel lagen. Men telde dagelijks zes à zeven mensen die van gebrek waren gestorven. Ook de pest sloeg nog maar eens toe zodat er een menigte daaraan stierf. Ze werden met karren naar het Magdalenaveld gevoerd omdat de kerkhoven van de stad de lijken niet konden slikken. De kadavers werden daar met hopen in één keer in grote diepe putten begraven. Het gasthuis was volgepropt met zieken. De meeste kerken lagen in puin en de bruikbare godshuizen werden aangewend voor calvinistische diensten. Maar als die te groot waren, maakte men daar voor een deel korenschuren of turfhoeken. Sommige godvruchtige mensen plaatsten een lange rij britsen aan de Zuidzandbrug of op de Vrijdagmarkt om er de behoeftige mensen op te vangen en stelden er een collectebus in de hoop om er aalmoezen te ontvangen. Anderen leverden wol en vlas om die er te laten verwerken zodat hun arbeid misschien een centje zou kunnen opleveren. Maar al die plaatsen waren helemaal niet voldoende. De hallen, de boeien onder de Waterhalle, de kerken van Sint-Christoffels en Sint-Pieters lagen vol van ellende. Ondertussen stoorde de overheid zich niet aan al die miserie. Hun deftige soldaten kwamen op 30

augustus triomferend de stad binnen met dertig wagens lood die ze in de omgeving van Blankenberge van de kerken hadden weggenomen. Ze brachten ook nog dertien gevangenen mee en maakten zoveel gerucht alsof ze heel het leger van Spanje vernietigd hadden.'

Het lijkt me een intelligente kerel

De prins van Chimay schikt zich naar de heren van het Brugse stadsbestuur maar laat niet na zijn eigen voordeel te halen waar dat mogelijk is. Het lijkt me wel een intelligente kerel te zijn. Wie door het stadsbestuur verbannen werd, mag feitelijk terugkeren. De mensen in kwestie hebben hem nooit iets persoonlijk misdaan. De burgemeester en de hoogbaljuw respecteren zijn beslissingen maar hebben er zo hun bedenkingen bij. De eerste die ze hiervan informeren is natuurlijk Willem van Oranje. Chimay doet wel niets aan al de vijanden die het platteland aflopen en de steden geblokkeerd houden. Zo komen ze dagelijks tot voor Brugge waar ze driehonderd hoornbeesten meeslepen zonder die te doden. Op korte tijd weten ze drieduizend beesten te verzamelen, allemaal bestemd voor hun leger dat voor Ieper ligt. Koeien, paarden, schapen en varkens. 'Waardoor er natuurlijk een grote schaarste en duurte van de etenswaren ontstond, zodat de magistraat gedwongen werd en veel arme mensen verplichtte om weg te trekken uit de stad.' De Brugse burgemeester wil in elk geval niet weten van onderhandelingen met de Spanjaarden. Op 8 oktober verplicht hij de eigenaars van de kastelen, huizen, landhoven in een straal van een kilometer buiten de stad om al hun bouwwerken af te breken en ook de bossen, bomen of hagen te verwijderen. En wie dat niet onverwijld doet zal hulp krijgen van zijn soldaten. 'Hetgeen voorwaar zeer spijtig om zien was om op die manier hun huizen, lusthoven en schone plantages te zien bederven.'

Schoenmaat vijfenveertig

De bewaking in de stad wordt nog opgedreven. Dag en nacht wordt er vanaf de hallentoren getuurd naar mogelijk gevaar, met de stormklok in aanslag. De regionale boeren krijgen het bevel om hun goederen en vruchten naar de stad te brengen of dat men alles

zou vrij geven om die te plunderen. Op 10 november volgt nog maar eens een grote biddag en de reden wordt al direct duidelijk wanneer het krijgsvolk de 11de met het nodige geschut de stadspoorten verlaat. Er zal iets ondernomen worden tegen het kasteel van Varsenare. Ofwel iets tegen Diksmuide. En wie weet zal men wel de vijand wel gaan verjagen van voor Ieper? Het blijken allemaal dagdromen geweest te zijn. Het bidden tot de heer blijft zonder gevolgen. Niet genoeg diepgemeende gedachten en verzoeken? Verkeerde formulering? Foutieve preveltechniek? De onzichtbare God veegt zijn schoenmaat vijfenveertig aan deze Brugse hypocrisie. 'Natuurlijk bleef alles zonder gevolg en keerden ze onverrichter zake terug. Intussen deed de magistraat al de molenwallen buiten de stad slechten, maar het werkvolk werd dikwijls door de vijanden verjaagd en hier en daar werden er arbeiders doodgeslagen of verwond.' Naast de Spanjaarden is er natuurlijk nog altijd sprake van de Walen. De paternosterknechten zijn niet van de poes. 'Ook zij dreven het vee naar het leger van de Spanjaarden. Ze lieten zich zien voor de Kruispoort. Met vier kornetten paarden. Men schoot naar hen met grof geschut, maar ze spotten ermee en bij elk schot riepen ze "jau, jau". De Schotten trokken er naartoe, maar keerden rapper terug dan ze gegaan waren en zo vertrok de vijand op zijn gemak met gevangen mensen en geroofde dieren. De prins van Chimay bekeek het allemaal vanop de vestingen, maar deed geen verdere pogingen om dat te beletten.'

De Spanjaarden blokkeren de Schelde

Gent raakt meer en meer ingesloten. Het land van Waas, de kastelen van Temse en Rupelmonde en even later de versterkte stad van Aalst liggen al in Spaans territorium. Ter hoogte van Wetteren blokkeren de Spanjaarden de Schelde waardoor er geen scheepsverkeer meer mogelijk is van en naar Antwerpen. Er ligt ook een leger in Eeklo en de Walen stropen het platteland tot voor de poorten van Gent. De stedelijke milities proberen er iets aan te doen vanuit Merelbeke en Wondelgem maar de 'vrome gezellen' verwoesten zelf alles wat er te vinden is. De Walen doen hetzelfde in de buitenomgevingen van Oudenaarde en Kortrijk. Deze vuile oorlog blijft maar escaleren. De magistraat van Gent laat al zijn

soldaten nog maar een keer zweren dat ze de stad trouw zullen verdedigen. Ook Pieter Dathenus die mee teruggekeerd is met Jan van Hembyze laat zich horen vanop zijn preekstoel in de Sint-Janskerk. Er wordt gevraagd aan het landvolk om alle vruchten en het gedorste graan zo snel mogelijk binnen de stadsmuren te brengen. Zo niet zal men zelf zorgen voor de ophaling ervan. Buitenlieden die zich in veiligheid gebracht hebben in het centrum van Gent mogen het aftrappen als ze niet voldoende garanties kunnen voorleggen dat ze zelf kunnen instaan voor hun eigen voedsel de komende zes maanden. Ze verlaten de stad jammerend en gegriefd in de wetenschap dat hun woonsten verwoest zijn en dat ze zich niet in de richting van de vijanden durven te begeven. 'Die van Brugge probeerden de landlieden die omtrent Ieper woonden en die aan alles gebrek leden, te spijsen en te versterken maar dat wilde niet echt lukken. Hiermee liep het jaar 1583 ten einde.' Op 30 januari 1584 overlijdt de heer Van Assche, de broer van Ryhove. Vijf weken later trouwt Van Assches dochter met de zoon van Ryhove. Tot grote ergernis van de gemeente. 'Neef en nicht kunnen toch niet met elkaar huwen?' De kwatongen roeren zich. Ryhove kan het uitstekend vinden met Willem van Oranje. Tot ergernis van Jan van Hembyze die ook al over de tong gaat vermits hij als zeventigjarige getrouwd is met de veertig jaar jongere dochter van raadsheer Van Huerne. Ik vertel er nog bij dat Ryhove vanuit Dendermonde een zware tol eist op alle waren die vanuit Antwerpen richting Gent worden gevoerd.

Afrekening onder vrienden

Het gaat dus helemaal niet goed in Gent. Oranje blijft pushen ten gunste van de hertog van Alençon en tegen Hembyze zelf. Als tegenreactie zoekt de Gentenaar op zijn beurt contact met koning Filips II. Onder vrienden durft hij al eens beweren dat de Spanjaarden beter te vertrouwen zijn dan de Engelsen. Lokaal krijgt hij flinke tegenstand van Adolphe Van Meetkerke die de Spanjaarden haat. Jan van Hembyze verwijdert zijn opponent uit de stad. Zelf gaat hij op 8 maart praten met een overste van het koninklijk leger. Hij vertrekt te paard en wordt even later met de nodige stijl ontvangen door Alexander Farnese. Die ziet het natuurlijk helemaal zitten om de grote stad van Gent zonder slag of stoot onder de gehoorzaamheid van de koning te brengen.

Nadat beide partijen zich verzekerd hebben van enkele gijzelaars kunnen de onderhandelingen van start gaan. De gedeputeerden van Gent, Brugge en het Vrije vertrekken naar Doornik om er een overeenkomst te sluiten. Ook de prins van Chimay is vragende partij voor een vergelijk. Het komt vrij vlug tot een verzoek tot wapenstilstand, die op 13 maart 1584 tot groot genoegen van alle vredelievende inwoners van Gent wordt aangekondigd met het geschal van keteltrommels en trompetten. 'Daar was op de verbeurte van het leven verboden om van weerszijden enige schimp of overlast te doen.' Tussen de onderhandelingen door, voert Jan van Hembyze zijn eigen gesprekken met de prins van Parma. Hij besluit om de stad te laten onderwerpen aan de Spanjaarden. Deze geheime agenda verstoort natuurlijk het delicaat evenwicht van de wapenstilstand. Hembyze zet kwaad bloed door zijn soloslimgedrag waardoor de gemeente helemaal in oproer raakt. 'Hij meende zich meester te maken maar dat bleek onmogelijk. Hij werd met de zijnen uit de stad verdreven en zijn volk werd ontwapend. Geheime brieven aan de Spanjaarden werden onderschept. Jonkheer van Hembyze werd afgesteld van zijn kolonelschap en verloor zijn lijfwachten. De drie stukken geschut die voor zijn woning stonden, werden verwijderd en hij werd naar de gevangenis geleid.'

Grote hongersnood in Ieper

Uit die geheime brieven blijkt dat ook de legerkapitein van Ryhove een deal had gesloten om Dendermonde over te geven aan de Spanjaarden. De Schotse luitenant Sethon gaat over tot bekentenissen en sleept zijn Engelse kapitein Roeland Yorck mee in zijn val. Begeleid door een leger van paardenvolk en zeshonderd voetknechten worden ze weggeleid naar Brussel. Hembyze wordt opgevolgd door jonkheer Karel Uttenhove en korte tijd later door Pieter Bil de gewezen ontvanger van de raad. In het zuiden van West-Vlaanderen zijn de levensomstandigheden erbarmelijk. 'Die van Brugge hadden reeds van in december geprobeerd om hun lieve bondgenoten van Ieper te helpen. De Ieperlingen werden nauw belegerd en waren in groot gebrek van levensmiddelen. Ze hadden hiervoor vijfhonderd paarden met het nodige geweld uit de burgerhuizen laten weghalen en met allerhande voorraden doen

laden en goed geleid naar het zuiden gestuurd. Maar onderweg werden ze overvallen en verslagen door de vijand zodat velen onder hen dood of gevangen bleven. De hele voorraad viel als buit in de handen van de Spanjaarden hetgeen een grote ontsteltenis veroorzaakte binnen Brugge. Ze bleven echter hun burens spijzen met korven die sommige waaghalzen daar op hun rug naartoe brachten. Ze kenden al de omwegen en raakten er zo enkele keren binnen. Maar finaal werden vijfhonderd van die mannen toch opgepakt, verslagen en gevangen waarop die van Ieper niet veel anders konden dan vierhonderd arme mensen uit de stad weg te sturen. Ze hielden hun kinderen, zeggende dat ze die veeleer zelf zouden opeten dan hun stad over te geven.'

Het konvooi wordt opnieuw overvallen

Begin 1584 is er opnieuw sprake van een nieuwe poging tot ravitaillering. Twee vendels voetvolk, vijf kornetten paarden en zestig met voorraden volgepropte wagens worden op weg gezet naar Ieper. 'Maar gekomen zijnde drie à vier mijl buiten Brugge aan de Spanjaardsbeek konden ze omwille van het groot water niet voort. Er verdronken twee personen en de anderen moesten terugkeren. Dat werd hen door de magistraat zeer kwalijk genomen.' Het zijn vooral de Schotten die onder hun voeten krijgen. 'Zouden jullie ons niet eerst eens willen betalen?', repliceren ze bits. Ondanks de commotie hier in Brugge wordt er deels aan hun vraag voldaan. Op 2 februari 1584 krijgt Brugge de tijding dat hun soldaten het onderspit hebben moeten delven tegen de koninklijken. Veel mannen uit de compagnie van Antonius Aoulterman zijn daarbij gesneuveld. En er is nog sprake van een ander konvooi dat het slachtoffer is geworden van Spaanse aanvallen. Ondanks al die druk blijft men hier naar middelen zoeken om Ieper te helpen. 'Daarvoor nam men al de paarden die binnen Brugge waren in beslag, insgelijks al de wagens en men deed die op de Houtmarkt laden met boter, kaas, zout, kaarsen, zeep, olie, vlees, vis, wijn en vierhonderd hoeden koren die op de halle werden uitgesmeten. Uit elke compagnie werden twintig mannen gekozen om het konvooi te begeleiden. Ze vertrokken tijdens de nacht van de 14de februari. In de buurt van Ieper werden ze aangevallen door de koninklijken. Er werd dapper gevochten maar die van Brugge schoten te kort en lieten zeker

vijfhonderd mannen ter plaatse, samen met zestig wagens met al hun voorraden en veel personen vielen in de handen van de belegeraars die voor hun vrijlating nu grof losgeld begonnen te eisen.' Dat verlies komt bijzonder hard aan in Brugge. Ieper zal het nu echt wel zonder hun hulp moeten stellen. De paternosterknechten peperen de Bruggelingen het allemaal nog eens extra in. 'De Walen kwamen 's nachts voor de poorten van Brugge om er op de Duitse fluit te spelen terwijl ze de stedelingen provoceeden met het roepen van 'grand merci, grand merci voor al die schone voorraden die ge ons gestuurd hebt, jullie mogen er gerust nog meer zenden.' De prins van Chimay zou nog graag verdere acties willen ondernemen maar de Brugse inwoners willen daar in het geheel niet meer van weten. De stad zou immers ten dode opgeschreven zijn moesten er nog meer levensmiddelen en soldaten kwijtgespeeld worden.

Vibraties van opluchting

De Ieperlingen zijn de wanhoop nabij nu de Bruggelingen er niet in slagen om hen te voorzien van voedsel. Veel meer dan zich overgeven aan de hertog van Parma zit er niet in. 'Ze mochten hun hoop om ontzet te worden wel vergeten na een belegering van negen maanden. Uit hongersnood hadden ze paarden, katten, honden, enzoverder gegeten en op 10 april 1584 gaven ze hun stad over aan Alexander Farnese.' De katholieke religie kan weer in zijn vroegere eer hersteld worden. 'Petrus Simoens, de benoemde bisschop van Ieper, is korte tijd later binnen gekomen. Hij heeft de kerken herwijd en doen zuiveren van de predikanten en van de gestorven ketteren die hier de voorbije jaren begraven lagen. Daarna werd de katholieke godsdienst in zijn vroegere eer hersteld.' Ik voel de vibraties van opluchting in de schrijfsels van priester van Male. Nu nog in Brugge zijn kerken weer op de been krijgen. Maar zover wil de geschiedenis nog niet gaan. De tijd gaat tergend traag als je die beleeft, pas achteraf lijkt het allemaal goed vooruit gegaan te zijn. Hij kijkt eens meewarig naar zijn stad. Het schepencollege en de krijgsraad wantrouwen de prins van Chimay. Wat hij doet is meer dan verdacht en dat hebben ze al eerder gesignaleerd aan Willem van Oranje. Chimay regeert als een verlicht despoot en houdt er een geheime briefwisseling met de vijand op na. De prins

van Oranje heeft al lang geen hoge dunk van deze prins van Chimay. De Staten-Generaal van Vlaanderen moet wel gek geweest zijn om het land in de handen te leggen van dergelijk lichtvaardig sujet. De alarmerende berichten uit Brugge bevestigen zijn vermoedens. Chimay moet verdwijnen. Hij beraadslaagt met hoogbaljuw De Gryse, burgemeester Casembroot en kolonel Maximiliaan d'Hornes hoe dat het best kan worden aangepakt. Ze moeten proberen om hem in handen te krijgen. Maar hoe?

Een onvervalste koehandel

Hun vergadering gaat door in het Handbogenhof. Ergens in de januarimaand van 1584. Een van de aanwezigen, Jan Haren, informeert de prins van Chimay over hun plannen. De kolonel wordt even gevangen gezet en de hele affaire eindigt op een sisser waarbij ze allemaal hun verontschuldiging moeten aanbieden en hun eed aan de prins moeten hernieuwen. Uiteraard laat hij het gerucht circuleren dat de burgemeester en de hoogbaljuw van plan geweest waren om hem in opdracht van Willem van Oranje te vermoorden. De Schotse kolonel Boyde speelt ook zijn rol in dit theater van dubbele tongen en geveinsde woorden. Terwijl kolonel d'Hornes gevangen zat, was hij afgekomen met het voorstel om zelf de prins van Chimay gevangen te nemen. De burgemeester en de hoogbaljuw gingen uiteraard gretig in op dit aanbod, vooral omdat de sympathieën van Boyde voor Willem van Oranje hen genoegzaam bekend waren. Wat ze niet weten is dat de kolonel onder één hoedje speelt met Chimay. De belofte van 1500 gulden per jaar, bezet op de heerlijkheden van Komen en Halewyn hebben Boyde overstag doen gaan. Daarna begint een onvervalste koehandel. Er ontstaat grote ruzie tussen het Oranjegezinde Sluis en Brugge waarbij ook Oostende en Damme betrokken worden en geld beginnen te eisen van die van Brugge. De Brugse burgemeester Casembroot weet niet van welk hout hij pijlen moet maken. Met boter op je hoofd kan je nu eenmaal niet behoorlijk besturen. Chimay zelf profiteert van de situatie om de ene tegen de andere op te zetten en zorgt er ondertussen goed voor dat de Spaansgezinden het meer en meer om zeggen krijgen in het stadsbestuur. Jullie beseffen het waarschijnlijk niet, maar ik probeer van dit ingewikkeld kluwen van gebeurtenissen een verstaanbaar geheel te maken.

Er is al genoeg geleden

Ook Gent wordt erbij gehaald. De prins blijft bij zijn standpunt dat er nu al lang genoeg ellende geleden is en dat de tijd van onderhandelingen en verzoening met de koning van Spanje aangebroken is. 'Op de 10de maart rezen er hoge woorden tussen de beide partijen maar de prins hield staande dat het land en de steden al die ellende niet langer konden lijden waardoor ze zonder hoop op betering overvallen waren. Maar de staatsgezinden zegden dan iedereen zich moest houden aan de afspraken van het gemeen verbond en tot het uiterste diende te wachten om zich opnieuw onder de Spaanse tirannie te begeven.' De partijen vertrouwen elkaar duidelijk niet. De Bruggelingen steunen hun prins van Chimay maar staan alleen in hun verzuchting naar onderhandelingen en vrede. Hoogbaljuw de Gryse, uiteraard in functie van de Staten, vertrouwt het niet langer hier in Brugge. Hij voelt grote veranderingen. Men wil hem doden waardoor hij op de 13de maart haastig vertrekt op weg naar Zeeland waar hij de Oranjegezinden brieft over de toestand hier in Vlaanderen. De pogingen van Willem van Oranje om Brugge weer tot rede te brengen vallen een voor een in het water. Brugge, het Vrije, Oostende en Damme gaan Chimay nog harder steunen in zijn streven naar vrede met Spanje. 'Zo zette hij het werk van de verzoening verder en op 26 maart werd er binnen Brugge, tot grote troost van de gemeente, een stilstand van wapenen afgekondigd tussen die van Artesië, die van Henegouwen en Brugge.' Twee dagen later wordt Brugge (met de nodige verwickelingen) gezuiverd van Oranjegezinden en legt een nieuw stadsbestuur de eed van getrouwheid af aan de koning van Spanje en aan de prins van Chimay. Ze beloven de katholieke godsdienst te verdedigen en te onderhouden zoals dat in vroegere dagen altijd al geweest was. Chimay heeft het allemaal erg leep gespeeld; dat is het minste wat ik er kan over zeggen.

Het is toch een begin

'Achter de coulissen waren wraak en verraad de codewoorden van beide partijen. Brugge ontsnapte als bij wonder aan een bloedbad en de rust daalde neer. Die kalmte moest aangehouden blijven: een

hallengebod maakte duidelijk dat er zware straffen stonden op schimpdichten en liedjes om iemand in zijn of haar godsdienst te tergen of te bespotten.' De lucht klaart op in Brugge. Pasen komt er aan en verandert het aanzien van de stad. 'In de volgende paasdagen begon men de rooms-katholieke godsdienst te beoefenen. De gevluchte en verbannen inwoners kwamen naar huis. Het landvolk begaf zich naar buiten maar had alle moeite van de wereld om zijn verwoeste woonsten terug te vinden. De Walen gingen nu vrij binnen en buiten in Brugge. De nieuwgezinden zagen nog weinig perspectieven en begaven zich naar Holland en Zeeland.' De toestand in Gent is erg gelijkaardig als die in Brugge. Niet meteen de grote verzoening met Spanje, maar toch al een tijdelijke wapenstilstand. Het is een begin. Een diplomatiek spinnenweb maakt zich meester van Vlaanderen. De postjes veranderen van eigenaar. Grote veranderingen. Iedereen blijft echter heel voorzichtig. De lente is nog pril, onlusten zijn nooit veraf en het valt te vrezen dat Willem van Oranje niet zomaar zal slikken wat er hier in Brugge en Gent gebeurd is. Zijn reactie blijft inderdaad niet uit. In een uitvoerige brief aan de Gentse en Brugse overheden verwittigt hij hen voor de Spanjaarden. 'Sluit geen overeenkomsten met de koning van Spanje. Jullie hebben nu toch wel al genoeg van zijn wreedheid, geloofsdwang, onverdraaglijke vervolgingen en zijn zware belastingen kunnen proeven? Hij liet ook niet na nog eens de vinger in de wonde te draaien over al het geweld dat de Spanjaarden hadden aangedaan aan de Nederlanden. Al die moorden en die branden en het bloed dat door de onbarmhartige inquisitie reeds gestort was.'

West-Vlaamse dovemansoren

Willems brief valt in West-Vlaamse dovemansoren. Op 1 mei 1584 besluit een algemene vergadering te Brugge unaniem om de vrede met Spanje te aanvaarden. Op voorwaarde dat er geen andere religie zou mogen worden uitgeoefend dan de rooms-katholieke en dat er geen vreemde soldaten in de stad zouden geleid worden. Achteraf worden de vlaggen en de wapenborden van de heer van Alençon vervangen door hun koninklijke tegenhangers. Dat gebeurt aan het stadhuis en aan het Prinsenhof. 'De tweede dag daarna werden de hertog van Aarschot en zijn zoon de prins van Chimay in grote stijl binnengevoerd te Brugge. Die laatste zeer

kostelijk gekleed in goudlaken. De volgende dag dankte men al de vreemde soldaten af, uitgenomen de Schotten en de afgedankten vertrokken nu naar Oostende en Sluis.' Helemaal tevreden zullen die mannen wel niet geweest zijn als ik van Male mag citeren. Van waaruit ze nu heel het Vrije afliepen en menige schone pachthoeven in brand staken, bedervende de abdij van Ter Duinen en doende alle mogelijke schade en verdriet aan die van Brugge. De perfecte overeenkomst van die van Brugge met zijne hoogheid de prins van Parma, koninklijke stadhouder en gouverneur van de Nederlanden werd afgesloten en ondertekend tussen de 20ste en de 22ste mei en drie dagen later binnen de stad van Brugge uitgeroepen en afgekondigd, tot overgrote blijdschap van al zijn ingezetenen.' Hoe vreemd kan het leven toch verlopen? De Spanjaarden die nog niet zo heel erg lang geleden nog verketterd en verguisd werden, worden nu weer met open armen ontvangen. Het alternatief bleek nog veel slechter geweest te zijn.

Wat een heerlijk kunstzinnige man

'Men zag overal pronknaalden, zegebogen, tonelen, opschriften en lofdichten ter ere van de vrede, van de koning en van de prins van Parma. Het geschut bulderde en de resterende klokken bommelden feestelijk als getuigen van gemeend contentement. De vreugdevuren verdreven met hun blakende vlammen de duisternis van de nacht en de massa afgeschoten vuurpijlen trotseerden de sterren in de lucht. De vreugde stond te lezen in de gezichten, de geestelijken zongen hun 'Te Deum' en men riep door de stad bijna niets anders 'lang leve de koning van Spanje.' Priester Van Male is een heerlijk kunstzinnige man die erg attent omgaat met de gevoelens van de geschiedenis. Hij lijdt diepe pijn bij het verdriet van de Bruggelingen, maar kan net zo goed uitbundig meegenieten van de intense vreugde die opborrelt in hun harten. Precies hier liggen ook mijn ambities en ik geniet dan ook volop van zijn creativiteit en zijn fijngevoeligheid. Hij kijkt ook eens over zijn schouders terug naar de achtergebleven nieuwgezinden. 'Tussen al die blijdschap waren ze zeer droevig wanneer enkele vrouwspersonen en wat gemeen volk hun tempels bestormden. Ze vernielden de predikstoelen, de banken en de stoelen van de ministers, voorzangers en consistorianten.' Bisschop Remigius

Driutius keert terug naar Brugge na een gevangenschap van drie jaar in Gent. Met hem verwelkomen ze hier de geestelijken van de abdijen van den Eeckhoutte, Sint-Andries en Ter Doest. Een stroom van abten, kanunniken, priesters, nonnen en begijnen die zich naar hun kloosters en kerken begeven om die te zuiveren en klaar te maken om herwijd te kunnen worden. Op 7 juni is Sint-Donaas als eerste aan de beurt. Een week later wordt een met dure tapijten versierde Sint-Salvatorskerk eveneens in zijn vroegere eer hersteld. 'Men gaf er voor het eerst weer een sermoen en vermits men op die dag nog in geen andere kerk prediken mocht, kon dat groot gesticht de menigte van mensen niet slikken.'

De truc van alle tijden

De 29ste juni van het jaar 1584 komt de doorluchtigste Alexander Farnese zelf naar Brugge. Terwijl ik mijn tijd verspil met het bevatten van die bizarre term 'doorluchtig', blijkt de blijde intrede van de prins van Parma al volop aan de gang te zijn en moet ik plots hollen om er zelf nog op tijd bij te raken. Het lukt me. 'De plaatselijke notabelen brachten hem en zijn gevolg, vijf vendels voetvolk en drie kornetten paarden, zeer statig binnen Brugge. De burgerij stond netjes in de wapens langs de straten te wachten waar hij voorbij zou komen. En overal was er weer die vreugde. De prins had er duidelijk schik in. De eerbied die hem hier te beurt viel, maakte van hem een tevreden man.' De 3de juli vertrekt Farnese naar zijn leger in Gent. Ik vraag me af hoe een en ander ondertussen verlopen is daar, in deze immer explosieve stad. Ik verplaats me even wat verder terug in de tijd. Mei 1584. De meeste Gentenaars volgden Jan van Hembyze al in zijn mening om zich te verzoenen met de koning van Spanje. Na zijn gevangenne name blijkt er niets veranderd aan de problemen hier. Het verbond met die van de Nederlanden is niet langer vol te houden. Enkele gezanten waren met die mededeling naar Antwerpen vertrokken waar ze haast weggejaagd werden door de heer van Sint-Aldegonde. De Gentenaars worden nog harder onder druk gezet om niet te bezwijken. Het zijn vooral de ambachtslieden die smeken om die vrede met de Spanjaarden. De onderhandelingen met Farnese kunnen niet zo maar stopgezet worden. Maar wel bemoeilijkt. De truc van alle tijden. Maak de zaken complex zodat het er niet van komt. Zo worden twee zuivere calvinisten toegevoegd aan de

delegatie van de Gentse onderhandelaars. Lieven Tayaert en Antonius Heyman. Ze leggen meteen onhaalbare voorstellen op tafel. Volkomen vrijheid van religie. Koning Filips II mag er niet aan denken. Eigen kerken en eigen jaargelden voor de protestantse ministers en de predikanten. Openbare scholen voor beide partijen en dat men niet langer vreemd krijgsvolk over de vloer zou krijgen. En ook dat ze hier in Gent hun vroegere privileges die ze kwijtgespoeld waren onder keizer Karel willen terugkrijgen.

Zullen ze de vrede omhelzen?

Ze krijgen de gewenste reactie. Een dikke njet en dan keren de onderhandelaars terug naar Gent waar ze zware verwijten maken aan de prins van Parma als zijnde geveinsd en vol valsheid, een man die niet in staat is om te zorgen voor vrede. Zo blijft de wapenstilstand een fragiel geval. Een massa teruggekeerde ballingen stookt ondertussen de arbeiders op om te pleiten voor vrede. Bij de adel zijn de meningen verdeeld. Zullen ze de vrede omhelzen of die verwerpen? De meningen zijn heftig en verschillend. Het geweld loert al om de hoek. Nogal wat katholieken die smeken om vrede krijgen te maken met represailles van de overheid. 'Veel aanzienlijken werden uit hun huizen gelicht en in kerkers gesmeten. Het gemaakte bestand werd op de 25ste mei vernietigd en de oorlog tegen de prins van Parma werd weer uitgeroepen.' De ruziemakers in Gent dragen een dramatische verantwoordelijkheid voor de algemene malaise die heerst bij de mensen. Zowat alles is hun eigen domme schuld. 'Het uitputten van de gemeenten, het afsloven van de jeugd door een aanhoudende droefheid en onrust. De teleurgang van het platteland, het verwoesten van de akkers, het vernielen van de hoven en de kastelen. Zo veel vaderloze kinderen, zo veel kinderloze ouders, zo veel tranen, zo veel bloed, zo veel lijken. Werkelijk alles is overhoop gegooid. De godsdienst, het recht, de wetten, de kunst en de wetenschap het ambachtelijke handwerk. Wat een verlies toch voor de burgers in dit land! En toch zijn ze in Gent niet te vermurwen. De massa van ellende, klagen en kermen kon het versteende gemoed en de boosheid in hun harten niet ontdooien. Ze getuigde alleen maar van bittere haat. Zo bijvoorbeeld aan het begin van de junimaand. Twee Spanjaarden

en een Italiaan werden opgepakt en men hakte er meteen hun neuzen, rechterhanden en oren af. Van een Duitse soldaat werden zijn rechterhand en zijn linkervoet afgehouden en men zond deze mishandelde personen terug naar het leger van de prins. Als teken van wraak voor wat de Spanjaarden in Wetteren gedaan hadden met hun mannen. Die werden eerder aan handen en voeten gebonden te Wetteren in de Schelde gegooid en men had later hun lijken opgevist in Gent.'

Verzuurd roggebrood vol met kaf

En zo neemt de wederzijdse wreedheid nog verder toe. De levensmiddelen worden nog schaarser om vinden. Vooral het graan is een groot probleem. Er komt een verbod om nog verder gevangenen binnen te brengen. Wie opgepakt wordt moet meteen doodgeslagen worden om zo de kosten van zijn onderhoud te sparen. De boeren moesten op de 19de juni voor zonsondergang plaatsruimen uit de stad en de behoeftige mensen werden met een briefje uit de stad gejaagd. 'Men nam andermaal op hoeveel koren elk in zijn huis had en men ging op zoek naar verborgen graan en meel. Die werden dan opgehaald en men sloot de bakkerijen, de boter- en de kaaswinkels.' Het gebrek aan levensmiddelen vermeerdert nog wanneer de vijand beslag legt op Dendermonde waar veel Gentse voorraden liggen opgeslagen. Er is nu werkelijk een gebrek aan alles; boter, kaas, hout, zeep en wat er nog beschikbaar is, kost stukken van mensen. Van Male heeft het over de torenhoge prijzen van karnemelk, koevlees, kiekens, eieren en komkommers die enkel nog kunnen gegeten worden met een dressing van zuivere azijn want olie en specerijen zijn al lang niet meer te vinden. 'Het groot bier was er niet meer, de gemeente dronk water of klein bier. De wijn kostte tien keer meer dan gewoonlijk. Tarwebrood werd nu vervangen door verzuurd roggebrood vol met kaf. De rogge zelf was door het vochtig weer helemaal bedorven en zat vol wormen, maar toch dienden de inwoners nog een rantsoenbriefje voor te leggen om er zich toch wat te mogen aanschaffen. Het ontbrak de mensen aan zowat alles. Af en toe moest een paard er aan geloven om de hongerige buiken te verzachten en in plaats van boter gebruikte men olie van lijnzaad of raapzaad.. Tijdens de vastenperiode was men tevreden met een

stukje droog brood, gemengd met boekweit en andere vuiligheid met als toespijs een stukje look of ajuin.'

Een bedroevende en benauwende sfeer

Wie niet thuis hoort in Gent moet er weg. De landslieden, vreemdelingen, katholieke priesters en nonnen moeten binnen de acht dagen ophoepelen. Sommigen zijn hier geboren maar daar wordt niet meer om gekeken. De sfeer is bedroevend en benauwend. De vrees om zonder voedsel te vallen zorgt er voor dat de armen nu helemaal geen stukjes brood toegereikt krijgen en daardoor helemaal uitgemergeld bezwijken. Wie het woord 'vrede' in de mond durft te nemen, raakt meteen verdacht, wordt gevangen gezet en later verbannen. De krijgsraad blijft er onbewogen bij. Die bestaat uit de heftigste vijanden van de rooms-katholieken. De ellende bij hun inwoners kan hen geen reet schelen. Lieven Van de Vyvere vliegt op de pijnbank omdat hij een pamflet pro vrede met Spanje gemaakt heeft. Terwijl de prins van Parma op 29 juni met veel liefde en eer ontvangen wordt in Brugge blijven de Gentse poorten gesloten. Krak op diezelfde dag wordt een gewezen schepen, de bemiddelde Lieven De Geytere, ter dood veroordeeld na een gevangenschap van een jaar. Hij en Van de Vyvere hebben plannen beraamd om de stad over te geven aan de Spanjaarden. Dat breekt hen nu zuur op. De bewapening van de stadsmilities wordt verder opgedreven uit vrees voor nog meer onrust bij de mensen. 'In een huis genaamd 'de drie schalen', werd meneer Lieven met ontbloot hoofd en schouders op een verheven schavot gebracht. De minister Grenier die hem vergezelde, sprak enkele woorden tot de omstaanders en de beschuldigde kreeg de doodslag. De lijkdragers namen daarna zijn dood lichaam op en droegen het naar de Cellenbroeders waar het op het kerkhof werd begraven. Op 13 juli 1584 was het de beurt aan Van de Vyvere. Deze man, zeer flauw en ziek zijnde, mogelijk door de pijn die hij al geleden had, werd er op een stoel gezet waar hij zittend zou moeten onthalsd worden. Maar hij beweerde om toch kracht genoeg te hebben om te knielen en zo werd hem het hoofd afgeslagen. Dat werd op een spies gestoken en twee uur tentoongesteld.'

Heyman belandt op de pijnbank

Er volgen nog meer van dergelijke taferelen. Jonkheer Antonius Heyman wordt betrappt met brieven van de vijand en belandt hiervoor op de pijnbank. De teller van de tijd staat op 20 juli 1584. Van daar verhuist hij naar het Prinsenhof. Er heerst al enkele weken grote onrust in Gent en Heyman krijgt hiervan de schuld en dat maakt de krijgsraad erg wantrouwig. Al zijn relaties belanden twee dagen later ook al op de pijnbank. Twintig onder hen worden onder begeleiding van een trompetter buiten de stadsmuren geleid en hun goederen zullen verkocht en aangeslagen worden door de magistraat. Ik noteer nu eindelijk het overlijden van Hercules. De hertog van Alençon, interim graaf van Vlaanderen en broer van de koning van Frankrijk overlijdt op zijn dertigste op de 10de juni van 1584. Ik bespaar jullie de medische details over gesprongen aders en het vloeien van zijn bloed. Hoe jong hij ook mocht zijn, toch was hij al een knar van het verleden. Het dramatisch nieuws over Willem van Oranje is dan wel erg relevant voor de toestand waar Vlaanderen zich in bevindt. Een maand na het overlijden van de Fransman volgt Oranje hem in de dood. Ik kijk verrast op van wat van Male zo onverwacht neerschrijft. 'De prins van Oranje werd door de Bourgondiër Balthasar Geeraert doodgeschoten. Willem had na de dood van Hercules een visioen gehad tijdens zijn slaap. Hij had keizer Karel gezien en die had zich kwaad gemaakt op Oranje. De keizer had hem groot gemaakt en wat kreeg hij in de plaats? Verraad! Een gulden vlies ridder van zijn voeten was hij. God zou hem wel beoordelen voor zijn vierschaar. Zijn zaligheid zou hij beslist op zijn buik mogen schrijven. De keizer verdween uit beeld en de prins sprong wakker uit zijn slaap en voelde zich zo benauwd alsof er een grote berg op hem gelegen had. Hij zweette zodanig dat hij van lijnwaad moest veranderen.'

Ryhove & Hembyze

Sinds deze nachtmerrie vervalt Willem van Oranje in zwaarmoedigheid. Zou het niet beter zijn om zich dan toch met de koning te verzoenen? 'Maar de dood heeft hem diezelfde dag helemaal onverwacht overvallen wanneer hij werd doodgeschoten toen hij wegging uit de eetzaal.' Wat een klap voor de

andersgezinden. Mijn schrijver is er nog altijd niet over te spreken dat de overleden Oranje Vlaanderen en Brabant heeft opgeofferd om Zeeland en Holland te versterken en ten koste van alles deze strategie heeft volgehouden. Onze voorouders moesten veel sneller beseft hebben wat voor een doortrapt gemoed deze prins van Oranje had. Hun vriendschap voor hem zal veel volgelingen voor eeuwig berouwen. In Gent kunnen hoogbaljuw Ryhove en voorschepen Hembyze nog altijd niet door één deur. De baljuw beschuldigt jonkheer Jan van Hembyze nu formeel van betrokkenheid op de moord van de griffiers en de baljuw van Axel. Feiten die dateren van 1578 en die te zwaarwichtig zijn om zo maar te laten passeren. Hembyze probeert zich te verstoppen achter flauwe verontschuldigen. Iets wat niet echt lukt en 'na nauw onderzoek werd hij schuldig verklaard aan verraad, voor de moord en voor andere boze feiten. Op 4 augustus 1584 werd zijn vonnis uitgesproken op het stadhuis. Te weten dat hij onthoofd zou worden en dat zijn hoofd op een spies zou moeten tentoongesteld worden.' Toch maar lugubere vooruitzichten voor de ooit zo machtige voorschepen. 'De Sint-Pharaïdisplaats werd door krijgsvolk bezet en de jonkheer werd om drie uur in de namiddag op het schavot gebracht, in het gezelschap van Jacobus Kimmedonck, de minister van Sint-Jans. Hembyze riep het volk nog een laatste keer op om te blijven gehoorzamen aan de magistraat. Hij knielde daarna neer, kreeg de dodelijke slag en zijn hoofd werd conform het vonnis op een ijzeren pin tentoongesteld. Maar omdat dit hoofd nogal onverwacht caprioleerde en de persoon kwetste op wie het viel, maakte het volk daarom het nodige gerucht.'

Een exit in mineur

Geen al te best einde voor deze man van zeventig die ooit Gent als een volkomen heer en als een dictator bestuurde. Een exit in mineur voor Hembyze die zich opstelde als hevig vijand van Willem van Oranje maar zijn land dan overgaf aan prins Casimir en zijn bende Duitsers. 'Hij was een bittere vijand van de katholieken en de voornaamste aanstoker van de beeldenstorm. Overtuigd om binnenkort nu toch overeen te komen met de Spanjaarden in ruil voor een grote som geld stierf hij een schandige dood, weinig

goddeloosheid werd er toch gepleegd.' Pauwel Heinderycx sakkert er op los. 'En het vernielen van de godshuizen was niet voldoende voor de bruutzakken. Ook de kloosterlingen werden lastig gevallen. Hun boeken werden vernietigd. Eerst kwam het klooster van Eversam aan de beurt waar de hele bibliotheek vernield werd. Een deel van de werken werd overgeleverd als prooi voor de vlammen, de rest werd gescheurd of gestolen.'

De geuzen van Roesbrugge

'Ze waren van plan om hetzelfde te doen in het klooster van Sint-Niklaas te Veurne. Gelukkig waren de beste boeken tijdig op een geheime plaats verstopt. De boeken en schriften van de bibliotheek van de klooster van Lo kregen hetzelfde lot toebedeeld als die van Eversam. De monniken hier hadden eveneens hun voorzorgen genomen en de belangrijkste boeken in de grond begraven. Achteraf bleken die echter bedorven door het grondwater en het vocht van de aarde. Ook de bib van Ter Duinen in Koksijde werd aangevallen. Hier bevond zich wellicht de meest vermaarde verzameling boeken van heel Vlaanderen. Schone en zeldzame werken, vooral handschriften op perkament. Teksten die onder andere nog geschreven waren in de tijd van Sint-Bernardus in de jaren 1100.' Uitgever Ronse komt in een voetnoot af met een getuigenis van de razernij. In het cartularium van Ratallez staat het als volgt geschreven;

Negen dagen na de oogst, 's avonds om zes ure, fel
gingen de geuzen van Roesbrugge, zonder treuren en snel
naar Krombeke, en wierpen de beelden uit de kerken zoet,
en hebben ze verbrand, spijs de paus, prins en klerken wroet.

—

In Vlaanderenland, ten half oogste, op onze lieve vrouwe dag
was het dat men de christen religie zeer benauwd zag.

'De geuzen vielen er op neer als een bende razende en boze duivels. Scheurden, vernielden, verbrandden wat ze vonden aan boeken. Gelukkig dat een belangrijk deel van de schat aan boek veilig verstopt zodat die niet in hun handen viel.' De magistratuur van Veurne en Veurne-Ambacht staat er bij en kijkt er naar hoe de

kasselrij er van langs krijgt en hoe de geestelijken verjaagd worden. De heel Westhoek loopt vol van rovers die zich onder de vleugels van de heretiekers verschuilen terwijl ze overal te lande massaal en in grote bendes diefstallen plegen.

Jan Denys en zijn geuzenleger

De Veurnse wetsheren doen wat ze kunnen. Ze smeken herhaaldelijk om assistentie bij de hertogin van Parma, de landvoogdes van de Nederlanden en bij graaf van Egmont, de gouverneur van Vlaanderen. Maar er volgt amper een reactie van hun kant. De geuzen nemen nu de stad Veurne zelf in het vizier. Op 1 augustus 1566 komen ze met tweeduizend man afgezakt buiten de stadsmuren. Ze zijn goed voorzien van wapens. Vechtmateriaal van alle soort en slag. Het geuzenleger staat onder leiding van Jan Denys, een man afkomstig van eigen streek. Van Woesten. Denys heeft zich opgewerkt tot de belangrijkste kapitein van de West-Vlaamse geuzen. In zijn gezelschap bevinden zich twee predikanten. Ieperling Sebastiaan Matte en Gilles du Mont van Armentières. De heretiekers sturen enkele afgezanten naar het stadsmagistraat met de vraag om te mogen binnengelaten worden. 'Wij komen als vrienden', beweren ze. Die 'ze' zijn Maillart, Charles van Drincham, Antheunis de Wale en een of andere Hondschotenaar. De schepenen antwoorden gevat dat vrienden elkaar niet bezoeken met wapens bij zich. 'Ja maar', repliceren de vier delegatieleden, 'we dragen geen wapens om jullie kwaad te doen, we doen dit enkel om onszelf te beschermen omdat veel lieden ons niet toelaten om het woord van God te verspreiden.' Hier in Veurne zijn ze natuurlijk niet van gisteren. Het is uitgesloten dat de geuzen op die manier hier voet aan de grond zullen zetten. De kans om Veurne binnen te geraken vliegt dus aan hun neus voorbij. Via het naast de stad gelegen klooster van Sint-Niklaas stappen ze nu naar het blauwhuis. Dat ligt op zowat een kwartier stappen van de stadsmuren. 'Alwaar predicatie werd gehouden.' Kwestie van de mannen te motiveren. Oefeningen van religie om nadien het leger in verscheidene groepen op te splitsen. De pelotons vertrekken nu richting Diksmuide, Lo, Hondschote en Poperinge. Een deel van de manschappen blijft rondzwerven in de buurt van Veurne. Tot de poorten er weer opengaan en ze in groep dan toch de stad doortrekken. Gelukkig gaat dat zonder

rellen. De burgers van Veurne lopen in elk geval verontrust in de wapens. De passage van de geuzen verloopt gelukkig zonder noemenswaardige problemen.

De minister van Hondschote

Het stadsbestuur vreest dat de problemen alleen maar groter zullen worden. Op 3 augustus 1566 vertrekt Nikolaas Blanckaert, de burgemeester van de commune naar het hof van Vlaanderen om daar advies in te winnen bij de graaf van Egmont. Veurne moet in elk geval bijgestaan worden. Tijdens zijn afwezigheid houden enkele spionnen nauwgezet de activiteiten van de geuzen in de gaten, zodat op zijn minst kan ingegrepen worden in het geval de potjes dan toch zouden overkoken. De stadsrekeningen van die dagen laten hun licht schijnen over die spionagepraktijken. Broeder Joos van Steelant houdt de toestand in de gaten te Ieper. Jan Knockaert infiltreert binnen de bende te Hondschote en is er bij wanneer de beelden er worden stukgegooid. Jan Halewijn gebaart van schoppenaas terwijl hij zich als een eersterangs andersgelovige mengt in een vergadering te Brugge. Karel Colaert reist rond tussen Belle en Poperinge en gebruikt ogen en oren om goed op de hoogte te blijven van de samenzweringen die de mannen van de nieuwe religie daar allemaal aan het smeden zijn. Wie het goed kan zeggen heeft altijd al een streepje voor gehad in de geschiedenis. Dat is zeker ook het geval met Sebastiaan Matte. Hij doet dienst als minister van Hondschote. In het gezelschap van een hele bende volk reist hij daar door de kasselrij waar hij preekt dat de brokken in het rond vliegen. Hij heeft het met zijn schwung, naturel en enthousiasme over de calvinistische godsdienst en slaagt er wonderwel in om de landmannen en -vrouwen te doen afstappen van de oude christelijke dogma's. De schwung waar ik het over heb staat in de jaarboeken omschreven als; 'deze minister was zeer welsprekend en had zijn tong wel ontboden. Hij was feitelijk een grote hypocriet terwijl hij zijn toehoorders verfoeide omwille van hun kwade manieren, hun diefte, overspel, zweren en vloeken en ruzie maken. Op die manier bedroog hij het volk en wist hij hen tot zijn manier van denken te overhalen.' Op 15 augustus houdt Sebastiaan Matte een van zijn beruchte sermoenen te Lo. Hij wordt nu al gevolgd door tweeduizend mannen van de streek. Het

merendeel is in het bezit van wapens. De manifestatie gaat door in open veld waar de psalmen door de lucht galmen en gieren. Het bestuur van de kasselrij van Veurne is zich heel goed bewust van wat er zich hier afspeelt. Matte staat ondertussen al bekend als de voornaamste geuzenaanvoerder in de Westhoek. Veurne stuurt een delegatie op hem af om de minister te interpellieren over wat hij allemaal aan het uitrusten is. Jonkheer Roeland van Zegerscappel, een landhouder van de wet en griffier Gilles Blomme zijn bepaald scherp met hun vragen. 'Weet hij wel dat zijn mensen zijn speechen gebruiken om dan achteraf kerken binnen te vallen? Beseft Matte wel dat hij die grote menigte mensen inspireert om beelden te breken, kelken, cibories en andere kostelijkheden te stelen en de geestelijken te beroven?' Ze verzoeken hem met aandrang om zijn gezag te gebruiken dat dit niet meer zou gebeuren en dat hij zijn mensen rustig moet houden.

De rest valt binnen in Veurne

Ze dienen de gestolen goederen terug te bezorgen en daar moet hij voor zorgen. Matte speelt natuurlijk de vermoorde onschuld. Het breken van de beelden en het beroven van de kerken gebeurt natuurlijk tegen zijn wil en staat trouwens haaks op de leer en de godsdienst die hij predikt. Dat is allemaal het werk van 'kwaad volk' die zich onder zijn toehoorders mengt en de reformatie gebruikt als alibi voor die baldadigheden. 'Ik wil niemand schade berokkenen' fulmineert Matte, 'maar jullie mogen het gerust weten, mijn aanhang zal in de toekomst alleen maar groeien.' De 17de augustus komen de geuzen nog een keer opdagen in Veurne. 'Visite in Veurne' lijkt me een leuke titel voor een of andere roman of kroniek, maar het plaatje hier en nu oogt helemaal niet zo idyllisch. Zeshonderd wel bewapende heretiekers staat te azen om binnengelaten te worden in de stad. Een groot deel van hen 'bespringt' het klooster van Sint-Niklaas vlakbij de stadsmuren. 'Hetgeen ze beroofden van alles dat hun gediensig zou kunnen zijn'. De rest van de bende valt Veurne zelf binnen. Van gesloten poorten is er vreemd genoeg geen sprake. De geuzen hier staan onder leiding van een zekere Ollevier, een timmerman uit Brugge. De mannen zijn van plan om alles wat ook maar enigszins naar afgoderij ruikt te vernietigen. Ze hebben het natuurlijk over de heiligenbeelden. Twee dagen voordien hebben ze in Ieper al een

enorme ravage aangericht. Een oude kroniek getuigt van de dramatische taferelen daar. 'De 15de augustus geschiedde er een schromelijke destructie door de calvinistische beeldenstormers die in de stad binnengelaten werden door enkele nieuwgezinden. Ze hebben al de beelden gebroken en het zilver van de altaren weggenomen. Ze hebben al de boeken verbrand en ze plunderden de kerken en de kloosters. De huizen van de kanunniken en veel burgerwoningen werden vernield terwijl ze veel gewijde nonnen en religieuzen schoffeerden.' De aanvoerder heeft nu niet meteen een geruststellende naam hier in Veurne. Ollevier komt hier nu alles in vuur en vlam zetten. Mijn gedachtegang ontspoot even. Ik blok mijn teveel aan creativiteit af en focus me opnieuw op de feiten van 17 augustus 1566. De schrijver keert even terug in de tijd. Ollevier is nog op komst. Het stadsbestuur ziet de bui al hangen en gaat hem tegemoet in een poging om zijn goddeloos voornemen te beletten. Ze zijn er nu al zeker van dat zijn komst zal leiden tot de inbraak in kerken. Precies zoals dat gebeurd is in Ieper.

Die 'heiligenbrol' moet hier weg

'Wat zijn jullie hier van plan?' vragen ze aan de Bruggeling die net klaar staat om samen met zijn volk door de stadspoort binnen te trappelen. 'Onze minister heeft ons bevolen de afgodenbeelden te verwijderen', reageert Ollevier. 'Dat hebben wij al gedaan', stellen de schepenen, 'kom even mee naar de Sint-Niklaaskerk'. Ze leiden een kleine delegatie van tien man naar de bewuste kerk waar ze zelf begonnen zijn met het verwijderen van beelden en schilderijen. 'Oké', reageren de geuzen, 'jullie hebben precies acht dagen de tijd om alle kerken in Veurne te zuiveren van die heiligenbrol'. En zo vertrekt Ollevier terwijl hij het stadsbestuur wat respijt geeft. De werkelijkheid ziet er natuurlijk niet uit zoals die zich hier voordoet. De kunstwerken zijn weggehaald om die te beschermen. En veel belang aan het vertrek van de geuzen moet er niet gegeven worden. Binnen Veurne zijn inderdaad al veel poorters 'besmet' door de nieuwe religie. Iets wat maakt dat de toegangspoorten zo lek als een zeef zijn en iedereen nu binnen kan wie dan wil. De hier volgende zin verwondert me dan ook geenszins: 'tijdens de nacht die daar op volgde bleven een achttal beeldenstormers verscholen in de stad en die zijn 's morgens in alle vroegte naar het klooster

van de grauwe zusters (nu de penitenten) gestapt waar ze alle pogingen ondernamen om er binnen te geraken. Het gerucht van hun acties werd alras verspreid en ze werden er door de burgemeester van de commune verdreven.' Bij hun terugweg kiezen de geuzen hun weg om door de Zuidpoort de stad te verlaten. Terwijl ze door de Zuidstraat laveren stellen ze tot hun aangename verrassing vast dat de poort van de Sint-Denijskerk wijd open staat. De schuld van de klokkenluider blijkt achteraf. Kort voordien was er een misviering doorgegaan op vraag van een katholiek madammetje dat blijkbaar pas bevrucht was en nu bij God wilde forceren dat die zou zorgen voor een flinke baby. De calvinistische schurken moeten alvast de toegang tot de kerk niet forceren en krijgen er de vrije toegang.

Eigen schuld, dikke bult

'Dadelijk hebben ze de tafels van het hoog altaar neergesmeten. Net zoals de andere altaren. Vervolgens wierpen ze de beelden en de sinten af, braken die in stukken en deden er andere grote goddeloosheden. Zonder dat de Veurnenaars hen dat beletten. Enkele leden van het magistraat en een deel verzamelde burgers maakten ten slotte een einde aan de vernielingen door de geuzen uit de stad te verdrijven zonder hen nochtans te durven vangen.' De volgende veertien dagen zal het gebouw zeker niet meer kunnen dienen om er eucharistievieringen te laten doorgaan. Pas op 2 september start de kerk weer met een Lof en daarna schieten de missen weer op gang. Bij het hof in Brussel kunnen ze niet lachen met het vandalisme in Veurne. Wat heeft hen hier bezielde om een van hun kerken zo maar te laten beroven door een handvol crapuul? Eigen schuld, dikke bult. En waarom hebben ze de beeldenstormers niet opgepakt en berecht zoals dat hoorde? De wacht wordt in elk geval flink opgedreven. Het magistraat vordert nu noodgedwongen alle burgers op om getrouwheid te zweren. 'Trouw aan de koning, de opperhoofden van de stad en aan onze moeder de heilige kerk.' Er wordt een lijst opgesteld van gezworen mannen die bekwaam zijn om wapens te dragen. Met zijn vierhonderd zijn ze, een mengelmoes van ambachtslieden en ander jong volk die nu de stad van verder onheil zal beschermen. Bij het magistraat zelf worden enkele hoofdmannen geselecteerd. Die krijgen elk een deel burgerwachten onder hun bevel, elk met een

aantal locaties die voortaan zullen moeten bewaakt worden. Van zodra de klokken alarm slaan moeten ze zich haasten naar hun toegewezen plaatsen. Wie dat niet doet mag zich aan een ferme boete verwachten. De toestand in Veurne-Ambacht is tegen die tijd al te omschrijven als precair. De heretiekers richten overal te lande grote malheuren aan. Hun voornaamste doelwitten zijn kerken en kloosters en de plekken waar een vleugje katholiek geloof kan worden opgesnoven. De woningen van de priesters bijvoorbeeld. Honderd Veurnenaars worden in allerijl naar de kasselrij gestuurd om er bijstand te verlenen en de roofpartijen waar mogelijk te verijdelen. De hulptroepen worden ingedeeld in drie groepen onder de leiding van hoogbaljuw Louis de Loueuse, de landhouder van de commune, William van Coornhuse en de stedehouder van de baljuw Joris Mattaert.

Matte is een gladde jongen

Ik mag zeggen wat ik wil maar de bestuurders van Veurne spelen het spel correct. Nog voor ze zullen ingrijpen op het platteland gaan ze nog even op bezoek naar Hondschote. Die 'ze' zijn keurheer Martin Pierin en meester Gilles Blomme. Een meeting bij Sebastiaan Matte. Die gaat door op 20 augustus. De minister wordt van de Veurnse plannen op de hoogte gebracht. 'Er komen grote problemen van als Matte zijn geloofsgenoten niet kan overtuigen om zich vreedzaam te gedragen. De geuzen mogen niemand schade berokkenen en moeten dringend ophouden met het beroven van geestelijken.' Ze eisen een document van Sebastiaan dat hij zijn gezellen aan de justitie zal overleveren als ze zich niet kalm houden. 'Jullie moeten zich niet inhouden', reageert Matte. 'Wie rooft en kwaad doet mogen jullie gerust oppakken en berechten.' Maar hij verzoekt wel om het eigen volk van zijn stad Hondschote aan hem persoonlijk uit te leveren en niet aan het gerecht.' Hier zullen we zelf de nodige correcties doen die we willen. Ik wens er zelf aan mee te werken zodat er goede en verstandige vonnissen zullen worden uitgesproken.' In één adem vertelt hij er bij dat er geen sprake kan zijn van terdoodveroordelingen. Vermaningen moeten volstaan. De eigen boosdoeners moeten met sermoenen op het rechte pad gebracht worden. Conform de leer van de 'Heilige Schrifture'. De volgende

dag begint de razzia doorheen de kasselrij van Veurne-Ambacht. De streek wordt in betrekkelijk korte tijd gezuiverd. Hier en daar wordt een schurk opgepakt en de rest wordt verdreven. De geuzen van hun kant zijn ondertussen absoluut niet tevreden met de manier waarop ze aangepakt worden. Vooral de wetenschap dat hun ministers niet meer mogen en kunnen preken vinden ze een brug te ver. Jan Denys, een zeer krachtdadig en oproerig man uit Roesbrugge, krijgt de opdracht om een eigen militie uit te bouwen met het doel om de ministers en hun aanhang beter te beschermen. Blijkbaar is dat niet zo moeilijk. De inwoners ter plekke ouden zich massaal als calvinisten en zijn bereid om hun geloof met hand en tand te verdedigen. Zo wordt een leger uitgebouwd met jonge mannen van Roesbrugge tot Hondschote. Het eerste officiële leger van de andersgelovigen in de Nederlanden.

Het mag best wat toleranter

De officiële instanties van Veurne-Ambacht brengen de graaf van Egmont stante pede op de hoogte van de bewapening van de geuzen en verzoeken hem om gepaste maatregelen te treffen. Ik moet er nog bij vertellen dat vooral de lokale edelen in de Westhoek zorgen voor de financiering van het geuzenleger. Hoe meer de abdijen bloeden, hoe meer er opportuniteiten te verwachten zijn. De wetenschap dat ze de gewone mensen voor hun kar spannen maakt me misselijk. Vooral de wetenschap dat ze zonder scrupules misbruik maken van het alternatief geloof stoot me voor de borst. De mensen opnaaien met opstandige gevoelens en die nog financieren ook. Adel en plebs verbinden hun lot aan elkaar. 'En zo vermeerderde het getal van hun aanhangers dagelijks. In zover dat de hertogin van Parma begon te vrezen voor een algemene oproer.' De hertogin besluit om zich wat toleranter op te stellen. Na advies van de voornaamste heren van het land besluit ze de vrije uitoefening van de religie alsnog toe te laten en de inquisitie af te schaffen. Zolang de mensen zich niet zouden opstellen tegen de koning en zijn wetten. En vooral dat ze een einde zouden maken aan het bederf en de roofpartijen in kerken, kloosters en kapellen en dat ze zouden meehelpen met het straffen van beeldenstormers en kerkbrekers. Het spreekt vanzelf dat ook de geestelijken met rust moeten worden gelaten. Calvinisten mogen preken maar dan niet op plekken waar er voordien

katholieke diensten werden gegeven. En verder mag niemand zich bij dergelijke bijeenkomsten wapenen en wanorde veroorzaken. Op 29 augustus 1566 ontvangen die van Veurne en Veurne-Ambacht enkele brieven van Egmont waarbij de beslissingen van Margaretha van Parma uit de doeken worden gedaan. Met daarbij zijn verzoek om die officieel te verkondigen. Het nieuws zorgt voor grote blijdschap onder de geuzen. Gezanten van stad en kasselrij haasten zich tot bij de ministers om hen plaatsen aan te wijzen waar preken mogen plaatsvinden en waar de geuzen hun eigen tempels mogen bouwen.

De tempel in Sint-Rijkers

De geuzen verliezen in elk geval geen tijd om van de voordelen van de nieuwe wet te profiteren. Ze beginnen aan de bouw van een tempel op de parochie van Sint-Rijkers. Op een locatie niet ver van de herberg 'Het Haentje'. In de buurt van café 'De Hagedoorn' te Roesbrugge komt er ook een godshuis. Verder nog een in Elverdinge en enkele andere in de 'Acht Parochies'. Pauwel Heinderycx verwondert zich over de snelheid waarbij de nodige fondsen worden ingezameld om al die gebouwen neer te poten. Het geld wordt opgehaald tijdens de sermoenen. De eigen aanhang zou zijn laatste stuiver uitgeven om hun religie vooruit te helpen. 'Zo groot was de hardnekkigheid van de geuzen.' Hoeveel de edelen bijdragen is koffiedik kijken. 'Ondertussen begonnen de ministers overal het officie van pastoor te bedienen, dopende de nieuwgeboren kinderen, de huwelijken doende en begravingen de doden.' De katholieke priesters staan er bij en kijken er naar. Hoe hadden ze ooit kunnen denken dat hun onaantastbaar statuut, een cadeau van de paus nota bene, zo zou kunnen gaan wankelen? Hun wrok tegenover de nieuwgezinden zal groot zijn. Maar hetzelfde mag echter ook gezegd worden van de calvinisten. In plaats van zich te beperken tot de uitoefening van hun eigen religie, blijven sommigen zich hardnekkig revancheren op de katholieken. Dwaze kortzichtigheid is het. De geuzen vragen werkelijk om problemen. Lees maar: 'ondanks het feit dat de leiders van de geconfedereerden geaccepteerd hadden dat de geuzen niet langer beelden mochten breken en dat dit desnoods met geweld zou belet worden, liepen er nog veel naar de kerken op

zoek naar overblijvende heiligenbeelden. En ze wierpen die in stukken. Ja, de minister zelf, genaamd Pieter Haezaert, waagde het om op 10 september 1566 aan het hoofd van tweehonderd man naar Veurne te komen en dan te gaan preken in Wulpen. Dat werd hem echter geweigerd en toen vonden ze er niet beter op dan zich tussen Veurne en Wulpen uit te leven aan kerkbraak en sacrilegie. Op dezelfde tijd werden er grote inbraken gepleegd door kwade inwoners in de kerken van Houthem, Izenberge, Wulveringem, Vinkem en de andere parochies van de kasselrij. Het klooster en de kerk van Eversam werden eveneens verwoest en gebroken door een bende kerkbrekers onder de leiding van Jacques Mormentin van Roesbrugge.' Die laatste wordt door de schrijver getypeerd als een grote booswicht.

Pater Willem

De maatregelen die Veurne neemt worden stipt gebrieft aan Egmont de gouverneur van Vlaanderen. Ze klagen steen en been dat de geuzen zich niet aan de afspraken houden die de geconfedereerde heren gemaakt hebben met mevrouw van Parma. De graaf reageert door enkele leiders van de calvinisten bij zich te roepen. 'Als jullie niet ophouden met het beroven van kerken dan zal ik me verplicht zien om de vrije uitoefening van het alternatief geloof weer in te trekken.' De magistraten in Veurne krijgen de opdracht om beeldenstormers en kerkbrekers zonder pardon op te pakken en hen conform de plakaten te berechten. Van dan af aan gaan de geuzen zich wat gedeisder opstellen. De Westhoek krijgt het bezoek van een zekere pater Willem. Een augustijner monnik met pij en al. Afkomstig van het Nederlandse Dordrecht. Niemand die deze man ook maar enigszins verdenkt van heresie. Tot hij zijn monnikenkleren afwerpt en zich gaat profileren als een volleeerde calvinistische prediker. Zijn outing gebeurt op 18 augustus 1566. Willem wordt prompt verkozen tot minister van de geuzen. Zijn eerste sermoen houdt hij in Elverdinge waar een grote toeloop van volk ontstaat. Van daar gaat de Hollander naar Mesen, Poperinge en andere plaatsen waar hij het vergif van zijn nieuw geloof nieuw leven inblaast. In oktober 1566 wordt hij aangesteld als minister van Roesbrugge waar hij ook gaat logeren. De geuzen zien in pater Willem een wijze, verstandige en ijverige man. Onder zijn impuls wordt de tempel van Hagedoorn opgetrokken. Rechtover de

Groenestraat, eventjes buiten de kern van Roesbrugge. Hij krijgt hulp van zowat overal. Bomen en andere bouwmaterialen. Tijdens zijn preken slaagt Willem er in om geld in te zamelen zodat de constructie vlot kan worden gefinancierd. De schrijver vindt de bouw op niet te veel trekken. 'De gezeide tempel was zeer slecht gemaakt en leek meer op een grote schuur.' Maar de geuzenpater stoort er zich niet aan. Hier houdt hij zijn diensten. Doopt en trouwt hij de bewoners en begraaft hij hun doden. Zijn sermoenen trekken veel volk uit de ruime buurt. In de schuur galmt gedurig het geluid van de psalmen. 'In de velden, bossen, op de wagens, schepen, molens en in de winkels hoorde men voortdurend dat zingen van die psalmen. En zulks gebeurde zonder dat de uitoevenaars daar grote devotie bij betoonden.'

Renaut Ringot wordt opgeknoopt

Eind september 1566 is de rust op het platteland teruggekeerd. De geuzen houden zich nu aan hun woord. De rovers en de landlopers zijn weggetrokken. De 26ste worden de honderd man die de kasselrij moesten bewaken ontslagen van hun taak. Het magistraat vindt hun aanwezigheid niet langer nodig. De stadhouder krijgt nu een groepje van twaalf mannen bij zich om de kasselrij in de gaten te houden en om eventuele misdadigers gevangen te nemen. Dat gebeurt zoals gezegd in opdracht van Egmont. Het duurt niet zo lang vooraleer justitie zijn hand kan leggen op vier beeldenstormers. De belangrijkste onder hen is een zekere Renaut Ringot die de aanvoerder bleek geweest te zijn van een bende van tien kerkbrekers. Op 2 oktober wordt Ringot te Veurne opgeknoopt. De berechting van de andere drie loopt minder van een leien dakje. Jan Bonvoisin, Jan Maes en Ghislain Baillie wachten op hun proces. Eerstgenoemde Bonvoisin is goed bevriend met de bekende minister Gilles du Mont die zich de laatste tijd vooral manifesteert in Poperinge. Du Mont die de brutale ophanging van Ringot heeft moeten vaststellen, leeft met de vrees dat zijn spitsbroeder Jan Bonvoisin het zelfde lot zal moeten ondergaan. Hij heeft per slot van rekening identieke daden gepleegd. De minister van Poperinge stookt de ministers van de Westhoek op om op alle mogelijke manieren te lobbyen bij de wetsheren van Veurne zodat die de vergrijpen van zijn

boezemvriend door de vingers zouden willen zien. Diplomatie op zijn best natuurlijk. Twee gezanten vertrekken naar Veurne. 'Ze verzochten op zijn vriendelijkst dat het magistraat van Veurne-Ambacht hun vrienden terug in vrijheid zouden willen zetten en ze gebruikten daarbij veel schone en beleefde woorden.' 'Daarvoor hebben we in elk geval de toestemming nodig van het hof te Brussel', kaatsen de schepenen van Veurne de bal terug. De gezanten druipen noodgedwongen af. Even later komen ze op hun stappen terug. Als jullie onze mensen niet vrij laten zullen we die met geweld zelf uit de gevangenis komen bevrijden. De diplomatie heeft plaats geruimd voor stoere taal. De bedreigingen vliegen door de lucht. Al de kerken van de stad zullen bij deze gelegenheid geplunderd worden en de stadsmagistraten zullen allemaal individueel een lesje krijgen.

Hondschote zorgt voor grote zorgen

De schrik zit er dik in te Veurne. De bedreigingen zijn reëel en dienen ernstig genomen te worden. Vooral de wetenschap dat het geweld vanuit Hondschote zal komen baart hen zorgen. 'Dit was het voornaamste en meest heretieke nest van heel Vlaanderen. Bewoond door meer dan vierentwintigduizend grote mensen, zonder de kinderen meegerekend. En dat door de fabricatie van de saainijverheid die er geweldig floreerde. Van al dat volk dat deze activiteiten uitoefende was het merendeel met ketterij besmet. Hun ministers deden dagelijks hun best om de Hondschotenaars op te ruïen tegen de heilige kerk en tegen de koning.' Veurne zou wel eens kwalijk kunnen besprongen worden. Ze hebben geen garnizoen ter plekke om de stad te beschermen en veel van de eigen burgers zijn ook niet te vertrouwen omdat die ook al geïntoxiceerd zijn door dat dwaas nieuw geloof. Het bijvoegsel 'dwaas' neem ik gratis over van schrijver Heinderycx. Ik zelf zou er anno 2017 voor wat mij betreft eveneens het woord 'nieuw' weglaten. Maar goed; ik weiger beslist om schoonmoeder te spelen over de geschiedenis en laat Pauwel zijn rol verder spelen zoals dat hoort en zoals hij dat ook met overtuiging doet. Zijn jaarboeken zijn gevuld met precieuze details waar ik dankbaar gebruik van maak. De magistraten hier gooien het over een andere boeg. Waarom zouden ze zich niet transparant opstellen rond de rechtsgang van de beklagden. Er vertrekt een brief naar

Hondschote met de nodige details van de verhoren. Ze moeten daar echt wel beseffen dat Jan Bonvoisin en zijn kompanen wel degelijk beeldenstormers zijn en dat ze zelfs nog andere misdaden op hun kerfstok hebben. Allemaal criminele feiten die haaks staan op de plakaten van de koning en zeker in strijd zijn met de wet.

Zwaaien met de naam van God

De ministers in Hondschote buigen zich over de brief en de aangehechte bewijsstukken. Ze besluiten om een retoursbrief te sturen. Opgesteld in het Frans maar de schrijver is zo vriendelijk om die in het Vlaams over te zetten. Ik ben benieuwd naar hetgeen ze hebben neergeschreven. Het komt er op neer dat de ministers zeker zelf geen opdracht hebben gegeven om beelden te breken en dat zij zich bedroefd voelen voor al hetgeen er werd uitgericht. Het enige wat ze in Hondschote willen, is zich zelf te mogen buigen over het lot van Bonvoisin. Er wordt nogal wat gezwaaid met de naam van God en met het geestelijk zwaard van meneer de paus. Ook de steun die ze genieten van de edelen te lande word nog eens fijntjes aangehaald. Uiteindelijk komt de warrige brief tot de kern van de zaak. Een smeekbede om genade is het. Want Jan Bonvoisin is helemaal geen vechter en geen twistmaker maar integendeel een vreedzaam man. Getekend de Mont. Ik vertel er nog bij dat het verzoek van vrijlating van de twee anderen eveneens gevraagd wordt. De wetsheren in Veurne zouden eerlijk gezegd niets liever willen doen dat de gevangenen op vrije voeten te stellen. Ze vrezen het geweld van die van Hondschote. Aan de kant vrezen ze zich de verontwaardiging van het hof van Brussel op de hals te halen. En dus besluiten ze om hun gevangenen niet vrij te laten maar om die nog strikter te bewaken. Het duurt niet al te lang voordat in Hondschote de beslissing valt om de dreigementen effectief te gaan uitvoeren. Wat me nu toch imponeert, het mag dan wel 450 geleden zijn, is het revolutionair karakter en de massa van het volk dat zich op geen tijd gaat scharen achter zijn protestantse leiders. Om hun ontwerp te kunnen uitvoeren werden alle gereformeerden uitgenodigd om op 7 oktober naar Roesbrugge te komen. Wel voorzien van wapens want er staat iets belangrijk op het programma. En dan. 'Amper te geloven welke menigte van volk er uit Hondschote, Poperinge,

Belle, Nieuwkerke, uit Cassel-Ambacht, uit het land van La Leu (de Leiekant) en van alle andere gewesten daar naartoe liep.'

Veurne moet een lesje krijgen

De massa heeft maar één bedoeling. Veurne een lesje geven. Deze kwalijke stad moet veroverd en geplunderd worden. Zijn dat dan die vrome gelovigen? Ik krijg al direct antwoord op mijn bemerking. Tussen de menigte bevinden zich nogal wat landlopers, rovers en kwaad volk die natuurlijk van de partij zijn om hun graantje van de buit mee te pikken. De magistraten van Veurne hebben ondertussen al weet gekregen van de samenscholing in Roesbrugge. 'We gaan dus bezoek krijgen.' Het wordt hoog tijd om de stad extra te beschermen. 'Ze bevelen aan al hun inwoners dat ze zich om 13 uur moesten komen aanmelden voor het stadhuis. Voorzien van wapens, elk onder zijn hoofdman. Op het ogenblik waarop de alarmklok zou klingelen moesten ze zich dan haasten naar de vestingen zoals het bevelen was, op pene van zware straffen voor wie in gebreke zou blijven.' Er worden nog meer maatregelen getroffen. De inzet van de bestaande burgerij zal niet volstaan om de stad tegen een dergelijke bende geuzen te beschermen. Een bende die naar verluidt nog altijd aan het groeien is. Ze roepen de hulp in van kapitein Berry die met zijn garnizoen voor Lo ligt. Om 23 uur arriveert Berry. Drie uur later worden de poorten van Veurne hermetisch gesloten. In Roesbrugge stijgt de agitatie al de hele dag. Voor een deel van de rebellen gaat het allemaal niet snel genoeg. In de nabijgelegen parochie Beveren aan de IJzer dringen ze het nonnenklooster binnen. Wat volgt is natuurlijk de traditionele plundering en een kwalijke behandeling van de nonnen. Enkele geuzen focussen zich op de abdij van Eversam waar ze alles meenemen waar ze goesting in hebben. 'Tot die benden naar Roesbrugge terugkeerden. En toen er besloten werd de stad Veurne zonder uitstel te bespringen, de gevangenen te verlossen, mitsgaders te doen plunderen, de huizen, de kerken te roven en de beelden te vernietigen. Daarom zijn ze 's anderendaags, wezende de 8ste oktober, 's morgens om 4 uur met grote furie naar Veurne getrokken. Met omtrent de vierduizend man die zeer wel voorzien waren van wapenen.'

De geuzen worden vakkundig afgehouden

Het zal er gaan spannen. De jaarboeken vertellen het gebeuren best boeiend en ik zie niet in waarom ik hun relaas zou moeten bijkleuren. 'Kapitein Berry en zijn volk, gelijk ook de burgers waren al in de wapens. Een deel van de weerspannige geuzen begon al direct met de aanval; de barrièren en de poorten met ladders beklimmende net zoals de muren van de stad. Terwijl anderen hevig vuurden met hun musketten. Maar kapitein Berry en zijn manschappen manifesteerden zich natuurlijk ook. Ze verweerden zich prima en schoten hevig terug. Zo dat er aan beide zijden enkele doden en gekwetsten te betreuren vielen. Zo zijn de geuzen kloekmoedig afgeweerd en gedwongen geweest om te vertrekken. Dat gebeurde met een uitnemende blijdschap van de inwoners en met een grote schande voor de geuzen die zo hun lichtvaardig voornemen in rook zagen verdwijnen.' De aanval op Veurne is dus effectief op een fiasco uitgedraaid voor de Hondschotenaars. Dat betekent niet dat de rust in en om de stad nu terugkeert. Zowat elke dag wordt er mee bedreigd om terug te keren en een nieuwe aanval te lanceren. Dit keer met nog meer volk en met grof geschut om de stadsmuren aan flarden te schieten. Er moet dringend extra bescherming komen. Een eskadron soldaten onder leiding van de heer van Lysques verhuist van Sint-Winoksbergen naar Veurne. Een groep Veurnenaars reist naar Brugge en het Brugse Vrije waar ze op zoek gaan naar buskruit en lansen. Hun missie is succesvol: twee ton buspoeder en vijftig pieken en ook het aanbod om Veurne waar nodig verder bij te staan. Het Veurnse stadsbestuur stuurt naar mijnheer de la Cressonnière, de gouverneur van Grevelingen een alarmerend bericht over de explosieve stand van zaken hier.

De grote kanonnen van Hondschote

De dreiging om alsnog het pleit van de geuzen te verliezen blijft reëel. Kunnen ze geen twee tonnen buskruit lenen van hem? De gouverneur moet hen ontgoochelen omdat hij onvoldoende poeder in voorraad heeft. Dan maar polsen in Nieuwpoort en Ieper en andere steden waar er gekeken wordt om alle beschikbare poeder op te kopen. Het lood om kogels te gieten kan alvast

aangeschaft worden bij de abt van Ter Duinen. De stad van Hondschote is in het bezit van vier gietijzeren kanonnen. De geuzen hebben er hun begerig oog laten op vallen. Precies wat ze nodig hebben om hun plannen kracht bij te zetten. Cressonnière wordt er bij gehaald om te lobbyen bij het stadsbestuur en slaagt er in om het zwaar geschut naar Veurne zelf te verhuizen. 'Die werden door tussenkomst van de landhouder en de keurheren van Veurne-Ambacht bij nacht gelicht en binnen Veurne gebracht op de 25ste oktober 1566, niet zonder perikelen voor diegenen die daar de opdracht voor hadden gekregen.' Madame van Parma mag feitelijk wel wat meer doen dan brieven te sturen en de brave landvoogdes te spelen. Kan zij niet zorgen voor munitie? Het verzoek komt van het stadsbestuur en wordt niet lang daarna positief beantwoord. Er ligt wel wat voorhanden in het magazijn van de koning. In de stad van 'Ter Veere'. Twee metalen kwartierslangen die elk een kilo ijzer kunnen afvuren. Twee halflangen en twee van ijzer gesmede kwartierslangen. Samen met honderd kloten en twaalfhonderd pond buspoeder. Goosin Kellemergh, de verantwoordelijke voor het koninklijk geschut in Ter Veere vraagt enkel dat hij graag de niet afgevuurde munitie zou terugkrijgen als de problemen van de baan zijn. De zelfverzekerdheid in Veurne groeit met de dag. Ze hebben de eerste aanval weten af te slaan en nu met die extra bewapening en munitie staan ze er nog beter voor. Het is nu kwestie van hier en daar kuis te houden bij de geuzen zelf. Er worden kleine patrouilles gevormd. Telkens een officier die vergezeld wordt van enkele soldaten. Ze gaan op zoek om oproerlingen te vangen. Mensen die zich gewaagd hebben om Veurne te bestormen, kerkbrekers, rovers die de kerken hier zijn binnengevallen. Wat is het toch dwaas geweest van de calvinisten om zich te vereenzelvigen met al dat driest geweld. Precies op het moment dat ze salonfähig geworden waren, met het recht om eigen tempels en erendiensten te hebben. En nu hebben ze hun pas verworven status verprutst. De katholieke ingezetenen van Veurne beschikken nu wel degelijk over een alibi om hen aan te pakken.

De eerste kapitein is een Woestenaar

De gevolgen voor de geuzen worden al in december 1566 duidelijk. De graaf van Egmont verbiedt hen expliciet om nog te

dopen, huwelijken in te zegenen en begrafenissen uit te voeren. Prediken wordt nog altijd getolereerd. Net zoals het zingen van psalmen. Het verbod om nog sacramenten uit te voeren werkt in als een rode lap op het netvlies van een stier. 'Ja de geuzen werden er nog vuriger door om de uitoefening van hun religie te plegen. Om hun gedachten ten uitvoer te kunnen brengen, besloten ze onder elkaar om geld in te zamelen en zelf soldaten aan te werven. Overal stelden ze commissarissen aan om de middelen te ontvangen die men daarvoor nodig had. De ministers wekten tijdens hun sermoenen het volk op om mild te zijn en geld te schenken dat gebruikt zou worden om hun religie en natuurlijk hun eigen lijven te beschermen. Het is niet zeggelijk welke grote sommen zij op die wijze gevonden hebben om hun opzet te realiseren.' Jan Denys, een man geboren in Woesten en nu inwoner van Roesbrugge wordt als eerste kapitein van de gewestelijke geuzentroepen aangesteld. Hij is sowieso de eerste Vlaming die soldaten aanvoert in dienst van de heretiekers. 'Overal waar hij kwam liet hij de trommels slaan en moedigde hij het volk aan om op te trekken met zijn bende, al uitroepende deze woorden; de gene die van goede wil zijn en de vurige ijver hebben om de wapens op te nemen ter verdediging van het evangelie, diegenen mogen zich laten opschrijven in de evangelische militie onder leiding van Jan Denys. Ze zullen een goed loon ontvangen voor hun geleverde prestaties.' In de jaarboeken staat het woord evangelie met een hoofdletter geschreven. Geloof verdedigen met wapens en dan nog een hoofdletter opeisen. Het lijkt me van het goede te veel te zijn. Wat is het toch minnetjes van mensen om god en geloof als kapstok te gebruiken voor het plegen van idioot geweld.

Mijn ongezouten mening

Dit terzijde. Ik kon het even niet laten om mijn ongezouten mening te verkondigen. Dat is nou het leuke aan mijn kronieken. Verbazingwekkend toch hoe die oude geschiedenis precies een kopie is van hetgeen ik anno 2017 dagelijks zie en hoor in het journaal. Maar nu focus ik me weer op de gebeurtenissen van december 1566. Jan Denys gaat ongestoord verder met het ronselen van rekruten. Op de vraag waar hij die autoriteit vandaan

haalt om zelf een leger te leiden, antwoordt hij steevast: 'van de opperste koning van al de koningen. Om zijn evangelie te beschermen.' Bah ja. Op 21 december van 1566 sturen de autoriteiten van de kasselrij meester Nikolaas Spierinck naar het hof in Brussel om ze daar te informeren over de opbouw van het geuzenleger van Denys en over de moedwilligheden die de geuzen her en der hebben bedreven. Jan Denys loopt natuurlijk direct in de kijker van wie hem maar al te goed kan gebruiken. Zijn leger is amper op getalsterkte als hij van de heer van Brederode het bevel krijgt om op te trekken naar Valenciennes. Die Brederode is zowat de belangrijkste figuur van het verbond van de edelen. Voor wat Valenciennes betreft zal het hun taak zijn om die te ontzetten uit de handen van de katholieken. In een voetnoot legt Pauwel uit dat de inwoners van Valenciennes zeer genegen waren voor de heresie en absoluut geen koninklijk garnizoen wilden aanvaarden, waardoor ze als weerspannigen aan de kroon verklaard werden. Vandaar die belegering door deze koninklijke troepen dus. Ze starten hun campagne op kerstmis 1566. De eerste stopplaats van Denys en zijn mannen is Tourcoing waar ze dienen te wachten op militie van de Leiekant, het land van Laleu. 'In alle parochies waar Jan Denys en zijn volk doorheen trokken, deden ze de oorlog jegens de pastoors en de geestelijke personen en ze beroofden hen van alles wat ze vonden.' Op 27 december smelten de legers samen. De volgende etappe gaat nu richting Doornik waar ook de militie van ter plekke worden opgepikt. Onderweg naar Valenciennes gaat het echter grondig verkeerd. Ter hoogte van Wattrelos lopen ze in een hinderlaag en komen ze oog in oog te staan met het garnizoen van Rijsel dat hen holderdebolder op de vlucht doet slaan.

Margaretha is het grondig beu

De gouvernante van de Nederlanden is de toestand ondertussen grondig beu. Ze heeft de alternatieve godsdienst op voorstel van de edelen gedoogd mits het naleven van enkele voorwaarden. De calvinisten hebben ondertussen op alle punten hun woord gebroken. De opbouw van een geuzenleger heeft de druppel doen overlopen. De andersgelovigen hebben zich in eigen voet geschoten. Van een gedoogbeleid kan er niet langer sprake zijn. De gereformeerde religie wordt met onmiddellijke gang van zaken

verboden. De orders van mevrouw van Parma aan Egmont zijn nu wel dwingend. 'De graaf van Egmont zond kort daarna aan de magistraten van Veurne en Veurne-Ambacht een plakkaat waarbij alle geuzen nu als rebellen werden verklaard, met de last van hen te vervolgen en te berechten. Daarnaast was er nog het bevel van de graaf zelf om alles in het werk te stellen om de bevelen van mevrouw van Parma op te volgen en de sermoenen zo veel mogelijk te beletten.' De magistraten van onze kasselrij geven instructies aan de landhouders Willem van Coornhuse, Roeland van Zegerscappel en aan meester Jan de Wilde. Op 4 februari van 1567 moet er opgetreden worden in Roesbrugge. 'Ze dienden er de ministers en de leiders van de geuzen de inhoud van de nieuwe plakaten ter kennis te brengen en ze moesten hen bevelen dat ze hun vergaderingen en preken moesten staken. Indien ze dat weigerden zouden de officiële instanties zich verplicht zien om hen met de grootste strengheid als gereformeerden te vervolgen.' De volgende dag wordt het plakkaat overal officieel verkondigd. De geuzen reageren met de versterking van het leger van Jan Denys.

Pijniging en geweldenarij

Over dat fameus leger valt er wel nog wat te vertellen. De hele winter tussen 1566 en 1567 ontpoppen de manschappen van Jan Denys zich als een echte pest in de streek. Vooral voor de katholieke inwoners en de geestelijken die zwaar in de miserie raken. 'Hij liep met mannen van zijn aanhang van prochie tot prochie en hij dwong de ingezetenen er via pijniging en geweldenarij om hen hun geld te geven. Bovendien beroofden ze de huizen van alles wat ze er in vonden. Dat was vooral omdat Jan Denys dit aan zijn soldaten toeliet om de opbrengst van hun diefstallen voor zichzelf te houden zodat ze in hun eigen onderhoud konden voorzien. Daardoor bevonden er zich onder zijn mannen natuurlijk veel andere straatschenders en kwaad volk.' Het leger van de Westhoek moet nu ook gaan bijspringen in Antwerpen. De geconfedereerden onder leiding van de heer van Toulouse plannen een inval te Antwerpen en ontbieden Jan Denys heimelijk om hen daarbij te komen assisteren. Die is natuurlijk gretig om nog eens in actie te mogen komen en rept er zich met vijfhonderd man naartoe. 'Maar de verzamelde troepen werden te

Oosterweel, een halve mijl van Antwerpen, onvoorzien aangetast van de troepen van de heren van Beauvois en La Motte en verslagen op de 13de maart van 1567.' Jan Denys wordt opgepakt en vrij korte tijd nadien te Leuven opgeknoopt. Meteen het einde van de eerste kapitein van de geuzen. Iemand die grote last heeft veroorzaakt aan onze kasselrij en aan andere regio's. De geuzen van de Westhoek hadden een ongelooflijk vertrouwen in hem, vooral omdat hij bekend stond als een stoutmoedig en ondernemend man. Voor zijn dood zou hij nog bekend hebben dat hij helemaal niets gedaan had voor de eer en glorie van zijn God maar dat hij er vooral op uit is geweest om zelf fortuin te maken. Zijn aanhangers voelen zich natuurlijk in de steek gelaten en verliezen hun moed. 'Jan Denys, hoge verheven, is te Brussel aan een galge gebleven'. De gereformeerden rouwen om het verlies van zoveel van hun vrienden daar in Oosterweel.

Het tempeest van de heresie

Valenciennes raakt veroverd door de koning. Oosterweel is een succes voor de katholieken. Overal te lande worden de geuzen nu ferm aangepakt. De uitoefening van de alternatieve religie wordt niet alleen strikt verboden, maar de ministers en consistorianten worden gevangen genomen. Of ze poetsen de plaat. Maar nergens in Vlaanderen vinden ze nog een veilig schuiloord. De magistraten zijn onverbiddeijk. Ze laten hen vervolgen en ter dood brengen. En naarstig dat ze zijn. De schrijver geeft het niet helemaal tegen zijn zin aan: 'de magistraten van Veurne en Veurne-Ambacht hebben insgelijks veel naarstigheid betoond om de heresie uit te doven, bij zover dat zij alleen al in de maand van april 1567 wel twintig personen verwezen en zowel door het vuur als door de galg deden sterven.' Het tempeest van de heresie begint zo toch wel flink te minderen in onze kasselrij. En dat is ook het geval in heel Vlaanderen. De strenge aanpak loont direct. De pastoors komen terug. De kerken worden opnieuw gewijd, de altaren zo goed en zo kwaad mogelijk hersteld. De goddelijke diensten schieten weer op gang en al diegenen die de uitoefening van de katholieke religie willen beroeren, worden eenvoudigweg opgehaald en opgehangen. De psalm van pater Willem, die Hollandse minister die al zes maanden de scepter zwaait in Roesbrugge, is eveneens uitgezongen. De Veurnse autoriteiten sturen een gerechtsdienaar

en enkele soldaten om hem daar te gaan oppakken. Willem wordt te Veurne in de bak gedraaid en op de 30ste april op de markt opgehangen. 'Het was het ware loon dat de man verdiend had', zoals je kan opmerken is Pauwel waarlijk een diep katholieke man. 'Willem de Hollander was nog maar in de bloem van zijn leven. Vierendertig jaar. Bovendien kloek van lichaam en ook van verstand. Het waren de vleselijke wellusten en de vrijheid van levenswijze die hem uit zijn klooster lokten en hem zijn geloof deden verfoeien.' Nog voor de arrestatie van de minister hadden ze zijn tempel aan de Hagedoorn al met de grond gelijk gemaakt. Net zoals dat het geval wat met alle calvinistische tempels in de regio. De voortgang van de heresie is vooral te wijten aan de edelen die niet moesten weten van kardinaal Granvelle. Daar ligt volgens Heinderycx de schuld van al die moord en verderf welke de Westhoek zo zwaar geteisterd hebben.

De vestingen zijn er maar deerlijk aan toe

De poorters van Veurne nemen het zekere voor het onzekere. Dergelijke toestanden met dreigende geuzen die hun stad willen binnenvallen wensen ze hier niet meer mee te maken. De beveiliging van hun stad mag best wel op punt gezet worden. Op 1 mei 1567 laat het magistraat een algemene inspectie van de vestingen, grachten, muren, torens en poorten uitvoeren. Hun bevindingen zijn duidelijk: zowat overal zijn er mankementen en die moeten dringend aangepakt worden. Vooral de grachten van de vestingen zijn er maar deerlijk aan toe. Die zijn zodanig dichtgeslibd dat men er tijdens de zomermaanden gewoon kan doorheen wandelen. Dat is vooral het geval tussen de Zuidpoort en het Westwaterhekken. De kostprijs van de herstellingen wordt geschat op een kleine tienduizend gulden. Die middelen zijn er natuurlijk niet omdat de stad Veurne de voorbije jaren natuurlijk flink gesukkeld heeft met zijn handel en nijverheid. En natuurlijk ook omdat er al veel te veel geld werd uitgegeven tijdens de voorbije oproer. De stedelijke autoriteiten blijven echter bij hun voornemen om de reparaties uit te voeren. Er wordt gekeken in de richting van de baas van de abdij van Sint-Niklaas. Per slot van rekening houden zijn geestelijken zich netjes beschermd hier in de binnenstad. Dat is ook het geval met hun collega's van de collegiale

kerk van Sint-Walburga. Ook zij krijgen de vraag om een grote som geld op tafel te leggen zodat de herstellingen kunnen bekostigd worden. De geestelijken van het kapittel van Sint-Niklaas zien de vraag van Veurne niet zitten. Ja, het is natuurlijk wel waar dat de stad verder moet beschermd worden tegen de ongelovige geuzen en de vijanden van de heilige kerk. Ze wijzen er op hoeveel schade ze zelf de voorbije jaren hebben opgelopen in hun godshuizen. Maar na veel vijven en zessen komt de abt over de brug met vierhonderd gulden. Die zal hij de volgende vier jaar in schijven van honderd gulden betalen. Op voorwaarde dat het stadsbestuur hen met geen extra lasten zal opzadelen.

De katholieke bijdrage is maar povertjes

De abt en de kanunniken van Sint-Walburga springen op de kar. Ook zij willen dezelfde bijdrage leveren. Stad Veurne vindt dat toch maar povertjes in vergelijking met hun vermogen. Het heeft nogal wat voeten in de aarde om de tussenkomst te verhogen tot zeshonderd gulden, te betalen in vijf jaarlijkse schijven van honderdtwintig gulden. Natuurlijk op voorwaarde dat er geen verdere taksen zullen worden opgelegd. 'Het vermelde aanbod voor het magistratuur voldoende schijnende, werd met dank aanvaard. Terstond deed men werken. En de versterkingen van de stad Veurne werden zoveel mogelijk verbeterd.' Die laatste zin sluit het eerste hoofdstuk van de jaarboeken van Veurne af. Het loopt lekker hier aan mijn toetsenbord, mijn muis is het schuiven nog helemaal niet moe en ik beslis om maar direct te beginnen aan 'tweede kapittel' met zijn hoofding 'van toen de hertog van Alva naar Nederland kwam als gouverneur-generaal, tot dat die van Nieuwpoort verwezen werden om hun aandeel in alle lasten van Veurne-Ambacht te betalen.' Zoals dat in het verleden al zo vaak het geval geweest is, zullen er nog maar eens spanningen rijzen tussen Veurne en Nieuwpoort. En wie is die Alva waarvan sprake? Ik popel al van ongeduld om verder te werken aan mijn interpretatie van de handschriften van Pauwel Heinderycx. Ik kom al direct veel meer te weten. 'De koning van Spanje had onlangs de hertog van Alva benoemd tot gouverneur-generaal van de Nederlanden. Hij stuurde hem onder begeleiding van een groot leger van Italianen en Spanjaarden naar hier om de opstandelingen en de heretiekers te vernietigen.' Oei. Alva arriveert op 22 augustus

van 1567 in Brussel en begint direct aan de vervolging van de geuzen en van al diegenen die een vuile rol gespeeld hebben om hen te steunen. Hij kijkt in de richting van de leiders en naar de adellijke heren van het bondgenootschap die volgens hem nogal wat op hun kerfstok hebben.

Repressie uit de oude doos

De geldende plakaten van keizer Karel voor wat betreft de religie moeten voortaan heel strikt geïnterpreteerd worden. Alva begint onmiddellijk met een onderzoek en wil te weten komen wie inbreuken gepleegd heeft op deze wetten en vooral wie de alternatieve godsdienst heeft ondersteund. 'De magistraten moesten overal een nauwkeurig onderzoek instellen ten laste van de ministers, consistorianten, beeldenstormers en verdrukkers van de heilige kerk, mitsgaders van al diegenen die zulke mensen ondersteund en bevoordeeld hadden.' Repressie uit de oude doos. Alva en zijn brigade als Gestapo avant la lettre. Een golf van arrestaties raast door de Nederlanden. Wie ooit kleur bekend heeft en achter het gedoogbeleid van de nieuwe religie gestaan heeft mag er nu zeker van zijn dat hij of zij zal opgepakt worden. Zelfs wie de heresie niet belet heeft komt in het vizier van de 16de eeuwse Gestapo. Zelfs de absolute top van het land heeft prijs. Gewezen gouverneur van Vlaanderen, de graaf van Egmont en de graaf van Hoorne (Filips van Montmorency) worden aangehouden. Het oppakken van Egmont heeft vooral te maken met zijn oorspronkelijke weigering om de Spaanse inquisitie hier in te voeren. Nochtans is er geweten dat hij zich de voorbije maanden wel degelijk heeft ingezet om de vijanden van het katholiek geloof te vervolgen. Zijn gedragsverandering dateert van zijn laatste ontmoeting met de calvinistische edelman Willem van Oranje te Willebroek. Egmont nam er afscheid van Willem met de woorden 'vaarwel koning zonder land.' De macabere respons van Willem van Oranje was er wel één die kon tellen. Zijn 'vaarwel graaf zonder hoofd', liet in elk geval niet veel goeds voorspellen voor Egmont. De repressie spoelt ook aan in de Westhoek. Procureur-generaal Pieter de Cocq en raadsheer Lievin Snouck worden als regeringscommissarissen van de Raad van Vlaanderen naar onze provincie gestuurd. Ze willen informatie inwinnen ten laste van de

heretiekers en van wie hen gesteund heeft. Op 22 september 1567 is Veurne aan de beurt. Een zoektocht naar bezwarende elementen die wijzen in de richting van de geuzen. Niemand is veilig voor het duo inquisiteurs. Zelfs de magistraten en de officieren worden gescreend. Daarna gaat het richting Hondschote. Hier is er veel werk aan de winkel. Vermoedelijk wel het grootste geuzennest van heel de Nederlanden. Na hun onderzoek ter plekke keren de Cocq en Snouck terug naar Veurne-Ambacht. Op 4 oktober arriveren ze aan het klooster van Eversam. Ze ontbieden de magistraten van de stad en van de kasselrij om te antwoorden op een reeks van vragen. Wie niet kan komen moet zorgen voor een vertegenwoordiger. Omaer Valcke, de burgemeester van Veurne is vergezeld van schepen Cornelis Weins en pensionaris Pieter Cortewille. Voor de kasselrij tekenen ook drie personaliteiten present: de keurheren Roeland van Zegerscappel en Joost Weeghsteen samen met griffier Gilles Blomme. Die van Veurne-stad krijgen daar een bolwassing vanjewelste. Ze hebben zich niet vlijtig van hun taken gekwetend. Waarom hebben ze de geuzen die de kerk van Sint-Denijs vernielden niet opgepakt? De drie hoogwaardigheidsbekleders wentelen zich in excuses. Konden zij daar iets aan doen dat de beeldenstormers in kwestie uit de stad weggevlucht waren? Ja, ze hadden er hun officieren op af gestuurd en die werden op hun beurt gevangen genomen. Alles wordt netjes op papier geschreven en door alle partijen ondertekend. Aan heel het proces-verbaal worden achteraf geen verdere gevolgen aan gegeven.

Heet onder de voeten

Daarna begint het verhoor van de gedeputeerden van Veurne-Ambacht. 'De commissarissen betichtten de wethouders van de kasselrij dat ze de beeldenstorm en de kerkroof in hun streek niet belet en bestraft hadden. En de sermoenen gedoogd. Ze hadden tot overmaat van ramp locaties aangeboden waar de geuzen hun tempels konden bouwen.' Het drietal antwoordt dat ze inderdaad een en ander niet hebben kunnen beletten en dat het aanwijzen van grond voor de tempels er kwam in opdracht van de graaf van Egmont die ze wel moesten gehoorzamen. De bewijzen van die opdrachten kunnen ze in geval wel op tafel leggen. De inquisiteurs vertrekken in zeven haasten naar Brussel. Enkele dagen later ontbieden ze een afgevaardigde van de kasselrij om zich daar te

komen verdedigen en om antwoord te geven op enkele bijkomende vragen. Meester Jan de Wilde meldt zich aan op 12 oktober 1567 en legt er het schriftelijk bewijs van Egmonts opdracht op tafel. Volgens hem kan er niets verweten worden aan de magistraten van Veurne-Ambacht en zijn stelling wordt door het hof ook gevolgd. De nauwgezette onderzoeken van de inquisiteurs, nu ook gevolgd door de ijver van de lokale bestuurders zorgen ervoor dat de grond erg heet wordt onder de voeten van de aanhangers van het nieuw geloof. Hier blijven wonen is een 'risque de beauté' en dus slaan er nogal wat Westhoekers op de vlucht. Ik laat het Pauwel zelf eens expliceren: 'uit de Nederlanden zijn er over de honderdduizend huisgezinnen vertrokken om in andere streken te gaan wonen. En dit om de dood te ontvluchten. Onder dat gezeid getal waren er over de vierhonderd huisgezinnen uit Veurne-Ambacht en nog veel meer uit Hondschote. Door die straffe vervolging zag men enkel nog katholieke erediensten. Niemand die hen nog kon storen omdat de heretiekers zich niet meer durfden te verzetten en vooral omdat de meerderheid gevlucht was naar Frankrijk, Engeland en andere streken. Diegenen die in het land gebleven waren, verscholen zich nu in de bossen of ze hielden hun hoofd veilig onder de maailijn.' Ondanks de strenge vervolgingen kruipt er toch nog één minister uit zijn schuilplaats. De uitzondering bevestigt de algemene regel. Aan de Walleboom in de parochie van Reninge worden er af en toe nachtelijke sermoenen gehouden. Niet ver van de Hazewind. Dat is pas durven. Hij stuurt zijn boodschapper rond met tijdstip en plaats van zijn preken en het mag gezegd worden; er komt veel volk op af.

Het schavot op de markt van Veurne

Onder dat volk zullen zich wel klikspanen bevinden. Het duurt in elk geval niet zo lang vooraleer de bestuurders van Veurne-Ambacht op de hoogte gesteld worden van de clandestiene samenkomsten. Ze starten onmiddellijk een onderzoek naar de predikant in kwestie en naar allen die daar aanwezig waren. De minister in kwestie blijft onvindbaar. Wie daar aanwezig geweest is blijft natuurlijk niet lang onbekend. Ze worden allemaal opgepakt, op de markt van Veurne aan een schavot tentoongesteld en

In de duinen van Koksijde en ter Ijde wordt twee stallen gebouwd. Het aantal ruiters dat de kustlijn in de gaten moet houden wordt gevoelig opgedreven en er is ook sprake van meer voetgangers welke onder het bevel staan van Francisco Martin. In Nieuwpoort zijn ze er evenmin gerust in. De reeks mislukte aanslagen op de stad zorgt voor schrik en ongerustheid. Er moet dringend extra bescherming komen en er wordt daarbij gekeken naar het magistraat van Veurne-Ambacht. Op de leden van de Raad van Vlaanderen moeten ze blijkbaar niet veel rekenen want die laten het 'hun gat horen'. 'Ze vroegen bijstand van leeftochten, geschut, wapens en andere oorlogsgereedschap, samen met werklieden om hun stad te versterken. Ze argumenteerden zich door te stellen dat het behoud van Nieuwpoort van groot belang was voor Veurne en Veurne-Ambacht zelf.'

Luis de Zúñiga y Requesens

Veurne doet in elk geval zijn best voor zijn buurstad. Op 10 september sturen ze een delegatie naar graaf van Roeulx (Jan van Croy), de koningsgezinde toezichthouder over West-Vlaanderen. De oproep van Nieuwpoort zal overgemaakt worden aan de vijf Leden van de Raad van Vlaanderen. Voor alle duidelijkheid heb ik het hier over Gent, Brugge, Ieper, het Brugse Vrije en de vijfde stem gaat naar de geestelijkheid in het algemeen. En ook de zeven kasselrijen van de Westhoek zullen deze vraag voorgelegd krijgen. 'De hertog van Alva die de Nederlanden nu al zes jaar bestuurd had, werd door de koning van Spanje teruggeroepen. Hij nam met een beleefde brief afscheid van de magistraten uit Veurne en Veurne-Ambacht. Diezelfde wethouders ontvingen kort daarna een brief van de koning zelf waarbij hij hen waarschuwde dat Luis de Zúñiga y Requesens, groot-commandeur van Castilië op 17 november te Brussel zou aankomen en dat deze man Alva ging opvolgen.' Alva's vertrek laat niemand onberoerd. Mijn nochtans katholieke schrijver geeft hem een serieuze blaam. Hij wordt ook maar koeltjes ontvangen in Spanje. En gelijk hebben ze daar: 'Alva vertrok uit laatstgenoemde stad op de 2de december. Hij liet het land achter in de grootste beroering. Allemaal veroorzaakt door hem zelf, door zijn ongehoorde schattingen en wreedheden waarmee hij het karakter van Vlaanderen onderdrukte. De

overplaatsing van de hertog zorgde voor grote blijdschap onder de bewoners van het land, vooral omdat men hoopte dat de nieuwe gouverneur de inning van de tiende penning zou intrekken en dat de rebellen zich hopelijk daarom zouden willen verzoenen met de koning.'

Het winterseizoen brengt geen beterschap

De winter in Veurne brengt in elk geval niet de verhoopte beterschap. Integendeel zelf. De stad krijgt een garnizoen vreemde soldaten op zijn dak. Aangezien de soldaten niet betaald worden door de koning, moeten de burgers opdraaien voor de 'service' van de soldaten. Die bestaat uit de levering van hout, kaarsen, olie, azijn, zout, peper en andere kleine benodigdheden welke allemaal samen zorgen voor grote kosten aan de Veurnenaars en die de poorters beetje bij beetje doen verarmen. Op het platteland gaat het al niet veel beter. De landlieden worden geplaagd door de regelmatige passage van buitenlandse troepen die de bewoners heel kwalijk behandelen. Dat heeft natuurlijk ook alles te maken met de wetenschap dat ze niet betaald worden voor hun krijgsprestaties en maar zelf hun boontjes moeten zien te doppen. Het jaar 1574 belooft niet veel goeds. Het zal ongetwijfeld een doorslag worden van 1573. De geuzen in Holland en Zeeland hebben recent enkele nieuwe veroveringen gedaan in Vlaanderen. Ze verplichten Requesens om in te grijpen. Op 4 maart worden zijn Vlaamse leenmannen gemobiliseerd. Ook in Veurne krijgen ze hun oproepingsbevelen. 'Hij beval dat al de leenhouders behoorlijk uitgerust ten oorlog moesten trekken. Op de verbeurdverklaring van hun lenen voor diegenen die in gebreke zouden blijven. Deze oproep zorgde voor grote consternatie omdat dergelijke dwingende maatregelen doorgaans maar gebeurden in uiterste nood.' De hoop dat de rebellen zich zouden verzoenen met de koning is al lang in rook vergaan. De oorlog escaleert van langs om meer. De geuzen ondernemen daarbij herhaaldelijk pogingen om toch maar een zeehaven in Vlaanderen te veroveren want hier aan de Vlaamse Noordzee hebben ze nog geen enkel bastion kunnen bemachtigen. De doorgang van kwaadwilligen over het land en via de zee moet absoluut vermeden worden en daarom worden de zee- en de landwachten nog verder uitgebreid. De nieuwe winter is voor de inwoners één lang uitgesponnen stuk ellende, met al die heen en

weer zwervende soldaten die de hele Westhoek onderdompelen in een uitzichtloos vat van tristesse en miserie.

Kan er vrede gemaakt worden?

Er komt een sprankel hoop in 1575. De toestand voor landvoogd Requesens is uitzichtloos. Er zal iets moeten gebeuren om uit deze impasse te geraken. De keizer van Duitsland dringt er op aan dat beide partijen beter eens met elkaar zouden praten. En zo begint de koning van Spanje te onderhandelen met de rebellen van Zeeland en Holland. Kan er dan geen vrede gemaakt worden? De gesprekken zorgen voor grote blijdschap bij de bevolking. Willem van Oranje steekt er een stokje voor met een voor Filips II onhaalbare eis: de vrije en openbare uitoefening van de hervormde religie. En zo blijft het leven in 1575 verder dobberen op diezelfde golven van rebellie en oorlog. Een van onze streekgenoten, Michiel Donaas vertrok enkele jaren geleden in de nasleep van de godsdienstoproer en heeft zich opgewerkt tot kapitein in het leger van de prins van Oranje. In zijn functie keert hij met enkele andere kapiteins naar zijn geboortestreek terug om te bespieden hoe men best een aanslag op Nieuwpoort zou kunnen uitvoeren. Bij een van zijn verkenningsronden wordt hij echter herkend en raakt hij in de handel van justitie. Hij wordt in de gevangenis van Veurne gegooid en komt er enkele tijd later ook voor het gerecht. In augustus 1575 wordt hij zonder veel pardon onthoofd. Pauwel gooit het plots over een heel andere boeg. De tijd. In Vlaanderen berekent men de tijd enigszins anders dan de in Europa geldende tabel die de katholieke kerk heeft ingevoerd. Hier bij ons begint een nieuw jaar met Pasen en zijn de maanden januari, februari en maart feitelijk de drie laatste maanden van het vorige jaar. Oude stijl en nieuwe stijl door elkaar verstrengelen heeft al enkele keren gezorgd voor grote geschillen en processen. Vooral omdat Pasen op zijn beurt kan variëren tussen 22 maart en 25 april. De koninklijke raad adviseert om voortaan overal de Roomse stijl in te voeren. Er arriveert in Veurne een vreselijk complex bevelschrift. 1576 en alle volgende jaren zullen voortaan beginnen op 1 januari. Alle vonnissen, sententies, testamenten, besluiten, brieven, akten dienen conform de nieuwe methode gedateerd te worden. Rechters, officieren, griffiers, notarissen en andere publieke en privé personen zullen

zich aan de nieuwe tijdrekening houden. Wie dat niet doet loopt voortaan het risico om op te draaien voor eventuele boetes en intresten die het gevolg zijn van deze onachtzaamheid. Het bevelschrift wordt uitgegeven op 16 juni 1575 in Antwerpen.

Een regering van nationale eenheid

Het jaar 1576 is zodoende al meer dan twee maand onderweg als Requesens, luitenant-gouverneur van de Nederlanden in Brussel sterft. Een haastige dood op zijn achtenveertig. Zijn verrassend overlijden zorgt voor grote beroering en de nodige veranderingen in het bestuur van het land. De Raad van Vlaanderen krijgt de voorlopige opdracht om de regering over te nemen tot er een opvolger wordt aangeduid. In afwachting daarvan beslissen de Leden van de Raad van Vlaanderen om de graaf Ernst van Mansveld, op dat moment de gouverneur van Luxemburg, voorlopig aan het hoofd van het land te plaatsen. Met een regering van nationale eenheid hoopt men vurig dat de zaken ten beste zullen keren. Maar er is sprake van het tegendeel. Iedereen bereidt zich met nog extra woede en energie voor op een nieuwe oorlog. Bijna elke stad die naam waardig heeft wel een garnizoen Spanjaarden op zijn dak gekregen. De vreemde soldaten leveren al veel maanden hun prestaties zonder dat ze daar al vergoedingen voor hebben ontvangen. De achterstallen op hun loon werden al een hele tijd beloofd door Requesens. En nu die plots gestorven blijkt slaan ze aan het muiten. Ze willen stante pede betaald worden. De andere buitenlandse huurlingen sluiten zich aan bij het protest van de Spanjaarden. Ik heb het over de vele Italianen en Duitsers die ons land onveilig maken. De moedwilligheden die deze mannen uitspoken zijn best hemeltergend te noemen. Met de gewone mensen als pineut. 'Ze plunderden hele parochies en steden die ze daarna in brand staken. Al die boosheid omschrijven is een haast onmogelijke opdracht om te beschrijven.' Pauwel focust zich beter op de toestand in Veurne. 'Daar lagen toen enkele Duitsers in het garnizoen van het regiment onder leiding van de graaf van Everstein. Eigenlijk hadden ze al voortdurend gezorgd voor overlast en kwelling. Maar nu ze vernamen dat ook de andere Duitse en Spaanse soldaten aan het muiten geslagen waren om hun loon op te eisen, begonnen ook zij oproer te stichten. Ze bezetten al bijna direct het landhuis en het stadhuis, maar de burgemeester

en de landhouders van de kasselrij boden zich daar aan met een som geld, een voorschot afkomstig van de tiende penning en stelden de soldaten tevreden. Gelukkig maar want anders zouden Veurne en Veurne-Ambacht dezelfde ervaring hebben meegemaakt als de rest van de steden in Vlaanderen.'

De voorbode van een verwoesting

Wat een toestanden toch. Een nest vreemde, gewelddadige en onbetaalde Spanjaarden die hier achterblijven zonder leiding en discipline. Met enkel de Vlaamse leden van de Raad van Vlaanderen die niet de minste impact hebben op deze mannen. 'De Staten van het land konden niet langer de schromelijke daden van de oproerige Spanjaarden verdragen en verklaarden hen als vijanden van de koning en van het vaderland. Om die vreemdelingen te beoorlogten en uit het land te verdrijven werden de magistraten van de steden en kasselrijen aangeschreven om op 15 september 1576 naar Gent te komen. Er moest beslist worden over een mogelijke vrede met de prins van Oranje, de stadhouder van Holland en Zeeland. En er diende ook bekeken te worden hoe men aan geld kon geraken om de strijd tegen de Spanjaarden te bekostigen.' Pieter Marchant, François de Meestere en Filip Weins bieden zich op de voorgestelde datum aan in Gent waar er inderdaad beslist wordt om vredesonderhandelingen te starten met Willem van Oranje. Er komt op korte termijn inderdaad een deal tussen Vlaanderen, Brabant, Henegouwen, Artesië, Zeeland en Holland. Het komt er op neer dat ze samen de Spanjaarden zullen verdrijven. De hervormde religie zal enkel toegelaten worden in Holland en Zeeland. Dit verbond wordt gesloten op 8 november 1576 en wordt omschreven als de 'pacificatie van Gent'. 'Burgemeester Nikolaas Blanckaert stuurde vanuit Gent zijn dienstbode naar Veurne om zijn inwoners te informeren over de goede gang van zaken. Het is niet zeggelijk wat voor een blijdschap deze goede tijding veroorzaakte bij de inwoners van de stad en de kasselrij van Veurne. Het vredesakkoord werd daarna plechtig en met de nodige vreugdetekens afgekondigd. Ja; het leek er op dat men voor eeuwig verlost zou zijn van al die oorlogsprikelen. Maar helaas: het was alleen de voorbode van een algemene verwoesting van de streek, zoals ik u hier straks het volledig relaas zal geven.'

De pacificatie van Gent

Nog tijdens de onderhandelingen voor de pacificatie van Gent, besloten de leden van de Staten van Vlaanderen dat het lokale Spanjaardenkasteel weer in Vlaamse handen moest komen. Dat kasteel in Gent werd nog bezet gehouden door zowat honderdvijftig Spanjaarden. 'Daartoe verzochten ze de Staten van Holland en de prins van Oranje om manschappen en geschut te krijgen, hetgeen ze accepteerden. Maar om daar van te kunnen van genieten moest Vlaanderen een onderpand bezorgen aan de Hollanders. De stad Nieuwpoort, waar ze al zo lang naar hengelden kregen ze nu zo maar in pand voor assistentie en munitie.' Het kleinste kind kan zien dat er een venijnig geurtje zit aan deze deal. In Veurne moeten ze grote ogen trekken bij deze gang van zaken. 'Van zodra de Hollanders in het bezit waren van Nieuwpoort stelden ze daar een gouverneur en een goed garnizoen. Die van Veurne en Veurne-Ambacht waren zeer ontevreden over deze gebeurtenissen. Ze vreesden dat ze bij het eventueel mislopen van de vrede dan wel eens met een bijzonder vijandig volk geconfronteerd zouden worden. Ze stuurden grote klachten naar de Raad van Vlaanderen, maar die oordeelde dat ze de Hollanders moesten gedogen en dat de mensen moesten leren in vriendschap te leven met elkaar. Voor alle zekerheid werden de bezetters van Nieuwpoort verzocht om zeker hun manschappen buiten de stadsmuren niet te laten uitlopen.' Nu ja. De Hollanders zijn misschien toch de kwaadste niet. Ze beloven zich gedeisd te houden. Daarbij komt natuurlijk dat het nu niet langer nodig is om al die wachtdiensten in stand te houden. De stadskas kan er alleen maar goed bij varen wanneer al die manschappen niet langer in dienst moeten worden gehouden. Vlaanderen verwittigt het stadsbestuur dat het toch een slag om de arm moet houden. 'Ze moesten zoveel mogelijk gewapend volk gereed houden om te kunnen uitrukken in geval van nood. En dat tegen de buitenlandse soldaten.' In plaats van betaalde medewerkers schakelt Veurne over op een mobilisatie van zedelijk verplichte vrijwilligers. In die tijd heet dat een algemene monstering van iedereen die zich vrijwillig aanbiedt en zich bereid toont om te helpen de Spanjaarden uit Vlaanderen weg te jagen. Te strijden voor het vaderland. 'Meer dan duizend mannen toonden dat zij daartoe bereid waren en ieder scheen genegen om de Spanjaarden uit het

land te helpen jagen, en dat wegens de goedwilligheden die ze hier bedreven en de zware schade die ze aan de burgers berokkenden.'

Een lening tegen een mooie intrest

Het geld voor de operatie zal ditmaal niet van de burgers komen. De rijkste lieden zouden best eens bereid moeten zijn om geld voor te schieten, een lening tegen een mooie intrest zal er voor zorgen dat ze er nog een centje kunnen mee verdienen. Het ophalen van dat geld loopt in Veurne-Ambacht niet van een leien dakje zodat de overheid zich verplicht ziet om de onwilligen te taxeren om elk volgens zijn capaciteiten tot zes pond te laten bijdragen. Moeilijk of niet, de kasselrij slaagt er toch in om een niet onaardige som van 32.219 Parijse ponden in te zamelen. 'De leden van Vlaanderen verstuurdten aan al de ontleners een rentebriefje, de penning 16de geldende.' Als ik het goed snap dat voorzien ze dus een intrest van 6%. Het machtsvacuüm in Vlaanderen blijft niet lang aanhouden. Koning Filips II werd natuurlijk direct op de hoogte gesteld van de opstand in Vlaanderen. Hij stuurt zijn bastaardbroer Juan van Oostenrijk naar de Nederlanden. Die arriveert in het Luxemburgse op 4 november 1576. In diezelfde periode krijgt Veurne-Ambacht de kans aangeboden om een heerlijkheid met de naam 'het Vrije van Sint-Omer' aan te kopen van de moederabdij van Sint-Bertinus. Het goed ligt in de parochie van Alveringem en zou dus wonderwel passen in het Veurnse territorium. De kanunniken willen er van af omdat ze teleurgesteld zijn in de povere opbrengst van het goed. In het begin van 1577 volgt de ene vergadering de andere om tot een afspraak te komen. De bewoners zelf zijn bereid om een stuk van de som bij te dragen maar de geestelijken gapen veel te breed zodat de verkoop uiteindelijk op een sissers afloopt. En terwijl ik het nu toch heb over sissers en mislukte deals. Hoe zou het ondertussen verlopen met deze Don Juan? Van zodra hij het bestuur hier heeft overgenomen krijgt hij een toevloed aan Vlaamse diplomaten te verwerken. De bevolking wenst eendracht en vrede en wil op alle gebied gehoorzamen aan de koning. Maar dan moeten zijn soldaten wel hun schup afkuisen. Ook de pacificatie van Gent moet aangehouden blijven. Op 12 februari 1577 komt het tot een vergelijk. 'Na veel vergaderingen en bijeenkomsten werd er

eindelijk een akkoord gesloten. In de stad Marche-en-Famenne. De koning bevestigde achteraf de overeenkomst die 'Het Eeuwig Edict' werd genoemd en bestond uit negentien artikelen. Een afschrift van de akte werd op 8 maart 1577 naar Veurne gezonden en korte tijd later met alle soorten van vreugdetekenen afgekondigd.'

Eeuwig edict of eeuwig gepikt?

Eeuwig Edict? Ik noem het eerder 'eeuwig gepikt'! Vooraleer de buitenlandse soldaten het hier willen aftrappen zullen ze wel nog eerst moeten vergoed worden. En wie zal dat doen? Juist: de Vlaming. Voor heel Vlaanderen loopt de som op tot tweehonderdduizend gulden. Veurne moet zonder uitstel zijn eigen quota van duizend gulden voor zijn rekening nemen. Bij de burgers valt er in elk geval niets meer te halen. 'Het magistratuur wist dat de burgerij van middelen ontbloot was door de grote schattingen die de voorbije tijd geëist waren en vooral door de grote kosten voor het onderhoud van de garnizoenen. Ze wilden de gemeente niet meer extra belasten en verkochten zilverwerk dat in Brugge stond maar aan de stad Veurne toebehoorde. En van de penningen die dat opleverde konden ze hun quota vereffenen.' Er moet ook een oplossing komen voor de sommen geld die de Spanjaarden ontleend hebben aan de Veurnenaars en die ze nog niet hebben terugbetaald. Hier wordt het spel wel correct gespeeld. Begin maart 1577 wordt afgeroepen dat iedereen die geld te goed heeft van buitenlanders en daar de schriftelijke bewijzen van kan voorleggen deze documenten mag opsturen naar Arnout Molckeman, de schatbewaarder van de oorlog. Die zal de bewuste bedragen in mindering brengen van de soldij. De sommen zijn substantieel, wat wil je met een dergelijk groot garnizoen zo lange tijd zonder geld en inkomen. 'Maar al deze pogingen waren niet vruchteloos, al de schuldbrieven werden daarna betaald.' De vreugde kan niet op. 'Nadat de vreemde soldaten al hun achterstallen gekregen hadden namen ze afstand van al de sterkten en de kastelen die ze bezet hielden. En ze vertrokken uit de Nederlanden op 21 april 1577, tot grote vreugde van de inwoners die van hen zo erg geplaagd waren geweest.' Het eeuwig edict brengt helemaal geen rust in het land. Het vertrek van al die Spaanse en Italiaanse soldaten brengt niet de minste soelaas. 'Het land bleef vol beroerte'. Don Juan komt tot de

slotsom dat hij hier niks in de pap te brokken heeft en dat de staten het onderling helemaal oneens zijn over de kwestie van de al dan niet vrije religie. Wat wil je: het noorden is calvinistisch en het zuiden katholiek. Willem van Oranje ziet met het vertrek van de Spanjaarden natuurlijk zijn kans schoon om het protestantisme te pousseren in Vlaanderen terwijl het oerkatholieke establishment dat hier natuurlijk niet graag ziet gebeuren. Dat is zowat de situatie waartussen Don Juan geprangd zit. Die wordt natuurlijk ongeduldig en ongerust. Onder het voorwendsel van zijn eigen veiligheid te willen garanderen trekt hij enkele vendels Waalse soldaten van het kasteel van Namen aan en begint hij zelf oorlog te voeren tegen de staten van de Nederlanden. Iets wat natuurlijk niet zonder repercussies blijft want op 7 september 1577 wordt Juan van Oostenrijk officieel uitgeroepen tot vijand van de natie.

Niet al te veel 'danke schöns'

De Nederlanden hebben dringend een leider nodig. Er wordt gekeken in de richting van Duitsland. 'Ze vroegen aan aartshertog Matthias, de broer van de keizer van Duitsland of hij eventueel hun gouverneur zou willen zijn, een uitnodiging die hij aanvaardde. Matthias arriveerde op 2 oktober en die van Veurne werden per brieven op de hoogte gebracht. In één van die brieven werd een dankzegging aan God gevraagd en zo werd er een algemene processie georganiseerd, een dankzegging aan de Heer wegens de komst van een nieuwe gouverneur.' Ik vertel er nog bij dat deze Matthias een neef is van Filips II en dat die laatste natuurlijk helemaal niet opgezet is met het accepteren van deze hoofdrol. Veel 'danke schöns' moet er nochtans nog niet uitgesproken worden. De vroegere gouverneur, mijnheer Juan wil niet van wijken weten en geeft opdracht aan de pas vertrokken Spanjaarden en Italianen om dringend terug te keren om orde op zaken te stellen. Op die manier slaagt hij er in om een leger van twintigduizend manschappen op de been te brengen. Tien percent van de mannen zijn ruiters en met dergelijke slagkracht krijgt hij tal van Vlaamse steden op de knieën. Ook de Fransen blijven aan de zijde van Don Juan staan en sturen het nodige volk om enkele steden van de Westhoek voor hem in te nemen. De schrijver verschaft me geen verdere details om welke locaties het hier

precies gaat. Wat ik wel verneem is dat Matthias van Oostenrijk de hertog van Aarschot aanstelt als gouverneur van Vlaanderen. De magistraten van Veurne en Veurne-Ambacht proberen te anticiperen op deze gang van zaken. Op 17 november 1577 vertrekken enkele gezanten naar Brugge. Ze zullen er overleg plegen met hun collega's van Cassel, Bergen, Bergen-Ambacht, Broekburg, Duinkerke en Grevelingen. Ook de vier Leden van Vlaanderen nemen deel aan het overleg. Er wordt besloten dat de Westhoek zich moet wenden bij de hertog van Aarschot die zich op dat moment in Brussel bevindt. Enkele dagen later laat de gouverneur zich overtuigen om versterkingen naar de Westhoek te sturen. Er komen garnizoenen bij Cassel, Broekburg en Grevelingen en bij Mardijk moet er een versterking gebouwd worden zodat de Fransen of andere vijanden daar niet aan land kunnen komen.

Veurne moet in zijn geldbeugel tasten

De magistraten van de verschillende kasselrijen willen absoluut deze nieuwe oorlog afwenden. Ze doen zelf nog een flinke schep bovenop de maatregelen die bevolen werden door de nieuwe van Aarschot. De Westhoekautoriteiten wedijveren onder elkaar om samen nog extra maatregelen te treffen. De 4de december komt François Deynoot met zijn collega's te Sint-Winoksbergen overeen om een bolwerk aan te leggen tussen Grevelingen en Mardijk, ter hoogte van het groot kanaal bij de rivier. Bij die beslissingen worden trouwens ook de Zale van Ieper betrokken samen met vertegenwoordigers van Belle en Waasten. Veurne moet nog maar eens in zijn geldbuidel tasten voor de aankoop van een lading buspoeder en andere oorlogsmunitie. Die worden aangekocht in Antwerpen en zullen alleen maar in geval van nood gebruikt worden. Tja, de bodem van de bewuste geldbuidel is natuurlijk goed te zien. Er zal dus weer moeten uitgekeken worden voor een nieuwe fondsenwerving. De nieuwe kapitaalronde zal gestuurd worden door aartshertog Matthias en door de Staten van Vlaanderen, die 'allerhande middelen zochten om geld te bekomen om zo de grote kosten van het leger te betalen. Ze gaven bevel dat alle magistraten, colleges, kloosters, kapittels, gilden en broederschappen allen hun goud en zilverwerk moesten overhandigen om daar geld uit te slaan en te gebruiken in het

profijt van het land.' In Brugge wordt Jan Geeraert aangesteld als ontvanger van het voornoemde goud- en zilverwerk en die krijgt de nodige volmachten om deze schatten af te kopen conform hun waarde. Het magistraat van de kasselrij van Veurne probeert krampachtig zijn zilverwerk aan boord te houden en koopt zijn aandeel af mits de betaling van dertienhonderd gulden. De raadsleden van Veurne-stad kunnen het regelen met Geeraert dat hun aandeel direct zal aangewend worden om de eigen versterkingen op punt te zetten. Ze zullen de geestelijken proberen te overtuigen om hiervoor zelfs een extra duit in het zakje te laten doen. Jan Geeraert stemt in met dit voorstel.

Meeting in Duinkerke

Wat moet het toch triestig leven zijn daar in het begin van 1578. Ik heb er mijn persoonlijke bedenkingen bij. Wat hebben de mensen zichzelf toch aangedaan met die hele discussie van het geloof? Calvinisten en katholieken hebben zich in de voet geschoten en nu gaat het nog altijd maar van kwaad naar erger. 'Het magistraat van Veurne-Ambacht zag natuurlijk dat het één en al beroering was in het land en wilde zo goed mogelijk zorgen voor bescherming. Ze hield in de maand januari 1578 een algemene monstering. Welke inwoners zouden er naar de oorlog kunnen trekken? En welke wapens hadden die ter beschikking? Ze maakten een lijst op van de kloekste en bekwaamste mannen die ze in geval konden gebruiken om het land te beschermen in geval van nood. Begin april sijpelt in Veurne het nieuws binnen dat Valentijn de Pardieu, de gouverneur van Grevelingen en generaal bij het leger van de Staten van Vlaanderen overgelopen is naar de kant van Willem van Oranje en zich verzoend heeft met Don Juan. Een van zijn eerste maatregelen is het verwijderen van de staatsgezinde inwoners van zijn thuisstad. Iets wat natuurlijk voor de nodige beroering zorgt in de hele streek. Er wordt direct een crisisvergadering gehouden. Die wordt samengeroepen door de heer Doffay hier omschreven als de superintendent van West-Vlaanderen. De meeting vindt plaats in Duinkerke. De hamvraag is natuurlijk hoe de streek verder beveiligd moet worden na het overlopen van een van zijn eigen sterkhouders. Veurne zelf wordt er vertegenwoordigd door jonkheer Victor Masin, de heer van Coudenburg die vergezeld is

van landhouder Charles Malegheer en meester Jan de Wilde. Naar verluidt worden er in elk geval enkele goede besluiten genomen die moeten helpen bij het in standhouden van de bedreigde steden en kasselrijen. Duinkerke is de meest kritieke plaats. Er is slechts een beperkt garnizoen aanwezig en men is beducht dat de Pardieu daar wel eens het eerst zou durven binnenvallen. Een dag na de crisisvergadering van Duinkerke wordt er al onmiddellijk een compagnie voetvolk van honderd keursoldaten naartoe gezonden. Ze staan onder het bevel van jonkheer Jan van Wyckhuysse. Ook Veurne krijgt honderd extra soldaten die zullen geleid worden door hoogbaljuw Louis de Loueuse.

Hoe zit het met de stadsversterkingen?

Op het niveau van de Raad van Vlaanderen is de crisis latent aanwezig na het overlopen van dit zwaargewicht. De leden beslissen om drie compagnies van honderdvijftig man voetvolk naar Veurne te sturen. Hier wordt trouwens niets aan het toeval overgelaten. Het stadsbestuur ontbiedt meester Jeronimus Labault, een uitstekende ingenieur die hier in de handschriften pittoresk omschreven staat als 'ingeniaris'. Ze zullen samen een inspectieronde houden om na te gaan hoe het nu eigenlijk staat met die stadsmuren. Zeg maar een opsomming van de gebreken aan de vestingen en de zwakke plekken in de verdedigingsgordel. Dat gebeurt op 13 april 1578. Labault wordt vergezeld van de hoogbaljuw en nogal wat notabelen van de stad. De heren Charles van Gistel, Reynier Winckelman en Nicolaas Casembroot, aangevuld door jonkheer Cortewille. Plus nog enkele commissarissen van het magistraat van Brugge en het Brugse Vrije. Het onderzoek brengt nogal wat zwaktes aan het licht. 'Men bevond dat de gebreken aan de versterkingen aanzienlijk waren en dat het heel wat zou kosten om die te herstellen. Dergelijke bedragen waren natuurlijk niet ter beschikking. Men stuurde kort daarop enkele afgevaardigden naar het hof in Antwerpen. Dat waren burgemeester Antheunis Hespeel, schepen Pieter de Boom en griffier Pieter de Courteville. Ze drongen er daar op aan dat de gewenste versterkingswerken zouden uitgevoerd worden op kosten van de Staten van Vlaanderen. Veurne vond zichzelf in de grootste perikelen geplaatst na het overlopen van de Pardieu.' Het hof zelf stuurt enkele specialisten om een tegenexpertise uit te voeren. Hoe

zit dat nu met die stadsversterkingen? Antoon de Lalaing concludeert dat het eigenlijk onbegonnen werk is en dat deze omwalling herstellen feitelijk dweilen met een open kraan betekent. 'Probeer er het beste van te maken', reageert het hof, 'herstel en versterk waar nodig, meer kunnen we jullie niet adviseren.' Wat kan het stadsbestuur veel anders uitrichten? Hoe dan ook kan ik jullie vertellen dat Vlaanderen zijn uiterste best doet om de Spanjaarden buiten te houden.

Schijnheilige katholieken

Het fenomeen van de 'geuzerie' steekt weer de kop op in het Veurne-Ambachtse. Wat wil je? De Hollanders hebben voet aan de grond in Nieuwpoort. Nogal wat andersgelovigen komen terug naar hun thuisstreek nu Alva vertrokken is. En er lopen hier nogal wat schijnheilige katholieken rond die hun geveinsdheid niet langer moeten volhouden en er nu openlijk voor uitkomen dat ze feitelijk voorstanders zijn van Calvin. Het allegaartje van andersgelovigen roept er alvast een minister uit Holland bij om na te gaan hoe ze hun geloof nu het best kunnen organiseren in de Westhoek. Er is sprake van een eerste publiek sermoeen op 8 juni 1578. Dat gebeurt in Hoogstade op een plaats die de naam 'Colaertshille' draagt. 'Waar dat gebeurde onder een grote toeloop van gewapend volk.' Het lijkt er wel op dat ik tien jaar in de tijd terug geslingerd wordt en dat hertog Alva er voor spek en bonen heeft bijgelopen. 'Nadat de predicatie beëindigd was, liepen de geuzen zoals gewoonlijk de kerken van de kasselrij binnen en wierpen ze er de beelden en de altaren af. En vervolgens werden er regelmatig sermoenen gehouden in de andere plaatsen van de streek.' De autoriteiten van Veurne-Ambacht hebben natuurlijk ook wel diezelfde déjà vu. Als ze de geuzen weer de vrije teugel laten zullen ze op termijn wel weer de pot mogen uitlikken. Ze nemen geen risico's en sturen gezanten naar Antwerpen om er hun beklag te doen bij aartshertog Matthias, de gouverneur van de Nederlanden en ook bij de prins van Oranje. Wat hier in de Westhoek gebeurt is totaal in tegenspraak met de afspraken van de pacificatie van Gent. En ja, de mannen brengen brieven mee van de aartshertog waarbij hij die bewuste sermoenen en geheime vergaderingen formeel verbiedt, maar er is geen luis die zich er aan stoort. 'Hoewel de ordonnantie

verkondigd werd hielp die helemaal niet om het kwaad te beletten. Vooral nu de stad Nieuwpoort in pand gegeven was aan de Staten van Holland en dat ze daar een protestantse minister hadden bij hun garnizoen die dagelijks op de kasselrij kwam preken in het gezelschap van enkele soldaten. Iets wat het magistraat niet kon beletten.'

Vrijheid van godsdienstmening

Er is geen houden aan. De garnizoenen waar ze in Veurne-Ambacht zo hebben moeten voor bedelen bij de Raad van Vlaanderen blijken nogal wat andersdenkende huurlingen te bevatten. 'In de maand van mei 1578 lag de compagnie ruiters van Willem van de Kethulle, de heer van Assche, allemaal geuzen, gedeeltelijk in garnizoen te Veurne en de rest in Lo. Deze mannen deden grote moedwilligheden ten opzichte van de geestelijken en voornamelijk die van de kloosters van Eversam en Lo, waar ze onmatig veel geweld bedreven en er alles wegsleepten van hun aanstond.' De pacificatie van Gent blijkt in heel Vlaanderen volledig achterhaald. Katholieken en calvinisten zijn niet meer uit elkaar te halen. De geuzen blijken zowat overal in de meerderheid te zijn en die beginnen meer en meer de uitoefening van het rooms-katholiek geloof te beletten. In Antwerpen hebben ze natuurlijk ook wel door dat de balans nu helemaal in de andere richting aan het overhellen is en dat de deal van Gent volledig voorbijgestreefd is. Het komt hier tot een nieuw akkoord tussen calvinisten en katholieken. De vrijheid van godsdienstmening. 'De vrijheid van consciëntie, dat elk zijn religie, zowel katholieken als gereformeerden, elkander daar niet in het minst mochten toe beletten.' Dit verbond, de 'religions-vrede', wordt aanvankelijk geweigerd door de magistraten van de goede steden van Vlaanderen. Die is in strijd met de pacificatie van Gent, maar geleidelijk aan komt daar toch het besef dat dit de nieuwe wet is en raakt die overal ingeburgerd. Ook de wethouders van Veurne moeten zich schikken naar de nieuwe situatie. De wet wordt op 4 september 1578 met tromgeroffel geïntroduceerd. 'De goede katholieken verhoopten hiermee dat ze niet langer zouden gestoord worden bij de uitoefening van hun godsdienst. Iets wat al een hele tijd het geval was omdat ze nu voortdurend aangevallen werden door soldaten van hun eigen garnizoen. Allemaal geuzen

die opgestookt werden door enkele van de treffelijkste burgers van Veurne die nu zelf met de heresie besmet waren.'

En welke kerk krijgen de geuzen?

Direct na de verkondigde religions-vrede krijgen de heretiekers al hun eigen minister en er wordt onmiddellijk overleg opgestart rond het kerkgebouw dat zal afgestaan worden aan de geuzen om er hun godsdienst te bedrijven. Het magistraat dat op dit moment nog voornamelijk uit traditionele katholieken samengesteld is, stelt voor om de Sint-Denijskerk af te staan. Dat is echter niet naar de zin van jonkheer Jacques de Cerf, de heer van Wintershove die in deze dagen de leider is van een garnizoen troepen welke in de stad verblijft en die daarnaast trouwens nog het bevel voert over twee andere compagnies. Die verkiest de grootste kerk en dat is die van Sint-Niklaas. En zo gebeurt het ook: 'van zodra ze daar van in het bezit werden gesteld, hield hun minister daar zijn sermoenen en andere religieuze oefeningen.' De vrede tussen de religies houdt niet lang stand. Vrede en begrip maken zowat de kernboodschap uit van het geloof van zowel katholieken als calvinisten, maar oh wee als het om de eigen overtuiging gaat is die core business niet van enig belang en wordt er over lijken gegaan. Ik mag dat laatste zeker ook letterlijk nemen. Dit keer nemen de calvinisten het slechte voortouw. 'De religions-vrede werd amper onderhouden in Veurne. De geuzerie vermeerde voortdurend. Want van dag tot dag won ze aan soldaten die carte blanche kregen zolang ze maar de gereformeerde cursussen wilden volgen. Het waren die mannen welke de katholieke religie verhinderden. Ze stoorden daarbij vaak de godsdienstige oefeningen van de christenen.'

Adviesraden en commissies

De leden van de Raad van Vlaanderen moeten onder grote druk staan van Willem van Oranje en van het magistraat van Gent. Het lijkt me redelijk logisch dat niet alleen in de kerken en op straat de macht van de calvinisten moet gelden, maar vooral dat er dringend een nieuwe wind zal moeten waaien in de diverse stadsbesturen die nog altijd traditioneel katholiek gekleurd zijn. Een ingreep van de staat op het zelfbeschikkingsrecht van de steden maakt een einde

aan het fundamenteel recht van elke stad om zijn eigen mandatarissen te kiezen. Wat een breuk met honderden jaren van middeleeuwse traditie. De Raad speelt het slim. De Leden van Vlaanderen richten een commissie op. Die moet op zijn beurt in elk district van elke stad een adviesraad installeren om er de rekeningen van de steden en kasselrijen te controleren. Deze adviesraden staan uiteraard op de eerste plaats wanneer de bestuursfuncties zullen moeten vernieuwd worden. Ook Veurne krijgt te maken met inmenging van de leden van Brugge en het Brugse Vrije. Voor Veurne en zijn kasselrij belanden de Brugse sterkhouders Willem van Rockegem, Filips van Baasdorp en Wouter van Haudion zo in het magistratuur. Ik had het daarnet nog over Gent waar het spel heel hard wordt gespeeld. Het schepencollege dat op dit moment nog vooral uit rooms-katholieken bestaat komt onder vuur te liggen. 'Dat dergelijke lieden de staten van het land niet ten volle genegen waren en daarom verkozen ze twaalf notabele personen uit hun stad waarvan ze dachten dat die de meeste haat droegen ten opzichte van de Spanjaarden. De nieuwe equipe kreeg de opdracht om zich vooral bezig te houden met godsdienstige affaires en met de versterkingen van de stad. Maar het duurde niet lang voor de twaalf nieuwgekozen mannen eigengereid hun zin deden en veel zaken uitvoerden zonder daarvan het magistratuur in kennis te stellen.' Gent zit dus in realiteit met twee schepencolleges waarvan het officiële niets meer in de pap te brokken heeft.'

De contouren van de politiek

Anno 2017 herken ik nog altijd de contouren van de talrijke adviesraden die zich onderhuids nestelen in het zog van verkozen politici en die zonder dat de goegemeente daar echt zicht op krijgt de belangrijkste beslissingen van de colleges gaan sturen en bepalen. Het zijn deze tentakels die zich in de nadagen van 1578 gaan ontwikkelen in Brugge, Ieper en de andere steden van Vlaanderen. Je positioneert alleen de mannetjes waarvan je weet dat ze pro iets of iemand zijn en dan gaat de rest van zelf. Pauwel noteert het in zijn handschriften als volgt: 'de Gentenaars brachten hun nieuwe manier van handelen over tot Brugge, Ieper en enige andere steden, en over het algemeen werden er mensen opgeroepen waarvan met allermeeft wist dat ze tot de geuzerie

genegen waren en waardoor de heresie dagelijks grote progressie maakte.' Deze manier van werken wordt aanvankelijk niet toegepast in Veurne. Daar willen de calvinisten verandering in aanbrengen. 'Omdat de ingebrachte regeringswijze grote voordelen opleverde voor de reformatie, boden de geuzen van Veurne aan de Leden van Vlaanderen een rekest aan en verzochten ze dat er ook in hun stad een dergelijke adviesraad zou kunnen komen en op hun vraag werd positief beantwoord.' Op 10 september 1578 sturen die van Ieper enkele commissarissen om de bewuste verkiezing te organiseren. Ze droppen tien lokale notabelen in een commissie die parallel met het officieel schepencollege Veurne zullen mee besturen. Ik kan me wel inbeelden dat de poppen aan het dansen gaan bij het reguliere stadsbestuur. Die gaat zich inderdaad op zijn beurt beklagen bij de wethouders van Brugge. 'Hadden ze hier te klagen over hun medewerking? Ze zijn toch altijd loyaal geweest met de Generale Staten, hebben hun stad versterkt en altijd de wetten keurig toegepast. Na zo lange tijd druipet de Veurnse frustratie nog altijd van Pauwels geschriften. Het antwoord vanuit Brugge is een typisch wollig en politiek nietszeggend misbaksel waarbij feitelijk ook alles mee gezegd wordt. Het is zo omdat het zo moet zijn. Ze moeten de nieuwe toestand gedogen en de moed niet verliezen. Het zal wel gaan.

Een veeg uit de pan voor de katholieken

Ik probeer voor mezelf altijd correct en tegelijk kritisch te zijn voor instituten en mensen die het geloof misbruiken voor eigen doeleinden. Het is zeker niet de eerste keer dat ik de katholieken een veeg uit de pan geef. Maar dit keer wijs ik met een beschuldigende vinger naar de geuzen. Een gezond denkend mens zou nu toch denken dat vrijheid van godsdienst dé oplossing is om terug naar vrede te komen. Dat is natuurlijk niet het geval als de ene religie probeert de baas te spelen over de andere. Dan heb je prijs en loopt het ongetwijfeld faliekant af met je zagezegde godsdienstvrede. Zo dus helaas ook in Veurne. Iedereen gelijk, maar de ene wil wel wat gelijkzamen dan de andere. 'Van nu af aan begonnen de geuzen van alle slag pestgedrag te vertonen tegenover de geestelijke lieden. Zonder dat iemand hen daarvoor begon te berispen. Al het goed dat toebehoorde aan priesters en kloosters

en waar ze zelf de hand konden op leggen, werd verondersteld goede buit te zijn. Een beetje alsof ze het zouden veroverd hebben op de Turken of andere ongelovigen. En dat gebeurde dus ondanks de goed bedoelde religions-vrede en andere instructies die hieromtrent werden uitgegeven door aartshertog Matthias.' Die smerige mentaliteit zorgt er voor dat de katholieke geestelijken het niet echt meer zien zitten om nog in Veurne te blijven. Ze laten de kasselrij Veurne-Ambacht achter zich en zoeken veiligere oorden op. Dat is ook het geval met de abt van Ter Duinen die zich met enkele van zijn monniken terugtrekt in hun refuge te Brugge. Slechts enkele broeders blijven achter in het klooster om er het gebouw enigszins van plundering te vrijwaren. Dat laatste blijkt helaas een illusie. De soldaten van het garnizoen van Veurne trekken er dagelijks naar toe en stelen er alles wat hen aanstaat. Gewijde kerkgoederen en alles wat niet te zwaar is om mee te nemen. Het ergste is dat ze hun gestolen tuig open en bloot verkopen in de straten van de stad zonder dat iemand zich daar vragen om stelt.

Kapitein Wintershove weet het goed genoeg

Kapitein Wintershove, de bevelhebber van het garnizoen hier weet drommels goed genoeg wat zijn mannen aan het uitgesproken zijn. Jacob de Cerf is in Veurne gedropt op persoonlijk aanbevelen van Willem van Oranje. Op 4 oktober 1578 doet deze notoire calvinistische edelman er nog een schepje bovenop. Zijn mannen klagen al een tijd dat ze nog geen soldij hebben ontvangen en nu vindt Wintershove het plots nodig om koopdagen te houden om het huisraad en de meubelen van Ter Duinen aan de hoogstbiedenden te verkopen. Met de opbrengst wil hij de soldij van zijn manschappen bij elkaar harken. Het schepencollege wil die verkoop blokkeren en stuurt er enkele raadsleden naartoe. Ze steunen zich hiervoor op de plakaten van Matthias. 'Maar er werd naar het zeggen van de magistraten niet geluisterd en de verkoping werd voortgezet zodat de overgebleven religieuzen groot leed moesten ervaren. Omdat ze de moedwilligheden van de soldaten niet langer konden verdragen vertrokken ze om zich bij hun abt in Brugge te vestigen. Omdat de monniken van Ter Duinen onder de supervisie stonden van de abt van Clairvaux werden er verscheidene onder hen verplaatst naar andere kloosters in

Frankrijk.' De zomer van 1578 wordt benut om eindelijk eens wat te doen aan de mankementen van de Veurnse vestingen. Drie vervallen stadspoorten worden onder handen genomen, samen met de omringende bolwerken van die toegangen. Het zijn die van de Zuidpoort, Westpoort en Noordpoort. Met onder andere nieuwe raveelen, het opnieuw metsen van de valbruggen, het afschroeven van de poorten en de 'pyllotaige'. De kosten lopen op tot meer dan zeventuizend gulden. Twee derde hiervan is voor rekening van de kasselrij en de rest voor de stad zelf. Gouverneur Wintershove en zijn tien nieuwgekozen adviseurs zijn tevreden over het resultaat maar hebben wel nog opmerkingen. In de dichte omgeving van de omwalling bevinden zich nogal wat huizen, schuren en andere gebouwen die wel eens hinderlijk zouden kunnen zijn voor de verdedigers van de stad. Vooral het klooster van Sint-Niklaas staat lelijk in de weg en zal ongetwijfeld de aanvallers in staat stellen om zich er in te verschansen.

Groot protest in Veurne

'Daarom besloten ze om al de gebouwen die binnen de palen van de stad stonden te laten afbreken. Ze gaven dit voornemen te kennen aan de magistraten en verzochten hen om er aan te beginnen. De schepenen van Veurne toonden zich ontsteld over dit besluit en wilden zich daar helemaal niet toe lenen.' Groot protest. Op 3 oktober 1578 vertrekt Francis Deynoot naar Brugge om deze plannen af te blokken maar krijgt daar een nul op zijn rekest. In Veurne moeten ze uitvoeren wat Wintershove hen oplegt. Na wat verdere onderhandelingen krijgt het stadsbestuur een document in handen waarbij het achteraf niet verantwoordelijk zal gesteld worden voor de afbraak en waarop geschreven staat de afbraakmaterialen verkocht mogen worden ten profijt van de versterkingswerken van de stad zelf. Daarbij komt nog een aanvullende permissie om zowel het Noordgasthuis als de andere gebouwen, molens, bomen en hagen die rond Veurne staan te verwijderen. De afbraakwerken beginnen op 14 oktober 1578. 'Dat schoon gesticht veranderde binnen de kortste tijd in een steenhoop. Want al de soldaten hielpen mee met de afbraak in de hoop om zelf links en rechts een profijtje te doen nadat ze eerst al de hele inboedel gepluimd hadden. Het was toch spijtig zo een

treffelijk klooster en die schone kerk te zien vernielen. Eén van de opmerkelijkste gebouwen van die aard in Vlaanderen, al gebouwd in het jaar 1170. Abt Robert du Flocq, de abt van het getroffen klooster die zich met zijn religieuzen ophield in hun vluchthuis, zag met wenende ogen toe op de vernieling. Wat had hij toch nog geprobeerd om het slopen tegen te gaan. Maar al zijn pogingen bleken nutteloos want de geuzen droegen een uitermate grote haat tegenover de kloosters. Hij en zijn monniken vertrokken dan maar moegetergd naar Sint-Omer. Al de andere huizen, stallingen, molens, bomen werden zonder uitzondering vernield. Deze verwoesting ruïneerde veel mensen en vooral de bijzonderste burgers van Veurne leden er substantiële schade omdat het merendeel van de gebouwen hun eigendom was. En daar stond verdorie nogal wat recht buiten de muren. Voornamelijk in de buurt van de Zuid- en de Oostpoort krioelde het van de gebouwen. Daar waren onder andere twee molens, veel hoveniershoven en wel beplante lusthoven.' Pauwel Heinderycx is er zeker van dat deze afbraak er nooit of te nimmer gekomen zou zijn indien deze Wintershove en zijn garnizoen niet de overhand zouden hebben gekregen in zijn Veurne.

Ze vallen als de vliegen

Koning Filips II heeft niet al te veel geluk met de staatshoofden die hij uitkiest voor de Lage Landen. Ze vallen als de vliegen. Na de onverwachte dood van Requesens sterft op 1 oktober 1578 nu ook Juan van Oostenrijk, de gouverneur-generaal van de Nederlanden. Tyfus op zijn éénendertig. In zijn plaats komt nu de prins van Parma, bekend als Alexander Farnese. Hij is de zoon van de gewezen landvoogdes Margaretha van Parma. Farnese zal het niet gemakkelijk krijgen. Dat is zeker. De tentakels van Willem van Oranje strekken zich uit over de hele Nederlanden. In het noorden zit hij zelf vast in het zadel en in Vlaanderen controleert hij de steden via zijn gehaaide adviesraden die hem ten dienste staan in de vooruitgang van de gereformeerde religie. Over het hele grondgebied worden kerkelijke goederen in beslag genomen en verkocht om de kosten van de oorlog wat te compenseren. Het mag gezegd worden dat Willem van Oranje er persoonlijk niet armer van wordt. De achterliggende bedoeling is uiteraard het uitsterven van de rooms-katholieke geestelijkheid en het floreren

van de calvinistische leer. De vier Leden van de Raad van Vlaanderen (Gent, Brugge, het Brugse Vrije en Ieper) zien de confiscaties graag gebeuren. Zo krijgen ze zelf meer grip op hun regio en meer middelen toegereikt. De Raad dringt er bij de magistraten van Veurne en zijn kasselrij op aan dat die verbeurdverklaringen ook van start zouden gaan in de Westhoek. Het plakkaat dat dient gepubliceerd te worden laat aan onduidelijkheid niets te wensen over: 'dat al de geestelijke goederen aangeslagen werden ten profijte van de staat en dat iedereen die nog schulden had bij de geestelijken deze zeker niet meer mocht betalen op straffe van die twee keer te moeten vereffenen'. Vanuit de regio Brugge arriveert een duo notabelen om de confiscaties hier in goede banen te leiden. Jonkheer Charles des Trompes en Willem Cousin zullen de Veurnenaars Pieter Lottin en Jan Speleman bijstaan om de goederen en de tegoeden van de geestelijken in kaart te brengen. Laatstgenoemde Speleman wordt officieel aangesteld als ontvanger van dienst. Zijn naam laat alvast niet veel goeds voorspellen. De officiële aanstelling van Speleman gebeurt schriftelijk en die brief wordt opgenomen in de jaarboeken van Pauwel. Heel schoon geschreven met veel sierlijke zinswendingen en stadhuiswoorden. Wat een contrast met de ongehoorde brutaliteit van de inhoud. Speleman wordt gemachtigd om al de goederen van de geestelijkheid in Diksmuide, Veurne en Veurne-Ambacht in ontvangst te nemen. Hij krijgt hiervoor een redelijk salaris en moet zelf een borg van zesduizend gulden op tafel leggen en er voor zorgen dat al de confiscaties zullen gebeuren in het voordeel van de Generale Staten. De brief zelf dateert van 26 september 1578.

Speleman, what's in a name?

En zo gaan veel eigendommen van de kerk verloren. De meeste priesters en kloosterlingen wijken uit naar andere kloosters in Frankrijk, Artesië en andere landen. Wie in Vlaanderen blijft zal door de staat betaald worden. Vijfentwintig pond per jaar. Net genoeg om niet te moeten sterven. Vooral omdat het leven in die tijd erg duur is. Dat bedrag kunnen ze trouwens alleen maar krijgen als ze officieel gehomologeerd worden door de Raad van Vlaanderen, iets wat helemaal niet vanzelfsprekend is. De betaling

van de lonen van de katholieken gebeurt heel traag en pas na het voorleggen van de vereiste getuigschriften. De notabelen van de stad trekken hun schouders op als de priesters klagen over hun betaling en beweren dat zijzelf zich niet met de religie hoeven te bemoeien. Een minister van de geuzen daarentegen wordt rijkelijk betaald van de opbrengst van de verkoop der geestelijke goederen. De opbrengst van Jan Speleman's acties steekt natuurlijk de ogen uit van het Veurnse stadsbestuur. Ze zouden persoonlijk graag een deel van de opbrengst aanwenden voor de infrastructuurwerken aan de vestingen. En ook een deel voor de aankoop van extra munitie. De Raad van Vlaanderen gaat niet in op dat verzoek. De kosten van de stadsversterkingen zullen wel betaald worden maar zeker niet met de opbrengsten van de katholieke uitverkoop. De bestuurders van Gent, Brugge, Ieper en andere steden gaan toch wel erg ver. Vooral als ik me kan inbeelden dat een groot deel van de bevolking van oudsher katholiek is opgevoed en dat ook gebleven is. Ze laten de klokken weghalen uit de kerktorens van de steden en de parochies. Met het metaal kan er geschut worden gegoten en als aangenaam randeffect vergenoegen ze zich dat ze daarmee ook de genadeschop geven aan de roomse godsdienst. 'Het magistraat van Ieper had Joris de Buckere als verantwoordelijke aangesteld om de klokken te demonteren en verder ook om allerhande geestelijke goederen uit de kerken, kloosters en andere gestichten te laten verwijderen. Die kwam dus ook zijn werk verrichten in de kasselrij en in de Acht Parochies van Veurne-Ambacht waar hij alles in beslag nam en naar Ieper liet transporteren. De schepenen van Veurne toonden zich verontwaardigd om deze manier van werken en dienden klacht in bij aartshertog Matthias die toch tussenkwam bij de Buckere en hem verplichtte om terug afstand te doen van de klokken en zou ophouden om kerkgoederen te vervreemden uit de kasselrij van Veurne.'

De klokken mogen terugkeren

Het bevel van Matthias wordt betekend aan de wethouders van Ieper. Die leggen zich daar niet zomaar bij neer. Veurne moest Ieper en de Raad van Vlaanderen zelf gedagvaard hebben en zich niet beklaagd hebben bij de aartshertog. Een zuivere procedurefout dus, waarop Veurne zijn klacht opnieuw moet indienen bij die

Raad waar ze dan toch in het gelijk gesteld wordt en de klokken naar huis kunnen terugkeren. Dat gebeurt tijdens de maand september. Deurwaarder Antonius Elleboot kijkt erop toe dat de klokken op een behoorlijke manier opgeslagen worden binnen de stad van Veurne. De vijf klokken die eerder verwijderd werden uit Ter Duinen zijn eveneens van de partij. Klokken of niet. De kerk van paus en co krijgt zware klappen te verwerken. 'Al de kerken van de kasselrij bleven leeg en verwoest achter. Veel pastoors verlieten hun posten omdat ze zich niet langer konden voorzien in hun levensonderhoud. Wie toch op zijn parochie bleef om de inwoners bij te staan en in hun geloof te versterken, werd meermaals kwalijk behandeld en beroofd door rondzwervende soldaten.' Die manier van werken zorgt voor nieuwe klachten van het magistraat van Veurne-Ambacht. Beide religies moeten gelijkwaardig behandeld worden en wat de geuzen uitrichten moet onmiddellijk ophouden. En hoe zit het met de uitkeringen van de priesters? Waar blijven die? De Leden van de Raad van Vlaanderen antwoorden met veel schone woorden, veel beloftes dat men alles in orde zal brengen. Maar in de praktijk verandert er gewoonweg niks, de klachten blijven zonder gevolg en het gaat van kwaad naar erger. De goede katholieken blijven dat pestgedrag natuurlijk niet verdragen. Pastoors verjagen en kerken vernielen en de rooms-katholieke denkwijze uitroeien. Dat kan niet langer getolereerd worden. De prins van Oranje moet zich niet moeien in Vlaanderen. Hier is de katholieke koning van Spanje de baas. Het is een stelling die gaandeweg overgenomen wordt door de adel van de Waalse provincies. Die van Artesië, Henegouwen en Waals-Vlaanderen. In juli 1578 komt het tot een breuk in de Generale Staten van de Nederlanden.

De malcontenten veroveren Menen

De Walen scheiden zich af en beginnen aan de opbouw van een eigen leger van achtduizend voetknechten en vierhonderd ruiters. Die laatsten zijn meestal oude en ervaren oorlogsmannen. De nieuwe brigade begint nu oorlog te voeren tegen al diegenen die de katholieke religie teniet willen doen. Ze krijgen al gauw de naam van 'malcontenten' of 'paternosterknechten'. Het duurt niet lang voor er een inlandse oorlog de kop opsteekt. De malcontenten

richten een zelfstandig bestuur op dat zich gaat afzetten tegen Vlaanderen. Ze nemen Menen in, een stad die ze meteen gaan versterken. Ook Waasten en het kasteel van Beselare, in de buurt van de Keiberg en de Kortrijkdreve valt in hun handen. Vanuit deze strategische locaties gaan ze typische maffiapraktijken toepassen. 'Door het bezit van deze plaatsen deden ze uit schrik voor hun benden een groot deel van Vlaanderen schattingen betalen. Ze schreven aan het magistraat van Veurne-Ambacht dat ze een bepaalde contributie moesten betalen en als ze dat niet deden dan zouden ze op de streek komen om er te roven en brand te stichten. Al de bewoners van de parochies ten zuiden van de Ijzer konden niet veel anders dan die gedwongen brandschattingen te betalen. Maar die van de noordelijke zijde weigerden om in te gaan op deze eisen en probeerden alle mogelijk middelen om er aan te ontsnappen. Op 11 oktober 1578 werden er langs de Ijzer goede en sterke wachtposten geïnstalleerd. Aan de brug van de Peereboom, te Elzendamme, Staveldamme en ook in Roesbrugge waar men trouwens ook al de bruggen vernielde. Men liet via de sluizen van Nieuwendamme het zeewater stromen door de vaarten en de grachten. Zo hoog als het doenlijk was en men stelde wachten op al de torens van de kasselrij. Wanneer de Walen de rivier wilden oversteken zouden ze alarm slaan op hun trommels.' Ook de landlieden worden betrokken bij de verdediging.

We belanden in een heuse burgeroorlog

Van bij het minste alarm zullen ze met hun wapens helpen om de Walen te verjagen. Deze strategie lukt voor korte tijd en de mensen blijven aanvankelijk gespaard van de brandschattingen. Maar hoe verder de malcontenten zich gaan distantieëren van de Nederlandse provincies, hoe meer de situatie in de Westhoek ontaardt in verwoesting en burgeroorlog. De Oranjegezinden zoeken het natuurlijk zelf. Kijk maar naar wat er eind oktober 1578 gebeurt in het klooster van Eversam. Een bende soldaten uit het garnizoen van Veurne valt er binnen op zoek naar buit. Kelken en andere kerkgoederen. De geestelijken die dat natuurlijk willen beletten krijgen slaag. Wat hier gebeurt druist volledig in tegen de wetten van zijne hoogheid Matthias. Van een vrije uitoefening van de religies komt niets in huis. Het bestuur van Veurne-Ambacht moet bijzonder gefrustreerd zijn met de hele situatie. Nieuwe klachten

blijven echter onbeantwoord. Willem van Oranje werkt onverdroten verder aan het verderf en de vernietiging van de katholieke geestelijken en wil dat de inwoners zich overgeven aan het calvinistisch geloof. Zo zullen ze ook loyaal blijven aan de Nederlanden. Oranje zorgt hier in het hartje van de Westhoek natuurlijk voor een omgekeerde reactie bij de mensen. De goede katholieken gaan de Verenigde Staten van de Nederlanden haten als de pest en dat enkel en alleen wegens de vervolging van hun eigen geestelijken. Er lopen in Veurne enkele Nederlands gezinde prominenten rond die erg sceptisch staan tegenover het gedrag van de lokale bestuurders. Ze vinden het helemaal niet normaal dat het schepencollege hier niets meer te zeggen heeft. De meesten onder die wethouders moeten wel boter op het hoofd hebben. Officieel pretenderen ze achter de Nederlanden te staan maar achter de schermen voeren ze wel een actieve correspondentie met de malcontenten en andere vijanden van het land. Hun wantrouwen gaat zo ver dat ze enkele van die brieven onderscheppen en de inhoud ervan lezen. 'Zie je wel', claimen de briefschenders terwijl de schepenen furieus zijn dat hun brieven zomaar te grabbel worden gegooid. Beide partijen dienen daarop klacht in bij de Raad van Vlaanderen en bij de prins van Oranje. De magistraten eisen een onderzoek die hen van elke verdenking moet vrijpleiten. Ze zijn goede en trouwe dienaars van het vaderland en oprecht bezorgd om de rust en de welvaart in Veurne-Ambacht. Hun verzoek wordt ingewilligd, de Raad beslist om commissarissen naar Veurne te sturen. Meester Michiel de Baeker, een advocaat bij de Raad van Vlaanderen en zijn adjunct Charles Vander Burgh, schepen van het Brugse Vrije zakken af naar de Westhoek. Ze komen tot de slotsom dat de lasteraars en de briefschrijvers ongelijk hadden maar dat de schending van het briefgeheim er gekomen is door hun ijver om dienstig te zijn voor de welvaart van het vaderland. Beide partijen worden dus navenant van zonden vrijgepleit.

Natuurlijk zijn het allemaal geuzen

Vanuit het calvinistisch bolwerk in Gent wordt er koortsachtig gepusht dat alle stadsbesturen in Vlaanderen effectief zullen bestaan uit notabelen die niet van katholieke strekking zijn. In feite

onbetuigd. 'Terwijl het leger van de staten te Lo verbleef, verbrandden de malcontenten de overdracht van de Fintele en eveneens al de huizen die daar in de omtrek stonden. Ze deden dit om de doortocht van de schepen te beletten die dagelijks leeftochten voor hun vijanden langs de Ijzer vervoerden.' De wetenschap dat ze met rust gelaten worden daar in Roesbrugge zorgt voor nog meer excessen. 'Ze liepen hoe langer hoe meer het land af, vingen en rantsoeneerden de inwoners van de kasselrij. Ze haalden dagelijks de goederen van de landlieden op die aan de geestelijken hadden toebehoord. Ook vermeerderden ze voortdurend de prijs van de brandschat, zodanig dat men voor elk gemet land van Veurne-Ambacht dit jaar de som van zeven ponden moest betalen. In sommige parochies was dat iets minder, in sommige iets meer. Daarbij moest de generaliteit van de kasselrij nog maandelijks 7.500 gulden betalen. Dat geld diende voor het onderhoud van de algemene staten die in de steden van West-Vlaanderen lagen. En als surplus waren er her en der nog buitengewone lasten. Hoe konden de gemeenten die zich nu al in zulke arme staat bevonden dit in hemelsnaam allemaal opbrengen?'

Spanje vliegt helemaal buiten

Anno 1581. De Staten van Vlaanderen gaan een stuk verder. Spanje vliegt nu ook officieel buiten uit de Verenigde Nederlanden. De Spaanse koning wordt in officiële termen omschreven als een tiran en daarom alleen al verliest hij zijn heerschappij over de Nederlanden. Bij het verschijnen van het plakkaat wordt het ook duidelijk dat er al een opvolger voorzien is. Het land komt nu onder de hoge bescherming van de enige broer van de koning van Frankrijk. De ons welbekende Frans of François van Anjou. De hertog van Alençon. Er zijn heel wat gesprekken voorafgegaan aan deze beslissing maar de Fransman zou wel gek zijn om geen 'ja' te zeggen om de zeggenschap over het zo gegeerde Vlaanderen over te nemen. 'Op 2 september 1581 werd het nieuws naar de stad van Veurne gebracht en daar verkondigd onder het vertoon van de grootste blijdschap van al de gereformeerden.' De geuzen in de Westhoek weten met hun geluk geen blijf. De streek zal nu wel binnen de kortste termijn verlost zijn van de vijanden en van de malcontenten. Daar zal de machtige prins van Anjou wel voor

zorgen. De ministers zorgen op hun beurt voor extra hoop tijdens hun sermoenen. Het was volgens hen God in eigen persoon die deze prins tot soeverein gemaakt heeft van de Nederlanden om het hele land te beschermen tegen de tirannie van de koning van Spanje. De schepenen van Veurne-Ambacht weten van hun kant niet goed wat ze moeten aanvangen met dat plakkaat en het nieuws van dat nieuw bestuur. Anjou wordt natuurlijk aangesteld door toedoen van Willem van Oranje en die laatste is bij de modale Westhoekenaar nu niet bepaald populair. En dat is dan nog een understatement van mijn zijde. Ook de vier Leden van de Raad van Vlaanderen blijven liever voorzichtig en houden de Franse boot nog eventjes af. De hertog van Anjou verblijft momenteel in het buitenland en heeft vooralsnog niet de eed van graaf van Vlaanderen afgelegd. In afwachting van die stap zal de Raad zelf zorgen voor de vernieuwing van de respectieve stadsbesturen. Daar wordt trouwens nog maar eens een commissie voor opgericht.

Het bolwerk aan de Oostpoort

Die commissie bestaat uit de bekende figuren van die tijd. Hoogbaljuws allerhande, ridders en prominenten. Gent en het Brugse Vrije hebben veel in de pap te brokken. Het is dit gezelschap dat dus ook de magistraten kiest van Veurne-stad en van Veurne-Ambacht. Bij de aanvaarding van het ambt moeten de schepenen zweren om trouw te blijven aan de Nederlanden en nooit ofte nimmer nog de heerschappij van de koning van Spanje te erkennen. Het is een eed die enkele schepenen blijkbaar niet willen afleggen. Jonkheer Anthonis van Bryarde, de heer van Beauvoorde weigert. Ook Pieter Vander Watervliet en Francis Willems en nog anderen zien dat niet zitten. 'Het magistraat van de kasselrij zond hun gezanten naar de Raad van Staten en aan de Leden van Vlaanderen om een bevelschrift te krijgen die de voorzeide schepenen zou dwingen. Wie dat aanvankelijk weigerde werd dus achteraf gedwongen om hun zijn af te leggen.' Er is trouwens sprake van een loonsverhoging voor de nieuwe schepenen en bestuursleden. De beslissing van de Nederlanden om een Franse koning aan te stellen in de Nederlanden en Filips II als persona non grata te viseren wordt in de Waalse provincies met verstomming onthaald. Die besluiten daarop om de banden met

Spanje nog dichterbij aan te halen. 'Ze stonden aan de prins van Parma toe dat hij opnieuw met Spaanse en andere buitenlandse soldaten weer in het land mocht komen. Ze mochten daarbij de bevolking dwingen om zich weer onder de gehoorzaamheid van de koning te vervoegen.' Op 29 oktober 1581 vertrekt één van de hoofdrolspelers naar zijn thuisland. Ik heb het over aartshertog Matthias die zijn functie van gouverneur en kapitein-generaal van de Nederlanden neerlegt en terugkeert naar Duitsland. In Veurne werken ze de hele tijd verder aan de versterking van de stad. Het bolwerk aan de Oostpoort wordt afgebroken en vervangen door een grotere en sterkere schans die omringd wordt door wijde grachten. Jan Speleman, de ontvanger die de aangeslagen financiële middelen van de geestelijken beheert, betaalt uit zijn spaarpotje drieduizend zeshonderd ponden. De rest wordt betaald door de kasselrij zelf. De fundamenteën van het bolwerk vervangen de oude fundamenteën van de vermaarde kapel van 'Oostuut' dat in 1578 door de geuzen werd afgebroken en zich dus vroeger aan de noordoostelijke zijde van het nieuw bolwerk stond.

Het lijkt op een voetbalseizoen

Tijdens de zomermaanden worden er nog verdere verbeteringen aangebracht aan de versterkingen. De vestingen worden bedekt met aarde. Tot nu toe waren de gangen gemaakt als een soort route aan de muren. Bestemd om het volk te doen stand houden terwijl ze probeerden om hun stad te beschermen. In 1581 proberen ze zodanig veel aarde op te voeren, net zo hoog als de effectieve hoogte van de gangen. Stukken van mensen kost het allemaal maar men moet en zal er mee klaar zijn voor het volgende seizoen aanbreekt. Het lijkt wel een beetje op een voetbalseizoen. Of een regulier schooljaar. September. 'Het leger van de Staten, onder het bevel van L'Espinoy kwam op 25 september 1581 onder Duinkerke liggen om verzekerde bijstand te leveren aan de Franse troepen die de hertog van Anjou naar Vlaanderen zond. De prins van Parma wilde de komst van dat Frans leger beletten en ging met zijn manschappen tussen Broekburg en Duinkerke liggen. En omdat de Fransen zich niet sterk genoeg waanden, trokken ze zich terug in een voordelige standplaats onder Duinkerke. De prins van Parma analyseerde dat er hier weinig profijt zou zijn te rapen

vallen en vertrok met zijn benden om Doornik te gaan belegeren.' Het leger van de Staten blijft drie weken present in Duinkerke. In die tijd lopen de soldaten de kasselrij van Veurne af om er alles te roven. Het lijkt er wel op dat zij de vijanden zijn. Een perfecte illustratie hoe idioot en allesvernietigend oorlog kan zijn. De landlieden van Adinkerke en het omliggende zien zich genoodzaakt om hun huizen te verlaten en met hun goederen een onderkomen te zoeken in de stad van Veurne of andere plaatsen. Ondertussen verhuist Parma van Doornik naar Oudenaarde. Op 27 november 1581 versterkt het Frans leger zich met de komst van een leger onder leiding van graaf De Rochepot en andere kapiteins. Die verplaatsen zich van Calais naar Duinkerke. De leden van Vlaanderen geven de opdracht aan het magistraat van Veurne-Ambacht om voedsel en levensmiddelen ter beschikking te stellen voor de soldaten in Duinkerke. 'De volgende dag trokken gezanten er op uit om het gevraagde te leveren. Maar gearriveerd in Zuidcoote werden ze gewaarschuwd dat het bewust leger naar het Veurne-Ambachtse aan het trekken was omdat het in Duinkerke geen voedsel vond.

Het moet lukken met de saaiweverij

Al die troepen gingen liggen bij Ramskapelle, St.-Joris en Wulpen, toevallig de parochies die tot op dan het minst hadden moeten lijden onder de oorlog. Maar omdat de Fransen er acht dagen bleven, maakten ze deze keer de inwoners wel stuk voor stuk arm.' Ook Hondschote blijft geplaagd met de ellende van de oorlog. Het merendeel van de inwoners daar heeft zijn stad al verlaten. Op de vlucht voor moedwilligheden en roofpartijen van de talrijke soldaten. Veel van die Hondschotenaars proberen een bestaan te zoeken binnen de besloten muren van andere steden waar ze hun nering en hun ambacht kunnen hervatten. Een groot deel van de saaiwevers komt zich vestigen in Veurne zelf. Het stadsbestuur ziet dat al graag gebeuren. De jaarboeken van Veurne hebben het vroeger al uitgebreid gehad over al hun pogingen om precies die nijverheid te ontfutselen aan Hondschote. Iets wat nu onder druk van de omstandigheden precies spontaan lijkt te gaan gebeuren. De saaiweverij moet dit keer wel gaan floreren. Het stadsbestuur wil dit keer van zijn ambitie echt werk gaan maken. Er moet een vulderij komen. Een onontbeerlijk proces in de productie van de

saailakens. 'Buiten een ketel en een windbank schaften ze drie kommen en ander gereedschap aan die nodig waren bij de fabricatie van de saaien. Bovendien kochten de wethouders enkele huizen van de kanunniken. En daardoor namen de activiteiten meer en meer toe.' En toch vissen die van Veurne nog maar eens achter het net. 'Zulks duurde niet lang. Van zodra de beroerten gestild waren verlieten de saaiwevers Veurne en gingen ze opnieuw in Hondschote wonen.'

Aanslag op Willem van Oranje

Het jaar 1581 blijft achter als een rampzalig jaar voor de bewoners van Veurne-Ambacht. De schade toegebracht door al die legers is niet te overzien. Niets blijft gespaard. Kerken, kloosters, huizen. Het lood van al de godshuizen, de klokken, het ijzerwerk. Alles foetsie. Eigendommen, buit bij de landlieden. Overal waar die mannen geld zagen, vielen ze binnen en behandelden ze hun slachtoffers meedogenloos. Slaan en pijnigen om geld af te persen. De vrouwen vallen in de handen van die vuile, geile mannen die hen mishandelen en verkrachten. Op 18 maart 1582 kruipt Willem van Oranje zelf door het oog van de naald. Hij wordt te Antwerpen door een 'Biscayer', Jan Jauregui, met een pistool door het hoofd geschoten en levensgevaarlijk gewond. De meeste medicijnmeesters vrezen voor zijn leven maar Oranje scharrelt er door en geneest op vrij korte tijd. Daar heeft God natuurlijk alles mee te maken en zo beveelt de Raad van Vlaanderen aan de inwoners van Veurne om op 12 mei 1582 een bid- en vastendag te houden om God te loven en te danken dat hij de prins van Oranje van de dood bevrijd heeft, iets wat zo noodzakelijk is voor de bescherming van het land tegen zijn vijanden.' De biddag wordt stipt uitgevoerd op de voorziene datum. De gereformeerden bieden zich in drommen aan in de Sint-Niklaaskerk waar een minister zorgt voor een emotioneel sermoen waarbij hij zijn volk ertoe beweegt om een massa dankzeggingen richting hemel te sturen. Van katholieke zijde komt er geen merci. 'Ze waren meer bedroefd dan verblijd om het herstel van de beschermheer van de geuzen omdat hij de verdrukker was van hun geloofsgenoten.' De tijd is gekomen dat de hertog van Anjou bezit kan nemen van de Verenigde Nederlanden. De Franse dynastie zal nu orde op zaken

stellen. Uiteindelijk is het Willem van Oranje daarom te doen. 'La France' als ideale buffer tegen de macht van Spanje. Ik check nog even de antecedenten van die Anjou. François-Hercules van Valois is de jongste zoon van de voormalige koning Hendrik II en van Catharina de Medici. 'Hercules' is zevenentwintig en komt uit een fanatiek katholiek nest. Dat kan moeilijk anders met zo'n moeder. Precies wat Oranje wil met al zijn godsdienstproblemen: een gematigde figuur die hopelijk het evenwicht tussen de calvinisten en de katholieken te lande zal kunnen herstellen.

Ze kan zijn moeder zijn

Voor zijn inbezitneming van de Nederlanden vertrekt hij nog eens naar Engeland waar hij hoopt zijn verloving met de Engelse koningin Elizabeth I om te zetten in een huwelijk. Met haar negenenveertig is ze oud genoeg om zijn moeder te zijn. Een verblijf van drie maanden in het Brits koninkrijk levert niets op. Elizabeth moet er niet van weten. En zo arriveert Hercules op 19 februari 1582 via Vlissingen in Antwerpen waar hij met grote pracht als hertog van Brabant en markgraaf van het heilig rijk ontvangen wordt. Wat later vertrekt hij naar Gent waar hij zal geïnstalleerd worden als de nieuwe graaf van Vlaanderen. Al de steden en kasselrijen worden verzocht om hun gedeputeerden te sturen om op de plechtigheid aanwezig te zijn. Hier zal het traktaat tussen de Verenigde Staten van de Nederlanden met de hertog van Anjou voorgelezen en bezworen worden. Veurne-stad stuurt zijn burgemeester Jacques Jullioen en pensionaris Zoom. De kasselrij vaardigt hoogbaljuw de Wynckere af. Die zal vergezeld worden door de keurheren Malegheer en Ryeel en door meester Jan van Steengracht. 'Op de 18de augustus 1582 waren ze in Vlaanderens hoofdstad aangekomen. Ze hadden hier op de Vrijdagmarkt een groot theater opgetrokken dat zeer kostelijk versierd was. De volgende dag heeft de hertog van Anjou zich hier aangeboden, in het gezelschap van de prins van Oranje, de prins van L'Espinoy en van andere edellieden. Het verbond werd daar luid voorgelezen en daarna legde de hertog de eed af om dit te onderhouden. Daarna werd die prins door de vier Leden van Vlaanderen aangesteld als graaf en legden ze dadelijk hun eed van trouw aan hem af.' Alle ambtenaren en magistraten zullen op korte termijn ook hun eed van trouw moeten afleggen aan de nieuwe soeverein. De

magistraten van Veurne en Veurne-Ambacht doen dat wat later in de handen van de hoogbaljuw die daartoe gemachtigd werd. Eigenaardig genoeg zijn er veel katholieken in de Westhoek niet erg opgezet met die Fransman als nieuwe graaf. Ze vertrouwen de vreemdeling voor geen haar en weigeren de verplichte eed af te leggen. Tot er gedreigd wordt dat ze mogelijk verbannen zullen worden en hun eigendommen gaan verliezen. Pas dan kunnen ze plots wel zweren om graaf Hercules trouw te blijven.

De ellende van Veurne-Ambacht

De jaarboeken van Veurne vervolgen hun tocht door de geschiedenis. Ik hang aan de lippen van Pauwel Heinderycx die ondertussen al begonnen is met zijn zevende kapittel. Hij focust zich op de ingezetenen in het buitengebied van Diksmuide die plots verplicht worden hun steentje bij te dragen om de versterkingen van Diksmuide te helpen financieren. De kop is duidelijk: 'de Diksmuidenaars eisen dat de Veurne-Ambachters de versterkingen van hun stad helpen betalen'. Al de hoofdliden van de gemeenten ten oosten van de Lovaart worden gesommeerd dat hun werkvolk geld moet zenden zodat de werken kunnen verder gezet worden. Dank zij een tussenkomst van het magistraat van Veurne-Ambacht komt er gelukkig een vrijstelling van tweeduizend gulden. Vanuit Duinkerke hoor ik gelijkaardige geluiden. Hoewel het hier niet om centen maar om mankracht gaat. De gouverneur van Duinkerke en superintendent voor West-Vlaanderen wenst ook zijn stad verder te versterken en dwingt het magistraat van Veurne-Ambacht om honderd werkliden te leveren. Ze zullen er zes weken lang moeten werken. Van Veurne-stad wordt er een deel van zijn grof geschut opgeëist samen met een stuk oorlogsmunitie zodat Duinkerke beter beschermd kan worden. De wethouders van Veurne verontschuldigen zich dat ze zelf maar weinig kanonnen en oorlogsvoorraad ter beschikking hebben en dat dit absoluut een minimum is om zichzelf te verdedigen in geval van nood. Pauwel heeft het nog maar eens over de ellendige staat waar Veurne-Ambacht zich in bevindt. Hij kan maar niet zwijgen over de kwalijke behandeling door de soldaten die in garnizoenen liggen in de omliggende steden zoals Veurne, Nieuwpoort, Diksmuide, Ieper, Sint-Winoksbergen,

Duinkerke. Die mannen schuimen nog altijd dagelijks de kasselrij af en omdat ze slecht betaald worden roven ze dan maar uit frustratie. En dat allemaal zonder dat dit hen van hogerhand belet wordt. De Fransen en de Schotten van de kwartieren in Diksmuide en Sint-Winoksbergen zijn het ergst. 'Dat volk was niet tevreden met alleen maar de landlieden te beroven van hun goederen maar ze bedreven bovendien veel moorden en verkrachtten er veel vrouwen.'

Het vreemde volk slaat aan het plunderen

De bestuurders van Veurne doen wat ze kunnen om het uitlopen van de soldaten te beletten. Grote discussies met de superintendent en met kolonel Chamois van het Frans regiment in Duinkerke die geen bal opleveren. De kasselrij wordt elke dag meer leeggeroofd en de soldaten die al lang niets meer kunnen vinden bij de landman richten hun pijlen nu weer op de kerkgebouwen. Het lood en het ijzerwerk kunnen misschien nog iets opleveren. Ze slaan zelfs de ramen in gruzelementen om het lood van de glasramen te kunnen bemachtigen. Die verschrikkelijke handelswijze van het krijgsvolk werkt zodanig op de angstgevoelens van de buitenlieden dat er in een cirkel van een half uur ver geen bewoonde hofsteden meer te vinden zijn. Zelfs de lege gebouwen vallen nu nog ten prooi. De manschappen breken de hoeves en de woningen af om het hout ervan te kunnen gebruiken. Die zomer wordt er verder gewerkt aan het oostelijk bolwerk en aan de verhoging van de vesten van Veurne. Op 6 juli 1582 krijgt de hertog extra versterking voor zijn troepen in Duinkerke. Vijftienhonderd Duitse ruiters en drieduizend Franse voetgangers arriveren er onder het bevel van graaf Charles van Mansfelt. Kort daarop volgt natuurlijk het bevel aan Veurne om voedsel en levensmiddelen ter beschikking te stellen voor die gasten. De magistraten krijgen niet eens de tijd om te leveren. 'Van zodra al dat vreemd volk tot omtrent Duinkerke gekomen was, sloeg het merendeel van hen al aan het plunderen in Adinkerke en Bewesterpoort. Tijdens die strooptocht dreven ze veel paarden en koebeesten mee waar ze luttel hoofden teruggaven.'

De prins van Parma is op komst

'Vijf dagen later, op 11 juli, kwamen de troepen die onder het bevel van de graaf van Rochepot stonden tot onder Oostduinkerke liggen en ze vervoegden daarbij het leger van de heer van Villiers. De volgende dag vertrokken ze met zijn allen naar Duinkerke om zich bij het nieuwe leger te vervoegen. Terwijl deze troepen de kasselrij dwarsten, spaarden ze niemand en roofden ze alles wat ze vonden. Samen maakten ze nu een leger uit van tweeëntwintigduizend eenheden. Dagelijks kwam een gedeelte van dat volk in Veurne-Ambacht roof halen.' De 17de juli vertrekken enkele gezanten van de kasselrij op bezoek bij de hertog die zich op dat moment in Brugge bevindt. 'Of hij iets kan en wil doen aan al dat plunderen? De soldaten bedrijven de ene wandaad na de andere.' Ze baden hem ootmoedig om daar dringend een mouw aan te passen. De verlaten hofsteden moeten weer kunnen bewoond en uitgebaat worden zodat de eigenaars ervan weer kunnen belastingen opbrengen, waarmee ze op hun beurt de kosten van de oorlog zullen mee moeten betalen. Veel kan Hercules niet toezeggen. Het voorstel dat de buitenlieden zich tenminste zouden moeten kunnen bewapenen wordt geweigerd. Het enige wat hij wil doen is eventueel de voornaamste kruispunten van de kasselrij van soldaten te voorzien. Zo zouden ze eventueel de doorgang van troepen kunnen beletten. Een confrontatie met het leger van de Spanjaarden komt ondertussen alsmaar dichterbij. Begin augustus verplaatst het Duinkerke leger zich richting Coudekerke waar de mannen hun stellingen innemen tussen de twee vaarten in. Ze beveiligen hun kamp met extra borstweringen van opgeworpen aarde. De prins van Parma is op komst met een omvangrijk Spaans leger dat door Roesbrugge trekt om dan positie te kiezen ter hoogte van Hondschote. Dat gebeurt op 2 augustus 1582. De volgende dagen worden de sterktes van 'Beentjesmeulen en Sieckelien' ingenomen. 'Op de 4de van dezelfde maand sloeg hij zijn tenten op naast het Frans leger terwijl er alleen nog maar één vaart tussen de beide krijgsmachten lag.'

Kat-en-muisspelletjes en schermutselingen

De dagen die volgen worden gevuld met een kat-en-muisspel en schermutselingen van alle soort en slag. Met de Spanjaarden in de rol van kat. Enfin, ik versta dat toch zo als ik het verslag ervan lees. 'Dagelijks tastten enkele afdelingen van beide legers elkaar aan en iedere keer dat er gevochten werd, bleef het voordeel aan de Spanjaarden. Het was duidelijk dat het Frans leger de omvang van het vijandelijk leger vreesde en zich niet klaar bevond om een volwassen veldslag te leveren. Ze weken dan maar achteruit om in de zekerheid onder de stad van Duinkerke te gaan schuilen. De prins van Parma zag zijn vijanden vluchten en is met zijn leger verder in het land getrokken. Als al die troepen heen en weer door het Veurne-Ambachtse reisden om dan terug te keren in Hondschote liepen er hele benden het land af. Zo ver als ze maar konden. Hun roofpartijen waren amper bij te houden. Alles wat ze in hun handen kregen werd voor goede buit aangenomen en iedereen die zijn eigendommen wilde beschermen werden door de soldaten doodgeslagen. Het Spaans volk en andere manschappen van dat leger heeft de Hondschotenaars zeer kwalijk behandeld en hen bestolen zodat ze niets meer konden behouden.' De 3de augustus vluchten nogal wat inwoners van de kasselrij en van Hondschote naar Veurne. De meesten onder hen bezitten niets meer en zijn volledig gepluimd van hun bezittingen. Arme mensen die geen cent meer hebben en niet eens weten waar ze moeten schuilen. Terwijl ik mezelf erop betrap dat ik door het onophoudelijk schrijven over al die oorlogstoestanden wat aan gewenning begin te lijden, moet ik mezelf feitelijk een draai om de oren geven. Man: dit is oorlog. Ellende. Miserie. Mannen, vrouwen, kinderen in agonie en angst. Er rest hen niets meer dan de kleren aan hun lijf. Lompen, haveloze sukkelaars zijn het. Met hun honger, koude, ziekte, dorst en rillende angst voor wat nog moet komen. Ik deel mijn medelijden met de leden van het magistraat van Veurne-stad. 'Ze lieten de vluchtelingen logeren in de kerk van Sint-Walburga die toch leeg stond en ze lieten brood en stro aanbrengen. De sukkelaars konden er verblijven tot dat de legers uit het land vertrokken zouden zijn.'

De gronden blijven braak liggen

De legermacht van de hertog van Anjou blijft tot 14 augustus op zijn posities in Duinkerke. Die veertiende verplaatst het heir zich via Adinkerke naar Lo en de volgende dag gaat het via Diksmuide naar het Vrije. Weer al eens gaat die passage gepaard met grote schade overall. Het magistratuur van de kasselrij is ten einde raad. Veurne-Ambacht is in een ongehoord deerlijke staat en toch moeten ze nog altijd maandelijks 7.500 gulden bij elkaar zien te krijgen om de garnizoenen in West-Vlaanderen in hun onderhoud te laten voorzien. In september 1582 zien de wethouders niet langer middelen om aan de nodige fondsen te geraken. 'Ze reisden naar Antwerpen om daar aan de hertog van Anjou, de prins van Oranje en de Raad kenbaar te maken hoe zeer de ellende en de armoede hier heersten in Veurne-Ambacht. En om er hen te verzoeken drie vierden van deze taksen kwijt te schelden.' Een en ander heeft nogal de nodige voeten in de aarde nodig maar maar moeizaam gaat ook en ze krijgen dan toch de permissie om slechts vijftig percent van dat bedrag in de oorlogspot te moeten storten. In het jaar 1582 blijft de helft van de gronden er braak en ongebruikt bij liggen. De gewelddadige doortochten van soldaten van alle slag en soort in combinatie met de onophoudelijke afpersingen door de Walen van Roesbrugge zijn natuurlijk de boosdoeners. En daarbij komt nog de pest. En andere besmettelijke ziekten. De situatie in Veurne-Ambacht is gewoon uitzichtloos. 'Alles was zodanig erg als het maar kon zijn. Het landvolk zag zijn goederen stelen en hun beesten met geweld wegdrijven en er was niemand bij wie ze konden gaan klagen. De eigenaars die leefden van de opbrengst van hun landerijen konden het ook wel vergeten. Ze hadden de voorbije jaren niet eens een vierde van de pachten ontvangen en dit jaar zagen ze zich verplicht om de pacht van de gronden zelfs volledig kwijt te schelden. Ze mochten al blij zijn dat hun hofsteden nog bewoond werden en hun eigendommen gratis werden gebruikt.' Op 1 november 1582 gaan de hoofdmannen van al de parochies nog maar eens hun beklag maken bij de Raad van Vlaanderen in Brugge. Ze zijn in het gezelschap van keurheer Blomme en ontvanger Jacques Herboort. Beseffen ze in Vlaanderen wel in welke uiterste armoede er moet geleefd worden in de Westhoek? Een heel terechte klaagzang in de

wetenschap dat de inwoners amper voldoende hebben om vrouw en kinderen in leven te houden. Ze krijgen medelijden en begrip zoveel ze willen. En natuurlijk bakken vol beloftes van de machteloze bestuurders hier die maar geen vat krijgen op de situatie. Ja; ze zullen de soldaten beter betalen zodat ze zelf niet meer moeten uitlopen uit hun steden. Achteraf verandert er natuurlijk geen barst aan de toestand. 'De landlieden die met hun meubels ergens in de stad waren gaan wonen waren de gelukkigste. De Franse soldaten uit de bezettingen van Duinkerke en Diksmuide behandelden het arm landvolk zo barbaars dat het voor de bewoners van de streek gewoonweg onmogelijk was om nog ook maar iets te bezitten. En dat ondanks al de pogingen die het magistraat deed om dat te beletten.' In wat voor een bodemloze put van beproeving en tragiek hebben God, godsdienst en religie de Westhoekers eigenlijk gestort?

Duinkerke is maar een tussenstop

De opbouw van de troepen blijft trouwens voortduren. Op 30 november zien de Duinkerkenaars de aankomst van achtduizend nieuwe soldaten. Een mix van Zwitsers en Fransen. Zowel voetgangers als ruiters te paard. Het nieuw leger staat onder bevel van de hertog van Montpensier, maarschalk De Biron, de graven van Laval, St.-Aignian en andere voorname heren. Duinkerke betekent slechts een tussenstop voor die mannen. 'Daags daarna vertrokken ze en kozen ze hun kwartieren op de parochies van Sint-Walburga, Wulpen, Ramskapelle en Sint-Joris. Als dat leger daar drie dagen gelegen had, heeft het oostwaarts zijn weg genomen en dreven ze het hoornvee van de overweldigde landlieden met zich mee.' Ik had het daarnet nog eens over religie. Het valt me op dat de godsdienstvervolgingen wel wat op de achtergrond verzeild lijken te zijn. Dat heeft vermoedelijk wel te maken met de wetenschap dat nogal wat treffelijke katholieke huisgezinnen uit Veurne en Veurne-Ambacht vertrokken zijn om te gaan wonen in de roomsgezinde steden Grevelingen en Sint-Omer. Zo kunnen ze vermijden dat ze hun eed van trouw moeten afleggen aan die hertog van Anjou en natuurlijk ontsnappen ze zo aan de vervolgingen van de geuzen. De lijst van de vertrekkers bevolkt een flinke voetnoot in de handschriften. Pauwel merkt op dat de Raad van Vlaanderen behoorlijk boos is op al dat notoir

volk die de plaat gepoetst heeft en direct is overgegaan tot het aanslaan van de achtergebleven eigendommen.

De repressie scheert hoge toppen

Nee hoor. Pas nu begint Pauwel te vertellen dat de repressie van de katholieke leer nog altijd hoge toppen scheert. Tot einde 1581 hadden de geuzen nog oogluikend toegestaan dat de katholieken hun godsdienst uitoefenden in besloten huizen en zolang ze maar gaan gerucht maakten daarbij. Vanaf 1582 komt er een algemeen verbod. De wet komt er in opdracht van het magistraat die dat doet op uitdrukkelijke vraag van de leden van het consistorie. Het wordt voortaan verboden om nog aanwezig te zijn op welke heilige mis dan ook en op welke preek van enige rooms-katholieke priester. Wie dat toch doet riskeert een grote boete. De kapellen waar de katholieken tot nog toe heimelijk hun diensten deden worden direct door de geuzen aangevallen en beroofd. De altaren worden ter plekke vernietigd. Van dan af aan blijft er maar weinig over van enige katholieke religie. Hier en daar gebeurt dat nog eens clandestien in kelders en op zolders. De priesters riskeren het echter haast niet meer om hun geloofsgenoten op de hoogte te brengen van hun geheime missen. De boetes voor overtredingen van geestelijke personen liggen trouwens nog een pak hoger dan die van de gewone burgers. De onophoudelijke verwoestingen die de bewoners op het platteland moeten doorstaan veroorzaken natuurlijk een dure tijd. Een automatisch gevolg van de grote schaarste. De tarwe kost nu vier pond per rasier. Verschrikkelijk duur en alle andere eetwaren kennen evenredige prijsstijgingen. Deze torenhoge prijzen zijn niet betaalbaar voor de armen van de stad en de kasselrij en zorgen er voor dat er honger geleden wordt. 'Veel mensen aten toen slechte en bedorven spijzen waardoor besmettelijke ziekten en zeker ook de pest uitbraken en voor veel dodelijke slachtoffers zorgden.' In 1578 hebben de Staten van Vlaanderen al aan Willem van Oranje een jaarlijkse rente van tweeduizend gulden toegekend en dat bedrag gereserveerd uit de opbrengsten van de abdij ter Duinen in Koksijde. Op 15 september 1582 doen ze er nog een schepje bovenop. Om de prins te believen krijgt hij voor eeuwig en altijd het erfelijk recht op de eigendommen van Ter Duinen. Paus Gregorius XIII brengt een

verandering aan in de gebruikelijke kalender. Er komt een nieuwe; 'in Gregoriaanse stijl', goedgekeurd door het concilie van Trente. Bij deze nieuwe berekening wordt het jaar 1582 met tien dagen ingekort.

De planeet die de zodiak doorloopt

Pauwel Heinderycx gaat nu plots zijn eigen rol spelen in zijn story van Veurne. 'En omdat veel mensen onwetend waren over de reden van die verandering van kalender heb ik die hier willen kenbaar maken. Julius Caesar had in zijn tijd al ondervonden dat er grote misslagen bestonden in de jaartelling en heeft die na advies van vermaarde sterrenkijkers laten aanpassen. De sterrenkundigen gebruikten voortaan de loop van de zon in plaats van die van de maan als basis voor de tijdberekening. Caesar stelde vast dat men het jaar driehonderdvijfenzestig dagen en zes uren zou toekennen, exact gelijk als de duur die de zon nodig heeft om de zodiak te doorlopen. Maar die zes uren konden natuurlijk niet binnen de tijdspanne van één jaar berekend worden en zo beval hij dat men de eerste drie jaar moesten rekenen op driehonderdvijfenzestig dagen en het vierde, welke men een schrikkeljaar zou noemen, op driehonderdzesenzestig dagen. Daarna hebben veel vernuftige mensen de loop van de zon nog juist onderzocht en ondervonden dat die planeet de zodiak doorloopt in driehonderdvijfenzestig dagen, vijf uur, negenenveertig minuten en zestien seconden. Zodat men dus tot de vaststelling kwam dat Caesar elk jaar tien minuten en vierenveertig seconden te veel gerekend had en dat deze misrekening neergekomen was op een honderdvierendertigste deel van een dag en dat er dus logischerwijze elke honderdvierendertig jaar een dag te veel gerekend was geweest. Verder dat wanneer Caesar de jaartijl veranderd had hij de equinox van de lente op 25 maart had ingeschat. Men bevond echter tijdens het concilie van Nicea in het jaar 323 dat de equinox drie dagen eerder moest vallen en toen werd dat al aangepast. Door die verandering van tien dagen zou de equinox vanaf 1582 vallen op 11 maart en dat zou voor grote verwarring zorgen. Daarom heeft zijne heiligheid bevolen dat men binnen het jaar 1582 zelf de verschillen in de tijdrekening moest aftrekken en dat vanaf 4 oktober, de dag van Sint Franciscus en dat de volgende dag niet de 5de maar wel de 15de oktober zou zijn.

Voorts heeft de paus dan vastgesteld dat – om de equinox gelijk te houden – het schrikkeljaar per vier jaar zou blijven bestaan, behoudens dat men op vier eeuwen drie schrikkeljaren zou overslaan. Door die wijze schikking zou ieder feest op zijn feitelijk tijdstip kunnen gehouden worden.'

Daar is de politieke realiteit terug

Na deze les van de schrijver komt de politieke realiteit weer naar boven. Hercules, je weet wel de prins van Anjou, de met veel poeha binnengehaalde Franse graaf van Vlaanderen, komt tot de vaststelling dat zijn functie meer protocollair is dan wat anders. Als pseudo-katholiek moet hij ongetwijfeld niet in het plaatje passen. De echte macht ligt bij de Nederlandse Staten en vooral bij de prins van Oranje. Zij maken het echte gezag uit in Vlaanderen. De Fransman besluit iets te doen aan deze situatie. 'Daarom besloot hij om zich meester te maken van de genoemde prins en van de Leden van Vlaanderen. Daarom was hij zinnens om zich te verzekeren van de voornaamste steden van het land. Het was om die reden dat hij Franse garnizoenen deed leggen tot Duinkerke, Sint-Winoksbergen, Diksmuide, Aalst, Brugge, Menen en andere plaatsen.' Ook Veurne staat aanvankelijk op dat lijstje steden, maar het stadsbestuur kan dit afweren met het argument dat er nu al te veel soldaten zijn dan men in werkelijkheid nodig kan hebben. In realiteit is dat ook wel zo: zevenhonderd man onderverdeeld in vijf compagnies Nederlandse soldaten. Nu, hoe dan ook, Hercules plant de inval op 16 januari 1583. Vreemd toch wat die man aan het bekokstoven is. Vlaanderen is nu al hopeloos verdeeld en dan gaat hij het officieel gezag over Vlaanderen nog eens in twee splitsen. Op papier zien de intenties er prima uit. Zijn 14.000 mannen die in de buurt van Antwerpen liggen zullen zich via een handigheidje van die stad meester maken en daarna de rest van het land inpalmen. Dat is natuurlijk buiten de Antwerpenaars gerekend. 'Hoewel die vorst al één van de stadspoorten in bezit had genomen en hij al zeer veel volk binnen de muren had laten binnenstappen, heeft hij toch zijn onderneming niet kunnen uitwerken. De burgers van Antwerpen zijn terstond in de wapens gelopen en ze zijn massaal op de Fransen gevallen. Daarbij hebben

ze er vijftienhonderd gedood en nog veel anderen gewond en gevangen genomen.'

De bezetting wordt wandelen gestuurd

In Duinkerke is het ook niet pluis. 'Kolonel Chamois die met enkele compagnies Fransen binnen Duinkerke in garnizoen lag en daar het bevel voerde in afwezigheid van admiraal Trelong, zocht gekrakeel met de burgers. Hij probeerde de hand te leggen op de buit die de Kaapvaarders met zich hadden meegebracht. Het geschil werd zo heftig betwist dat de inwoners uiteindelijk naar de wapens grepen. Het kwam tot een gewelddadige confrontatie tussen de burgers en de soldaten waarbij zeker twintig Duinkerkenaars om het leven kwamen.' Chamois vertrouwt de lokale poorters voor geen cent en neemt aanvullende veiligheidsmaatregelen. De Nederlandse soldaten welke ook een deel uitmaken van de bezetting worden wandelen gestuurd. Dat gebeurt tijdens een wapenschouwing wanneer ze verplicht worden om hun wapens neer te leggen. Op die manieren nemen de Fransen de touwtjes helemaal zelf in handen daar in Duinkerke. In Sint-Winoksbergen volgt een gelijkaardig scenario. Daar maakt de Franse commandant Villeneuve zich met zijn soldaten meester van de stad. Iets wat trouwens niet veel moeite kost. Diksmuide volgt. 'Daar lagen insgelijks enkele compagnieën Fransen die op de voorziene dag alles overweldigden. Enkelen onder hen staken het vuur aan in verschillende huizen en terwijl de burgers zich haastten om de brand te blussen vielen de soldaten hen met geweld aan, schoten ze dood en vermoordden een groot aantal burgers.' De Franse plannen identieke acties in Brugge en Oostende maar die ambities vallen in het water. De hertog van Anjou heeft zich met zijn mislukte coup in Antwerpen natuurlijk in eigen voet geschoten. Hij is beschaamd en zeer spijtig dat het mislukt is, vertellen de kronieken. Dat zal wel. Graaf Hercules mag het nu wel vergeten in Vlaanderen. De breuk met Willem van Oranje en de Staten van Vlaanderen is een feit. Anjou trekt zich met een hele bende soldaten terug binnen Duinkerke waar hij zijn hofhouding installeert.

En hoe gaat het nog in Veurne?

Hoe zou een en ander ondertussen verlopen in Veurne? 'Blijkbaar niet al te best', laat Pauwel me weten. De soldaten van de vijf compagnies onder het bevel van de heer van Loker zijn er niet over te spreken dat ze amper betaald worden voor hun prestaties. 'Als we niet snel ons geld zien, dan zullen we gaan muiten!' Hun boodschap is duidelijk. 'De stad zal geplunderd worden als de soldij niet tijdig zal uitbetaald zijn.' Het stadsbestuur neemt de dreigementen ernstig en stuurt direct enkele afgevaardigden naar Brugge waar de Leden van Vlaanderen vergaderd zitten. Ook de mannen van meneer van Hornes dienen betaald te worden. De middelen daartoe moeten volledig van de provincie komen. Er woont haast niemand meer in Veurne-Ambacht. De Westhoek is in dusdanige armoede vervallen dat het magistratuur voortaan zijn maandelijks quota niet meer kan opbrengen. 'We gaan ons best doen'. Zo zal de belofte van de Raad er wel op neerkomen. Maar als er geen geld beschikbaar is blijven de soldaten wel noodgedwongen op hun honger zitten. Er komt voor de zoveelste keer niets van in huis en daarom slaan de Fransen op 2 en 3 maart 1583 aan het muiten. 'Nadat het woelig volk zich meester had gemaakt van het stadhuis en van de plaatsen rond de markt, begonnen enkelen nu de woningen van de burgers te plunderen. Anderen vielen de woonsten van de hoogbaljuw, de burgemeesters en de schepenen binnen terwijl nog anderen de landhouders en de keurheren gevangen namen en ermee dreigden om al hun eigendommen te stelen indien niet aan hun eisen werd voldaan.' Veurne wordt lelijk in de steek gelaten. Door Vlaanderen, door Willem van Oranje. Ik kijk enigszins verbolgen toe hoe deze trouwe stad er plots moederziel alleen oog in oog staat met de soldaten die haar zouden moeten beschermen. Beide magistraten krijgen het mes op de keel. 'Er moet betaald worden. Soldij nul!' Het alternatief om veroverd te worden door de malcontenten is al bij al nog een veel erger scenario. Dan zal Veurne pas echt weten wat plunderen is. 'En zo beloofde men aan de muiters om hen een voorschot van drie maand soldij te betalen. Een bedrag van 17.670 gulden om precies te zijn.'

Chantage van de Fransen

Het probleem is wel dat de stad momenteel geen stuiver in kassa heeft om zijn belofte na te komen. De wethouders zien zich verplicht aan te kloppen bij de burgers. Die moeten hen verplichte leningen toestaan. De helft van het bedrag moet van Veurne zelf komen en de rest van de buitengebieden. De wil om tegemoet te komen aan de vraag van het bestuur is natuurlijk aanwezig gezien de latente vrees om overvallen te worden door de Fransen. Veurne klopt nog maar eens aan in Brugge. Een volledige uitleg natuurlijk over alles wat er voorgevallen is begin maart. Feitelijk huizenieren er veel te veel soldaten in de stad en zou die bezetting fors verminderd moeten worden. Op die manier kan ook paal en perk gesteld worden aan de chantage van de Fransen. Er komt nu toch eindelijk eens een positieve respons voor Veurne. Op 22 maart verlaten drie compagnies eindelijk de stad en vervoegen ze hun collega's die in de buurt van Brugge liggen. De gouverneur van de malcontenten in Roesbrugge blokkeert al sinds begin februari 1583 de toevoer van levensmiddelen bestemd voor Veurne, Nieuwpoort en Diksmuide. Ze verhinderen trouwens dat de soldaten die daar in garnizoen liggen nog verdere uitvallen doen in de kasselrij. 'Om de roof op de landman verder te beletten zonden ze een groot aantal soldaten naar Alveringem waar ze het kasteel gingen bezetten. Dat kasteel, door wijde grachten omringd, eigendom van de kanunniken van Sint-Omer, was een uitstekende standplaats voor de malcontenten die er meer en meer soldaten naar toe stuurden. De leiding van de kasselrij ziet het natuurlijk niet graag gebeuren dat de malcontenten zomaar een nieuw bolwerk installeren. Admiraal Trelong wordt daarvan op de hoogte gebracht in Nieuwpoort. Maar die blijkt machteloos en 'zo werd er niets gedaan om de Veurne-Ambachters daarvan te verlossen zodat het vermelde volk zich bleef nestelen in zijn nieuwe standplaats, tot groot verdriet van het omliggende.' Met de hertog van Anjou in hun achtertuin te Duinkerke zit het er dik in dat diens troepen wel eens zouden een bezoekje durven brengen aan Veurne-Ambacht. Dat gebeurt inderdaad wanneer de Fransen eind april de parochies rond Veurne komen bezetten. De hele streek is natuurlijk kaalgeschoren. Hier zullen ze niets bruikbaar meer vinden. Om hun territorium enigszins uit te breiden werpen ze een brug over de vaart die de naam Venepe draagt. De burgerwacht

aan de andere kant van het water wordt weggejaagd. Aan de overzijde overweldigen ze alles en iedereen. Steenkerke, Avekapelle, Eggewaartskapelle en het omliggende worden gepluimd. De hele actie duurt tot 16 mei tot ze met zijn allen terugkeren tot onder Duinkerke. 'Meeleidende al de beesten en goederen die zij van die voorzeide parochies konden doen vervoeren.'

Anjou zorgt dat hij weg is

De rol van de hertog van Anjou is hoe dan ook uitgespeeld. Hij voelt zich mottig en ziek daar in Duinkerke. Heel zijn project is één grote desillusie. Je zou ziek worden voor minder. Onder het mom dat de pest zich aan het verspreiden is beslist hij om de Nederlanden achter zich te laten. Zijn meubelen en juwelen worden netjes geladen op een schip dat hem op 28 juni 1583 terug naar Frankrijk zeilt. Kolonel Chamois neemt de leiding over van het garnizoen daar in Duinkerke. In Vlaanderen en de Nederlanden heerst natuurlijk veel ongenoegen om de verderfelijke handelswijze van de Fransen. De strategie om de Fransen als diplomatische buffer te gaan gebruiken tegen de Spanjaarden is geflopt na de poging van Hercules om de Nederlanders uit Vlaanderen weg te shotten. De mislukking weegt dan ook zwaar op het zelfvertrouwen van de Verenigde Staten van de Nederlanden. De Spanjaarden hebben dat natuurlijk ook in de gaten. De prins van Parma is best een alerte figuur. Samen met de heren van Montigny en de Pardieu besluiten ze om Duinkerke in de tang te nemen. Het leger van de koning die deze beweging uitvoert staat omschreven als omvangrijk. Op korte tijd worden er schansen gebouwd en starten de kanonnen met een felle beschieting van de stadsmuren. De Franse soldaten houden het niet lang vol in de stad. De Nederlanden vertikken het om versterking te sturen. Daarbij komt nog dat de Duinkerkenars zelf geen poot uitsteken om de Fransen te helpen bij de verdediging. Ze kiezen ervoor om onder de gehoorzaamheid van de Spanjaarden te leven na de maanden van kwalijke mishandeling door deze ellendige Franse nietsnutten. Het pleit is vlug beslecht. Op 16 juli 1583 geeft kolonel Chamois de stad over aan de prins van Parma. Farnese zelf toont zich mild ten opzichte van de

inwoners door hen weer in het bezit te stellen van hun oude privileges. Dat alles gebeurt natuurlijk gevaarlijk dichtbij voor Nieuwpoort en Veurne. Ingenieurs van Vlaanderen haasten zich nog een laatste keer naar Veurne om er de verdedigingsmuren te inspecteren. Het zijn ook zij die zullen beslissen over de mogelijkheid om het zeewater door de sluizen te jagen om een deel van Veurne-Ambacht en het Vrije onder water te zetten. Iets wat in het voordeel zou zijn om de vestingen te bewaren. Ook de magistraten van Veurne-Ambacht en het Vrije zelf worden betrokken bij de hele zeewater-discussie. Jacob Volmaere en Roeland de Vos vertegenwoordigen de kasselrij en proberen de 'verdrinking' te vrijdelen.

Farnese kijkt al direct naar Nieuwpoort

De parochies van het Bloote zijn meestal bewoond en de inwoners weten zich min of meer te beveiligen door de vaarten af te sluiten. En een overstroming zou er voor zorgen dat het hele buitengebied geen stuiver meer zou opleveren. En dat terwijl de Staten maar blijven vragen om geld en middelen. Daarbij komt nog de opmerking dat het onder water zetten van de Westhoek niet het minste soelaas zou brengen voor Nieuwpoort in het geval deze havenstad zou belegerd worden. Vanuit het Vrije komen identieke bemerkingen zodat er beslist wordt dat het zeewater het land niet moet overstromen. Alexander Farnese kijkt al direct naar Nieuwpoort. De burgers hier hebben al vernomen dat hun burens weer in het bezit gesteld zijn van hun vroegere voorrechten. De twee overgebleven compagnies Nederlandse soldaten kunnen niet opboksen tegen het Spaans leger en de interne druk van de lokale bevolking. Als de oude privileges hersteld kunnen worden dan mogen de Spanjaarden gerust binnentreden. De overgave lijkt in die context een fluitje van een cent en absoluut niet verrassend. 'En Veurne dan?', vraag ik me af. 'Door de overgave van Duinkerke en Nieuwpoort waren die van Veurne met grote benauwdheid bevangen omdat ze nu afgesneden waren van alle toevoerlijnen om nog levensmiddelen te kunnen aangevoerd krijgen.' De Walen zwerven nu voortdurend voor de poorten van de stad. Vooral nadat ze dat kasteel van Alveringem bezet hebben. Vanuit het zuidwesten kan er dus geen voedsel meer binnengebracht worden. De prins van Parma heeft zich met zijn

mildheid veel ellende bespaard. Dat de burgers in Nieuwpoort en Duinkerke mild behandeld werden overtuigt die van Veurne om toch maar eens te gaan praten met de Spanjaard. Misschien kunnen ze inderdaad wel komen tot een soort van verzoening met de koning. De gesprekspartner bij de Spanjaarden is de heer van la Motte. De Pardieu dus. Op 24 juli vliegt de kogel door de kerk en kan er een 'traktaat van verzoening' getekend worden. Het duurt nog drie dagen voor Parma zelf zijn handtekening zet onder de overeenkomst. Farnese is op dat moment al doorgetrokken tot Oostende om ook die stad in de tang te plaatsen.

God heeft hen verlost

'Van zodra alles goedgekeurd was zijn de afgevaardigden naar Veurne teruggekeerd. De volgende dag arriveerde er een compagnie voetknechten onder de leiding van kapitein Filips Hannon. Ze stonden onder het bevel van de Pardieu, de gouverneur van Roesbrugge en de heren De la Couquelle, Jacob Valcke, Maarten Lems en nog anderen die de bezetting van de stad overnamen waardoor Veurne weer tot de gehoorzaamheid van de koning gebracht werd.' De katholieken zijn in de wolken natuurlijk. Ze vertonen allerhande soorten van vreugdetekenen omdat God hen heeft verlost van het juk van de geuzen. Eindelijk zullen ze hun eigen religie weer in volle vrijheid kunnen uitoefenen. Valentijn de Pardieu blijft niet lang en ook hoogbaljuw De Wynckere verlaat de stad. Samen met twee eenheden voetvolk van de heer van Loker die hier al geruime tijd gelogeed waren. Een calvinistische minister, zijn consistorianen en enkele hardnekkige geuzen trappen het af richting Brugge. Daar worden de Veurnse gouverneur en zijn twee kapiteins aanvankelijk gevangen gezet op bevel van de Raad van Vlaanderen die er niet om kan lachen dat ze hun stad zomaar zonder verdediging hebben overgegeven. Achteraf blijkt dat hen geen schuld kan aangewreven worden en komen het drietal weer op vrije voeten. De katholieken die de voorbije jaren door de geuzen geweerd werden keren nu allen terug naar Veurne-stad. Met in hun zog heel wat treffelijke lieden die eerder uit eigen beweging waren vertrokken. Veel priesters en geestelijke personen hebben zich de hele tijd in vreemde steden opgehouden of in andere landen rondgedoold in een poging om er

aan de kost te geraten. Het moet een vreemde ervaring zijn voor de thuisblijvers dat de katholieken zomaar hun voormalige en al lang verkochte eigendommen terug claimen en de kopers ervan compleet negeren. Je zal maar zwart goed gekocht en betaald hebben! 'Ze kwamen ook dadelijk bezit nemen van hun goederen en beneficiën. De kanunniken, pastoors en de overige geestelijkheid namen hun huizen weer over welke de leden van Vlaanderen hadden doen verkopen zonder daarvoor het minste aan de kopers te moeten teruggeven.'

Tijd om de wonden te likken

Op 12 augustus 1583 krijgt Veurne hoog bezoek. De inwoners hebben aangegeven dat ze graag de Ieperse bisschop Rythovius willen zien en die gaat in op dat verzoek. De bisschop heeft zich gedurende de geuzentijd opgehouden in Ariën-aan-de-Leie en is ook nog maar recent teruggekeerd naar de Westhoek. Terwijl hij in Veurne verblijft regelt hij alles zodat de katholieke godsdienst opnieuw op een treffelijke manier kan gecelebreerd worden. Twee dagen later wordt de Sint-Niklaaskerk op punt gezet, de twee haastig klaargemaakte altaren worden gewijd. Op verzoek van de parochianen wordt ook de kerk van Sint-Denijs herwijd. De lokale ambachtslieden werken zich ondertussen in het zweet om nieuwe altaren te produceren. De kerk van Sint-Walburga hoeft geen herwijding omdat de geuzen daar nooit hun diensten hebben gehouden. De kerk ziet er natuurlijk niet uit. Alles is er gebroken en gestolen. Tot zelfs het de koperen letters van de namen der overledenen werden uit hun zerkstenen verwijderd. De heer van Loueuse wordt geïnstalleerd als nieuwe hoogbaljuw van de stad en de kasselrij. Het hof stuurt twee buitengewone commissarissen, meester Jacobus Hertoghe en meester Pieter Verreyken naar Veurne om er nieuwe magistraten aan te stellen. Op 7 september benoemen ze twee inwoners die zich in het verleden altijd al loyaal hebben opgesteld tegenover de kroon van Spanje. Wie zich de voorbije jaren als Staatsgezinden heeft gedragen moet zeker niet rekenen op enige postjes van belang. De apotheose volgt op 8 september 1583. 'Om plechtiglijk God te danken omdat de stad en de kasselrij van de geuzen verlost was werd er een luisterrijke dienst gehouden in de kerk van Sint-Niklaas. Met nadien een algemene processie in tegenwoordigheid van zijn hoogwaardigheid

de bisschop van Ieper, de abt van Sint-Niklaas, allebei de magistraten en veel andere treffelijke personen en natuurlijk een menigte van volk.' Terwijl alles in zijn vroegere plooi aan het vallen is in Veurne, woedt de oorlog in West-Vlaanderen nog verder. Na de overgave van Nieuwpoort is de hertog van Parma zoals eerder aangegeven verder doorgetrokken met de bedoeling om Oostende in te nemen. Iets waar hij niet direct zal in zal slagen. 'Als hij die stad belegerd en beschoten had, realiseerde hij dat Oostende niet zomaar zou kunnen overmeesterd worden. De Staten bevoorraadden hun troepen via de zee en daarom heeft Farnese aan zijn veldoversten de opdracht gegeven om het beleg op te breken.' Na de nutteloze inspanningen bij Oostende keren de Spanjaarden nu terug naar Diksmuide waar ze de vijf compagnies Fransen die daar in garnizoen liggen gaan belegeren. Die geven zich zonder al te grote weerstand over aan de Farnese. Daarna is het tijd voor Ieper. Dat zal een ander paar mouwen zijn. Daar komen de jaarboeken van Veurne later op terug. Het is nu eerst hoog tijd om de wonden te likken van die miserabele godsdienstoorlog.

echter niet te kiezen. Enkel met geld op de tafel komen ze vrij. In maart 1580 is er voor de eerste keer sprake van een wandaad tegen de katholieke kerk. René Dumon laat tussen zijn tanden glippen dat dit de eerste keer is sinds het vertrek van het Hollandse garnizoen in 1577. Vreemd dat hij dat niet eerder verteld heeft. De misdaad in kwestie wordt gepleegd door een dronkaard. Een zekere Frans Bart zal dus wel ferm boven zijn theewater zijn als hij binnenstommelt in de pastorie van priester de Waele en die met een mes bedreigt en met scheldwoorden begint te overladen. Met zijn dronken kloten vindt de calvinist het dan nog nodig om de kasten en de koffers van de kerkvader open te breken. Achteraf krijgt hij de rekening gepresenteerd. De ontnuchtering zal nu wel compleet zijn. Frans Bart wordt aangehouden en door de stadhouder van de baljuw voor de rechtbank gedaagd. Die stadhouder in kwestie is Joos Dhondt.

Pastoor de Waele en de pestlijders

De sukkelaar heeft de gemene rust bedreigd en de religions-vrede gebroken en zal daarvoor zijn straf krijgen. Hij zal zich publiekelijk voor het schepencollege en op zijn blote knieën moeten verontschuldigen en daar ter plekke vergeving dienen te vragen aan God van het hemelrijk en ook aan de kwasten van justitie. En zeggen dat het hem 'leed is'. Als extraatje wacht hem nog een boete van tien pond. Als hij nog eens een keer zoiets waagt zal hij uit Nieuwpoort weggejaagd worden. Het aantal poorters dat overloopt naar de nieuwe godsdienst stijgt met de dag. Een fenomeen die zich voordoet onder alle lagen van de bevolking. Predikant Pieter Everaert die de hervormden moet onderwijzen kan het niet langer alleen bolwerken en krijgt er een assistent bij. Op 21 juli 1580 wordt Bernart Faillie de tweede predikant in Nieuwpoort. Hij zal dezelfde wedde krijgen als Everaert. Vierhonderd gulden per jaar en zijn huispacht wordt vergoed door de stad. Zijn katholieke tegenhanger ziet deze ontwikkelingen in zijn stad natuurlijk niet graag gebeuren. Pastoor Christiaan de Waele onderneemt vruchteloze pogingen om zijn parochianen bij hun geloof te houden. Hij geeft zelf het goede christelijke voorbeeld door tijdens de jaren 1579 en 1580 meer dan tweehonderd pestlijders bij te staan aan hun sterfbed. De ziekte moet in die periode vermoedelijk

ongemeen hevig toeslaan. Eind december 1580 wordt de apothekerswinkel voor zes weken gesloten nadat daar een pestlijder op bezoek geweest was. Christelijk of niet. De pastoor wordt niet bepaald graag gezien door de 'hervormde ijverars van het protestantisme'. De haat tegen de Waele scheert hoge toppen. Op een zekere nacht lokken onbekenden de priester in een hinderlaag waar ze hem mishandelen. Achteraf wordt hij op een bootje gedeponneerd en, zonder zeil, riemen en voedsel overgelaten aan de grillen van de zee. Tot de sloep vastloopt op het strand van Lombardsijde waar de arme priester zich kan bevrijden. Hij vindt er een onderkomen op een hofstede en keert later terug naar Nieuwpoort. En daar wacht hem al een nieuwe valstrik. Een identiek geval maar dit keer zal de boot lek geslagen worden. Alles zal overnacht gebeuren en heel clandestien allemaal. Eén en ander gebeurt niet zoals gepland werd. Aan de stadspoort (vermoedelijk de Stegerspoort) beginnen de schurken te panikeren wanneer ze een bende ruiters in aantocht zien komen. In hun angst dat het hier om Spanjaarden gaat slaan ze op de vlucht en komt de geplaagde pastoor zo weer op vrije voeten. De man beslist dan maar om Nieuwpoort te ruilen voor een onderkomen in het klooster van Sint-Omer. Daar is de grond minder heet onder zijn katholieke voeten.

Arme Jezus

'Het viel allemaal wel mee', beweert René Dumon over de pesterijen tussen de religies. Tussen 1576 en 1583 vinden er enkele wandaden plaats tijdens de eerste maanden van de Hollandse bezetting. De soldaten van het garnizoen zijn de schuldigen. Tijdens een nacht in het jaar 1576 wordt op het kerkhof een Christusbeeld gejat en naar het galgenveld gesleurd en er aan de galg opgehangen. Arme Jezus mag blijkbaar nog een keer zijn ellende meemaken hier in Nieuwpoort. Het beeld van zijn moeder wordt uit het kerkportaal gestolen en later op de stadsvesten teruggevonden. En dan is er ook nog sprake van rellen wanneer de hervormden een van hun vrienden nogal ostentatief en op hun protestantse manier ten grave dragen. Het stadsbestuur speelt op de keper beschouwd toch wel een verstandige rol. Dat kan ik afleiden uit de preventieve manier van aanpakken. Ze letten er goed voor op dat godsdienstige twisten niet uitgroeien tot rellen en

onlusten. Er wordt hard opgetreden tegen de overtredders van de openbare orde. De archieven geven aan dat Nieuwpoort een zeldzaam geval is in Vlaanderen waar de oorlog tussen de religies woekert als een terminaal kankergezweel. De 'Kamerboeken' en de archieven maken na 1577 niet langer gewag van een Hollands garnizoen. De Nederlanders moeten effectief met de noorderzon vertrokken zijn. Het stadsbestuur moet aangedrongen hebben om een peloton van een man of tien in Nieuwpoort te laten en dat is het zowat. Dat ze in Veurne melding maken van roofpartijen tussen 1577 en 1583 gepleegd door de soldaten uit de garnizoenen van onder andere die van Nieuwpoort lijkt volgens Dumon weinig waarschijnlijk.

Het zijn zeker geen engeltjes

Vanaf 1581 gaat het er met de veiligheid verder op achteruit. In Nieuwpoort en omstreken heerst er grote ongerustheid vanwege de militaire hulp die de Nederlandse staten gevraagd hebben aan de Franse troepen. Met verloop van tijd wordt het duidelijk dat de Fransen alleen maar oog hebben om extra grondgebied in te palmen. Er wordt begerig geloent naar Duinkerke. Het platteland tussen Nieuwpoort en Duinkerke wordt afgelopen door Frans crapuul. Zowat overal wordt er geroofd en gebrand en vernieling gezaaid. Hun thuisbasis is effectief de stad Duinkerke waar Fransen en Hollanders zijde aan zijde de lakens uitdelen onder het opperbevel van de Zeeuwse admiraal de Trelong. Dat roven en plunderen zijn zeker niet alleen het monopolie van de Fransen. De malcontenten die ijveren voor de terugkeer van de Spanjaarden en een revival van het katholicisme zijn nog altijd gelegerd in Roesbrugge en gaan zich te buiten aan dezelfde buitensporigheden. En ook de Duitse, Schotse en Zwitserse troepen die samen vechten met de Fransen zijn beslist geen engeltjes. En toch waagt er zich niemand om naar Nieuwpoort te komen. De vreemde troepen blijven zoals gewoonte altijd steken in de buurt van Sint-Joris en Wulpen. Op 18 januari 1583 gooien de Fransen hun maskers af. Ze profiteren van de tijdelijke afwezigheid van de Trelong om tijdens een wapenschouwing de Hollanders te ontwapenen en buiten de stad te zetten. Voortaan heerst het Frans leger over Duinkerke. De machtsovername bij de burens heeft zo

zijn gevolgen voor Nieuwpoort. Admiraal de Trelong vestigt nu zijn hoofdkwartier in Nieuwpoort. De drie compagnies Hollanders die uit Duinkerke verdreven werden verhuizen mee naar hier. Voor de eerste keer in jaren heeft Nieuwpoort weer een garnizoen. Het is nu natuurlijk uitkijken naar de Franse bedoelingen. Vanuit Duinkerke blijven ze zich in het gewest verspreiden en plegen ze overal grote wandaden. Ze focussen zich vooral op hoornbeesten en zaken van waarde. Het zit de bevolking tot aan de keel. De mensen hebben genoeg van de invallen en willen uiteindelijk maar één zaak meer. Hoe vlugger Alexander Farnese hier met zijn Spaanse troepen de zaken kan overnemen hoe liever ze het zouden hebben.

Farnese duikt op aan de stadsmuren

Willem van Oranje vindt de denkwijze van de Westhoekbevolking maar niets. Hij is er in het geheel niet mee gediend. Hij sluit een deal met de Fransen in de hoop om het Spaans gevaar alsnog af te wenden. Het komt er op neer dat de Fransen nu de officiële toelating krijgen om Duinkerke te bezetten. Als tegenprestatie erkennen zij dat de havenstad wel degelijk Nederlands grondbezit blijft. Deze overeenkomst wordt afgesloten op 10 april 1583 en blijkt geen stuiver waard te zijn. De opbouw van de Spaanse troepen zorgt de volgende weken voor groeiende paniek bij de Franse troepen. De ambities van Farnese worden van langs om meer zichtbaar: hij moet en zal Duinkerke veroveren. De Franse troepen trekken zich massaal terug uit de noordelijke contreien. In Duinkerke zelf laten ze vijfhonderd man achter om alsnog een schijn van tegenstand te wekken. En dat is het zowat. Er komen onderhandelingen met Farnese. Frankrijk is bereid om Duinkerke en Grevelingen af te staan aan de Spanjaarden, in ruil voor Cambrai. Alexander Farnese schiet het voorstel af. Zijn leger verschijnt daarop voor Duinkerke. Na het schieten van enkele bressen in de stadsmuren geven de inwoners er zich vrijwillig over. Farnese stelt zich edelmoedig op. De stedelingen worden met respect behandeld en krijgen zelfs hun vroegere rechten terug. De Franse bezetters worden ontwapend en op 16 juli 1583 weggestuurd. Nu is Nieuwpoort aan de beurt. Farnese duikt op onder de muren van de stad. Admiraal de Trelong wil zich absoluut verweren. Met zijn drie Hollandse compagnies ter

beschikking zal het maar een mager verzet zijn. En die krijgen dan nog af te rekenen met gewapend verzet van de Nieuwpoortnaars zelf. De lokale poorters hebben al lang vernomen hoe edelmoedig Farnese zich heeft opgesteld in Duinkerke en ze hopen nu op dezelfde goodwill van de Spaanse troepen. De Hollanders worden daarop door de burgers zelf ontwapend. De poorten gaan wijd open voor de Spanjaarden. Alexander Farnese verklaart zich bereid om de mensen hier dezelfde vredesvoorwaarden toe te kennen als die van Duinkerke. Op 23 juli 1583 arriveert hij in de stad. Het Spaanse regime is meteen hersteld. De verbeurd verklaarde vrijheden en voorrechten worden aan de stad teruggeschonken. Met uitzondering van de vrijheid van tolrecht die al sinds 1168 werden toegestaan en nu eigenlijk per toeval niet in ere wordt hersteld. Die fout zou later worden rechtgezet.

De hervormden verlaten Nieuwpoort

Nieuwpoort heeft in elk geval geen klagen gehad tijdens de bezetting van de Hollanders. De katholieken en de calvinisten hebben betrekkelijk rustig met elkaar samengeleefd. Het stadhuis heeft geprobeerd om een betrekkelijke onpartijdigheid te hanteren. Kortom: het was een van de zeldzame plaatsen waar niet geroofd en geplunderd werd en waar er geen bloed vergoten is geweest. De koelbloedigheid van het stadsbestuur laat zich ook opmerken door de weigering om de sluizen open te zetten om de komst van de Spanjaarden te bemoeilijken. Dat gebeurt trouwens in afspraak met het magistraat van Veurne-Ambacht. Ze oordelen dat dergelijke maatregel volstrekt nutteloos is en vooral de eigen plattelandsbevolking zal treffen. Farnese eist wel dat de burgers hun wapens en oorlogsvoorraden inleveren. Dat dient te gebeuren in de halle. Dat laat hij weten op 26 juli 1583. Samen met de mededeling dat de gezinnen vrij zijn om in de stad te blijven wonen. Zolang de poorters zich maar gedragen als goede katholieken en trouwe onderdanen van de koning van Spanje. Wie de stad wil verlaten moet daarvoor een aanvraag indienen bij Alexander Farnese. Na zijn goedkeuring krijgen de vertrekkers nog uiterlijk zes maand tijd om meubelen en bezittingen te verkopen. Voor de verkoop van onroerende goederen krijgen ze nog een half jaar extra respijt. Nogal wat bewoners die Nieuwpoort verlaten

hebben keren nu naar huis terug. Dat zijn vooral uitgeweken katholieken. De omgekeerde beweging is natuurlijk ook een feit. Veel hervormden verlaten Nieuwpoort. Bij de terugkerende katholieken behoort ook de zo gepeste pastoor de Waele. Samen met een aantal paters van de abdij van Koksijde die zich een tijd in Brugge hadden gevestigd.

Er breken nieuwe tijden aan

Er breekt een nieuwe tijd aan die zal duren tot in 1600 en later. Ik beperk me bewust tot de gebeurtenissen uit de rest van de 16de eeuw. De nieuwe religie wordt in de heroverde gebieden allermindst geduld. Niet verwonderlijk met zo'n puriteins-katholieke koning als Filips II. De plaatselijke magistraten krijgen de formele instructies om deze maatregel strikt toe te passen. Hier in Nieuwpoort is er nooit sprake van vervolgingen tegen andersdenkenden. Het is wel duidelijk dat calvinisten niet moeten denken om naar hier te komen en in Nieuwpoort hun waren te slijten of handel te drijven. Alleen goede katholieken mogen zich als ambachtslieden of handelaars vestigen. Zo bijvoorbeeld een Duinkerke ketelmaker. Adriaen Nevenynck wil zich hier komen vestigen en krijgt daartoe enkele de toelating als hij een bewijs van zijn katholicisme kan voorleggen ondertekend door de pastoor van Duinkerke. Een attest dat hij zijn paasbiecht heeft afgelegd en het heilig sacrament heeft ontvangen. Op 1 september 1583 wordt de Noordzee een stuk veiliger. Farnese laat een wet verschijnen met betrekking tot de scheepvaart en de handelsactiviteiten van Nieuwpoort en Duinkerke. De handel op zee is weer vrij voor iedereen. Zonder onderscheid. Zowel voor die van Spanje, Frankrijk, Engeland, Schotland, het noorden, Noorwegen en elders. En ook voor die van Holland, Zeeland, Friesland en andere verzoende plaatsen. Maar enkel en alleen voor wie daarvoor toelating vraagt en krijgt. Enkel voor de schepen met een vrijgeleide. Gedaan met de kaperij en de rooftertijten op zee. Niemand mag nog kwaad berokkenen aan schepen wanneer die arriveren in de havens van Duinkerke, Nieuwpoort en Grevelingen en in sommige andere havens. Het gevaar komt nu vanuit Oostende, het bolwerk van de calvinisten bij uitstek. Na de herovering van Nieuwpoort heeft Farnese er even over gedacht om Oostende aan te vallen. De overmacht van de Hollanders heeft hem vrij vlug op andere gedachten gebracht.

De dreiging van Oostende laat zich nu niet alleen op de Noordzee gevoelen maar net zo zeer op het land wanneer Oostendse troepen gestadig de streek aflopen op zoek naar vee en gewassen. De mannen speuren ook naar personen van aanzien die mogelijk gebruikt kunnen worden om hen later mits de betaling van losgeld weer op vrije voeten te stellen. Nieuwpoort blijft grotendeels gespaard van deze brutaliteiten. Toch neemt de stad zijn voorzorgen. De Oostendse soldaten houden zich vaak schuil in de loopgraven van Lombardsijde. In 1589 vraagt het stadsbestuur aan de drie schuttersgilden om deze loopgraven te slechten.

'Den Franschen Schilt' in de Hoogstraat

In de Hoogstraat staat er een woning met een vrij hoge toren. Het huis staat bekend als 'Den Franschen Schilt' en zijn toren bezigt men om signalen overzee te sturen. In 1589 eist het magistraat van eigenaar Pieter Lieven om de beschadigde toren te herstellen. De stad zal tussenkomen in een derde van de kosten. Als aannemer wordt Jan de Vynck aangeduid. Een jaar later (op 12 april 1590) is de Vynck nog niet eens begonnen aan de werken. Het stadsbestuur kan er niet om lachen. Omdat hij verzuimd heeft de werken uit te voeren wordt hij in de gevangenis opgesloten en zal hij boeten voor deze nalatigheid. Ook Veurne-Ambacht neemt extra maatregelen om de rooftochten te beletten. Het stadsbestuur krijgt er van Farnese de toelating om een sterke verschansing op te richten ter hoogte van Nieuwendamme. René Dumon maakt me nieuwsgierig met zijn mededeling dat de verdedigingslinie in zijn tijd nog altijd te zien is. Dankzij 'good old Google' kan ik mijn nieuwsgierigheid bevredigen. Resten van het fort van Nieuwendamme bevinden zich inderdaad nog altijd in de Rattevallestraat. Een soort eiland in de IJzer bedoeld om de watergeuzen van Oostende tegen te houden. Nieuwpoort, Diksmuide en Veurne betalen elk een deel van de schans en krijgen het geld achteraf door de staat terugbetaald. Van zodra de versterking klaar is wordt ze bezet door een compagnie soldaten. Die bezetting vangt aan in 1584. De smeerlapperij van de soldaten blijft maar toenemen. Tot overmaat van ramp beginnen de garnizoenen van Nieuwpoort, Veurne en Diksmuide zich nu schuldig te maken aan vernielingsronden en rooftochten. Zelfs de

compagnie van Nieuwendamme bezondigt zich eraan. Die mannen gaan zelfs nog een stukje verder. Hun kapitein Bouloigne begint nu eveneens met het heffen van schattingen op de dorpsbewoners van de omtrek. De dorpen die betalen, worden met rust gelaten. Wie weigert betaalt de rekening cash. In 1585 krijgt Bouloigne een klacht aan zijn been. Aangezien hij geen redelijke uitleg kan geven voor zijn praktijken wordt de kapitein ter dood veroordeeld en op de markt van Veurne onthoofd.

Veurne-Ambacht loopt in de wapens

Naast Oostende wordt ook de haven van Sluis bezet gehouden door de calvinisten. Beide steden worden door een Spaans leger in de tang gehouden. Een toestand die jaren aan een stuk aanhoudt. In juli 1587 gaan de Engelsen zich met de toestand bemoeien. Een Engels leger onder leiding van de graaf van Leicester komt postvatten aan de noordzijde van Nieuwpoort. Het is een doorzichtig manoeuvre om Farnese te dwingen een deel van zijn troepen rond Sluis te doen wegtrekken en naar Nieuwpoort te sturen. Op die manier hopen ze om achteraf Sluis te kunnen ontzetten. De Spaanse gouverneur laat zich niet vangen. Heel Veurne-Ambacht loopt in de wapens om het hoofd te bieden aan de troepen van Leicester moest die van plan zijn om de IJzer over te steken. Nog geen maand later maakt Farnese zich meester van Sluis. De missie van de Engelsen is nu zinloos. De graaf van Leicester vertrekt dan maar naar Zeeland. Langs de IJzer blijven de mannen werken aan bijkomende verschansingen om de Oostendenaars verder af te stoppen. Zo komen er schansen op de 'Bamburg', de 'Beckaf' en de 'Verlooren Cost'; allemaal gelegen tussen Nieuwpoort en Nieuwendamme. Er komt ook zo'n geval aan 's Gravenbrug te Sint-Joris. De bouwwerken komen er in 1590. Oudenburg wordt eveneens versterkt en voorzien van een stevig garnizoen. De soldaten in kwestie zijn Duitsers die het nu plots ook nodig vinden om zelf het land af te schuimen om zich zagezegd van levensmiddelen te voorzien. Rond Oudenburg is er regelmatig sprake van gevechten tussen de lokale bevolking en die Duitsers. Bij één van dergelijke conflicten worden er twintig onder hen gedood of zwaar gewond. De rest moet zich noodgedwongen overgeven en wordt naar Nieuwendamme gebracht. Het leven in de West-Vlaamse polders moet werkelijk dramatisch zijn. Ondanks

alle voorzorgen blijft het geweld maar escaleren. Oostende blijft een bestendige haard van rooftochten, plagerijen en geldafpersingen.

De kerk van Wulpen gaat op in de vlammen

Op 7 september 1590 trekt er een Engelse legermacht van twaalfhonderd man vanuit Oostende naar Veurne-Ambacht. Onder hen bevinden zich zeker driehonderd ruiters. Ze raken zonder problemen over de havenmond te Nieuwpoort. Van veel verzet is daar geen sprake. De soldaten van het lokaal garnizoen zijn vertrokken om te vechten tegen de Fransen. Oostduinkerke en Wulpen worden leeggeroofd. De kerk en het gasthuis van Wulpen gaan in de vlammen op. Net zoals talrijke huizen en boerderijen in beide dorpen. De Engelsen keren achteraf via het strand naar Oostende terug. Beladen met gestolen buit en levensmiddelen. Vergezeld van enkele gijzelaars die later nog wat extra losgeld zullen opbrengen. Onder de gijzelaars bevindt zich onder andere de pastoor van Wulpen. In juni 1591 volgt een herhaling. Enkele Oostendenaars geraken bij Sint-Joris over de IJzer en daarna gaat het richting Ramskapelle waar enkele boerderijen in brand worden gestoken. Enkele van de brandstichters worden dit keer wel bij de kraag gevat en later in Veurne opgeknoopt. Op 14 juli is het de beurt aan een nieuwe bende. 'Achthonderd man', vertelt Dumon, voor mij is dat toch al een leger dat zich opnieuw in Ramskapelle manifesteert en er het dorp in lichterlaaie zet. Daarna zetten ze zich op weg naar Wulpen. Het garnizoen van Nieuwendamme onder leiding van Pieter Vanden Berghe haast er zich naartoe om weerstand te bieden. Ze krijgen onderweg massale bijstand van de landlieden. Bij aankomst in Wulpen blijken de Oostendse vogels al gaan vliegen. De hele zomer van 1591 blijft het van dergelijke strooptochten regenen. Lo en Reninge krijgen het zwaar te verduren. Nieuwpoort treft extra maatregelen. Er komt een fort aan de Grote Vierboete en aan de Lekesluis in het noorden van de stad. De mannen van Veurne-Ambacht die in staat zijn om een wapen te dragen, worden ingeschreven in het verweercorps dat bestaat uit zes compagnies met elk hun eigen kapitein. Telkens er alarm zal geslagen worden moet iedereen zich reppen naar zijn compagnie. Ook het garnizoen van Nieuwpoort wordt versterkt.

De havenmond van Nieuwpoort

Wees er maar zeker van dat die maatregelen noodzakelijk zijn! Dat blijkt in elk geval op de nacht tussen 14 en 15 augustus wanneer Hollandse schepen, vertrokken vanuit Vlissingen, zevenhonderd man voetvolk aan land brengen in Adinkerke. Terwijl ze er wachten op de komst van vierhonderd ruiters, leven de Hollanders zich uit aan de gebruikelijke brandstichtingen. Samen met de mannen te paard zullen ze een massale raid uitvoeren op de omgeving van Veurne. Gelukkig geraken de verwachte ruiters niet over de IJzer in Nieuwpoort. Het water staat er te hoog en de doorgang wordt er trouwens belet door een garnizoen. Er zit niet veel anders op voor de zevenhonderd voetgangers om zich terug te trekken in hun schepen op het strand van Adinkerke. De landlieden van de streek proberen daar in allerijl nog een stokje voor te steken en er ontstaat een hevig gevecht waarbij zeker dertig Hollanders worden gedood. Een van de kritieke punten is de wetenschap dat de havenmond van Nieuwpoort vrij gemakkelijk te passeren is. Daar moet absoluut iets aan gedaan worden. Nabij het Wad wordt er nu een ponton op twee binnenschepen geplaatst, een soort van vlottende schans. Na vijf maand blijkt deze nieuwigheid een misbaksel te zijn. Deze vlottende schans wordt nu vervangen door een groot vaartuig voorzien van soldaten, een drijvend garnizoen als het ware. Onder leiding van een kapitein. Het vaartuig in kwestie is een zeeschip van Duinkerke. Het grootste dat men daar kan missen. De hele onderneming wordt gefinancierd door de staat zelf. Twintigduizend pond is aan aanzienlijk bedrag. Het gevaarte wordt bemand door acht soldaten.

Een nieuw fort aan de Kleine Vierboete

De omschrijving 'gevaarte' blijkt goed gekozen door ondergetekende. Dat spel is natuurlijk veel te log en te groot om functioneel te zijn daar in de monding van de IJzer. Een miskleun van jewelste. Bij laag water blijft het gewoonweg steken in het zand en de slib van de rivier. Het duurt precies één jaar om de misrekening aan de lijve te ondervinden. Op 12 augustus 1593 duiken er vierhonderd ruiters en een grote macht van voetvolk op aan de IJzer ter hoogte van het Vloeimark. Het is laagtij en de

oversteek verloopt voorspoedig. En ondertussen is het verdedigingsschip niet eens bij machte om ook maar iets te verrichten. De kerk van Koksijde en de hofstede van Ten Bogaerde zijn er de pineut van. Ook bij de terugkeer van de Hollanders blijkt het zogezegd mobiele garnizoen bewegingsloos toekijken zonder ook maar iets te kunnen beletten. Het schip wordt achteraf ontwapend. Verloren kosten zijn het geweest. In de plaats komt er een nieuw fort aan de Kleine Vierboete. Twee jaar na de versterking van de Grote Vierboete in 1591. De abdij van Ter Duinen krijgt eveneens extra beveiliging dank zij een klein garnizoen van ruiters. Dat belet de Hollanders evenwel niet om nog maar eens te ontschepen ter hoogte van Adinkerke en er hun smerige cocktail van plunderingen en brandstichtingen te presenteren. Vanaf 1594 is er gelukkig sprake van een vermindering van dergelijke rooftochten. Hier en daar wordt de streek wel nog geplaagd door kleine groepjes die 'dievelings' en bij nacht opduiken op zoek naar waardevolle zaken of naar wat ze ook maar kunnen roven. Zo gaat in 1594 de hoeve van Allaertshuizen in de vlammen op. Er komt eindelijk wat verandering in de situatie wanneer aartshertog Albrecht in 1596 aangesteld wordt als nieuwe gouverneur van de Nederlanden. Hij begint zijn loopbaan hier met een krachtig optreden tegen de Fransen die de boel in de Westhoek maar blijven verpesten. Albrecht slaagt er in om Calais en Ardres in te nemen. De bezetters van de kastelen van Guynes en Ham geven zich daarna over. De bevolking van de Westhoek ziet dat natuurlijk heel graag gebeuren. 'Nu Oostende nog', dringen ze aan bij gouverneur Albrecht. Dan pas zou er een einde komen aan die plagerijen hier op het platteland. De nieuwe belooft dat hij nu niet lang meer zal wachten om Oostende in de tang te nemen maar eist wel dat de Westhoek hem met man en macht zal moeten bijstaan.

Inval bij boer Hemmels te Oostduinkerke

Op 28 juni 1596 verplaatst hij zijn leger tot voor Oostende. Toch is de strategische toestand nog niet van die aard om dit bolwerk van de calvinisten echt in een dwingende wurggreep te plaatsen. De tijd is er nog niet rijp voor. Oostende krijgt zijn voorraden immers via de Noordzee waar de Hollanders nog altijd het

meesterschap bezitten. Op 22 augustus verhuist Albrecht zijn troepen richting Hulst die hij trouwens onder zijn controle krijgt. De soldaten van de lokale garnizoenen hebben veel energie gestopt in de activiteiten van Albrecht waardoor Nieuwpoort er achteraf toch wel wat verzwakt bij ligt. Wees er maar zeker van dat ze in Oostende beseffen dat Nieuwpoort momenteel op lemen voeten staat. Het duurt in elk geval niet lang voor de strooptochten weer aanvangen. Nog voor het aanbreken van september trekken Oostendse troepen over het Wad. Voor de zoveelste maal kunnen ze zonder tegenstand de naburige dorpen overvallen. Met alweer hun gebruikelijke praktijken: diefstal, plunderingen, brandstichtingen en het meeslepen van gijzelaars om er later losgeld voor op te eisen. Wulpen en Koksijde zijn de grootste slachtoffers. De soldaten wagen zich zelfs tot aan de vestingen van Veurne. Op hun terugtocht vallen ze binnen bij boer Pieter Hemmels te Oostduinkerke. De buit die ze hier meenemen is niet min: tweeëndertig koeien, driehonderd schapen, vijf paarden en drie veulens. Dertigduizend schoven gewassen, de landbouwgereedschappen, het huis en zijn inboedel vallen ten prooi aan de vlammen. Er komt hulp aangesneld maar die arriveert veel te laat. De vogels zijn gaan vliegen richting Oostende. De Nieuwpoortse gouverneur Olivarius heeft niet de minste moeite gedaan om tussenbeide te komen.

Fort Triniteit

De volgende dag wordt er een crisisvergadering gehouden. De hoofdmannen van Veurne-Ambacht zakken af naar Nieuwpoort om met Olivarius en het officierenkorps te bespreken hoe ze een einde kunnen maken aan de strooptochten langs het strand. Er blijkt maar één goede oplossing: een sterk fort bij de havengeul te bouwen en die te voorzien van minstens tweehonderd manschappen. Er vertrekt een delegatie naar Brussel om Albrecht te overtuigen om deze plannen te financieren. De aartshertog reageert positief op voorwaarde dat Veurne-Ambacht het geld zal voorschieten. Met de winter 1596-1597 voor de deur wordt beslist om pas in de lente met de werken te starten. In afwachting zal Veurne-Ambacht een eigen compagnie van honderd ruiters te Nieuwpoort in garnizoen leggen. Onder het bevel van jonkheer Jan de Brias. Achttien van zijn ruiters zullen daarbij de wacht houden

te Oostduinkerke. Langs het strand tot aan de monding van de Ijzer. Ze nemen er hun intrek in de kerk. De Brias stuurt ook een identieke groep naar Stuivekenskerke. De rest van zijn mannen blijft in Nieuwpoort om bij te springen waar nodig. Bij het begin van de zomer van 1597 wordt er begonnen met de constructie van het fort. Het gebouw schiet uit de grond op een plaats waar in de tijd van René Dumon zich het Henrietteplein bevindt. De jaarboeken van Veurne hebben het over een schoon en kloek fort met vier bastions omschreven als 'fort Triniteit'. Twee regimenten soldaten en vier stukken geschut vervulde het plaatje. Het voorschot van twintigduizend pond wordt zoals afgesproken vereffend door Veurne-Ambacht. Vijf jaar later krijgt het een vierde van die som terugbetaald. Op de rest wachten ze daar waarschijnlijk nog altijd. Met de naam 'Triniteit' wordt vermoedelijk verwezen naar het loodswezen dat een eeuw eerder tot stand was gekomen bij de monding en toen onder de bescherming stond van de Drievuldigheid.

Zal Albrecht nu eindelijk Oostende aanpakken?

Ik houd me ondertussen bezig met de vraag of er dan nooit een einde zal komen aan die verdomde oorlog. En of die Drievuldigheid daar geen stokje kan voor steken. Misschien had ik me dat beter want eerder afgevraagd. Op 2 mei 1598 sluiten Spanje en Frankrijk het vredesverdrag van Vernins. Vier dagen later laat koning Filips II weten dat zijn dochter Isabella hem zal opvolgen. Isabelleke is ter informatie de echtgenote van onze eigen aartshertog Albrecht. Haar vader overlijdt niet zo lang daarna, de 13de september van 1598, op zijn eenenzeventig. Het nieuws van de vrede wordt met veel enthousiasme onthaald in Nieuwpoort en Veurne-Ambacht. De mensen hier hopen nu hartstochtelijk dat Albrecht nu eindelijk Oostende zal aanpakken zoals het hoort. Deze plek blijft een doorn in het oog van de Westhoekbevolking. Die hoop blijkt een fata morgana te zijn. Een illusie. Oostende is bijzonder goed versterkt en voorzien van een degelijk garnizoen. Ze krijgen daar de volledige steun van de Engelsen. De overmacht van de Anglo-Hollandse zeemacht op de Noordzee zorgt voor een vrije toegang tot Oostende vanop zee. Er zit niet veel anders op voor Albrecht om Oostende dan maar op het land te isoleren van

de rest van Vlaanderen. Een fortengordel rond Oostende moet de oplossing zijn om een einde te maken aan de strooptochten. In 1599 laat de aartshertog een twintigtal van die forten opbouwen. Elk fort wordt bemand door twee of drie compagnies en voorzien van grof geschut. Het geheel wordt betaald door de vier Leden van Vlaanderen. De soldaten van het recent gebouwd fort Triniteit en die van de andere forten in Veurne-Ambacht verhuizen naar de nieuwe forten rond het gehate Oostende.

De 16de eeuw loopt op zijn laatste benen

De meeste forten van Veurne-Ambacht zijn nu natuurlijk nutteloos geworden. Wegens aanhoudend geldgebrek wordt er beslist om die af te breken. Triniteit, Bamburg, Beckaf, Lekesluis en Verlooren Cost gaan in oktober 1599 tegen de vlakte. De forten aan de Vierboete, in Nieuwendamme en Ter Style blijven overeind. Die laatste ligt trouwens aan de Duivelshoorn te Sint-Joris. Er moet zeker haast bij zijn, want al op 30 oktober worden de bouwmaterialen openbaar verkocht voor een goede vijftienhonderd pond. In Nieuwpoort blijft er nog een bescheiden garnizoen op post. En er zijn ook nog altijd de ruiters van Veurne-Ambacht die het strand en de havenmonding in de gaten houden. Die houden ook Oostduinkerke en de abdij van Koksijde in de gaten. In Oostduinkerke verblijven ze in de zeer beschadigde kerk en later in een nieuw gebouw dat aan die kerk wordt bijgebouwd. De 16de eeuw loopt op zijn laatste benen. Net zoals deze kroniek hier. Met het jaar 1600 in het verschiet doen de geruchten de ronde dat Nederland van plan is om Nieuwpoort in te nemen. En daarna zou het de beurt zijn aan Duinkerke. Engeland heeft Holland beloofd om die onderneming met al zijn krachten te ondersteunen. De toestand ziet er allesbehalve rooskleurig uit.

Geschiedenissen der stad Lo

Een verrassende vondst

In het rijksarchief van Kortrijk bots ik tussen al de andere schatten van Jacques Goethals-Vercruysse op nog een verrassende vondst: 'Gheschiedenissen der stad Loo', geschreven door een inwoner van het stadje in het jaar 1725. Driehonderd jaar geleden met een handschrift dat er best mag zijn. Uiteraard in kroniekvorm, met de jaartallen prominent als leidraad. De handschriften passen perfect in mijn 'Kronieken van de Westhoek' en dus vlieg ik er met grote goesting in. Ik neem me voor om de geschriften niet zomaar over te nemen. Wat aanpassing aan de Vlaamse taal van 2018 kan alleen maar het oude manuscript laten openbloeien. Ik probeer daarbij het waarheidsgehalte van de inhoud te staven, namen te checken of indien nodig in vraag te stellen. Ik hoop dat jullie, mijn beste lezers, ook wel beseffen dat dit avontuur ook voor mij onbekende uitdagingen inhoudt. Daar ben ik gelukkig nog nooit bang van geweest, dus schrik voor die oude geschiedenissen zit er niet in. 'Lo; here I come!' Misschien toch nog even volgende gedachte: de naam van Lo vloeit voort uit 'Illo'. In een van mijn vorige kronieken over het water in de Westhoek heb ik het al uitgebreid gehad over de betekenis van die dubbele 'l'. Een mooiere illustratie als woonplaats aan het water ('ille' of eiland) dan die hier in Illo voorkomt zal ik nergens vinden. De dubbele 'l' maakt het meteen duidelijk dat hier in Lo al mensen woonden rond 1000 voor het begin van onze nieuwe tijdrekening. Enfin: dat is toch mijn overtuiging. Maar nu ga ik met de nodige spoed op weg naar de feitelijke kronieken uit 1725!

Koning Siffrid

Anno 828: Lo werd dit jaar verwoest door koning Siffrid, de koning van de Denen. Die bewuste Siffrid zal waarschijnlijk wel Siegfried geweest zijn. In het lijstje van de Deense koningen prijken er inderdaad koningen met de naam van Siegfried. De eerste tussen 776 en 803 en de tweede in 811. Koning Siegfried I staat geregistreerd in de 'Annales regni Francorum' als zijnde een tijdsgenoot van Karel de Grote waarin hij zich profileert als een van de leiders van de Saksische opstand tegen de Frankische

alleenheerser. Het is dus best mogelijk dat Lo daar om een of andere reden in betrokken werd, maar dan zal het wel enkele decennia eerder geweest zijn.

Anno 842: de stad Lo en zijn kasteel werden in dit jaar gebouwd door Ingelram, de 6de forestier van Vlaanderen. Dat jaartal past meer dan perfect in wat ik ooit eerder al schreef over Ingelram. Ik baseerde me toen op de kronieken van Vaernewyck uit de 16de eeuw. Ingelram is de zoon van Liederik die hem opvolgt in 836. ‘Hij bouwde verscheidene steden en dorpen omtrent rivieren en beken, daar winnende land dat er gelegen was, en dede zelve ten zijnen behoeve zeer veel goed land winnen. Zijn zoon Odoaker liet iedereen in Vlaanderen vrij om de bossen te kappen die hij wenste, om er bezaaibaar land van te maken en die landbouwgrond nadien ook te bezitten en uit te baten. Deze maatregel lokte nogal wat vreemdelingen en vluchtelingen naar hier die ‘het land vruchtbaar maakten en zeer rijk werden’. De inwoners en hun landerijen werden door de graaf beschermd tegen rovers en moordenaars. Torhout, Kortrijk, Cassel werden heropgebouwd. Net zoals de burcht van Oudenaarde. Gent kreeg nieuwe stadsmuren. Odoaker (of Andacher) overleed in het jaar 863 en werd begraven nabij zijn vader Ingelram. Dat mijn kroniekschrijver vanuit zijn lokale geschiedenisbronnen afkomt met ongeveer datzelfde verhaal, bevestigt in elk geval de timing van Vaernewyck. Die wordt trouwens nog verder gestaafd met de hiernavolgende datum uit de geschiedenis van Lo.

Er komt een wekelijkse marktdag in 958

Anno 860: de bouw van de stad en het kasteel werd voltrokken door zijn zoon Odoaker, maar kort daarna hebben de Noormannen dat allemaal weer verwoest. In 870 herstelde Boudewijn van de Ijzer de geleden schade. Die Boudewijn stond bekend als de eerste echte graaf die Vlaanderen op de kaart zette.

Anno 958: graaf Arnold de Oude heeft hier op de donderdag een wekelijkse marktdag ingesteld en ook een jaarmarkt in elk voorjaar. Korte tijd later werd de weverij van de saaien en andere stoffen ingevoerd en er werd een lakenhalle gebouwd. Daardoor groeide

de bevolking snel waardoor de stad Lo op korte tijd zowat zeshonderd huizen telde.

Anno 1000: Boudewijn IV stelde een stadsbestuur in werking, het aantal schepenen daarin is niet bekend en heeft in de loop van de tijden verscheidene veranderingen ondergaan. De Fransen hebben de stad overweldigd en geplunderd, ze staken de lakenhalle in brand samen met zeker vijfhonderd huizen.

Anno 1050: aanvankelijk was de kerk in Lo een eenvoudig gebouw. Die heeft priester Thomas dat jaar veranderd in een klooster met reguliere kanunniken. Hij was de eerste proost van de nieuwe abdij. Zijn sterfdag staat op het neerhof van de abdij gebeiteld op 4 april.

Anno 1093: Filips de graaf van Lo heeft het klooster van Lo begiftigd met het graafschap, opstallen, tolgelden en al de wezenlijke rechten die hij op die plaats had en waaruit de abten benoemd konden worden als 'graven van Lo'. In deze gunstbrief staat Gobertus vermeld als zijnde de proost van het klooster.

Reginaldus van het klooster van Lo

Anno 1097: graaf Robrecht II van Jeruzalem die oorlog aan het voeren was in het heilig land heeft aan Godezo, geboortig van Lo, twee canonieke prebenden van Veurne geschonken. Ze waren bestemd voor zijn zonen Renier en Philippus. De tienden hadden betrekking op de inkomsten van 42 gemeten grond, zowat 20 hectare gelegen in de parochie van Lo.

Anno 1101: Reginaldus was proost van het klooster van Lo en in het jaar 1102 heeft hij de brieven van Johannes, bisschop van Terwaan ondertekend waarbij de reguliere kanunniken van Lo van dan af aan zouden afhangen van de Sint-Maartenskerk uit Ieper.

Anno 1104: Filips van Lo, de tweede zoon van graaf van Vlaanderen Robrecht de Fries en Gertrude van Saksen is in Sint-Winoksbergen vanuit een verheven zoldering gevallen waardoor hij zwaar gekwetst werd en korte tijd later overleden. Hij liet een bastaardzoon achter die genaamd is geweest Willem van Ieper en Lo.

Anno 1106: de sterfdag van proost Isaac werd genoteerd op 6 april 1106.

Anno 1120: gravin Clementia heeft geprobeerd de goede graaf Karel te beroven van het graafschap van Vlaanderen ten gunste van Willem van Lo. Daardoor is er een inlandse oorlog ontstaan. Godfried, de graaf van Leuven en Boudewijn, de graaf van Henegouwen, samen met nog verschillende anderen waren pro Willem, maar ze werden toch genoodzaakt om een vredesverdrag te sluiten. De meningsverschillen werden uiteindelijk bijgelegd door middel van sommen geld en enkele heerlijkheden in Vlaanderen die graaf Karel afgestaan heeft aan Willem van Lo en waardoor de rust hersteld werd.

Anno 1127: na het vermoorden van de goede graaf nam Willem van Lo, die zichzelf als wettelijke erfgenaam beschouwde, het bevel over Vlaanderen als regent. Hij deed iedereen straffen die verantwoordelijk geweest was aan de gruwelijke moord. Hij probeerde zijn rechten te doen gelden en liet daarom onder andere de stad Lo versterken, alsook de zee kust waar hij probeerde de toegang af te snijden van de Fransen die Willem van Normandië aan het hoofd wilden zien van het graafschap Vlaanderen.

De story van Willem van Lo

Anno 1127: Willem van Normandië raakte benoemd tot graaf van Vlaanderen. Hij werd daarbij ondersteund door Lodewijk de koning van Frankrijk. Willem van Normandië voerde oorlog tegen Willem van Lo die hulp kreeg van de koning van Engeland. Willem van Lo werd te Ieper gevangen genomen omdat de Mesenpoort door het verraad van de 'noordmannen' geopend werd. (Ieper bestond toen nog uit twee kernen, het zuidelijke Sint-Pieters en het noordelijke Sint-Maartens). Kort daarna werd hij vrijgelaten en vertrok hij naar Engeland terwijl de Fransen Lo en geheel Vlaanderen veroverden. De Engelse koning liet zich door Willem van Lo bewegen om hem aan het hoofd van een hulpteiger en een talrijke vloot te zetten. Zo is hij hier geland aan het hoofd van een bende Engels krijgsvolk. Hij liet de stad Lo plunderen en

verbranden, ook het platteland kreeg dezelfde behandeling en zo wierp hij zich op als een zware vijand van zijn eigen vaderland. Maar hij werd snel genoodzaakt om Vlaanderen terug te verlaten.

Anno 1132: Dirk van de Elzas werd na de dood van Willem van Normandië erkend als nieuwe graaf van Vlaanderen. Willem van Lo viel Vlaanderen nogmaals binnen met een Engelse vloot. Hij maakte zich meester van Damme van waaruit hij grote schade aan de regio veroorzaakte. In 1135 werd hij binnen Damme gevangen genomen door Dirk van de Elzas. Hij werd ertoe gedwongen om zijn rechten op Vlaanderen af te staan. Zijn jonge zoon die kort daarna zou overlijden stond daar borg voor. Willem keerde terug naar Engeland en werd door de Engelse koning Steven (Stefaan) aangesteld als de veldoverste van zijn krijgsmacht. Koning Steven werd zelf bestolen van zijn land en gevangen gezet door de hertog van Gloucester. Maar Willem van Lo heeft die situatie tijdens een veldslag ongedaan gemaakt en op zijn beurt de hertog van Gloucester gevangengenomen. Koning Steven werd in zijn vroegere status hersteld en als vergelding kreeg Willem de heerschappij over het graafschap van Kent. Maar korte tijd later verloor hij het gebruik van zijn ogen.

Anno 1154: na de dood van de koning is Willem van Lo teruggekeerd naar Vlaanderen en heeft hij zich verzoend met graaf Dirk van de Elzas. Hij kwam in een hoge ouderdom terug naar Lo, bezwaard door zijn blindheid en verkoos het klooster als zijn woonplaats. Hij heeft dat klooster daarvoor met rijke giften beloond, net zoals graaf Dirk dat heeft gedaan. Op 23 januari van 1162 is Willem van Lo hier in het klooster overleden.

De graaf vertrekt naar Palestina

Anno 1166-1167: het klooster van Lo werd begiftigd en verrijkt door toedoen van graaf Filips van de Elzas. De bestaande giften en tienden werden door hem bevestigd en daarbij werd een volledige vrijheid toegekend om toltaksen en belastingen op te leggen. In 1187 vertrok Filips van de Elzas met een grote krijgsmacht naar Palestina.

Anno 1214: tijdens de regering van graaf Ferrand van Portugal werd de stad Lo, net zoals heel West-Vlaanderen door de Fransen geplunderd.

Anno 1334: op 8 juni overleed Margaretha, de 16-jarige dochter van Hendricus van Vlaanderen, graaf van Lo. Ze werd te Brugge begraven. Hendricus werd in 1339 door de koning van Engeland tot ridder geslagen. De lakenweverij te Lo was in 1344 was zodanig gegroeid dat ze tot nog toe nooit groter geweest was. Hendrik van Vlaanderen, graaf van Lo en zoon van Henricus distantieerde zich in 1364 van graaf Lodewijk van Male. Hij schaarde zich aan de zijde van de Gentenaars met wie hij gezamenlijk Atrecht belegerde.

Anno 1382 – 8 augustus: de graaf van Vlaanderen was in verbond getreden met de koning van Frankrijk. De inwoners van Lo die zagen dat de Ieperlingen zich hadden overgegeven aan de genade van de graaf en dat hun stad door de Engelsen in de steek gelaten was, gaven zich op hun beurt ook over aan de genade van de Franse koning. Ze leverden hun opperhoofden uit die eerder aangesteld waren geweest door Filips van Artevelde. In ruil mochten de burgers hun huizen, hoven en leven behouden.

Lodewijk van Male laat Lo versterken

Anno 1383: graaf Lodewijk van Male liet de stad Lo versterken, benevens sommige andere steden in West-Vlaanderen, hij deed dat uit vrees voor een mogelijke inval van de Engelsen en de Gentenaars. De inwoners van Lo begaven zich te velde met 'De Haze', een bastaardzoon van Lodewijk van Male, maar ze werden door de Engelsen verslagen. Zo bleef het platteland verlaten achter en de bewoners die ze alsnog vonden werden onmiddellijk gedood. Ook al het vee werd geroofd. De stad Lo werd eveneens overweldigd, net zoals de andere steden van West-Vlaanderen, tot aan Sluis toe. Alles werd verwoest, allemaal om zich te wreken om wat de Fransen hen hadden aangedaan. Maar de Engelsen hebben korte tijd later de streek weer verlaten wanneer ze vernamen dat het Frans en het Vlaams leger in hun richting oprukte. Ze begaven zich vervolgens naar Calais. De inwoners van Lo die absoluut niet wensten te lijden onder de wreedheid van die van Brittannië of van

de Fransen zelf die nog erger handelden dan de Engelsen, zijn direct gevlucht. Sommigen verstopten zich langs bossen en grachten. Anderen repten zich naar Atrecht, Zeeland of Holland. Sommigen begaven zich bij de Engelsen, of bij de Fransen waar ze probeerden van de buit te overleven.

Anno 1384: de inwoners van Lo, de plek waar nu zowat alles verloren en verlaten was, begonnen stilaan naar hun woningen terug te keren.

Anno 1385: onder de regering van Filips de Stoute, de hertog van Bourgondië die getrouwd was met Margareta van Male de gravin van Vlaanderen, werd de stad Lo hersteld en versterkt met een derde rij vestingen die besloten werd met stenen poorten. Filips stuurde de lokale wollewevers naar Ieper om er de weverij te oefenen en hier weer op peil te brengen. Johannes, de heer van Komen werd door de vorst aangesteld als opziener van dit volwerk.

Grote huldiging van hertog Jan

Anno 1405: de stad Lo huldigde hertog Jan, zeg maar 'Jan zonder Vrees' als nieuwe graaf van Vlaanderen. Hij bevestigde de vrijheden en de privileges die ooit door zijn voorgangers aan Lo werden verstrekt, zo deed hij dat ook met al de andere steden van Vlaanderen.

Anno 1410: hertog Jan bevestigde de voorrechten van de twee gilden, die van Sint-Sebastiaan en van Sint-Joris. Ze bestonden toen elk uit tachtig mannen.

Anno 1420: op 24 januari werd onze hertog Jan in de aanwezigheid van de kroonprins van Frankrijk te Montereau vermoord. Zijn lichaam werd begraven in Atrecht. De uitvaartdienst werd geleid door de eerste prelaat van Lo, samen met nog achttien abten en prelaten en nog vijf bisschoppen. De nieuwe hertog Filips de Goede aanvaardde zijn landen en bevestigde daarbij de voorrechten en de vrijheden van de Vlaamse steden. Hij vroeg om hulp troepen uit de stad Lo en uit al zijn andere steden om wraak te kunnen nemen over de dood van zijn vader.

Anno 1429: ingevolge een vonnis van dit jaar werd een overeenkomst gesloten dat de inwoners in beroep konden gaan bij eventuele uitspraken van het gerechtshof te Lo. Indien ze daar bezwaren tegen hadden, konden ze in beroep gaan of advies inwinnen bij de rechtbank van Veurne.

Anno 1435: de Engelsen vielen binnen in de kasselrijen van Sint-Winoksbergen en Cassel waar ze veel vette en andere beesten buitmaakten. Verscheidene lieden waren op de vlucht geslagen en hadden zich met hun goederen beveiligd in de kerk van Lo. De stad werd door de Engelsen belegerd. Ze werden vanuit de kerktoren met stenen bekogeld waarbij veel onder hen gedood werden. Maar toch werd Lo overrompeld. Van zodra de Engelsen binnen waren hebben ze het vuur gestoken aan de kerk. Al de vrouwen, kinderen en de goederen die ze er verstopten werden jammerlijk verbrand.

Pest in Lo

Anno 1436: die van Brugge stonden op tegen de hertog. Ze hielden in hun stad de markt gewapend bezet. De burgers van Lo met die van de andere parochies en steden die onder Brugge ressorteerden hebben zich bij hen gevoegd en ze besloten om Sluis te gaan belegeren. De hertogin die wegtrok uit de stad werd door de oproerigen aangevallen en de vrouw van de heer van Uutkerke werd in haar koets gevangen genomen, waardoor de hertogin zeer verschrikt naar Damme is gevluht. Daardoor was de hertog zeer verstoord en hij liet zich moeilijk ertoe bewegen om een verdrag te sluiten met de Bruggelingen. Als dat dan alsnog gebeurde werd het vredesakkoord na een korte tijd al opnieuw door nieuwe troebelen verbroken.

Anno 1438: de stad Lo is bijna helemaal ontvolkt geraakt door de pest. Net zoals dat het geval was in heel Vlaanderen. Men rekent dat er binnen Brugge ongeveer 50.000 mensen op korte tijd gestorven zijn.

brutale graaf en het grootste deel van zijn vrijbuiters worden gevangen genomen en naar Brugge overgebracht waar velen hun verdiende straf ondergaan. De naam 'Oostende' zelf valt nog altijd niet. Wel die van de parochie 'Stene' in het jaar 1171. In een brief van graaf Filips van de Elzas. Jacobus Bowens heeft overschot van gelijk als hij de inhoud ervan citeert. Ik volg zijn voorbeeld, lees maar:

Een vervaarlijk zeegedrocht op het strand

'Filips, door de gratie van God graaf van Vlaanderen ... Ik heb besloten om ons heden in het bezit te komen stellen van de nieuwe landen aan de zee kant. We hebben toegelaten dat de tienden van dat nieuw land die momenteel beploegbaar is, te weten die in de parochies van Slijpe, Leffinge, Steenen en O.L.V.Kapelle voor altijd zullen toebehoren aan de tempeliers, tot lavenis van onze ziel en die van onze voorvaderen, naast de vroegere tienden die ze bij wijze van aalmoes geschonken hebben aan de altaren van dezelfde parochies.' Het document wordt ondertekend door Robert, tesorier van Torhout en kanselier van Vlaanderen. Daarnaast prijken ook de tekens en namen van Rogerus, de kasteelheer van Kortrijk en van twee prominente tempeliers. In het jaar 1178 spoelt een vervaarlijk zeegedrocht aan op het strand van Oostende. Na een akelig onweer schrikken ze kustbewoners zich vermoedelijk een hoedje als ze aan de kustlijn een zeemonster van wel 42 voet aantreffen. Een vleesberg van veertien meter lang, met de bek van een arend en de kop in de gedaante van een zwaard. Dit 'schrikdier' wordt vanwege zijn rariteit van Oostende naar Brugge getransporteerd en door het Brugse stadsbestuur geschonken aan graaf Filips. Diezelfde Filips van de Elzas trouwt in 1189 met Mathilde de koningin van Portugal. Dat zal hopelijk niet zo'n gedrocht zijn. De prinses vertrekt vanuit Lissabon met een vloot van veertien schepen richting Vlaanderen. Aan boord bevinden zich de wapens die de graaf eerder heeft buitgemaakt op de Saracenen, naast haar eigen schatten en juwelen. De Noormannen, vrijbuiters van alle tijden en berucht om hun strooppartijen hebben het blijkbaar op deze kostbaarheden gemunt. Ze onderscheppen de koninklijke vloot en slagen er in om elf van de zuiderse schepen te enteren, te veroveren en die naar

Cherbourg af te leiden waar ze allerhande wreedheden bedrijven op de Portugese bemanning.

Lijken langs de zeekant

Mathilde kan ternauwernood ontkomen en meert met de drie resterende schepen aan in Vlaanderen. Wanneer graaf Filips op de hoogte gebracht wordt van de feiten en wie er achter zit, kiest hij resoluut het zeegat met een vloot schepen uit Pruisen en Denemarken. Cherbourg zal zijn medewerking met de Noormannen wel geweten hebben. De mannen van de graaf slaan er aan het plunderen, steken de stad in brand en nemen er de belangrijkste edellieden gevangen. Die mannen worden overgebracht naar Oostende, Damme en Blankenberge waar ze later onthoofd worden. Hun lichamen blijven als schrikbarende voorbeelden vasthangen aan enkele radwielen langs de zeekant. De Vlaamse kust wordt in 1195 al opnieuw geselsd door zwaar onweer en sterke winden die dammen en dijken doorbreken en het land doen overspoelen. Met achteraf natuurlijk de gebruikelijke schade gevolgd door hongersnood, gebrek en talloze doden. Maar veel info over Oostende vindt Jacobus Bowens helaas niet. De man is duidelijk gefrustreerd. Hij moet het stellen met gebeurtenissen uit de buurt, de 'bijlanden' zoals hij ze noemt. Een brief van de bisschop van Doornik uit het jaar 1200 heeft het over een priorij van monniken in de parochie van Bredene, een abdij die er vermoedelijk al lang geleden opgetrokken werd en die er nog zal blijven staan tot in de 16de eeuw wanneer ze door inlandse oorlogen helemaal vernietigd zal worden. De priorij van Bredene staat onder de patronage van de abt van St. Riquier en Ponthieu die er tienden van binnenrijft. De brief biedt een interessante inhoud. De abdij in Bredene zou in principe moeten beschikken over twaalf monniken die er goddelijke diensten moeten verrichten, vreemdelingen onderdak geven, de zieken troosten, enfin goedbedoelde werken van barmhartigheid. In 1200 trekt het daar blijkbaar op geen kloten. Bij een inspectiebezoek wordt er geen spoor van monniken aangetroffen. De plaats is veranderd in een wildernis, het grootste deel van de inboedel en de bezittingen, opbrengsten van de tienden die moesten dienen voor het onderhoud van de monniken zijn allemaal schampavie. Weggenomen en overweldigd door een priester die er nu een

ellendige kerk op nahoudt, terwijl hier plaats voorzien is voor een prior en twaalf monniken. Het wordt stilaan duidelijk dat het de inwoners zelf zijn die de misbruiken aan het licht hebben gebracht. Deze 'mistroostige en beweenselijke' kerk is zijn naam niet waardig en er komt dus een verbod om hier nog verder goddelijke diensten te verrichten. De bewuste priester (het enige wat ik weet is dat zijn naam met een 'W' begint) slaagt er nog in om het verbod pas te laten ingaan op Driekoningendag. Ik leer in dezelfde tekst dat de bekende abdij van Ter Doest bij Lissewege (Abbatia Thofana) blijkbaar gesticht werd door toedoen van de nu vermoolde priorij van Bredene.

De gruwelijke pest van het jaar 1214

In het jaar 1214 ontstaat er in Vlaanderen een gruwelijke pest die zich als een woedende feeks vermenigvuldigt tot aan de zeekusten en er ontelbaar veel mensen uit het leven wegrukt. Bowens weet wel wat vertellen is, ik geef het grif toe! 'Nooit heeft een besmetting zich op zo'n verschrikkelijke manier geopenbaard. De pest leek wel op een verblindend vuur dat brandde in de borst en doorheen de ingewanden. De mond van de lijdens deed pijn en verspreidde een onverdraaglijke stank. Het duurde niet lang voor het doodszweet zou uitbreken, maar die matigde evenmin de brand waardoor de beenderen van de ongelukkige slachtoffers begonnen te verteren in deze gloeiende vuurzee. De zoete banden van de vriendschap, nochtans natuurlijke gevoelens, werden met de slag vergeten. De zoon die bijna gek werd van de pijn weigerde om zijn vader te omhelzen, de ene broer liep weg van de andere. De stervende moeder die overgeleverd was aan de woede van de ziekte volgde haar kinderen in het graf waar ze wat later gevolgd werden door haar man. Men zag niets anders dan stervende mensen en lijken en tot overmaat van ramp zond de zee nog eens zijn onheil naar de mensen.' Je raadt het: doorgebroken dijken en overstroomde landen zodat werkelijk alles in de regio van Brugge onder water komt te staan. En dan breekt eindelijk de tijd aan wanneer Oostende een eerste teken van respect en bestaan krijgt. Dat gebeurt in het jaar van de heer 1267. Margaretha van Constantinopel, de gravin van Vlaanderen schenkt Oostende zijn allereerste privilege. Dat heeft alles te maken met de halle en de

vrije markt die er tot stand zijn gekomen. Met deze oorkonde wordt Oostende verheven van dorp tot stad. Weliswaar nog zonder muren, vestingen en bolwerken. Vermoedelijk is de plaats al ferm bewoond en recent enorm uitgebreid. Geschiedschrijver Sanderus beweert dat er voordien al sprake is van zoutontginning en haringvangst en dat de gravin daar orde en reglement in brengt, maar Jacobus weet het zo niet. Diezelfde Sanderus heeft het ook over een premature dijk bij Oostende maar in Bowens' tijd is daar in elk geval niets meer van te merken. Niet de minste resten of sporen van die dijk. Indien hij werkelijk bestaan heeft moet de zee haar met de grove borstel hebben weggeveegd.

Van een dorp is nu geen sprake meer

Tot in 1270 blijft Oostende een succursale van Brugge. Bij wijze van spreken. Maar nu er van een dorp geen sprake meer is, krijgt Oostende van gravin Margaretha een eigen wetgeving en rechtspraak. En een ruwaard. De zee krijgen ze voorlopig niet klein. Tijdens de jaren 1277, 1284 en 1285 is het water zo onstuimig dat er weer grote schade te melden valt in de stad en zijn ommeland. Toch zullen andere bekommernissen de aandacht opeisen van de Oostendenaars. Zolang Brugge de wetten dicteert zijn de mannen hier verplicht om de Bruggelingen te volgen wanneer ze onder de wapens geroepen worden en zo maken ze zich vaak schuldig aan weerspanning tegen hun graven. Die van Oostende worden dus over dezelfde kam geschoren als zijnde rebels tegen de graaf. Omdat ze daar achteraf toch hun spijt voor betonen krijgen ze via 'brieven van genade' alsnog vergeving van hun zonden. Ik heb het hier over het jaar 1310. De Guldensporenslag en de Brugse Metten zijn voor Jacobus niet eens het vermelden waard geweest. Er blijkt iets niet in orde met de officiële zegels van de stad Oostende. Blijkbaar wordt er gewerkt met afgietsels en zijn die niet echt koosjer te noemen. Regent Filips van Chieti, de zoon van Gwijde van Dampierre laat ze via zijn open brieven in 1303 verbrijzelen. Waar haalt Oostende deze vergunning vandaan om zich lukraak te bedienen van handzegels en tegenzegels? Dat ze maar eerst eens de originele exemplaren voor de dag brengen. Die blijken niet vindbaar, een kwestie die volgens schrijver Bowens nog een staartje zal krijgen. Ik ben benieuwd! Een zwaar onweer gevolgd door een nieuwe

overstroming zet het boeltje datzelfde jaar nog eens onder water. Wie in Vlaanderen woont moet in die tijd belastingen betalen aan de graaf. Veel is er ondertussen niet veranderd. Volgens de oude 'Transportboeken' betaalt Oostende in 1317 nog geen twee pond taksen, zijn inkomen moet absoluut niet groot zijn. Niet moeilijk dat er zo weinig nieuws te melden valt. Die van Oostende moeten ook betrokken zijn in de slag op de Casselberg waarbij Zannekin sneuvelt, samen met duizenden andere Westhoekers. De voornaamste kopstukken worden achteraf getrakteerd op de doodstraf. Graaf Lodewijk van Nevers trekt van stad naar stad om boetes op te leggen. Oostende krijgt 400 pond boete, op zich misschien niet echt opzienbarend. Jacobus Bowens weet in 1792 niet wat ik anno 2018 wel weet. De stad Veurne krijgt voor zijn aandeel in diezelfde slag van Cassel in 1328 van de graaf 6.000 pond boete aangesmeerd. In die tijd is Veurne een stad van hooguit 8.000 inwoners, dat betekent dat Oostende volgens deze verhouding amper 500 inwoners zou bezitten.

Janszone vlucht naar Zeeland

De Franse koning Philippe van Valois is de grote baas van onze graaf. Hij komt zich bemoeien in Vlaanderen. Zogezegd om hem te helpen, in werkelijkheid zet hij hier stevig de puntjes op de 'i'. De poorters van Brugge en Ieper moeten door het stof om pardon te krijgen voor hun weerspanningheid. Valois treedt buitengewoon hard op tegen de kopstukken van de slag op de Casselberg. Hij laat de mannen breken op een rad, levend radbraken, Valois doet hun spieren één na één laten kraken en openspatten terwijl de geteisterde beenderen met ijzeren staven tot splinters geslagen worden. Zeger Janszone, het opperhoofd van de misnoegden, slaagt er in om te ontkomen en vlucht naar Zeeland. Wat dan gebeurt, staat nog altijd netjes neergeschreven in de kronieken van die tijd: 'Zeger Janszone vluchtte naar Zeeland. Maar na Onze Vrouwe Lichtemisse kwam hij tot Oostende met wel vijfhonderd kloeke gasten en deden ze die van Bredene met hun zweren en wie dat niet wilde doen, zouden ze dood smijten, zo komende naar Oudenburg. De baljuw van Brugge dit horende, kwam daar naartoe om met hen af te rekenen en hij werd voor het klooster van St. Aernouts gevangen met zijn zoon en met twintig van zijn

principaalste medeplichtigen en dan zijn ze naar Brugge gebracht waar hij met gloeiende ijzers gestoken is geweest en hij werd gesleept tot aan de galg. De anderen werden geradbraakt en daarna onthoofd, de lichamen onder de oksels gebonden en met touwen aan nieuwe galgen gemonteerd. Hun hoofden spietste men op staken.' In het jaar 1330 bekomt Oostende dan toch wat het zo graag zou willen van de graaf: zijn eerste wetten, voorrechten en vrijheden, identiek als die van de stad Damme. Zo kan de vierschaar hier lokaal zijn werk doen. Op de strikte voorwaarde dat er elk jaar nieuwe wetsheren moeten worden aangesteld. Op 13 oktober en 13 november van datzelfde 1330 doorstaat de kust twee zware beproevingen door nieuwe overstromingen. In 1334 is de situatie nog erger wanneer menige landen en dorpen kopje onder gaan in het Noordzeewater. Het staat vast dat het dorp 'ter Streep', of 'Onze-Lieve-Vrouw-ter-Streep', samen met het oude Oostende op 23 november 1334 volledig overspoeld worden.

Testerep tussen Oost-Hende en West-Hende

Jacobus Bowen geeft niet echt meer uitleg over ter Streep waardoor ik wel verplicht wordt om zelf wat extra research te doen. De woonkern ter Streep blijkt een restant van een breed kusteiland dat zich uitstreckte tussen Oost-Hende en West-Hende. Testerep. Met Middelkerke centraal tussen het Oost-einde en West-einde. Deze hoogte in zee met nog wel meer vissersdorpjes was tussen de jaren 1000 de 1200 van het vasteland gescheiden door een soort rivier, een kreek die met verloop van tijd zal uitgroeien tot een volwassen afwateringsgracht, de oostelijke getijdengeul van de IJzer met de voorhaven van Brugge aan de noordoostelijke achterzijde. Geen wonder dus dat de zee hier vrij spel heeft. De eerste vermelding van ter Streep dateert van het jaar 1115. Die fameuze voorhaven van Brugge zal geleidelijk aan verzanden en zich ontpoppen tot het Zwin. De overstroming van ter Streep in 1334 betekent de genadeslag voor de plek en eigenlijk het startschot voor de uitbouw van Oostende. Andreas Ghini, de bisschop van Doornik geeft niet toevallig in datzelfde jaar goedkeuring voor de bouw van een nieuwe kerk in Oostende. De stichtingsakte onthult voor een stuk de aanleiding daartoe. Ik ga op zoek naar interessante weetjes maar probeer het veel te uitgebreid stuk palaver wat in te korten: '...aangezien onze lieve

zoon Jacobus de Cotheem een zeker stuk land gegeven tot het stichten of verplaatsen van de kerk en het kerkhof van Oostende ter Streepe, en omdat de gezeide kerk door de schielijke en menigvuldige overstromingen van de zee niet kan blijven staan op deze plaats kan er een nieuwe kerk komen op de nieuwe grond, zolang er maar elk jaar een mis kan opgedragen worden voor onze graaf die hiervoor de toestemming geeft. De hele transactie en heropbouw is bedoeld als stimulans voor de godsdienst die wij hier trachten te vermeerderen, et cetera et cetera.'

Al die stadhuistaal

Een tweede document komt van het magistraat van Oostende en dateert van 1335. Opnieuw veel stadhuistaal. Met belangrijke details wel te verstaan. Ik ga opnieuw snuisteren in de tekst en citeer wat mij echt interesseert. '...wegens de overstroming en het geweld van het zeewater zullen de kerk van de heilige Petrus van Oostende en zijn kerkhoven niet langer kunnen blijven staan waar ze nu gebouwd zijn. Door de bijzondere gift van een stuk land van één gemet (een kleine halve hectare) door Jacobus de Cotheem kan hier binnen onze stad Oostende een nieuwe kerk gebouwd worden. Het stuk land paalt van de ene kant aan het land van Renier Waghenaere en van de andere kant aan het land van Wauter, zoon van Hendrik en van Hendrik, zoon van Hendrik. Verder grenst het land eveneens aan een gemet grond die toebehoort aan Pieter Couvent en aan de huisvrouw van de voornoemde Jacobus.' Verder staan er nog specificaties vermeld over de misdiensten die moeten gehouden worden als tegenprestatie voor de goodwill van de graaf. Elk jaar een plechtige mis en na zijn dood een requiem als dessert. In het jaar 1339 is er spektakel te zien voor de kustlijn van Oostende. De machtige vloot van Frankrijk vaart er voorbij met bijna vierhonderd zeilschepen. Het moet een indrukwekkend schouwspel zijn. Aan boord bevinden zich de admiraals Nicolas van Bahuchet en Hugo de Keruël. Ze zijn hier in opdracht van koning Philippe om onze graaf Lodewijk te ondersteunen tegen de Gentenaars van Jacob van Artevelde die in alliantie gegaan zijn met de Engelsen van koning Edward. Een rechtstreekse confrontatie tussen twee wereldvloeten. Die van Engeland is al even ontzaglijk met Edward

persoonlijk aan het commando. De Fransen gaan in het offensief maar krijgen lik op stuk. Veel van hun schepen worden getorpedeerd en overmeesterd. Tijdens dat zeegevecht verliezen 30.000 Fransen het leven terwijl aan Engelse zijde er sprake is van 4.000 gesneuvelden. Koning Edward heeft die historische zege in grote mate te danken aan de Vlamingen die hem ter hulp zijn geschoten. Deze gedenkwaardige slag speelt zich af op 23 juni 1339 op de Noordzee tussen Blankenberge en Sluis.

Het kaken van de haringen

In het jaar 1347 ontschepen in Oostende en in Biervliet voor het eerst de zogezegde 'haringbuizen'. Een uitvinding van Guilielmus Beukels volgens Bowens. Na wat extra opzoekwerk moet ik hem opnieuw corrigeren. Er zijn twee personen verbonden aan de nieuwe techniek. Inderdaad die vernoemde Beukels, een man uit Biervliet. Daarnaast is er inderdaad sprake van een Oostendenaar die mee aan de basis ligt van de haringbuizen. Jacob Kien. Vroeger moest de gevangen haring aan land opengesneden en gekuist worden vooraleer die dan in het zout te pekelen. Met de nieuwe techniek van Beukels en Kien wordt de gevangen haring al onmiddellijk op het schip zelf 'gekaakt'. De haring wordt niet langer opengesneden, het zout wordt voortaan direct via de kieuwopening ingebracht en daarna wordt de opgevulde haring in tonnen gestopt. Jacobus heeft het over 'zouten' en 'tonnen' en focust zich daarna weer helemaal op een nieuw geval van pest. Na de ravage van 1214 ontstaat er opnieuw pest in 1349. De eerste gevallen duiken op in Sluis en het duurt niet lang voor de vreselijke ziekte zich over heel Vlaanderen verspreidt en er zorgt voor ongelooflijk veel dodelijke slachtoffers. De jaren 1300 zijn absoluut geen plezierige jaren voor de inwoners van Oostende. In 1335 worden de omgeving van de stad zwaar getroffen door een sprinkhanenplaag, smerige beesten die de velden kaalvreten waardoor er natuurlijk hongersnood volgt. Naast de voortdurende watersnood natuurlijk. Op 12 september 1356, 25 september 1357, 17 februari 1362 en in de decembermaanden van 1367 en 1370 barsten de dijken onder druk van het briesende zeewater. Voeg daarbij de aanhoudende pest, de schaarsheid van de levensmiddelen en dan krijg je een erbarmelijke cocktail, een 'beweenware toestand die niemand zich zou kunnen inbeelden.' In

1370 bezit Oostende nog geen beschermende stadsmuren, het is nog geen besloten stad, hoewel het nu toch al bekend staat als zijnde de tweede grootste zeehaven van Vlaanderen. De bewoners beginnen rond 1372 met het bouwen van palissaden, hier en daar worden palen in de grond geslagen om zich toch al enigszins te kunnen beschermen tegen onvoorziene invallen van vijanden. In die tijd staan de Oostendse jongelingen nog altijd onder de wapens van die van Brugge. Op 16 november 1372 krijgt de kustlijn tussen Oostende en Sluis af te rekenen met opnieuw geweldige overstromingen. Zeventien dorpen komen onder water te staan met inbegrip van Oostende zelf. De inwoners zijn die overstromingen spuugzat. Velen denken er aan om een nieuwe woning op te trekken op een meer zuidelijk en vooral hoger gelegen perceel duinenland. Maar daar is natuurlijk de toelating voor nodig.

De grond daverd onder de Vlaamse voeten

De verwoestingen door het water worden korte tijd later gevolgd door een verschrikkelijke aardbeving die in 1382 in zowat heel Vlaanderen wordt gevoeld. De schrik voor deze vreselijke gebeurtenis bij de inwoners is ongezien, vooral omdat men hier niet gewoon is dat de aarde zo hard tekeer kan gaan. Niet alleen de grond onder de Vlaamse voeten daverd. Het lijkt erop dat de mensen die er op lopen er door geïnspireerd worden. In 1383 ontstaat er grote ruzie tussen die van Brugge en Gent. Het is zo erg dat ze tegen elkaar ten strijde trekken. De Gentenaars krijgen de steun van de Engelsen en die maken zich meester van al de steden en dorpen langs de kust waar ze een spoor van diefstal en verwoesting achterlaten. Jacobus Bowens geeft geen verdere details prijs. In 1393 is de maat nu wel echt vol voor de Oostendenaars. De nieuwe overstroming tijdens de nacht van Sint-Vincentius decimeert nog maar eens het pas heropgebouwde stadje. De piste om de stad wat op te schuiven naar een hoger gelegen perceel komt weer op de agenda. Een jaar later doet het schepencollege het Oostends probleem uit de doeken voor hertog Filips de Stoute. In die tijden noemen ze dat een 'smeekschrijf'. De hertog gaat in op dat verzoek en schenkt hen een flinke drie hectare duinenland om hun agglomeratie uit te breiden. De Oostendenaars profiteren

ervan om nog datzelfde jaar scheidingspalen te plaatsen. In 1402 krijgen de inwoners hun eigen ziekenhuis, een hospitaal of gasthuis, dat door de paus begunstigd wordt met verscheidene aflaten. Op vandaag spreekt men van subsidies, in die tijd komt het geld van mensen die denken dat ze met bidden en sponsoring van christelijke doelen hun hemel wel zullen verdienen. Dat eerste hospitaal staat op de plaats waar zich in de 18de eeuw het klooster van de zwarte zusters zal situeren. Bowens baseert zijn veronderstelling op een oud stadsplan uit 1551 waar een kerkje getekend staat. Nog een hele tijd voor er sprake is van de grauwe en later de zwarte zusters. Een jaar later spoelen er op het strand van Oostende acht walvissen aan. Nee, geen zwarte zusters als je het mij vraagt. Elke vis op zijn minst twintig meter lang, goed voor vierentwintig ton spek. In de 'kronyk van Vlaenderen' heeft de schrijver het over 'de walvissen van Brixius nachte', zijnde die van 12 november 1402.

Haantjesgedrag van de Bruggelingen

Oostende krijgt in 1411 te maken met de Franse oorlog die graaf Jan zonder Vrees voert tegen zijn ervvijand, de hertog van Orléans. Ik heb de hele historie ooit nog uitgebreid verteld in eerdere kronieken van de Westhoek. En nu krijg ik er nog eens mee te maken. Een nieuw perspectief vind ik altijd meegenomen. Jan zonder Vrees kan die van Brugge en het Brugse Vrije ervan overtuigen om een volksleger ter beschikking te stellen voor zijn afrekening met die type van Orléans. En dus worden de gemeenten en steden aan de kustlijn automatisch betrokken partij. Ze willen allemaal hun heer dienen, maar in welke volgorde zullen ze naar Frankrijk stappen? Wat volgt is zuiver haantjesgedrag van Brugge en het Vrije. Zij willen voorop lopen. Maar waarom zouden die van Brugge of het Vrije zich beter wanen dan de rest? Een heikele kwestie dus waar hertog Jan zelf de knoop moet doorhakken. De steden van Sluis, Damme, Monnikenrede, Hoeke, Muide, Blankenberge, Oostende en Diksmuide worden ingedeeld bij de divisie van Brugge terwijl Ijsendijke, Oostburg, Aardenburg, Oudenburg, Gistel, Torhout, Eeklo, Kaprijke en Lembeke die van het land van het Vrije zullen volgen. In die slagorde vertrekken de West-Vlamingen naar Clermont. Ze komen daar terecht in een uitzichtloze oorlog tot ze er maanden later doodmoe en verbitterd

de brui aan geven, hun hertog in de steek laten en op eigen houtje naar Vlaanderen terugkeren. In oktober arriveren de deserteurs in Brugge. Aan de buitenzijde van de Smedenpoort, in de buurt van de abdij van Sint-Andries slaan ze hun kamp op. Er ontpopt zich een vinnige discussie met het stadsbestuur binnenin de stad. Zolang de graantaksen niet verdwijnen zullen de teruggekeerde mannen hun respectieve ambachten niet aanvaatten en zullen ze al zeker niet de wapens neerleggen. Burgerlijke ongehoorzaamheid waar die van Diksmuide, Sluis, Damme, Oostende en Torhout zich aan bezondigen. Maar ze halen hun slag thuis. Deze waargebeurde story laat Jacobus veronderstellen dat Oostende dan al flink gegroeid moet zijn en er al sprake is van een uitgebreide zeehandel en veel nering op het land.

Een dijk tussen Sluis en Nieuwpoort

De kustlijn tussen Sluis en Nieuwpoort moet rond 1412 een eerste algemene dijk hebben gekregen. Oostende zal er wel mee van hebben geprofiteerd. Geen stenen bescherming, eerder een wal van opgeworpen vette aarde. Jan zonder Vrees laat die opwerpen om verdere overstromingen te voorkomen. Anno 1700 is er geen spoor meer van de bewuste dijk. Bowens heeft weet van oude overblijfselen van een dam; 'de schans van Albertus' (aangelegd door Albrecht & Isabella in het begin van de jaren 1600) die mogelijk een deel van die eerste grote dijk heeft ingenomen. De aarden dijk is zeker geen overbodige luxe. De overstromingen van 1418 brengen Oostende weer in nauwe schoentjes. Langs de zeekant vangt men onverwacht een vreemdsoortig zeegedrocht. Het lijkt wel op een varken maar is wel veel groter, het beest heeft een lengte van 5,5 el wat neerkomt op een kleine 4 meter. Het dier wordt in Doornik aan de man gebracht. Kroniekschrijver Meyer heeft het alweer over nieuwe overstromingen. Die van 13 december 1421 en van 19 november 1428. Ze gaan vergezeld van groot onweer en 'doorspoelingen' van de Vlaamse kusten. Het stadsregister van Oostende maakt dan weer gewag van een verschrikkelijk onweder dat hier veel onheil en schade veroorzaakt op 17 maart 1432. Dat jaar krijgen de Oostendenaars van graaf Filips de Goede de toelating om een klok of een schel te mogen luiden aan hun stadhuis of schepenhuis. Volgens oude

stadsplannen staat dat stadhuis aan de andere kant van waar het in de 18de eeuw opgebouwd staat, op een plaats waar nu de 'poort van het gouvernement' staat. 1435. De Bruggelingen en hun onderhorigen, met onder hen dus de mannen van Oostende, gaan samen met veel andere Vlamingen op weg naar Calais. Ze willen hun graaf Filips de Goede helpen om de door de Engelsen bezet gehouden haven te heroveren. De Vlamingen vertrekken op 11 juni. Zegezekeer, ja en dat zijn ze beter niet. De opdracht mislukt faliekant, de Engelsen verdedigen hun stad met de vingers in de neusgaten, krijgen vanuit de zee kant zoveel versterking als ze willen en bezorgen de Vlamingen een kater en een nederlaag die kan tellen. Die van ons kunnen niet veel anders dan afdruipe in de richting van het noorden. De verliezen aan Vlaamse kant zijn daarbij aanzienlijk.

Er zijn nog enkele rekeningen te vereffenen

Deze wanordelijke terugkeer zet de Engelsen ertoe aan om in de achtervolging te gaan. Twee bendes scheiden zich van elkaar af en vallen beide West-Vlaanderen binnen waar ze zorgen voor grote verwoestingen. Een deel van de Engelse vloot verschijnt voor Oostende maar zeilt gelukkig verder naar Walcheren waar ze door de Zeelanders met alle egards worden ontvangen en er voorzien worden van levensmiddelen. De 'muitzuchtige' boeren van daar voegen zich doodleuk bij de Engelse soldaten en hun zeelieden en komen nu in hele bendes afgezakt naar Oostende. Ze vermoorden hier de graafgezinde Jan van Hoorne op de meest wrede manier. Gewoon om hun dorst naar bloed te lessen. Zijn dood wordt door de graaf zelf beweend en zijn lichaam wordt achteraf begraven in de kerk van Sint-Donaas te Brugge. De relaties met Filips de Goede zijn door de desertie flink verstoord. Die is er natuurlijk niet gelukkig mee dat de Bruggelingen en die van Oostende hem in de steek hebben gelaten daar in Calais. Hij kan het niet goed verteren dat hij daar afgegaan is als een gieter. Op 4 september 1435 komt hij enkele rekeningen vereffenen in Brugge. Zijn woede vertaalt zich in een hallengebod dat al de hagepoorters van Brugge zich binnen de drie dagen moeten komen melden bij hem. Hij richt zich specifiek tot de Bruggelingen die boerderijen en landerijen uitbaten in de wijde omgeving van de stad en enkel tijdens de winter in de stad wonen. Wie niet ingaat op zijn bevel mag zich aan

zware straffen verwachten. Ondanks het prinselijk verbod komen die van Oostende en sommige andere plaatsen in het geheim mee naar Brugge waar ze zich publiekelijk en in een sfeer van weerbarstige verbeterheid onder hun vaandels gaan scharen. Tussen de Vlamingstraat en de Vismarkt staat er één aaneengesloten blok van opstandige ambachtslieden. Het is duidelijk dat Filips de Goede op niet al te veel respect kan rekenen bij de Brugse en Oostendse bevolking. Hoe het verder afloopt kom ik van Jacobus Bowens niet te weten. In het jaar 1439 komt Van der Veere, de admiraal van Holland en Zeeland met een omvangrijke vloot onze kant uit. Zijn schepen worden bemand door ballingen, rovers en vluchtelingen. Ze hebben het gemunt op de koopmansschepen en vooral die van Vlaanderen. De roversbenden ontschepen op het strand van Oostende en op andere plaatsen aan de Vlaamse kust waar ze alles verbranden en verwoesten. Vooral Oostende zelf en Sluis krijgen er van langs. De schepen die er met hun ladingen klaarliggen om uit te varen worden doodleuk gestolen.

Mosselen te koop

Tot in 1441 staat het voor iedereen vrij om mosselen te gaan trekken aan de zeehoofden en die te koop aan te bieden in de steden. De inkomsten van de meeste steden vallen de laatste jaren zo erg tegen dat er beslist wordt om tolrecht te eisen op de mosselen. Die taks wordt weer afgevoerd als blijkt dat die meer nadeel dan voordeel berokkent aan de kleinere steden. Het zal niet lang duren vooraleer de mosselen weer tolvrij naar de markten zullen gevoerd worden. Het haventje van Oostende is in die tijd niet veel meer dan een geul aan de westkant van de stad waar slechts enkele vissersboten per keer kunnen binnen- en buitenvaren. En daarmee is de havenstad toch nog altijd maar het klein broertje van Nieuwpoort. In 1443 krijgt Oostende van Filips de Goede de toelating om zijn bescheiden infrastructuur uit te breiden en een nieuwe haven te bouwen. Het werk vangt aan met het graven van een nieuwe watergang tussen de stad Oostende en een plek die 's Heer Woutermans-Ambacht genoemd wordt. Het komt er op neer dat Bredene, Ettelgem, Oudenburg en Zandvoorde via 'de Nieuwe Oostendse Watergang' zullen

verbonden worden met Oostende. Dank zij dit nieuw kanaal krijgt de haven nu een waterverbinding met de oude Ieperlee tussen Ieper, Diksmuide en Brugge. De Noordzee helpt eigenaardig gezegd nog een beetje mee aan de groei van de haven. Aan het noorden van de stad hebben de aanhoudende overstromingen en het geweld van de zee een inham geslagen in het land, een opening die met de opeenvolging van springvloed en altijd maar omvangrijker wordt. Eigenlijk gaapt het als een oven voor de inwoners: waarom zouden ze deze natuurlijke inham niet uitbouwen tot een bevaarbare haven? Ze koppelen als het ware de voorzet van de zee binnen, Filips de Goede verleent hen de officiële bouwvergunning in het jaar 1445 en de inwoners (vooral vissers) kunnen met het delven beginnen. Het is een reusachtig werk maar het loont de moeite. Voor het eerst zet Oostende zichzelf werkelijk op de kaart van Vlaanderen. 1445 is als het ware het jaar 0 van 'Het Zeittje' en de latere koningin der badsteden. Jacobus Bowens zegt het in de 18de eeuw op zijn manier: 'sedert dit gelukkig tijdstip, aan dewelke de stad Oostende zijn eerste opkomst en vermaardheid schuldig is, heeft men hier de vruchten zien tevoorschijn komen van de uitgebreide koophandel die men er tegenwoordig bespeurt.'

Moeder zee blijft niet bij de pakken zitten

Een jaar of tien later is het resultaat van de noeste arbeid al helemaal zichtbaar. De nieuw gedolven haven loopt netjes rond de stad en vervoecht zich met het water van de grote kreek die zijn hinterland regelmatig onder water zet en die men nu de Polders noemt. Met verloop van tijd zullen extra sluizen en dijken ervoor zorgen dat de Polders niet langer kopje onder zullen gaan. Voorts wordt de haven langs twee zijden door palen ingesloten. De nieuwe haven is in niets meer te vergelijken met de oude geul die vaak droog stond en daardoor natuurlijk volledig ontoegankelijk werd voor de schepen. De nieuwe haven krijgt 'Bijwacht' als naam en zorgt er voor dat alle types schepen nu gemakkelijk hun toegang kunnen vinden tot Oostende. In 1456 komt daar nog eens de bouw van de Ondernoord-sluis bij. Tussen al die infrastructuurwerken door blijft moeder zee natuurlijk niet bij de pakken zitten. Het oude stadsregister verraadt verschrikkelijk weer, overstromingen en veel schade op 19 maart en 20 september van

1447. De kustbewoners krijgen daarna te maken met een daverende aardbeving, die zich tussen drie en vier uur in de morgen laat voelen op 23 april 1449. De beving moet vermoedelijk een tsunami veroorzaakt hebben, ik zie niet in hoe anders de schepen vanuit het water op de vasteland zouden kunnen geworpen zijn. Nederlandse kroniekschrijvers breien er nog wat meer ellende aan. Ze hebben het over de jaren 1457 en 1458 wanneer de zeedijken het begeven tijdens de dooi van hele ladingen ijs en sneeuw. En waardoor veel plaatsen in Vlaanderen in 'grote nood en benauwdheid' belanden. Ze maken gewag van vervaarlijke onweders in 1464 en 1468. Oostende en zijn achterland veranderen in dat jaar 1468 in een uitzichtloze waterpoel 'waarbij veel mensen en beesten in een allerdeerlijkste gesteltenis hun leven verliezen.'

Weg met die aftandse parochiekerk

'Carolus van Bourgondië', bijgenaamd Karel de Stoute, graaf-hertog van Vlaanderen brengt tijdens de junimaand van 1470 een officieel bezoek aan Oostende. De man moet zich niet zo ver verplaatsen want hij komt van Brugge. De gebruikelijke gang van zaken bij dergelijke staatsbezoeken. Een eed van trouw van de inwoners, de finefleur van Oostende die dat in de handen van de graaf zelf doet. Met een leuke fait-divers dat de hertog weigert om het Heilig Sacrament te omhelzen wanneer priester Jacob Kien hem daartoe verzoekt. Hij is het niet waard zegt hij, maar even later knikt hij goedkeurend als Kien de relikwieën van de heilige Blasius zegent. Johannes Maertens, de stadssecretaris schenkt een reusachtige, vers gevangen steur aan Karel, met de groeten van het stadsbestuur van Oostende, een cadeau die hij met zichtbaar genoegen aanvaardt. In het jaar 1476 wordt de aftandse parochiekerk afgebroken, de tanden van de tijd hebben hun werk gedaan. De gronden voor de nieuwe kerk worden uitgedolven, er zal vermoedelijk nu wel wat meer zorg besteed worden aan de funderingen. De overstromingen van de zeewateren uit de voorbije eeuw kunnen echter niet tippen aan het ijselijk stormweer en het doorbreken van de dijken op 27 september 1477. Nooit meegemaakt in Holland, Zeeland en Vlaanderen. De lage landen aan de zee worden bedreigd met de totale ondergang. De oude

stad van Oostende wordt helemaal weggeveegd. De kerk in aanbouw staat acht voeten onder water, ik begrijp meteen waarom de woningen het onderspit moeten delven wanneer het water tot 2,50 meter hoog komt te staan. De nood in alle andere plaatsen aan de Noordzeekust zal niet anders zijn.

Een blijde geboorte

De droefheid over al dat onheil wordt enigszins gematigd door de blijde geboorte van de jonge hertog Filips I, de zoon van aartshertog Maximiliaan en Maria van Bourgondië, de gravin van Vlaanderen. De kleine krijgt binnen Brugge een grote plechtigheid en alle mogelijke vreugdebedrijven voorgeschoteld. Bowens gebruikt het woord 'bedenkelijke' in plaats van het door mij gekozen 'alle mogelijke' wat wel de bedoeling zal zijn van de schrijver, hoewel de inwoners van de kust wel hun bedenkingen zullen hebben bij al deze uitpattingen en decadentie, op het moment dat zij met man en macht en miserie proberen hun leven weer op de rails te krijgen. Nu ja, helemaal gelijk krijg ik toch niet. De festiviteiten gaan door op 22 juni van 1478 en ook de Oostendenaars volgen het voorbeeld van veel Vlaamse steden. Ze sturen hun afgevaardigden naar Brugge om het blijde feest met hun aanwezigheid te 'verheerlijken'. Zo maken ze deel uit van de officiële stoet die de jonge prins acht dagen na zijn geboorte naar de doopvont leidt. Net als alle anderen van het notoir gevolg zijn ze in het zwart gekleed waarbij ze allemaal een wassen kaars met een gewicht van vijf pond in de handen meedragen. Nog geen maand later viert Oostende zelf zijn feestje. Nee, dit keer niet omwille van de gravenzoon. De nieuwe kerk is afgewerkt en wordt op 19 juli 1478 plechtig ingewijd door broeder Gillis Baerdemaeker, de bisschop van Doornik. Die kwispelt lustig met het wijwater en vergeet daarbij zeker niet om de nieuwe klokken nat te sproeien. 's Anderendaags worden alle kinderen die in staat zijn om het Heilig Vormsel te ontvangen in de nieuwe kerk gevormd. Pas nu kom ik te weten dat het kerkgebouw nog niet voorzien is van een toren. De pas gezegende klokken zullen dus nog een tijd werkloos blijven. Na het vormsel van de Oostendenaartjes volgt de eerstesteenlegging van de kerktoeren. Het truweel wordt bediend door priester Jan Lammaert en burgemeester Cornelis Meevoet. De bisschop zegent de eerste

steen en legt er zelf nog eentje bij. Eigenlijk zou ik nu een grapje kunnen maken over de te natte mortel, wie ooit een metser gediend heeft weet hoe delicaat het is de mortelspecie perfect voor te schotelen.

Schone visliedjes blijven niet duren

De 'Kronyk van Vlaenderen' snoert me echter de mond en laat van zijn tong rollen dat die eerste stenen rijkelijk versierd zijn en dat de gebruikte mortel zilverkleurig is. Mijn schrijver voegt er verder aan toe dat Oostende op dat moment in de tijd ressorteert onder het bisdom van Doornik omdat er dan nog geen bisschoppen rondlopen in Brugge. Dat zal pas gebeuren in 1562 en daarover zal hij het zeker hebben. Ik twijfel niet aan zijn intenties. De haringvangst van 1478 is weelderig. De haringbuizen keren telkens opnieuw terug met hun rijkelijke vangsten. Het is al lang geleden dat er nog zoveel gevangen werd. Franse kooplieden bieden zich aan bij al de Vlaamse havens om de haring op te kopen en betalen er tot acht pond per verpakking voor. Deze schone visliedjes blijven helaas niet duren. Politiek gerommel tussen hertog Maximiliaan en de Franse koning Henri VIII bezorgt de Vlaamse zeevisserij geweldige kopzorgen. De vissersboten worden bij elke vaart geënterd door Franse zeekapers zodat niemand het nog aandurft om uit te varen. Daarbij komt nog de vrees dat de vijand wel eens een landing op onze kusten zou kunnen wagen. In 1479 houdt men dag en nacht de wacht aan de hele waterlijn tussen Sluis en Grevelingen. De poorters van de kuststeden worden allen voorzien van een harnas en wapens om zich indien nodig te beschermen tegen de Fransen. Ondanks de oorlog met Frankrijk bouwen de Oostendse scheepswerven in dat jaar 1479 maar liefst vierentwintig nieuwe haringbuizen. Ze negeren de gevaren op de Noordzee en trekken op haringvangst. Dat is blijkbaar niet naar de zin van de Franse vissers van Rouen, Dieppe en Honfleur. Die onbeschaamde Vlamingen moeten een halt toegeroepen worden! In een gezamenlijke actie en voorzien van een vloot oorlogsschepen omsingelen ze de vreemde vloot. De Vlaamse, Hollandse en Zeelandse vissers worden opgepakt en komen pas vrij na de betaling van forse afkoopsommen. De aanvaring op zee is zuiver de schuld van de Hollanders en de Zeelanders, mompelt

Jacobus Bowens. Ze hebben de afspraak om de haringvissers met hun eigen oorlogsvloot bij te staan helemaal niet nageleefd. Dat gebeurt gelukkig voortaan wel in 1480. De vissers van Vlaanderen, Holland en Zeeland krijgen nu wel militaire bescherming en vangen zo veel haring als ze maar kunnen dromen. Ze raken die alleen maar heel erg moeilijk kwijt omdat hun traditionele Franse afnemers die niet meer mogen komen kopen.

Duitse legerscharen in Vlaanderen

Het onheil dat de provincie van Vlaanderen proeft tussen de jaren 1485 en 1493 is een duidelijk bewijs hoe dwaas het is om als onderdanen overhoop te liggen met een vorst als Maximiliaan, ondertussen al de koning van de Romeinen. Hij eist het voogdijschap op over zijn minderjarige zoon Filips, een jongen die hij verwekt heeft bij zijn ondertussen verongelukte echtgenote Maria van Bourgondië en daardoor de enige erfgenaam is van de Nederlanden. De Staten van Vlaanderen zien dat helemaal anders. Ze gaan in het verzet met maar liefst zevenenveertig beschuldigingen aan Maximiliaans adres. Het komt er op neer dat hij zich niet aan de afspraken gehouden heeft die hij ooit deed te Gent in het jaar 1483. Het blijft niet bij verbaal protest. De Bruggelingen wagen het zelf om Maximiliaan gevangen te nemen en hem tien weken lang in hechtenis te houden. De koning komt pas na lange en moeizame onderhandelingen op vrije voeten. De Duitse keizer Frederik III, vader van Maximiliaan, toont zich uiterst verbolgen over de opsluiting van zijn zoon en de manieren van de Vlamingen. Hij gooit het onderling akkoord in de prullenmand en vergenoegt zich daarbij niet met ijdele dreigementen maar stuurt Duitse legerscharen naar Vlaanderen. Keizer Frederik wil zijn zoon wreken en in zijn koninklijke autoriteit herstellen. Jacob van Aelst, zowat de beruchtste zeeschuimer van de 15de eeuw teistert al geruime tijd de Nederlandse koophandel met het roven en kapen van schepen op de Noordzee. De piratenleider is werkelijk een 'pain in the ass'. Tot hij in 1487 met een beetje geluk vlak voor hun haven gevangen genomen wordt door de Oostendenaars. Van Aelst en zijn mannen worden allemaal onthoofd. Hun rompen worden betekenisvol tentoongesteld, vastgesjord op hoge radwielen aan het strand. Wat er met de afgehakte hoofden gebeurt kom ik niet te weten. Zijn

aangetrouwde zoon Mathijs, ook al een gerenommeerde zeerover uit Dieppe wil de dood van zijn schoonvader wreken en dreigt ermee om Oostende met zijn rofschepen 'te vuur en te zweerde te verdelgen'. Tot hij door een Portugees schip geënterd wordt en op een presenteerblaadje binnengevaren wordt hier in onze haven. Het vervolg laat zich raden. Hij krijgt exact dezelfde behandeling. Hij en zijn volk worden allemaal onthalsd. Het ontzielde lijk van Matthijs wordt achteraf naast dat van zijn schoonpapa opgehangen.

De oorlog verbetert er niet op

Keizer Frederik zet in die periode zijn vijandelijkheden verder in de Nederlanden. De Vlamingen gaan noodgedwongen op zoek naar een deal met de koning van Frankrijk om de snelle voortgang van het Duits leger af te stoppen. Nieuwpoort, Diksmuide en Veurne zijn het daar duidelijk niet mee eens. Van de Fransen hebben ze niets goeds te verwachten, dus blijven ze netjes aan de zijde van Maximiliaan staan. Die van Oostende kiezen de kant van de rest van Vlaanderen en laten zich opmerken met allerhande verzetsdaden tegen de Duitsers. Dat blijkt niet erg snugger. Op 6 maart 1488 verliest de stad zijn voorrechten. Het verlies van de licentie voor de haringvangst in het voordeel van die van Nieuwpoort komt er aan als een mokerslag. De oorlog verbetert er niet op. De heer Van Halewyn, in die tijd ruwaard van Brugge is er helemaal niet mee opgezet dat Nieuwpoort, Veurne en Diksmuide zich voor koning Maximiliaan hebben uitgesproken. Hij laat weten aan Oostende, Duinkerke en Sluis dat ze hun schuiten moeten klaar maken, hun krijgslieden dienen te mobiliseren en zich daarna bij de Franse schepen te voegen. De ruwaard verwittigt de heer Van der Spiere dat hij en zijn ruiters zich uiterlijk op 31 augustus bij Oostende moeten aanbieden om er de resterende troepen van Maximiliaan uit het Westland te verdrijven. Dat plan wordt ook ten uitvoer gebracht. De Oostendenaars komen te weten dat die van Nieuwpoort met twaalf oorlogsschepen en evenveel rijkelijk beladen schuiten op weg zijn naar Antwerpen om Maximiliaan daar te gaan ondersteunen. Ze besluiten om de Nieuwpoortse vloot te counteren op de Noordzee. Honderd gewapende vaartuigen komen op 16 januari 1489 in aanvaring met de

Nieuwpoortse armada. Die laatste moet het onderspit delven. De schepen en hun buit worden dankbaar binnengebracht in de haven van Oostende. Deze en andere nederlagen van de koningsgezinden kunnen nochtans niet beletten dat de garnizoenen binnen Diksmuide de hele tijd door strooptochten uitvoeren in West-Vlaanderen. Ze zijn zelf zo vermetel om te gaan roven en plunderen tot voor de stadspoorten van Brugge. Een dergelijke rooftocht vindt plaats de 19de mei 1489. Bij hun terugkeer uit Brugge vallen de Diksmuidse benden Oostende, Oudenburg en Wijnendale aan. Tijdens de diverse confrontaties vallen er meer dan vijftig doden en velen worden gevangen genomen. Op 14 juni 1489 krijgt Nieuwpoort de versterking van zesduizend Engelsen die zich ertoe verbonden hebben om de Roomse koning te helpen (en natuurlijk de Fransman een peer te stoven). Die hulptroepen komen zich een beetje arrogant presenteren aan de haven van Oostende met de eis om zich over te geven. De Oostendenaars antwoorden met het kanon, ze openen een dijk waarop de Engelsen en hun bondgenoten zich haastig moeten terugtrekken. En toch laten ze zich ringeloren. De volgende dag denken zes Oostendenaars het warm water te hebben uitgevonden. Zes stedelijke prominenten maken zich sterk tegenover de Maximiliaangezinde Daniël van Praet dat ze bereid zijn Oostende over te leveren aan zijn Vlaamse legers als die bereid zijn om die in handen te stellen van hun wettige kroonprins Filips. Op voorwaarde dat er niemand enige schade zou te verduren krijgen.

De wraak van de vlammen

'Geen probleem' oppert van Praet, 'waarom niet?' De commandant is heel erg vriendelijk en sympathiek als hij is krijgt hij inderdaad vrije toegang. Tot hij goed en wel binnen is, dan is die belofte al lang vergeten. Hij laat onmiddellijk tien of twaalf van de voornaamste burgers gevangen nemen en laat die overbrengen naar Nieuwpoort. In Oostende behoudt hij een bezetting van vierduizend Engelse soldaten. De Franse generaal Descordes ligt op dat moment met heel veel krijgsvolk in Ieper en wordt daar op de hoogte gebracht van de ontwikkelingen in Oostende. Hij kan dit onmogelijk zomaar laten gebeuren en rukt met twintigduizend man, zowel voetvolk als paardenvolk op naar Oostende waar hij de stedelingen voor het blok zet. De Oostendenaars kunnen lijf en

leden sparen als ze de poorten openzetten en de Engelsen in bedwang houden tot ze zelf goed en wel binnen zijn. Het is een scenario dat wonderwel slaagt. De Engelse bezetters worden zo uit Oostende verjaagd, niet zonder het nodig verlies aan manschappen kunnen velen onder hen terugkeren naar de veiligheid van Nieuwpoort. Descordes voelt zich gelanceerd. Op 25 juni versast hij zijn manschappen richting Nieuwpoort die hij in de tang neemt. Meer dan een dag of vijf heen en weer schieten zit er niet in voor de Fransman. Op 1 juli keert hij terug naar Oostende waar hij tot de 6de blijft. Om daarna te verhuizen naar Ariën-aan-de-Leie. In Oostende houdt hij een kleine bezetting aan. Hij is nog niet goed en wel vertrokken als van Praet al opnieuw zijn zinnen zet op Oostende. Die Franse bezetting betekent alleen maar peanuts voor de heer van Meerwede waarop hij met zijn koningsleger Oostende inpalmt, plundert en in brand laat steken. De wraak van de vlammen legt mijn havenstad in de as. Veel meer dan een puinhoop blijft er niet over. Pas als de vrede afgesloten wordt op 22 mei van 1493 kan er voor het eerste gedacht worden aan een heropbouw van Oostende.

De kleine wordt van Pier naar Pol gesleept

En zeggen dat die verdomde oorlog één grote zinloze bedoening is geweest. De kleine Filips wordt zestien in het jaar 1494, oud genoeg om aangesteld te worden als graaf van Vlaanderen. Het probleem Maximiliaan lost zich zo vanzelf op. De plechtigheid gaat door in Leuven, daarna volgt een resem blijde intredes in de voornaamste steden van Vlaanderen en Brabant. Pas in 1500 zijn Grevelingen, Veurne, Nieuwpoort en Oostende aan de beurt. Bij ons wordt hij van Pier naar Pol rondgebracht om de bezienswaardigheden te bekijken. De jonge man toont zich erg minzaam voor de burgers en wederzijds willen de Oostendenaars hem alle denkbare eer bewijzen. Ik moet best lachen om de taalkundige finesse van Jacobus Bowens als hij het heeft over 'bedenkelijke eer'. Zo zal hij het wel niet bedoeld hebben. Tijdens het jaar 1501 wordt Oostende eindelijk behoorlijk op punt gezet, hersteld en behoorlijk gekasseid. Dat kon pas gebeuren nadat ze hier het recht kregen om een tolrecht voor het gebruik van de nieuw aangelegde wegen te vragen, iets wat hier erg mooi

omschreven staat als 'kalseidegeld'. Het onstuimig weer en de overstromingen van 11 en 19 november 1505 brengen nog maar eens grote schade toe aan de zeedijk. De kosten voor herstelling en onderhoud zijn al geruime tijd voor die van 's Heer Woutermans Ambacht die dat al lang niet meer kunnen bolwerken. Er wordt beslist om Oostende zelf verantwoordelijk te maken voor de bewuste zeedijk. Bijkomende watervloeden van 12 juli 1507 zorgen weer al eens voor schade aan de haven en de kaaihoofden. De autoriteiten grijpen deze kosten aan om de lieden van 's Heer Woutermans Ambacht op zijn minst te doen meebetalen in de herstellingkosten.

Zekere maat en pegel

Het begin van de jaren 1500 zorgen voor een economische revival in Vlaanderen. Ook de visserij en de haringvangst in de Vlaamse havens beleven goede tijden. Zoals dat ook nu nog altijd het geval is lopen er ook aan zee malafide handelaars rond die het niet al te nauw nemen met de gewichten en de opgelegde standaarden. Er is in Oostende rond 1509 sprake van misbruik en bedrog en dat leidt op de 18de september tot een formeel verbod om nog haring aan de man te brengen langs de kustlijn zelf. Dat moet voortaan openbaar gebeuren in de officiële zeemijnen van de havens van Oostende, Sluis, Nieuwpoort, Duinkerke of Grevelingen. In 1512 verschijnt er nog een extra verordening op last van de keizer: de haringtonnen moeten voortaan geproduceerd worden met zekere standaardmaten. 'Zekere maat en pegel' zoals dat hier omschreven staat. Gedurig onweer en overstromingen brengen de hele tijd verder schade toe aan de duinen en de zeedijken. Op 8 mei 1515, het zal al in opdracht zijn van Filips' zoon Karel V, de nieuwe graaf van Vlaanderen dat er beslist wordt dat de zee-infrastructuur een gemeenschappelijke zorg is voor alle steden en kasselrijen uit de regio. Voortaan zal ieder zijn deel van de herstellingskosten moeten bijdragen. De totaal kost wordt in dat jaar begroot op meer dan tienduizend pond. Op 26 december 1516 en 24 november 1517 blijken deze voorzorgen zeker geen overbodige luxe. Een verschrikkelijk stormweer met geweldige overstromingen zorgt voor grote schade aan de infrastructuurwerken.

Windkracht, overstromingen en schade

Voor zolang men zich kan herinneren organiseert Oostende een driedaagse jaarmarkt die gepaard gaat met een trio van kermisdagen. Dat gebeurt vreemd genoeg op Sint-Katharinadag, in de winter. De 25ste november. Vreemde kooplieden krijgen dan de toelating om alle slag van koopwaren te kopen of te verkopen. In 1518 brengt Karel V daar verandering in. De driedaagse wordt verplaatst naar het weekend van 29 juni, de feestdag van de heiligen Petrus en Paulus en zal zeker meegaan tot diep in de 18de eeuw. Onze graaf schopt het in die jaren tot keizer van zowat heel West-Europa. Zijn ruzie met de koning van Denemarken zorgt in 1522 voor grote problemen bij de visvangst welke een belangrijk onderdeel uitmaakt van de Vlaamse koophandel. Deense oorlogsschepen kapen vissersschuiten van Oostende, Nieuwpoort en Duinkerke. Er komen officiële klachten van. De keizerlijke gezant van Karel reist naar Denemarken in het gezelschap van een officiële delegatie van de havensteden om er de teruggave van de schepen te eisen. Of dat al dan niet gebeurt vertelt Bowens er niet bij. De zee blijft hoe dan ook de hoofdrol spelen. Ik probeer zoveel mogelijk variaties op hetzelfde thema te brengen in de hoop een leesbaar geheel te kneden voor mijn lezers. Storm betekent per slot van rekening altijd veel windkracht gevolgd door overstromingen en schade. Hoe vaak kan een mens dat op een andere manier omschrijven zonder vervelend over te komen? Misschien moet ik het eens proberen met Jacobus' oorspronkelijke teksten, hier en daar wel wat licht aangepast, spelling en zo, lees maar: 'de noordwestenwinden veroorzaakten in het volgende jaar 1529 een zodanige springvloed in de oceaan en wel bijzonderlijk op de Vlaamse kusten, dat daardoor niet alleen de havens overstroomd werden maar ook de duinen, en de baren, meer dan drie voet hoog over de hoogste zeedijk gevloed zijn, dewelke het doordringend geweld van de woedende golven niet langer konden weerstaan en uiteindelijk op verscheidene plaatsen doorscheurden. Bij welk droevig voorval veel mensen en beesten het leven verloren en overal de grootste onheilen veroorzaakt werden. Een groot deel van oud Oostende werd op 5 november 1530 in een soortgelijk stormweer door de zee opgeslokt, hetgeen de inwoners noodzaakte hun woningen achterwaarts te brengen in de nieuwe

stad, en die zo veel mogelijk door dijken te beschutten, waarom de keizer een plakkaat uitgaf, gedagtekend te Gent op 23 mei 1531.'

De nieuwe streep van keizer Karel

Keizer Karel gaat er zich nog meer mee bemoeien. De zee heeft nu al veel te vaak de kustlijn vernietigd. Er volgen nog twee verordeningen. Een op 7 september 1531 en nog een van latere datum. De aanleg en het onderhoud van de duinenlijn tussen Grevelingen en Sluis zou ermee gediend zijn moest die gepaard gaan met een kustweg parallel met de duinenrij en over de hele lengte, van zuid naar noord. Ideaal voor de kooplieden en de reizigers. Bowens vermoedt dat de zogezegde 'graaf Jansdijk' die er volgens de mondelinge overlevering gekomen is in 1412 in feite niets anders is dan de nieuwe streep van keizer Karel in 1532. Oostende zal wel aangeklopt hebben bij zijne majesteit dat ze de hele schade niet alleen konden dragen waarop 's Heer Wouters Ambacht van toen af aan zijn bijdrage heeft dienen te betalen. In 1534 ontvangt de stad Oostende verder nog haar vergunning voor de opening van de oostsluis. Op 26 juli 1535 krijgt de stad bijkomende regels opgelegd om de groeiende visnijverheid in goede banen te leiden. De stuurlieden en de vissers van de haringvangst zullen zich er noodgedwongen moeten naar schikken. Ik laat enkele troebele passages over de stadszegels en nieuwe verordeningen links liggen en beland zo sneller dan verwacht in het jaar 1549. Een oorlog met Schotland zorgt voor schade en stroperijen op zee. De Vlaamse schepen zijn er het slachtoffer van. Op 19 januari 1549 beveelt de keizer dat ieder koopmannschip bepaalde artillerie aan boord moet hebben om te kunnen weerstaan aan de vijand.

Kloteweer op 5 oktober 1559

Het verweerd stadsregister van de stad heeft het opnieuw over onweer en overstromingen. Op 13 februari van 1551 breken de dijken door, samen met de hoofden en de palen. Met als logisch gevolg weer grote averij aan de stad en het land in zijn omgeving. Keizer Karel zal achteraf tweeduizend gulden bijdragen voor de herstelling. 's Heer Wouters Ambacht zal vier stuivers per gemet

betalen en Oostende zal 5.400 gulden moeten bijdragen om de beschadigde dijken in zijn vroegere staat te herstellen en verder te werken aan de verdere kustinvesteringen. In 1556 sluit het stadsbestuur van Oostende een overeenkomst met de collega's van het Brugse Vrije. Er komt een nieuwe dijk en een aanvullende havengeul aan de oostkant van Oostende. Op een plaats die 'Blutsere' genoemd wordt. Louis Mesdagh en Geert Rym worden gemachtigd om de werken te coördineren. Weer kloteweer op 5 oktober 1559 met navenante schade aan de bouwwerken. De koning laat schadebestekken opmaken voor de drie getroffen wateringen, die van 's Heer Woutermans-, Vyncx- en Camerlynckx-Ambachten. De eerste zal vier stuivers per gemet moeten vrijmaken, voor Vyncx & Camerlynckx wordt er twee stuivers voorzien. Oostende zal instaan voor de bouw van nieuwe dwarshoofden, het herstellen van de blauwe sluis en nog andere noodzakelijkheden. Het lijkt duidelijk dat Oostende de grootste inspanningen moet dragen voor de eigen haven en dat het daar maar voor een klein deel ondersteund wordt door haar hinterland. De jaarmarkt die in 1518 door wijlen keizer Karel naar de 29ste juni werd verplaatst, blijkt geen onverdeeld succes. De foor kent veel te weinig bezoekers, misschien kan een extra markt soelaas brengen. Er vertrekt een aanvraag om ook op Sint-Katharinadag de kramen te mogen opstellen. Zoals dat vroeger altijd geweest is: op 25 november. De goedkeuring volgt via een decreet van februari 1562. Filips de tweede, de zoon van Karel zit op dat moment al stevig in het zadel als koning van Spanje en soeverein van de Nederlanden. Hij laat zich van langs om meer gelden. Op de laatste dag van oktober 1563 laat hij een edict afkondigen m.b.t. de uitrusting van de schepen, de zeerechten, verzekeringen en andere zaken. De zeelieden moeten zich voortaan aan de nieuwe reglementen houden en zich ook op zee netjes gedragen tegenover de vrienden van de koning.

Het vernielend gif schiet wortel

Ik verneem nu pas dat de oude stad tegen het jaar 1568 al flink geslonken is door de voortdurende overstromingen en de aanslagen van de Noordzee. Veel inwoners zijn er weggetrokken en hebben een woning betrokken in de nieuwe stad. De Onze-

Papier is gewillig

Ik heb persoonlijk wel wat bedenkingen bij de hoogte van het platform. Papier is gewillig. Zestig meter lijkt me ontzettend veel. Op de website van de stad Oostende staat veertig meter en dat lijkt me alvast een stuk realistischer, en dan nog... Misschien is de aangegeven tweehonderd voet wel de lengte van het traject die men moet afleggen om de top te bereiken. Ik laat even de vertrouwde stelling van Pythagoras er op los en kom zo tot een vermoedelijke hoogte van ongeveer vijfendertig meter. Nog altijd impressionant! Het duurt twee maand voor de reusachtige zandberg aangelegd is en het zwaar geschut er naar boven gebracht kan worden. Nu willen ze hier alles wat nog intact is in Oostende aan flarden schieten. 'Ons platform', noemen de koningsgezinden hun bouwwerk liefdevol. Hebben ze nu eindelijk het ei van Columbus ontdekt? De belegerden zijn de berg minder genegen. 'Ze ondervonden dat alles wat er bewoog in de stad aanstonds door een hagelbui van kanonsballen overvallen werd. 'De grote kat' noemen ze het vijandelijk obstakel, om reden dat dit onbeweeglijk geval net zo vreselijk en wreed was als een kat voor muizen. De batterij heerste inderdaad al onmiddellijk over de stad, veroorzaakte er een ongelooflijke schade en doodde veel mensen, vooral diegenen die van de oude naar de nieuwe stad gingen want deze weg was bijzonder onveilig.' Tja. De schiet-technologie van die dagen staat natuurlijk nog niet op punt zoals we dat vandaag helaas wel kunnen stellen. Nu zouden we toch niet meer lachen met geschut dat verkeerd afgesteld werd. De passage uit 1603 heeft iets cynisch over zich en opnieuw slaagt Jacobus Bowens er in om dat gevoel perfect neer te schrijven. 'De lange duur van het beleg en de dagelijkse gewoonte van het strijden zorgden bij beide partijen voor een minachting van het gevaar, de dood kon hun geen reet meer schelen. Men zag dagelijks wonderen van onvervaardheid of beter gezegd verwaandheid. Het schieten was als het ware een spel geworden voor de kanonsmonden, sommigen zetten geen voet uit de weg om de vijandelijke batterijen te vermijden. Ze begroetten de kanonsballen die boven hun hoofden vlogen met boeren en scheten. Ze keken naar elkaar hoe ze beiden de wacht optrokken, met slaande trommels en vliegende vaandels. Het leek er wel op dat ze elkaar monsterden.'

Strijders voor God

Dat betekent natuurlijk geenszins dat gouverneur van Dorp bij de pakken blijft zitten. Hij probeert de gevaarlijke gevolgen van het platform waardoor hij veel volk aan het verliezen is zoveel mogelijk in te perken. De hutten van de soldaten worden zorgvuldig afgeschermd met blinde zeildoeken zodat de belegeraars hen tenminste niet meer kunnen zien. En ondertussen beschieten ze de grote kat zowat dag en nacht. Terwijl de koningsgezinden er toch meer en meer in slagen om de havengeul te benaderen en de scheepvaart te belemmeren zien de calvinisten zich verplicht om de aanleg van hun extra haven te versnellen. Iets wat gemakkelijker gezegd dan gedaan is. De belegeraars krijgen deze plannen snel door en zorgen er voor dat die niet kunnen doorgaan. Gouverneur van Dorp beslist dan maar om dezelfde tactiek te gebruiken. Binnen de stad zelf worden verscheidene van die zandheuvels opgeworpen. Een reeks aarden ophopingen kunnen zo het gezicht van de hele stad voor de belegeraars ontnemen. En nu komen de katholieken plots met hun ultiem geheime wapen: bidden dat de stukken er van af vliegen. Idiote praktijken die nu nog altijd toegepast worden in het dagelijks geloof van zowat alle religies. Hier in 1603 begint het bij de paus zelf: 'ondertussen had zijne heiligheid op het ernstig verzoek van de aartshertogen via zijn nuntius een volmacht gestuurd tot het afkondigen van een volle aflaat of een algemene kwijtschelding. Ten einde dat het de Almogende zou believen om de katholieken te doen zegevieren op de ketters. Voor zijn glorie en die van zijn kerk. Daarom werden er bij al de regimenten en in alle kwartieren van het kamp grote oefeningen van godsvrucht bespeurd. De belegerden bejegenden deze godsdienstige plechtigheden met geschimp en gejouw en niet tevreden zijnde met alleen maar de losbranding van hun kanonnen, bedreven ze van alle soort en slag aan spotternijen en onbeschoftheden. Die stimuleerden echter de moed van de Spanjaarden om zich verder te onderscheiden als strijders voor God, die als het ware aan elk van hen een nieuw hart schonk. Gouverneur Rybas verzuimde daarbij nooit om daar zijn voordeel mee te doen en zijn bevelhebbers te onderrichten.'

De vlammende speech van Rybas

Dat bewuste onderricht is een vlammende speech die Rybas richt tot zijn bevelhebbers. De integrale tekst ervan weergegeven zou een beetje te veel van het goede zijn. Voetje voor voetje de vijandelijke linies benaderen is de boodschap en ons focussen op de versterking van de 'Polders'. Die moet overmeesterd worden. Van elk ander beleg moet voorlopig afgezien worden. Generaal Veer en kolonel Katris worden allebei geprezen en moeten beseffen dat God achter hen staat. Als afsluiter geeft hij aan dat ze hun mannen moet oppeppen en klaarmaken om de bewuste schansen aan de Polders aan te vallen. Ze moeten dapper zijn want nog diezelfde avond begint de aanval. Morgen zullen de belegeraars al beseffen dat ze niet lang meer in Oostende zullen verblijven. Het verslag van de aanval verspreidt een realistisch aroma van wat er gaande is. 'De toespraak van opperbevelhebber Rybas maakte grote indruk op al de vergaderde krijgsoversten die zich daarna direct klaarmaakten om nog diezelfde dag, 13 april 1603 in actie te schieten. Het weer leek hun plannen te begunstigen want het waaide de hele dag zo verschrikkelijk hard vanuit het zuidwesten dat niemand op de straten of de vesten kon blijven. Het leek er op dat de bestaande woningen en hutten door de storm neergeworpen waren. Het middelste torentje van de kerk was door de wind weggeblazen. De belegerden en de belegeraars hielden zich zo stil alsof het er op leek dat Oostende niet eens belegerd werd. De Oranjegezinden binnenin de stad verwachtten helemaal geen aanval, een zorgeloosheid die tot groot voordeel kon dienen voor de koningsgezinden.'

Pors-Epic en het stekelvarken

'Bij het aanbreken van de avond viel de wind en begonnen de aanvallers hun raid op de Polders, de buitendijk met al zijn halve manen en ze brachten iedereen die weerstand bood zonder genade om het leven. Ze stormden onbeschoornd op de twee belangrijkste verschansingen die het 'Pors-Epic' of ook wel 'stekelvarken' werden genoemd. Ze staken er het vijandelijk rijswerk in brand. Na het groot alarm was het verdedigend garnizoen eindelijk op zijn gebruikelijke stormplaatsen gearriveerd.

De meeste troepen waren er natuurlijk bij het stekelvarken omdat ze absoluut de brandende schans wilden heroveren. De aanvallers vochten wat ze waard waren maar wat de belegerden niet wisten was het feit dat de aanval op 'Pors-Epic' eigenlijk een schijnmanoeuvre was terwijl ze ondertussen met man en macht de zogezegde Polders of vierkante verschaningen zouden trachten te overmeesteren, een opdracht die naar wens lukte. Gouverneur van Dorp die met zijn mannen het stekelvarken verdedigde kreeg van de vluchtelingen de onverwachte tijding dat de Polders door de vijand veroverd waren. Hij kon het amper geloven, maar het werd hem bevestigd. Hij probeerde er nog met een verse aanval de Spanjaarden te verdrijven maar vooraleer zijn mannen de tijd kregen om zich te versterken zond hij er al enkele compagnies naar ginder, waar ze met groot verlies teruggedreven werden. Men kan zich de extreme blijdschap van de koningsgezinden inbeelden wanneer ze zich eindelijk meester zagen van de zo gevreesde Polders en ze namen het edelmoedig besluit om die nu zelf tot de laatste druppel te verdedigen.'

Grote blijken van dapperheid

'Van Dorp riep direct zijn krijgsoversten bij zich om na te gaan of het verlies hersteld kon worden en te bekijken wat ze in deze netelige toestand nu verder moesten doen. Ze beslisten om de volgende dag een geweldige uitval te forceren maar dat het misschien beter zou zijn om zich eerst te focussen op het Spanjaardenfort net buiten de tweede gordel, en daar het Westercarré met de naam van het 'Hoefijzer' te bespringen. Kolonel Christiaan John werd met de opdracht belast. Kort na de middag vielen ze zeer geweldig uit, de batterijen schoten al hun vuur op de batterijen van de vermelde schansen terwijl de kolonel en zijn manschappen met grote dapperheid het fort bestormden. Ja, beide kampen toonden zich onverschrokken, grote blijken van dapperheid, maar hoe hard de aanvallers ook hun best deden, toch konden ze niet voorkomen dat ze met groot verlies werden teruggedreven. Daarbij verloor kolonel John het leven samen met veel van zijn vrijwilligers die zeer manhaftig met hem hadden meegestreden.' Deze tweede overwinning op rij geeft natuurlijk vleugels aan de koningsgezinden die de veroverde verschaningen nu zelf gaan versterken tegen nog verdere eventuele uitvallen van

de Hollanders. Binnen Oostende likt met inderdaad de wonden. Zolang er geen versterking komt zullen geen verdere pogingen worden ondernomen om de Polders te heroveren. Het zal er voor hen op aankomen om Oostende in handen te houden. Pas nu beginnen ze te voelen dat ze waarlijk belegerd worden. Vanuit Oranjeland proberen ze de verdedigers van Oostende op te peppen als zijnde eerzuchtige oorlogslieden die er alles aan zullen doen om voor hun land te doen, terwijl zijzelf al het nodige zullen doen om hen daar te komen ontzetten.

De kroniek van de mutsaard

Op 24 april krijgen ze alvast nieuwe versterking die aangezeild komt vanuit Zeeland. Met aan boord veel nieuwe stukken artillerie en munitie waarmee de bezetting van de buiten- en binnenwerken weer op punt gezet wordt. Aan de kant van de Spanjaarden toont Albrecht zich verheugd met de verovering van de Polders. Hij wil die eens komen bezichtigen, tot groot ongenoegen van zijn officieren wegens te gevaarlijk omdat de forten voortdurend onder vijandelijk vuur liggen. De aartshertog houdt voet bij stuk. Het oog van de meester moet alles gezien hebben. En wat er dan gebeurt mag ik best klasseren bij de anekdotes van mijn kronieken. De kroniek van de mutsaard. Toegegeven, ik weet aanvankelijk helemaal niet wat een mutsaard betekent tot ik natuurlijk via oude getrouwe Google te weten kom dat een mutsaard een synoniem is voor een takkenbos, een bos rijshout. Misschien kan ik beter direct Jacobus Bowens aan het woord laten.

'Aan de voet van elk veroverd fort lag een stapel mutsaards die bewaakt werd door een schildwacht. Hij vermaande eenieder die er naartoe ging een mutsaard op zijn schouder te nemen en die te dragen naar de plaats waar de werklieden ze nodig hadden. Wanneer de aartshertog aan het pad van het eerste fort aankwam, in het gezelschap van de voornaamste heren van zijn hofhouding, werd hij door deze schildwacht die Albrecht natuurlijk niet kende gevraagd om ook een mutsaard over te brengen. Don Gaston Spinola, de directe overste van de schildwacht gaf de soldaat onder zijn voeten omdat hij de aartshertog persoonlijk had aangesproken. Maar de schildwacht bleef hardnekkig op het voetpad staan, 'ik heb

opdracht gekregen van mijn korporaal om geen onderscheid van personen te maken'. Albrecht nam echter zijn mutsaard op zijn schouder, prees de soldaat voor zijn goede waakzaamheid en liet hem enkele goudstukken geven. De mutsaard van Albrecht werd door de werklieden boven op een zichtbare plaats gelegd en door de soldaten geëerbiedigd als zijnde de aartshertogelijke mutsaard.'

De manschappen glimmen van trots

Het wordt dan ook een aangenaam bezoek. Albrecht tevreden, zijn officieren en soldaten glimmen van trots en na de inspectie van de kwartieren en de belegeringswerken vertrekt de grote baas naar Brussel van waaruit hij de bewegingen van de Hollanders in de gaten houdt. De kans zit er vermoedelijk niet in dat ze nog dit jaar in actie zullen schieten maar de aartshertog houdt liever het zekere voor het onzekere. Aan de rand van Oostende versterkt men de veroverde schansen. De vijand moet niet hopen om deze ooit nog terug te pakken. Enkele nieuw aangebrachte batterijen zorgen voor dood en vernieling. Vanuit het groot platform schieten de koningsgezinden gestadig op de stadsbolwerken zodat er bijna geen uur voorbijgaat zonder dat men niet moet denken aan een begrafenis in Oostende-stad. De aanvallers krijgen nog de versterking van Spaanse regimenten onder bevel van Alvaro Suarez en Simon Autunez en enkele beschikbare Brabantse compagnies. Oostende zit nu toch wel echt in de tang. Oranje zoekt naar mogelijkheden om onder de druk uit te komen maar zijn inspanningen leveren geen voordelen op. Enkele regimenten voetvolk proberen met enkele kanonnen langs de zeekant op te rukken om op een onbekende plaats in Vlaanderen een aanval in te zetten en vooral volk uit het bezettingsleger te doen wegtrekken. De Hollanders krijgen geen voet om op te staan en zien zich genoodzaakt om zich met schade en schande terug te trekken van waar ze gekomen zijn. De bezetters van Oostende mogen nochtans niet klagen van de ondersteuning die ze krijgen. Op nog geen drie weken tijd varen er langs de Oostdijk honderd zestig schepen binnen. Met alle slag van levensmiddelen en munitie. Met daarbij verse bezettingstroepen met onder hen veel vrijwilligers van de hoogste adel. De meeste van de Hollandse schepen lopen echter zware averij op bij het binnenvaren in Oostende. De nieuwe, recent uitgelengde dijk die de graaf van Bucquoy in

opdracht van Albrecht heeft opgeworpen is daarvoor verantwoordelijk. Die met rijswerk, stenen en ander materiaal opgebouwde dijk loopt aan het oosten van de stad zowat parallel met de geul. Het geschut en de batterijen kunnen vanaf deze berm substantiële schade toebrengen aan het scheepsverkeer in de geul, zonder dat de stadsbatterijen er iets kunnen tegen inbrengen. Gouverneur van Dorp wil daar iets aan doen en beslist om een massale uitbraak te forceren en de dekselse dijk te veroveren op de Spanjaarden, hun kanonnen over te nemen en de boel te slechten.

'Zij schieten, wij terugschieten'

'Hij stelde de uitwerking van zijn aanslag op de 5de juni van 1603, vlak voor dageraad en zohaast het water gevallen was. In zeven haasten werd er een lichte scheepsbrug over de geul geworpen en daar zijn de troepen die de aanval zouden uitvoeren zo stil als mogelijk overheen getrokken. De voorhoede kwam met kleine tegenstand tot aan de dijk en maakte zich meester van de batterij. Maar de achterhoede die belast was om de voorhoede te ondersteunen hield zich niet aan de vooropgestelde timing en schoot een bok vanjewelste. Ze wisten niet eens dan hun maten al de batterij veroverd hadden en begonnen er met geweld op te schieten en die aan te vallen zodat ze feitelijk elkander bevochten. Dat gebeurde allemaal terwijl hele benden Spaanse ruiters die op het alarm toegesneld kwamen de wanorde bij de Hollanders ten top dreven. Van zodra graaf Bucquoy met zijn hulptroepen op het toneel verscheen werden de Oranjemannen met groot verliezen teruggedreven. Bij het aanbreken van de dag zag men pas echt de treurige gevolgen van dat verschrikkelijke bloed-toneel. Want de aarde was overal met lijken bedekt en men hoorde niets anders dan het gejammer van de gekwetsten. De belegerden verzochten om een korte wapenstilstand om hun doden weg te halen, iets wat hen toegelaten werd en kort daarna werden de gevangenen aan beide kanten uitgewisseld.' Van Dorp ziet met lede ogen toe hoe zijn plannen de mist ingaan en hoe de belegeraars hun dijk voortdurende verder ophogen en met kanonnen bezetten om zo het westelijk bolwerk te kunnen beschieten. Hij komt op het lumineus idee om dan maar vuurwerk af te schieten op de dijk in de hoop het rijswerk in brand te krijgen. Toortsen, vuurpijlen,

brandende projectielen, de Hollanders troosten zich geen enkele moeite. Aan de andere kant staan de Spanjaarden klaar om elk brandje te blussen, hoewel ze daarbij voortdurende beschoten worden vanuit de stad. Uiteindelijk blijft alles bij het oude. Actie zorgt bij de mensheid voor reactie en dus ook bij de Spanjaarden. 'Zij schieten, wij terugschieten'. Zo simpel is het. Bowens vertelt het in geuren en kleuren.

De drie kanonnen op het Polderfort

'De belegeraars zochten wraak en wilden de Hollanders met gelijke munt betalen. Op 16 juni 1603 plantten ze drie kanonnen op het Polderfort en evenveel op de zuidelijke schans. Ze schoten er geweldig mee op de batterij van het stedelijk Poldersbolwerk, het was zo erg dat de borstweringen het begaven en de belegerden het kanonnengeweld niet konden weerstaan zodat ze er met hun geschut moesten wegtrekken. En nadat het gedonder van de kanonnen met valavond wat begon te verminderen, kwamen de belegeraars rond 23u in drie groepen terug, voorzien van loopbruggen die ze haastig over de kreken en grachten wierpen om de zogezegde 'halve maan' waar ze met hun geschut grote bressen hadden in geslagen te bestormen. Maar ze werden bij hun aankomst zo dapper ontvangen dat ze geen beter middel vonden dan terug te keren van waar ze gekomen waren, met de achterlating van veel doden en gekwetsten.' De oorlog op zijn bitterst. Met een gezicht van waanzin, het 'rücksichtslos' spelen met mensenlevens. Menselijke ellende die het leven op deze aarde helaas zo vaak typeert. Zo is dat dus ook het geval in 1603. In Vlaanderen. 'Het is haast niet te geloven hoeveel mensen er elke dag binnen en buiten Oostende om het leven kwamen. Zowel door de wapens als door ziektes, want de pest, rode loop en andere besmettelijke ziekten waren zo woedend en agressief in de stad dat men dagelijks meerdere slachtoffers ter aarde zag bestellen. De kwaadaardigheid van de ziekte was zo groot dat de gebruikelijke hulpmiddelen aan de besmette mensen geen troost of genezing konden brengen.' De Hollandse staten zijn dus wel verplicht om op tijd en stond nieuwe troepen aan te brengen zolang de mannen vallen als de vliegen in Oostende. Op 23 juni 1603 verschijnt er aan de horizon een uitgebreide vloot met aan boord onder andere de commissaris-generaal van de Hollanders, een zekere heer Volbergen. Hij heeft

de nodige sommen bij zich om de manschappen in de belegerde stad voor hun prestaties te vergoeden. Jan de Bie, de kapitein van het schip waarmee Volbergen de overtocht maakt, werd belast om de commissaris en de staatspenningen veilig en wel aan wal te brengen in Oostende. Die avond stelt hij voor om over te stappen op een goed bewapend en bezet fregat met veertig roeiers en tachtig gewapende soldaten bij zich want dat zal nodig zijn om zich te verdedigen tegen mogelijke aanvallen van vijandelijke fregatten.

De hersenen van de doden

Het wordt een hoogst problematische ontschepping: 'het bewuste fregat werd door het gewoel van zijn krijgsvolk en door het slaan van de riemen ontdekt door de wachters van de batterij aan de zijkant van de geul. Volbergen en co werden zo geweldig met kanon- en musketvuur begroet dat er aan boord negen bootsgezellen en negenentwintig soldaten gedood of gekwetst werden. Zodat de commissaris niet zonder het grootste gevaar aan land kon komen. Zijn kleren en die van zijn bewaarders waren bedekt met bloed en met de hersenen van de doden. De andere schepen konden ook binnenvaren maar velen waren grotendeels beschadigd. Om nog verder onheil te voorkomen lieten ze in Zeeland een goed uitgerust en bewapend fregat uitrusten om voortaan de binnen- en buitenvarende schepen te begeleiden. Korte tijd later kwam het fregat binnen in Oostende met in zijn zog nog zestien andere transportschepen.' Tijdens diezelfde junimaand is er een conflict ontstaan tussen gouverneur van Dorp en stadsbaljuw Mailliard Martens waarbij ook enkele bevelhebbers bij betrokken worden. De baljuw heeft een aantal valse berichten laten doorsijpelen tot bij de heren van de calvinistische staten. Hij zou het allemaal anders aanpakken en zus en zo. De manieren van een heuse betweter en zijn manipulatie zorgt voor een algemeen ongenoegen, zowel bij de bezetters als bij de burgers zelf. De klachten worden onderzocht en leveren alleen maar de vaststelling op dat Martens en van Dorp elkaar niet kunnen uitstaan. Enkele vredelievende personen komen noodgedwongen tussenbeide en kunnen voorlopig verdere wrijvingen voorkomen.

De woede van het kanon

De focus komt weer terecht bij het groot platform van de 'Polders', de gouverneur wil die absoluut terug in zijn bezit krijgen. 'Met de woede van het kanon', staat er geschreven. Twee dagen lang vuren ze onophoudelijk hun projectielen af. Zonder resultaat evenwel waarop van Dorp nu weer zijn toevlucht zoekt om vuurwerk en gloeiende ballen af te schieten en de boel in brand te steken. Iets wat hem eerder goed bevallen is bij het fort van Sinte-Eugenia. Dit keer komt het Sint-Philippus-fort in het oog van de vuurstorm terecht. Een behendige graaf De Fresin kan verder onheil voorkomen voor de koningsgezinden en blust de uitgebroken brand met een minimaal verlies van mannen. Bij het aanbreken van de julimaand is er na al dit geharrewar dan ook helemaal niets veranderd aan de posities en de stand van zaken bij het beleg. 'Het was pas in juli dat men door een overloper te weten was gekomen dat gouverneur van Dorp van Maurits van Nassau de opdracht gekregen had om binnen Oostende een plechtige biddag te houden, natuurlijk op calvinistische wijze, om God te bedanken omdat hij de stad tot op vandaag nog altijd beschermd had tegen de Spaanse wapens. Rybas zag er een prima mogelijkheid in om van die biddag gebruik te maken en lanceerde een aanval op een redoute die door de belegerden omschreven werd als de 'zuidelijke halve maan'. De aanval gebeurde tussen het donderen van de kanonnen door en juist op het moment dat de klokken van Oostende de broeders opriepen om te komen bidden. Zo moest iedereen dringend in de wapens lopen in plaats van te bidden, de stad moest wel verraden zijn. De belegeraars die een tikje te vroeg geweest waren met hun aanval zagen dat hun aanslag mislukt was en keerden op hun stappen terug. Maar ze hadden met hun kanon toch wel veel volk gedood in de stad.'

Deze verschrikkelijke redoute moet weg

Half juli wordt van Dorp vervangen door Carel vander Noot die deze uitdaging al voor de tweede keer aanvaardt. Van Dorp wordt per direct overgeplaatst. Vander Noot heeft het imago om erg bekwaam te zijn en zijn eerste acties bevestigen in elk geval deze positieve reputatie. Het groot platform dat sinds kort nog een

meter of drie is opgetrokken heeft er voor gezorgd dat er geen mens zich nog kan roeren in de stad zonder dat die opgemerkt wordt. De nieuwe gouverneur trakteert het bastion alvast met een eerste hagelbui van kanonsballen. Hij wil deze verschrikkelijke redoute te allen prijze vernietigen. Vander Noot laat zich bijstaan door een ervaren vuurwerkmaker, een zekere Philippus Rottegatter die zich sterk maakt dat hij de redoute kan vernielen. Dit voornemen concretiseert zich in een versterking van de vesten tussen de westelijke poort tot aan Zanthil, zodat de musketschieters er zich zullen beschutten en er kan worden overgegaan tot het plaatsen van enkele artilleriestukken. Tussen half en eind juli heeft het niet geregend, een grote hitte en droogte van twaalf dagen, typisch voor een warme zomer, zodat Rottegatter het moment aangebroken ziet om zijn plannen uit te voeren. De aanval begint op 31 juli terwijl de zon al flink aan het klimmen is. 'Om 9u werden de vermelde kanonnen geladen. Niet met de gebruikelijke ballen, maar met projectielen in de vorm van een meloen. Een eigen uitvinding van onze vuurwerkmaker. Aan het uiteinde van elke meloen was een koperen weerhaak gemonteerd zodat die beter aan het rijshout zouden blijven hangen en niet zo gemakkelijk zouden kunnen worden verwijderd. En inderdaad: de eerste schoten beantwoordden perfect aan de verwachtingen, want nauwelijks had men deze kunstige vuurballen tussen het droog rijshout geschoten of men zag er een roetachtige en stinkende rook uit verschijnen die korte tijd later veranderde in een blauwe vlam zoals men die ziet wegschieten uit een vuuroven. Dit zeldzaam en onverwacht vuur zorgt direct voor grote ongerustheid bij de belegeraars die zich verwacht hadden aan de gebruikelijke kogels en ballen.'

Geniale ballen

'Kolonel Alvaro Suarez die de leiding over de Spaanse loopgraven had, ging ter plekke en gaf orders om het vuur onmiddellijk te blussen. Maar het platform was zo hoog dat men geen ladders vond die groot genoeg waren om tot bij de brandhaarden te geraken. Toen kwam er natuurlijk een koortsig overleg tussen de aanvoerders. Hoe konden ze het vuur blussen en naarmate de belegerden meer en meer van hun geniale ballen in het rijshout

katapulteerden, hoe zenuwachtiger de koningsgezinde troepen werden. Een Spaanse soldaat maakte zich behoorlijk kwaad: de mannen konden toch niet met gekruiste armen toekijken hoe hun platform zou afbranden, het leek wel of dit het vuur van de hel was en dergelijke schande kon Spanje toch onmogelijk accepteren. Of wel soms? Dit gezegd zijnde klom hij met een ongelooflijke snelheid langs het rijswerk tot aan de plaats waar de ballen bleven steken, gevolgd door veel andere kompanen die als katten langs het platform klauterden en met haken de vele vuurballen verwijderden. Dat gebeurde natuurlijk terwijl de belegerden er met hun musketten en kanonnen op los schoten om deze bluspogingen te vrijdelen. Alvaro Suarez liet kabels en koorden van bovenaan het platform tot aan de grond zinken zodat de klimmers er nog vlotter konden opklimmen en afdalen. 'Het moet absoluut een hels werk geweest zijn, deze dappere mannen die hun levens waagden in dit inferno van vuur.' Jacobus Bowens zou het zelf allemaal erg overdreven en opgeklopt vinden maar de vele geloofwaardige ooggetuigen overtuigen hem dat niets van wat hij schrijft overdreven is. Ik ga er per direct weer naartoe.

Ondanks de schrik in hun harten

'Angst en vrees voor de dood schenen wel uit de wereld verbannen te zijn. In het Spaans leger vond men zo veel vrijwilligers van alle nationaliteiten, officieren en gewone soldaten die zich met grote vlijt aan de gevaren van een bijna onvermijdelijke dood blootstelden. Probeer u maar eens de ijsselijke schrik voor te stellen bij de duizelingwekkende hoogte van het veertig meter hoge platform gecombineerd met het voortdurend gedonder van het kanon en de musketten.' En ondanks de schrik in hun harten stelden die edelmoedige krijgsmannen hun lichamen bloot aan tweeduizend musketschietters, musketiers die in hen een doelwit zagen. Ze keken toe hoe ze met ongelooflijke behendigheid langs de kabels opklommen tot aan de plaatsen waar de ballen waren blijven steken die ze dan met hun haken zo goed mogelijk verwijderden terwijl de projectielen maar langs hun oren bleven vliegen. Als er een kanonsbal tegen een kabel vloog was de dood voor wie er aan vast hing onvermijdelijk. En toch: van zodra er een kabel vrij was, waren er honderden handen bereid om zich er onmiddellijk meester van te maken. Door deze onbevattelijke

voorzorgen werd het platform die dag van de brand gespaard. De belegeraars hadden minder geluk op 21 augustus wanneer vuurspecialist Rottegatter een tweede serie van zijn vuurballen lanceerde. De sluwe vos had netjes gewacht tot de wind in de juist hoek zat. Hoewel de Spanjaarden opnieuw het beste van zichzelf gaven en er opnieuw velen onder hen om het leven kwamen, konden ze deze keer echter niet beletten dat deze grote verzameling van hout, stof en aarde in de gedaante van een grote berg rond 19u helemaal in brand stond. Hun vlammen werden mijlenver in de omgeving gezien. Al diegenen die deze vuurkolom gezien hebben mogen zich terecht beroemen dat ze de Etna in zijn volle woede gezien hebben zonder ooit uit Vlaanderen te vertrekken.'

De brand duurt twaalf dagen

'Rybas en zijn militaire staf zagen geen middelen meer om de brand te blussen en lieten inderhaast de kanonnen van de platforms weghalen terwijl ze de nodige maatregelen namen om verder onheil te voorkomen. De brand duurde twaalf dagen lang en was zo geweldig dat het leek dat er niet genoeg water in de zee was om die te kunnen blussen. Maar op de dertiende dag draaide de wind en begon het te regenen en te hagelen waardoor het vuur alsnog begon uit te doven. Het vond natuurlijk ook geen stoffen meer, het hout en rijswerk waren finaal uitgebrand. Vreemd genoeg leek het erop dat de hemel de belegeraars een pleziertje wilde gunnen want als de brand eindelijk uitgewoed was kwamen ze tot de vaststelling dat het platform nog altijd recht stond en het leek niet te geloven dat de verheven zaveltoeren zomaar zonder ondersteuning overeind bleef. Ze waren inderdaad in hun mening bedrogen. Na onderzoek bleek dat het platform, mits enkele noodzakelijke herstellingen, perfect zou blijven staan en als voorheen kon bezet worden met geschut.' Aanvoerder Rybas is dik tevreden en inspireert zijn manschappen om al de nodige herstellingen uit te voeren. Zijn imago is gered want ondertussen hebben de Hollanders natuurlijk al overal in de wereld rondgestrooid dat de 'grote katte' van de Spanjaarden uitgeroeid hebben. Zo ontdekt Bowens een schimpschrift waarop vermeld staat dat de Spanjaarden de Oost-Indische inkomsten van één jaar

en een arbeid van veertien maanden op één dag kwijtgespeeld zijn aan de Hollanders.' Vander Noot beseft achteraf dat zijn onderneming niet het verwachte resultaat heeft opgeleverd. Na een korte tijd beginnen de kanonnen weer vanaf het vernieuwd platform op de stad te schieten, een grote pest voor de inwoners. De gouverneur focust zijn aandacht nu op de grote oostelijke dijk die nu al bijna tot tegen de geul is opgeworpen en waardoor de vijand grote schade kan aanrichten aan de schepen van en naar Oostende. De kanonnen slagen er zelfs in om veel van die vaartuigen de grond in te boren.

De bezette stad is geen gezellig oord

'Hij besloot om met dezelfde meloenen deze dijk te vernietigen. Vander Noot begon met vijftientig kanonnen die deze kunstige vuurballen op de dijk afschoten. De musketiers stonden perfect geplaatst om de Spaanse brandblussers neer te kogelen. De aanval verliep nog beter dan verwacht want de dijk begon seffens op verscheidene plaatsen te branden. De graaf van Bucquoy wilde alle mogelijke middelen inzetten om de branden te blussen maar het hoog water belette zijn mannen om dat te doen. Behalve de vele doden en gekwetsten waren er ook veel soldaten die verdronken. Het bleek onmogelijk om de lange dijk voor brand te behoeden gewoon omdat die uit heel wat meer rijswerk en hout bestond dan het groot platform. De dijk brandde op verscheidene plaatsen zeker vijftientig dagen lang en het was niet zonder moeite en gevaar dat men ter plekke kon komen om er de kanonnen weg te halen. Alleen al bij het redden van de artillerie kwamen er vierhonderd mensen om het leven, het aantal gekwetsten was in evenredigheid nog veel groter.' Het verlies van de dijk zorgt ervoor dat de koningsgezinden uit een ander vaatje zullen moeten tappen. Er moeten absoluut nieuwe technieken aangewend worden om Oostende te belegeren. De Hollanders komen er versterkt uit want hun haven is nu weer zo goed als vrij. De westelijke dijk levert wel wat gevaar op maar de schepen zijn ook wel een en ander gewend. Samengevat: binnen de kortste tijd landen er dertig compagnies nieuwe soldaten, Engelsen, Walen en zelfs Friezen. Niet dat de bezette stad een erg gezellig oord is om naartoe te komen. Besmettelijke ziekten woeden doorheen Oostende. Te veel volk gecombineerd met een gebrek aan verversing en hulpmiddelen. De

pest richt dergelijk grote verwoesting aan dat wie ziek wordt door de plaag niet uit de klauwen van de dood kan gered worden. Aan de andere kant pijnigen de Spanjaarden zich het hoofd om nieuwe middelen te bedenken om de scheepvaart naar Oostende terug aan banden te leggen.

De tuigen van Pompejus Targone

De komst van de Italiaanse krijgswaardkundige Pompejus Targone doorbreekt de impasse. Targone demonstreert bij aartshertog Albrecht enkele tuigen die volgens hem Oostende zeker op de knieën zullen krijgen. Hij mag zich direct gaan aanmelden bij Rybas. Na een rondleiding en bezichtiging van de buitenwerken gaat hij van start. Hij laat in Brugge een soort houten burcht bouwen, een soort prefab geval dat in stukken gedemonteerd en gemonteerd kan worden tot één groot kunstig waterkasteel. Daarop zouden zeker zes kanonnen op platte affuiten – zonder wielen – kunnen geplaatst worden. Pompejus Targone is van mening dat het houten gebouw in de monding van de geul moet geplaatst worden, daar waar de bijstand arriveert in Oostende, om er als een soort zeerots de toegang voor de scheepvaart moet beletten. Er is echter maar één probleem: de grote dijk moet eerst weer tot aan de vaart gebracht worden waar dan een ontzaglijke batterij moet komen die de doortocht nog zoveel meer zou tegengaan. 'Om het succes van zijn onderneming te versnellen nam de behendige Targone zijn toevlucht tot andere constructies die hij simultaan deed vervaardigen uit dezelfde stoffen als die waar de dijk mee was opgetrokken. Blijkbaar opnieuw geprefabriceerde constructies want toen hij naar goeddunken de dijkstoffen had gebundeld, maakte hij ze door een reeks tonnen aan elkaar vast en bij het wassen van de zee begonnen ze te drijven en werden ze daarna met touwen en blokken naar de grote dijk gebracht waar ze vastgezet werden en zo deze dijk langer maakten. Maar het gehagel van de vijand en het geweld van de zee maakten deze vlottende gevaarten binnen de kortste tijd onbruikbaar.' Het blijft dus aanmodderen voor de Spanjaarden. Voor Albrecht is de tijd gekomen om een nieuwe bevelhebber op post te brengen. De beruchte markgraaf Ambrosius Spinola die onlangs nog hulptroepen uit Italië heeft

aangebracht, zeer onderlegd in de krijgskunde en nog veel andere kwaliteiten krijgt de opdracht om Rybas te vervangen en de leiding van het beleg op zich te nemen. Spinola accepteert de uitdaging en rept zich naar Oostende. Na de gebruikelijke inspectie van de toestand en overleg met zijn staf beslist Spinola om de hele aanval te pre-financieren, hij verwacht van de aartshertog een correcte terugbetaling. Op 8 oktober 1603 verlaat Spinola zijn kamp in Roermond en arriveert hij definitief bij Oostende.

De schans van Sint-Albertus

Hij kiest het westkwartier en de schans van Sint-Albertus voor hoofdkwartier en logement. Het is daar dat hij al de kolonels, kapiteinen en officieren verwelkomt. Hij doet dat op een hoffelijke en vriendelijke manier, prijst hen om hun volhardendheid en moedigt hen aan om de gemeenschappelijke vijand pijn te doen. Pompejus Justiniano wordt aangesteld als nieuwe sergeant-majoor naast zijn collega Lucio Dentici. Zijn eerst zorg is dat er voldoende voorraad van materiaal moet zijn om de werken aan de dijk aan de kant van Bredene uit te voeren. Ook de rest van de werken aan de zijde van Sint-Albertus moet aangepakt worden. Spinola wil de stad blijkbaar van hieruit in benauwdheid brengen. De bodem is ter hoogte van Albertus vrij zanderig en her en der doorsneden met putten en grachten die net zoals de twee grote vaarten bij hoogtij in zee stromen. Er is hier wel geen aarde beschikbaar om de plaats met dijken te omringen dus moest er naar ander materiaal uitgezien worden, grondstoffen die per vlot aangevoerd worden. Het is een langdradig werk dat niet echt wil opschieten. Het duurt allemaal te lang voor Spinola. Misschien moeten ze maar op alle mogelijke manieren de stadswallen proberen te benaderen en die dan te bestormen. Het terrein is nochtans in het voordeel voor de belegerden. De koningsgezinden zien zich verplicht om hun netwerk aan loopgraven tussen Sint-Albertus en de stad met een extra schans te beveiligen. De graafwerken worden op vier plaatsen tegelijk verdergezet. De Duitsers werken het dichtst bij zee, gevolgd door de Spanjaarden, de Italianen en tenslotte de Walen en de Bourgondiërs. Bowens zou niet weten wie nu precies het hardst werkt. Hij zwaait met complimenten voor alles en iedereen. Op de plek waar de Walen en de Bourgondiërs graven is de vaart veel enger en ondieper zodat zij als eersten klaar zijn. Het werk is

bijzonder gevaarlijk: 'het is ongelooflijk hoeveel mensen bij het maken van de nodige dijken hun leven verloren. Want de kogels, het schroot van de vernuftige vuurballen die de belegerden zonder ophouden over de werklieden lieten regenen, richtten onder hen een ijselijke bloedstorting aan.'

Een soort huifwagen op vier hoge wielen

'Om het gevaar zoveel mogelijk te voorkomen bedienden de belegeraars zich van beschuttingsmateriaal en bedekten ze zich zo goed als mogelijk. Sommigen gebruikten schanskorven gevuld met aarde die samengebonden waren met lange bundels die ze dan verticaal zetten waardoor de meeste musketkogels er op afketsten. Oorlogstuigdeskundige Pompejus Targone probeerde een grote rolwagen te bouwen, voorzien van een brug vervaardigd uit doek en touw, eigenlijk een soort huifwagen op vier hoge wielen. Met dat voertuig zou men beter de vijand kunnen aantasten. In het midden ervan stond een mast zodat de huif makkelijk op en neer kon gelaten worden. Maar het gevaarte was zo zwaar en log dat die het werk meer belemmerde dan wat anders en zo niet kon gebruikt worden waarvoor het bestemd was.' Dat is zowat de stand van zaken als gouverneur Carel van der Noot op 17 december 1603 de fakkel doorgeeft aan kolonel van Gistelles.

Eerstgenoemde haast zich naar Zeeland om Maurits van Nassau een grondige update van de situatie te presenteren. De nieuwe volgt nauwkeurig de instructies van zijn voorganger terwijl hij persoonlijk alle mogelijkheden afspeurt om de belegeraars in hun voortgang te belemmeren. De rolwagen van Targone, door zijn manschappen spottend de 'helwagen' genoemd krijgt zijn speciale aandacht. Hij laat overal op de vestingen masten plaatsen zodat die eventueel kunnen ingrijpen als de helwagen zouden proberen de landing in te zetten. De batterijen worden overal versterkt, al de posten worden in behoorlijke staat van verdediging gereset. Er moet trouwens nog heel wat schade hersteld worden die eerder aangericht werd door de noordwestenwind en de geweldige stormvloed die hebben ingebeukt op de versterkingswerken van de stad.

Splinterbommen avant la lettre

Holland bevestigt nogmaals dat het Oostende met man en macht zal blijven steunen. Begin 1604 brengen ze een vloot verse bezettingstroepen aan, samen met de nodige mond- en krijgsbehoeften. 'De welke altijd met min of meer schade binnenkwamen. En waarlijk: deze hulpstroepen waren erg nodig, want de besmettelijke ziekten rukten dagelijks zo veel mensen uit het leven in deze stad dat men geen plaats meer vond om hen te begraven en men genoodzaakt was de lijken buiten de redoutes en de halve manen ter aarde te bestellen. Een van deze halve manen waar men de meeste doden begroef werd elke nacht door de belegeraars met dertig, veertig man bezet omdat ze vreesden dat die van de stad onverwacht een uitval zouden wagen op hun werken aan de oostzijde. De soldaten die daar dus wacht hielden gebruikten de verhoging van de graven als borstwering om zo beschut te zijn tegen de musketkogels die men hen zonder ophouden vanuit de stad toestuurde. De Hollandse officieren kwamen op het lumineus idee om grote houten kisten te vullen met onderdelen van oude musketten, goed geladen met oude stormhoeden, nagels, stukken van staal, ijzer en kogels, allemaal gemengd met buskruit, splinterbommen avant la lettre, en die begroeven ze dagelijks zoals gewoonte op dezelfde plaats. Ze veinsden dode lichamen ter aarde te bestellen onder het plegen van de gebruikelijke kriegsplechtigheden, het slaan van de trommels en het schieten van enkele salvo's boven het graf volgens de graad van de overledene. De belegeraars die niet het minste kwaad opzet vermoedden, kwamen 's nachts zoals gewoonlijk de vermelde posten bezetten. Van zodra die van het fort dit gewaar werden hebben ze het lopende vuur aangestoken, het welke een vreselijke slag gaf, gevolgd door het gekerm van de gekwetsten zodat heel het Spaans leger daardoor in grote ongerustheid werd gebracht. Zo werd er dus dag en nacht gebroed op nieuwe middelen en uitvindingen om elkaar schade en leed toe te brengen.'

Maart brengt schoon weer

Jacobus Bowens bespeurt tijdens het voorjaar van 1604 hoe dan ook een evolutie die niet bijzonder hoopvol is voor Oostende. De

stad is niet enkel omsingeld door een ontzaglijk sterke vijand maar wordt van tijd tot tijd nog eens extra gezeseld door de woedende zee waardoor de Hollanders altijd opnieuw veel werk hebben om hun beschadigde bolwerken te herstellen. Er voegen zich tot overmaat van ramp nieuwe troepen bij de Spaanse bezetters. Hulptroepen van de graaf van Biglia, vierduizend Duitsers en naar verluidt loopt de werving van extra Zwitserse troepen vlot zodat er nog volk mag verwacht worden. Een of andere hoge piet van Castilië komt in naam van de koning ter plekke om vredesgesprekken te voeren met de Engelse koning. Hij passeert eerst door het kamp van Oostende waar hij verscheidene meetings houdt met markgraaf Spinola. De Spanjaard verwondert zich uitermate over de werken van dit onbeschrijfelijk beleg. De maand maart brengt schoon weer en dat speelt ook al in het voordeel van de belegeraars. Zo kan er hard verdergewerkt worden aan de loopgraven. De werken verlopen zo vlot dat Spinola beslist om over te gaan tot een algemene stormloop. De markgraaf moet best beschikken over een flinke portie charme en flegma: 'zijn vlijt, zijn onbeschroomdheid en zijn liefvallige aanmoedigingen waren zo veel uitmuntende middelen om de ijver van de soldaten op te wekken. En omdat hij geen geldgebrek had, betaalde hij zijn werklieden met zo een milde hand dat ze geen arbeid of gevaar ontzagen en ze elk om ter best hun diensten aanboden. De graafwerken werden zonder ophouden verdergezet en toen al de teams tot over de vaart geraakt waren, begonnen ze de ravelijnen en de halve manen die het contrescarp achter de oost-ravelijn beschutten te overweldigen. De Walen en de Bourgondiërs waren opnieuw de eersten in rij, ze hadden immers het beste terrein, maar dat kon niet gebeuren zonder vreselijk bloedvergieten, want die van de stad hielden natuurlijk niet op om op de werklieden te vuren en ze deden dat vaak volgen met verschrikkelijke uitvallen waarbij telkens aan beide zijden een pak volk sneuvelde.'

Een echt schijtcadeau

De oostelijke dijk is op dat moment al zo ver gevorderd, met dank aan het goed toezicht van de graaf van Bucquoy, zodat het binnen- en buitenvaren van Oostende stilaan een hachelijke onderneming geworden is. Er worden heel wat schepen de grond ingeboord.

Overlopende soldaten uit de stad vertellen eenparig over de duurte van de levensmiddelen en dat er in de stad een gebrek is aan zowat alles. Dat nieuws zorgt natuurlijk voor extra moraal bij de koningsgezinden. Op 21 maart, kort na de middag, Jacobus Bowens wil wel nauwgezet omgaan met de feiten, begeeft gouverneur Gistelles zich naar een bolwerk in het zuidwesten van Oostende waar hij een nieuwe batterij heeft laten plaatsen. Die is bedoeld om de vijandelijke arbeiders die werken aan de loopgraven van Katris te beschieten. Hij wil de actie nu wel zelf eens meemaken en waagt zich naast zijn mannen op de borstwering van de vestingen. Daar wordt hij herkend door een Waalse muskietier die hem als een eersteklas topschutter een kogel door het hart jaagt zodat Gistelles daar ter plaatse dood neer stuikt. De droefheid bij de belegerden is blijkbaar groot, ze hadden al hun hoop op hem en zijn bekwaamheid gesteld. De gouverneur krijgt de nodige militaire eer toegezwaaid, zijn lichaam wordt gebalsemd en vertrekt dan naar Utrecht om in Holland begraven te worden. De kriegsraad van de stad komt in spoed bijeen en kiest met eenparigheid van stemmen kolonel Loon tot nieuwe gouverneur van Oostende. Een schijtcadeau als je het mij vraagt. De staten van de Nederlanden en Oranje bevestigen zijn benoeming. Loon treedt in de voetsporen van zijn voorganger, ik hoop voor hem dat dit niet te letterlijk het geval zal zijn. Hij voert de bevelen van Maurits van Nassau uit om alle contrescarpen, bolwerken en ravelijnen voor alle zekerheid te ondermijnen. Zo zullen de belegeraars die met hand en tand en voet voor voet moeten veroveren.

Getimmerde hutten op wielen

Het aangenaam lentegevoel van maart is omgeslagen in een zeiknatte bedoening. Het vochtig weer brengt ook geen al te leuke voordelen voor de belegerden. Binnen Oostende staan verschillende plaatsen onder water en de soldaten vinden haast geen plekken om droog te blijven. Best een grote bekommernis voor gouverneur Loon. Komt daarbij de harde realiteit dat het geschut van het groot platform het onmogelijk maakt om te leven in de Oostendse huizen. Alles wat zich boven de grond bevindt is immers levensgevaarlijk. Dan maar zoeken naar noodoplossingen, veel meer zit er niet in, getimmerde hutten op wielen die van de ene plaats naar de andere kunnen verreden worden, al bij al een

gemak voor de bezetters. Kolonel Katris, een man die sedert het begin van de belegering al zoveel dapperheid heeft gedemonstreerd voor de Spanjaarden wordt in dit macaber voorjaar van 1604 doodgeschoten. Terwijl hij zijn Walen pushte om hard verder te werken. De officieren en soldaten betreuren zijn dood en ze staan daarbij niet alleen. Ook aartshertog Albrecht verliest een waardevolle steunpilaar, hij stelt de heer van Chalon aan als Katris' opvolger, een man wiens gedrevenheid in de krijgskunde in heel het leger bijzonder goed gekend is. Ook in het begin van de 17de eeuw gaat het gezegde 'geen twee zonder drie' al op. Op 25 maart 1604 is het de beurt aan gouverneur Loon, ik had beter kunnen zwijgen over die voetsporen, kort na zijn middagmaal wordt hij door een kanonskogel in zijn been geraakt en daags nadien eindigt hij zijn leven aan de opgelopen verwonding. Vier personen zullen hem opvolgen: de kolonels Bevry, Rocques, Draecke en luitenant-kolonel Van der Burcht. Eerstgenoemde Bevry wordt aangesteld als nieuwe gouverneur van Oostende.

Slaande trommels en vliegende vaandels

De promotie van kolonel Bevry gaat echter niet door. Bevry dankt Maurits van Nassau voor de eer die hij hem bewijst maar dat het hem spijt om het gouverneurschap niet te kunnen accepteren. Hij is gewond geraakt en was juist zinnens om zich naar Zeeland te laten vervoeren om daar te kunnen herstellen van zijn blessures. De functie van gouverneur gaat nu richting kolonel Berendrecht, blijkbaar tot genoegen van al de officieren en de soldaten van de bezetting. De nieuwe, een ervaren krijgsman, wil al direct het vuur aan de schenen van de Spanjaarden leggen om hen zoveel mogelijk te krenken en in het werken te vertragen. Een nobele gedachte die hij amper kan uitvoeren. De gedrevenheid van zijn tegenstander Spinola brengt bij de koningsgezinden zo veel teweeg dat ze van langs om meer de stad beginnen te naderen. Het verslag van de vooruitgang spreekt boekdelen: 'Door hun onvermoeibare inspanningen veroverden de belegeraars eindelijk al de verschansingen en buitenwerken zodat ze aan verscheidene kanten al de stadswallen begonnen te bereiken. Gouverneur Berendrecht deed de ene uitval na de andere, het aantal mijnen en tegenmijnen was oneindig en men zag dagelijks nieuwe uitvindingen om elkaar

op alle denkbare manieren leed toe te brengen. Berendrecht die vaststelde dat zijn bezetting merkelijk verzwakte, verzocht aan Oranje en de heren van de Staten om nieuwe hulptroepen. Een vraag waar werd op ingegaan. De schepen die ze vervoerden kwamen ten getale van vierenvijftig, waaronder de lastschepen die op klare dag binnenzeilden, met slaande trommels en vliegende vaandels en waar de vijand natuurlijk geweldig op schoot vanuit zowat al de batterijen zodat er veel schepen erg beschadigd werden en er meer dan honderd matrozen of soldaten gedood of gekwetst werden.'

Gered door zijn kersverse bruid

'Een zekere jonge soldaat die sinds kort getrouwd was met de dochter van een zeeman en die zich ook op het schip bevond werd door de luchtverplaatsing van een kanonsbal overboord gegooid en in zee gesmeten. Terwijl iedereen dacht dat hij dood was sprong zijn vrouw moedig in het water, zwom lange tijd tussen een hagel van kanons- en musketschoten tot ze haar man kon vastklampen en hem levend uit het water kon helpen, tot grote verwondering van al diegenen die dit edelmoedig bedrijf aanzagen. Deze schepen werden kort daarop gevolgd door tweeënveertig andere, allemaal overvloedig voorzien van mond- en krijgsbehoeften. De wind was helaas niet meer zo gunstig als voordien, waardoor deze schepen bij hun inkomst deerlijk mishandeld werden en er veel scheepsvolk werd gedood. Men bemerkte nochtans met grote verwondering dat de stuurlieden en de bootsgezellen ondanks de vurige beschietingen op het dek van hun schepen bleven en onverstoord hun scheepswerk verder zetten. Markgraaf Spinola ergerde zich dat hij nog altijd niet helemaal de bijstand voor de belegerden overzee kon afsnijden en stelde zijn hoop dan maar op de verderzetting van de landwerken die beloftevol leken. Maar de belegerden boden een ongelooflijke tegenstand, vooral natuurlijk sinds ze weer kon beschikken over verse hulptroepen. Enkele overlopers bevestigden dat er minstens achtduizend soldaten binnen Oostende waren. Toch zijn de Hollanders niet gerust in de progressie van de koningsgezinden in Oostende. Maurits van Nassau en zijn krijgsoversten plegen koortsachtig overleg hoe ze de val van deze belangrijke haven kunnen voorkomen. Uit de vergadering komen twee alternatieve denkpijsten naar voor: ofwel met geweld de

belegers de verdrijven, ofwel in een groot manoeuvre de stad achter zich te laten. Het eerste voorstel blijkt natuurlijk onhaalbaar en na veel vijven en zessen komen de mannen tot het besluit om Sluis te gaan belegeren, een belangrijke haven voor de Spanjaarden waardoor ze ongetwijfeld een pak volk vanuit Oostende naar daar zouden sturen.

Een blunder van formaat

Op 25 april 1604 landt prins Maurits met 15.000 voetgangers en 3.000 ruiters in Cadzand. Op twee dagen tijd verovert hij de omliggende verschaningen en na bloedige schermutselingen slaagt hij er in om Sluis in te sluiten en het beleg op gang te brengen. Albrecht is zoals verwacht inderdaad genoodzaakt om een deel troepen vanuit Oostende naar Sluis te versassen. Dat zorgt er natuurlijk voor dat de belegers van Oostende ferm verzwakt zijn en dat de vooruitgang van de graafwerken stilvalt. Er gebeurt achttien dagen helemaal niets. Bovendien geeft aan dat de belegerden hier wel een grote kans laten liggen door op dit moment niet uit te breken. Ze zouden slechts weinig uren nodig gehad hebben om de boel daar af te breken. Maar gouverneur Berendrecht heeft bevel gekregen om zijn positie te consolideren en zelfs te versterken en zeker 3.000 mannen paraat te houden mocht er iets mislopen in Sluis. Berendrecht ruikt ook wel zijn kansen hier in Oostende maar moet deze prima gelegenheid noodgedwongen laten voorbijgaan. Achteraf blijkt dat natuurlijk een blunder van formaat. 'De troepen keerden terug voor Oostende en begonnen met vernieuwde moed hun werken voort te zetten, de vijandelijke manen te bestormen, de ravelijnen omver te werpen en alle mogelijke kanten te ondermijnen, waardoor de belegerden weer de nodige last mee hadden. Berendrecht ondervond dagelijks welke schade Oostende dagelijks toegediend kreeg door het geschut op het groot platform die hij dan zelf met tien kanonnen begon te beschieten. Dat gebeurde vanaf een nieuwe batterij die hij op zijn nieuwe vesting had laten aanbrengen. Zo konden ze de artillerie op het groot platform voor zes weken buiten strijd zetten waardoor de Hollanders dan toch die tijd kregen om de nodige reparaties binnen Oostende uit te voeren.'

Briefjes van het 'stekelvarken'

'Maar ondanks dat succesje begonnen de koningsgezinden via hun galerijen tot over de stadswallen te trekken. Ze veroverden het ene bolwerk na het andere, wel met veel verlies van manschappen. Van zodra ze in het bezit waren van het 'stekelvarken' begonnen ze van daar briefjes in de stad te katapulteren waarop ze de belegerden en vooral de katholieke bevolking aanmaanden om de stad over te geven. Jacobus Bowens kan zo'n briefje bemachtigen. Die bevat best straffe taal. Waar ik aanvankelijk niet van plan was om de inhoud ervan weer te geven, verander ik van mening, dit moet u beste lezer zeker ook te lezen krijgen: 'Aan u, getrouwe Christenen, beschermers van het katholiek geloof verzoeken wij u de stad over te geven, namelijk aan de 6.000 Spanjaarden die hier voor het ogenblik zijn. Want wij zijn diegenen die met u weinig medelijden zullen kennen. Geloof ons, we menen het, zet uw hoop dat Maurits u zal helpen maar opzij. Alle toevoerwegen zijn netjes afgesloten en als er volk komt zullen we er nog meer moeten doden. Wachten is voor u het gevaarlijkst gezien we besloten hebben om van uw lichamen een dijk te maken en we zullen deze menselijke dijk laten aansluiten op die van de graaf van Bucquoy....' Zo logeren de belegeraars van langs om meer meer op de stadswallen waar ze het ene na het andere bolwerk gaan bezetten. En toch geeft gouverneur Berendrecht de hoop niet op. Hij verwacht het bezoek van Maurits van Nassau die hem stellig beloofd heeft om Oostende te komen ontzetten. Vandaar ook zijn ijver om een nieuwe binnengordel op te werpen, nieuwe wallen en verschaningen. Daarbij combineert hij van tijd tot tijd gewelddadige uitvallen naar de Spaanse vijand. Op 6 juni 1604 beslist de militaire raad van Oostende dat er wat moet gebeuren met de Spaanse bezetting van het westelijk bolwerk. Enkele Engelse soldaten krijgen de opdracht om de voortgang daar te gaan bespieden. Die nemen er prompt vier Italiaanse wachten gevangen. Berendrecht volgt de verdediging op de voet en neemt daar blijkbaar grote risico's mee. Hij wordt getroffen in de rechterschouder en de opgelopen verwonding vereist zijn directe overbrenging naar Zeeland om daar verpleegd te worden. Maar wanneer zijn schip voor Vlissingen voorbij vaart is zijn leven al voorbij, zijn dood wordt erg betreurd door de officieren en de soldaten van de Oostendse bezetters.

Bezaaid met dode lichamen

Zo is het natuurlijk een gaan en een komen van gouverneurs. Nu is het de beurt aan kolonel Utenhoven die vanuit Sluis gepromoveerd wordt tot nieuwe gouverneur van Oostende. Hij moet kost wat kost stand houden tot dat de Hollanders de gelegenheid zullen krijgen om het beleg te doen opbreken. 'Op de 17de juni, in de namiddag, lieten de belegeraars een mijn ontploffen aan de zuidkant van het westelijk bolwerk, de Westpoort, waardoor ze een grote bres sloegen. De Spanjaarden doken in de bres en probeerden met man en macht erdoorheen te stormen. Maar de belegerden boden hevig weerstand tot ze uiteindelijk na een hardnekkig gevecht en een weerzinwekkend bloedbad genoodzaakt werden om zich achteruit te trekken. De plek was bezaaid met dode lichamen.' Utenhoven heeft al meteen zelf prijs, krijgt een musketkogel in de hals en valt voor dood neer. Zijn soldaten trekken hem aan zijn benen uit het stormgat en stellen vast dat hun baas nog leeft waarop ook hij naar Zeeland vervoerd wordt. Op 17 juni wordt de heer Marquette de nieuwe sterke man. De volgende dag laat hij zich rondleiden en kan hij alleen maar vaststellen dat dit Oostende meer weg heeft van een hoop stenen dan van een stad. Marquette regelt direct enkele bloedige uitvallen die zorgen voor veel gesneuveld volk aan beide kanten, de mannen worden hier toch wel letterlijk als kanonnenvlees gebruikt. Terwijl de Spanjaarden zich hoe dan ook helemaal meester maken van de stadswallen. De toevoer van schepen naar Oostende verloopt ondertussen vrij vlot. Met een haast dagelijkse komst van verse hulptroepen en munitie. De belegerden komen niets te kort, hoe hard de koningsgezinden ook hun best doen om de komst van de schepen te beletten. 21 augustus 1604. De Hollanders vatten nog meer moed op. Sluis is gevallen voor Maurits van Nassau. In Oostende wordt het blijde nieuws gevierd met salvo's, vreugdeschoten en hoerageroep.

Spinola is vastberaden

De bemanning van drie Hollandse schepen die door de geul binnenzeilt, scheldt de Spanjaarden uit voor rotte vis. Aartshertog Albrecht lacht maar groen. Nu de vijand de wind in de zeilen heeft

In zijn zevende deel buigt de schrijver zich over het ontstaan van de Vlaamse taal en waarom die kon verdwijnen in het noorden van Frankrijk. En dan komen de lotdagen aan de beurt. Generaties Vlamingen hebben het op vandaag nog altijd over die illustere 'lotdagen' zonder precies te weten wat die inhouden. Vanherpe focust zich op de namen van onze dagen, maanden, seizoenen en het (bij)geloof dat op vandaag nog altijd vrij spel heeft in onze hoofden.

Het boek gaat verder met het bewogen leven van cultfiguur Willem van Lo. De boeiende story van een streekgenoot die in de jaren 1100 noodgedwongen naar Engeland moest uitwijken na een mislukte gooi naar de macht in Vlaanderen.

Nieuwpoort, Veurne en Duinkerke leiden ons op hun beurt naar de dramatische godsdienstoorlog die Vlaanderen tot diep in zijn ziel zal infecteren. Calvinisten en katholieken die het van elkaar niet kunnen verdragen dat elk zijn God dient en als bezetenen hun eigen exemplaar aan elkaar willen opdringen. Verschrikkelijk toch dat besef waar al dat godsdienstfanatisme ons in de 16de eeuw naartoe heeft gebracht en hoe we jammer genoeg vijfhonderd jaar later weer aan een soortgelijke tragedie begonnen zijn.

Lees de verbijsterende kroniek 'Het verdriet van Poperinge' waarbij deze stad net niet van de aardbodem verdwijnt en die ons tenslotte naar Oostende voert. Zowat de exponent van de oorlog tussen de religies. Op twee jaar tijd vallen hier 150.000 doden. De menselijke tol voor onverdraagzaamheid en het eigen grote gelijk is verschrikkelijk. Dit nieuw deel van de 'Kronieken van de Westhoek' is zeer zeker opnieuw een emotioneel bezoek aan de loopgraven van de tijd!

ISBN 978-94-92022-06-6

9 789492 022066 >